
HDI
HW 5NQH Y

GESCHIEDENIS

DER

JODEN.

GESCHIEDENIS

DER

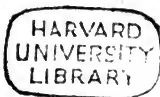
JODEN.

SEDERT DE VERWOESTING VAN DE STAD EN TEMPEL VAN JERUZALEM, TOT DEN TEGENWOORDIGEN TIJD.

DOOR

IJSBRAND VAN HAMELSVELD.

TE AMSTERDAM, BIJ
JOHANNES VAN DER HEY.
1807.

VOORREDE.

Het *Joodsche* Volk munt in meer dan ééne gewigtige en aanmerkenswaardige bijzonderheid boven andere volken uit, maar voornamelijk ook daar in, dat deszelfs geschiedenis, van den allereersten oorsprong van dit volk af, en vervolgens, zoo lang het in zijn land *Kanaan* of *Palestina* eene staatsgesteltenis, als onafhankelijk volk, gehad heeft, naauwkeurig, en in een geleidelijk zamenhangend verband, is beschreven, in de gewijde Bijbelboeken, welke de geschiedenis van dit volk, in deszelfs betrekking tot den godsdienst, tot dat Tijdperk hebben gebragt, wanneer de ongewijde geschiedenis krachten genoeg had verkregen, om de verdere lotgevallen des *Joodschen* volks aan de nakomelingschap over te leveren, tot dat de Stad en Tempel van *Jeruzalem* verwoest, en het geheele Staatsgebouw ten gronde toe is nedergeworpen.

Ondertusschen is, door deze geduchte gebeurtenis, het *Joodsche* volk wel uit zijn vaderland verdreven, en van zijne onafhanklijkheid, als een vrij volk, ontzet, ja, onder alle volkeren, over de geheele aarde, verstrooid geworden; maar het is, des niet te min, door alle eeuwen, tot op onzen tijd toe, een afgezonderd volk gebleven, onvermengd met de andere volken, gelijk hunne *Profeten*, in het *Oude Testament*, en gelijk JEZUS en zijne *Apostelen* verzekerd en verklaard hebben; dat dit volk bestendig een afgezonderd volk zal blijven, tot dat zij, als de tijden der *Heidenen* zullen vervuld zijn, weder, als Gods volk, en geliefden om der Vaderen wille, in gunst zullen worden aangenomen, wanneer zij, opregt en van harte, met berouw en leedwezen, Hem, dien zij doorstoken en gekruist hebben, als den waren MESSIAS, den Zoon van God en 's Menschen Zoon, den Koning van het Godsrijk, erkennen, en JEZUS *van Nazareth*, die dan in de heerlijkheid van zijnen Hemelschen Vader zal verschijnen, hulde bieden zullen.

Gedurende het tijdsverloop hunner verstrooijing, omtrent *achttien eeuwen* lang, waren de lotgevallen van dit volk, gelijk men verwachten moet, zeer afwisselende: zij werden vervolgd, onderdrukt, gehoond, en meer dan eens met eenen geheelen ondergang bedreigd, maar tel-

telken male, dikwijls zigtbaar door eene bijzondere Voorzienigheid, uitgered en bewaard, zoodat zij, zelfs in de benardste omstandigheden, nog weder eene schuilplaats vonden, en verademing van hunne rampen genoten.

Van alle deze hunne lotgevallen ontbreekt ons eene geleidelijke beknopte Geschiedenis. Sedert JOSEFUS, den vermaarden Geschiedschrijver, die hunnen laatsten oorlog met de *Romeinen*, en den ondergang van hunnen Staat, *zoo uitvoerig en naauwkeurig* heeft gestaafd, hebben wij geenen Geschiedschrijver van naam, die de Geschiedenis der *Joden*, naar den eisch, heeft beschreven. Alleen in het begin der onlangs afgeloopene eeuw heeft BASNAGE een vervolg op JOSEFUS in het licht gegeven, hetwelk ook in onze moedertaal is overgebragt; een geleerd werk, maar te omslagtig, en te weinig in den stijl der geschiedenis; dus moeijelijk, om met nut te gebruiken, wanneer men eene aaneengeschakelde, doorloopende geschiedenis verlangt. Andere beschrijvingen van de lotgevallen der *Joden*, het zij breedvoeriger of slechts schetsgewijze, welke in onzen tijd te voorschijn zijn gekomen, bij gelegenheid der merkwaardige bijeenkomst te *Parys*, het *groot Sanhedrin* genoemd, waarvan men in het gemeen zoo veel verwachting had, zijn of verward, of vol

misſlagen, of te zeer geſchoeid naar zekere onderſtellingen of vooroordeelen, welke men voor zich zelven heeft opgevat, en ten koste zelfs van de geſchiedkundige waarheid wil vasthouden.

Het één en ander overwegende, werd ik opgewekt, om, ten dienſte mijner Landgenooten, daar men over het geheel zoo weinig weet, en, door gebrek aan een beknopt en waar berigt, weten kan, van eene Natie, welke echter in zoo groot getal onder ons woont, en welke, door hare lotgevallen en omſtandigheden, zoo belangrijk voor ons *Christenen* is, eene beknopte geſchiedenis op te ſtellen, welke aanvangt met den ondergang van den *Joodſchen* Staat, en loopt tot den tegenwoordigen tijd, zoodat deze geſchiedenis als een vervolg mag aangemerkt worden van mijne *Bijbelgeſchiedenis*, in twee Deelen, bij J. ALLART, in het jaar 1797, uitgegeven, welke eindigt met de verwoesting der Stad en des Tempels te *Jeruzalem*, te meer, daar ik deze geſchiedenis der *Joden* in denzelfden ſtijl en wijze van voordragt, klaar en beknopt, heb aaneengeſchakeld, ten einde voor den Lezer alles duidelijk en opwekkend te maken; terwijl ik mij, in alles, bevlijtigd heb, om, zoo veel mogelijk, waarheid te behartigen, en nergens, door haat of gunst, mij heb laten afleiden, om

Chris-

Christenen of *Joden* te laken of te verschoonen, omtrent de behandeling, den *Joden* aangedaan, of de oorzaken derzelven. Een waar *Christen* zal, terwijl hij zich ontzet over het ongeloof der *Joden*, en de regtvaardigheid van het Goddelijk oordeel eerbiedigt, hetwelk hen, volgens den onbezonnen wensch hunner voorvaderen: ***zijn bloed kome over ons en over onze kinderen!*** tot dezen huidigen dag getroffen heeft, geen' *Jood*, met woorden of daden, mishandelen, maar veel meer, uit hun voorbeeld, leeren, nederig en ootmoedig, Gods goedheid over ons te erkennen, bedenkende: dat, indien hunne verwerping de verzoening is der wereld, eens hunne aanneming zal wezen, het leven uit de dooden; hij zal acht geven op PAULUS vermaning, *Rom. xx.* „ Zij zijn door „ ongeloof afgebroken, en wij staan alleen „ door het geloof; zoo behooren wij niet „ hooggevoelende te zijn, maar te vreezen!. „ Hij zal niet wijs zijn bij zich zelven, maar „ op die verborgenheid steeds letten, dat de „ verharding, voor een deel, over *Israël* ge- „ komen is, tot dat de volheid der *Heidenen* „ zal ingegaan zijn, en alzoo eens geheel *Is-* „ *raël* zal zalig worden!"

Met dit al zou *ik* mijne moeite, in het opstellen dezer *Geschiedenis*, gelijk te voren van mijne *Bijbelgeschiedenis*, hebben kunnen sparen,

ren, indien dit alles enkel een verdichtfel ware; indien er nooit een volk der *Joden* beftaan, of *Palestina*, of eene hoofdftad *Jeruzalem* bewoond had; en indien al de Bijbelboeken, al de Gefchiedfchrijvers, die van de *Joodfche* Gefchiedenis gefchreven hebben, JOSEFUS, FILO de *Jood*, en uit de *Heidenfche* Schrijvers SUETONIUS, TACITUS, en zoo vele anderen, ook zelfs Dichters, waar zij van de *Joden* gewag maken, HORATIUS, JUVENALIS, enz. enz., in later eeuwen, na den tijd van Keizer KONSTANTYN *den Grooten*, eerst verdicht waren, door *Christen* Geestelijken, die men toch zoo gaarn als een' hoop bedriegers zou willen doen voorkomen.

Verwonderd vragen ongetwijfeld mijne Lezers, of iemand zoo dwaas zou kunnen gevonden worden, die iet dergelijks zou beweerd hebben? Maar verwondert u niet, Lezers! Heeft eene voorgaande eeuw zijnen HARDOUIN gehad, die eene foortgelijke wonderfpreuk waagde, en alle de Schrijvers der Oudheid, *Grieken* en *Romeinen*, als voortbrengfelen van eenige Monniken, in de middeleeuwen, berucht door onkunde en barbaarschheid, wilde uitventen; en zou onze eeuw, zoo vruchtbaar in het voortbrengen van ongerijmdheden, over welke men zich niet fchaamt, als zij maar dienen kunnen, om de geloofwaardigheid en achtbaar-

baarheid van den Bijbel te krenken, en, ware het mogelijk, geheel te vernietigen, niet iet dergelijks durven bestaan?

Onlangs is deze sporelooze onderstelling beweerd, in een stukje, in het *Engelsch* geschreven, van 137 bladzijden, groot Octavo, gedrukt voor den Autheur, en te bekomen bij den Boekhandelaar J. S. VAN ESVELDT-HOLTROP, te *Amsterdam*, onder den titel: *Letter to a young Englisch Student at the University of Jena, by JAMES EDWARD HAMILTON.*

Doch, wij behoeven ons geheel niet aan zoodanige ongerijmdheden te storen. Niemand van gezonde hersenen zal daar eenig gehoor aan geven, zoo min als aan de onderstelling, in dat zelfde werkje, dat er nooit *Batavieren* geweest zijn, die oorlog met de *Romeinen* gevoerd, en door hunne vrijheidsliefde uitgemunt hebben.

Welligt zal de dwaasheid van het door eigenwaan ontstelde brein des ongeloofs eenmaal zoo ver gaan, dat het ook het bestaan van het *Nederlandsche* volk zal ondernemen te ontkennen; dat het zal loochenen, dat onze waardige voorvaderen, 80 jaren lang, gestreden hebben, om burgerlijke en godsdienstige vrijheid te verkrijgen; dat zij hun goed en bloed veil gehad, en die heldendaden verrigt hebben, voor de vrijheid en het vaderland, welke *Europa*, ja,

de

de wereld verbaasd hebben; welligt zal men loochenen, dat er ooit een DE RUYTER hebbe geleefd, die groote zeeheld, daarom te grooter, omdat hij tevens godsdienſtig was; welligt zal men ééns beweeren, dat de ſchriften van HOOFD, VAN METEREN, BOR, STRADA, BRANDT, enz. verdicht zijn, onder hunnen naam, en door bedriegers opgeſteld, om de wereld te blinddoeken. Want als eenmaal het brein verwrikt is, wie zal dan bepalen, hoe ver het raaskallen gaan kan!

Doch laat het Ongeloof woelen, laten de wijzen dezer eeuw dwaas wezen, laat hen alle geſchiedkundig geloof den bodem inſlaan; het woord van God blijft in eeuwigheid, en Gods raad zal beſtaan; wij hebben de Godſpraken der *Profeten*, in welke ons beſchreven is, *het gene is, en het gene zijn zal na dezen*; die Godſpraken gaan zeker, en de tijd van derzelver geheele vervulling is NABIJ!

Julij, 1807.

GE-

GESCHIEDENIS

DER

JODEN.

INLEIDING.

De oorlog, welke, onder den veldheer TITUS VESPASIANUS, het *Joodsche* volk zijnen opstand tegen de *Romeinen*, met de verwoesting van zijne hoofdstad, *Jeruzalem*, en het verbranden van den Tempel, den zetel van zijnen Godsdienst, en dus met de gansche omkeering van zijnen Burger- en Kerkstaat, en met het bloed van meer dan een millioen menschen, deed boeten, scheen ten gevolge te moeten hebben, de geheele uitroeijing van dit volk, zoo dat men zoude hebben kunnen verwachten, dat het volstrekt van de aarde verdweenen, en de rampzalige overblijfzelen van hetzelve, gelijk die van zoo vele oude volken, onder zijne overwinnaars zouden vermengd zijn, en dat men het enkel nog uit de Jaarboeken der Geschiedenis zoude kennen.

Doch neen! Het *Joodsche* volk is niet alleen overgebleven, maar alhoewel verstrooid over de geheele aarde, genoegzaam zoo ver er volken wonen, tot in het afgelegenste Oosten, en door alle Westersche landen, doorgaans blootgesteld voor onderdrukking, verachting, vervolging, heeft hetzelve volk, zoo vele eeuwen lang, tot in onzen tijd toe, zich meermalen zoodanig weten

op te beuren, dat het in aanzien en rijkdommen uitmuntte, en dat reeds vroeg een *Latynsch* Dichter (*) stoffe vond, om zich te beklagen, dat deze overwonnene Natie hare overwinnaars drukte, hetwelk hem deed wenschen, dat zij nooit door POMPEJUS of TITUS mogte ondergebragt zijn.

Nu en dan is het hun zelfs, in sommige gewesten, gelukt, kleine min of meer onafhankelijke Staten op te rigten, doch dezen, buiten hun eigenlijk vaderland, geene wortelen kunnende schieten, kwijnden schielijk, en daalden weder tot niet.

Meer dan eens hebben zij pogingen gedaan, om in hun vaderland zelve zich te herstellen, en hunnen ouden staat en godsdienst te vernieuwen; maar gelijk de oude godspraken, aan hun geschied, hun een duurzaam bestaan, in hunne verstrooijing, onder allerhande wederwaardigheden en rampen, beloofd hebben, zoo heeft, aan den anderen kant, JEZUS uitdrukkelijk verzekerd, dat hun Stad en Tempel, hun onafhankelijke Burger- en Kerkstaat, vernietigd zal blijven, tot dat *de tijden der Heidenen vervuld zullen zijn* (†).

Het heeft den *Joden*, gedurende de eeuwen, die verloopen zijn, na de verwoesting van *Jeruzalem*, ook niet ontbroken aan geleerde mannen, die zich bevlijtigd hebben, in het beramen van de krachtigste middelen, om hunne volksgenooten afgezonderd te houden van alle volken, en hen in de standvastige aankleeving aan hun-

(*) RUTILIUS. *Itiner.* I. 395.

Atque utinam nunquam Judæa subacta fuisset,
Pompeji bellis, imperioque Titi,
Latius excisæ pestis contagia serpunt,
Victoresque suos natio victa premit.

(†) LUKAS XXI. 24.

hunne eigendommelijke zeden en gebruiken, zoo veel de omſtandigheden zulks gedoogden, te doen volharden.

De *Joden* hebben ook hunne Geſchiedſchrijvers, die hunne lotgevallen, gedurende hunne verſtrooijing, hebben te boek geſteld, maar door eenen buitenſporigen volks-hoogmoed vervoerd, hebben deze meestal te veel op met verdichtſelen, met grootſpraak, en daar zij tevens de Tijdrekening geheel verwarren, hebben zij de Geſchiedenis zoo bedorven, dat wij, in het beſchrijven derzelve, weinig voordeel van hen trekken kunnen, maar meest met andere ſchrijvers moeten raadpleegen, met welken echter hunne berigten vergeleken wordende, in ſommige gevallen, licht kunnen verſpreiden.

Wij zullen, in het beſchrijven van der *Joden* Geſchiedenisſen, na de omkeering van hunnen Burger- en Kerkſtaat, geleidelijk, de tijd-orde volgen, en van eeuw tot eeuw voortgaan, eenen aanvang makende, met hunnen toeſtand, ſedert de verwoesting van Stad en Tempel, gedurende de

EERSTE EEUW

na CHRISTUS geboorte.

De rampzalige overblijfſels des *Joodſchen* volks, die de algemeene ſlachting ontkomen waren, bergden zich, met de vlugt, naar *Galileë*, anderen naar *Egypte*, en naar andere gewesten.

Galileë, hetwelk al in het begin van den oorlog veroverd, en tot rust gebragt was, en hetwelk, grootendeels, tot het rijk van den *Joodſchen* koning AGRIPPA II. behoorde, bood, benevens de overige Staten van dezen vorst, den *Joden* eene veilige ſchuil-

plaats aan. Deze vorst, trouwens, had steeds de zijde der *Romeinen* gehouden, en al zijn vermogen aangewend, om de oproerige *Joden* tot bedaren te brengen, en tot onderwerping aan de *Romeinen* te bewegen. Hij was de gunsteling en vriend van VESPASIANUS, en deszelfs zoon, TITUS, dien hij, met zijne zuster, BERENICE, naar *Rome* verzelde. Voor deze vorstin had TITUS zoo buitensporige liefde opgevat, dat hij haar openlijk zou getrouwd hebben, indien hij het misnoegen, hetwelk het geheele *Romeinsche* volk deswegens openbaarde, niet gevreesd had. AGRIPPA is, zegt men, te *Rome* gestorven, in het xcste jaar na CHRISTUS geboorte, in het LXXste van zijnen ouderdom. Hij was de laatste uit het geslacht van HERODES, die den naam van *koning* gevoerd heeft, terwijl, volgens de aanteekening van JOSEFUS, het geheele geslacht van den Dwingeland, HERODES *den grooten*, binnen den tijd van ééne eeuw, is uitgestorven.

De laatstgenoemde JOSEFUS, de vermaarde *Joodsche* Geschiedschrijver, had zich ook bij VESPASIANUS en TITUS gunst weten te verwerven, en hij, gelijk ook AGRIPPA, en zijne zuster, BERENICE, waren krachtige voorspraken bij beide deze keizeren, om het lot der *Joden* te verzachten, en dragelijk te maken.

En inderdaad, het lot der overgeblevene *Joden*, als ook van die *Joden*, die, gelijk men weet, reeds sedert eeuwen, in groote menigte, in alle de wingewesten van het *Roomsche* rijk woonden, was onder de regering van deze keizers vrij dragelijk. Zij behielden overal hunne oude vrijheden, zonder in eenige straf der oproerigen te deelen. Alleen liet VESPASIANUS hun de twee *drackmen*, welke zij gewoon waren jaarlijks op te brengen, tot onderhoud van den Tempel, voortaan betalen aan het *Kapitolium*.

On-

Ondertusschen verwekten sommigen van de gevlugte oproerelingen te *Alexandrië*, in *Egypte*, nieuwe bewegingen, maar het verstandigste deel der *Joden* aldaar droeg zorg, om deze muitemakers te vatten, en ten getale van 600, aan de *Romeinsche* overheid over te leveren, waartoe men hen zelfs, op hunne vlugt, tot *Theben*, in *Opper-Egypte*, vervolgde. Zoo groot was de woede van deze dweepzuchtigen, dat zij door geene foltering gedwongen konden worden, om den *Romeinschen* keizer te erkennen; ja, hunne kinderen zelve leden liever den schrikkelijksten dood.

VESPASIANUS, om in *Egypte* dergelijke opschuddingen, voor het vervolg, voor te komen, gaf aan den landvoogd LUPUS bevel, om den Tempel, welken ONIAS in dat land gesticht had, en welken de *Joden* naast dien te *Jeruzalem* vereerden, te sloopen. LUPUS vergenoegde zich echter, met denzelven te doen sluiten. Maar zijn opvolger, PAULINUS, wierp hem te gronde, en verbood den *Joden*, zich derwaards te begeven. Op deze wijze werd alle eigenlijke *Joodsche* eeredienst geheel vernietigd.

In *Cyrene*, alwaar insgelijks vele *Joden* zich hadden nedergezet, deed zich zekere JONATHAS, een weever van handwerk, voor als een' *Profeet*, beloofde wonderen en teekenen, en werd door velen gevolgd naar de woestijn. De voornaamste *Joden*, beducht voor de gevolgen, gaven er den landvoogd CATULLUS kennis van, die den aanhang uit een joeg, en den gewaanden Profeet gevangen nam. Deze, om zich zelven te verschoonen, beschuldigde de rijksten zijner geloofsgenooten, dat zij hem hadden aangemoedigd. CATULLUS, aangespoord door heb- en eerzucht, leende hier aan meer dan te veel het oor, en maakte meer dan

3,000 *Joden* tot de slachtoffers van dezen laster, wier goederen hij verbeurd verklaarde. Maar als JONATHAS en de zijnen nu verder gingen, en ook de voornaamste *Joden*, te *Alexandrië* en te *Rome*, als medepligtigen van dezen oproer noemden, en zelfs JOSEFUS, als had deze hun wapenen en geld gezonden, kwam de zaak ter kennis van VESPASIANUS, die, alles naauwkeurig onderzocht hebbende, het leugenachtige der ingezondene berigten van CATULLUS spoedig ontdekte. Hier op werd JONATHAS te *Rome* opgeëischt, alwaar hij zijn welverdiend lot onderging, wordende gegeeseld, en daarna verbrand. CATULLUS werd gespaard, maar stierf eerlang aan die verschrikkelijke en walgelijke ziekte, in welke men de straf des hemels erkende.

Onder den wreeden DOMITIANUS, broeder en opvolger van TITUS, was het lot der *Joden* zeer treurig; deze Dwingeland knevelde hen, door zware belastingen, voor het genot van hunnen Godsdienst; om deze belastingen te ontgaan, namen vele *Joden* hunnen Godsdienst binnen *Rome* heimelijk waar, en wachtten zich, als geborene *Joden* bekend te staan; wanneer nu zulk een *Jood* aangebragt en beschuldigd werd, haperde het niet aan mishandelingen. De Heidensche Geschiedschrijver SUETONIUS was zelf eenmaal getuige, hoe een zeventigjarige grijsaard, te midden van eene zeer talrijke vergadering, gedwongen werd, zich, ten bewijze zijner afkomst, te ontblooten.

NERVA, de deugdzame opvolger van den geweldenaar DOMITIANUS, gelijk hij over het algemeen alle deszelfs onregtvaardige vonnissen buiten kracht stelde, en van alle knevelarijën een einde maakte, zoo verbood hij, in het bijzonder, alle vervolgingen der *Joden*; hij wilde, dat allen, die wegens *Joodsche* zeden vastgezet;

zet, of ook wel gebannen waren, in vrijheid gesteld, en uit de ballingschap teruggeroepen zouden worden; waardoor de *Christenen*, die door de Heidenen, tot hier toe, nog voor eene *Joodsche* gezindte gehouden werden, tevens verademing en rust van vervolging kregen. Ook wilde hij, dat de *Joden* van die zware belastingen en hoofdgelden zouden ontheven worden, die hun door zijnen voorganger waren opgelegd, en waarmede de hun door TITUS opgelegde schatting bezwaard was, waartoe een Penning gebragt wordt, dien men van dezen vorst nog heeft, met het opschrift:

Calumnia fisci Judaici sublata.

alhoewel men deze laatstgemelde gunst van NERVA jegens de *Joden* te ver zou uitstrekken, indien men zich verbeeldde, dat daar door ook de dubbele *drachma*, welke betaald werd in plaats der vorige Tempelschatting, was afgeschaft geworden, alzoo ORIGENES verzekert, dat dezelve nog in zijnen tijd door de *Joden* moest worden opgebragt.

Het is klaar, dat de *Joden*, zelfs na de verwoesting van hunnen Burgerstaat, door de *Romeinen* beschouwd werden, gelijk zij ook werkelijk waren, niet alleen als eene godsdienstige gezindte, maar ook als een onderscheiden, doch overwonnen, en uit hun eigen land verdreven, en alom verstrooid volk, hetwelk, onder de heerschappij van *Rome*, echter zijne eigen regten en wetten had, om zich naar te schikken, zijnde velen van hen wel met het *Romeinsche* burgerregt begunstigd, zonder daarom echter op te houden *Joden* te zijn, zoo wel in eenen burgerlijken als kerkelijken zin.

Van hier is het, dat de *Joden*, al vroeg na de verstoring van *Jeruzalem* en den Tempel, bedacht waren, om een zeker geregeld bestuur over hunne natie

vast te ftellen, en hoofden te verkiezen, die *Hoofden der vaderen*, of *Patriarchen*, genoemd werden, en hunnen zetel namen te *Tiberias*, eene ftad, welke behoord had onder het gebied van den laatften koning uit HERODES geflacht, AGRIPPA II. Deze *Patriarchen* vervingen, naar het fchijnt, het voormalige Hoofd van den grooten Raad, of *Sanhedrin*, en hadden het opzigt over de *Synagogen*, en over de Leeraars en bedienden bij dezelven, welke de *Patriarch*, naar welgevallen, aan- en afzetten kon, terwijl hij zelf de voornaamfte Leeraar der Wet was. Hun gezag blijkt ondertusfchen bepaald geweest te zijn tot Godsdienftige zaken, en beflisfing van Godsdienst-gefchillen. Allengs echter breidden zij dit gezag uit, en lieten, door hunne afgevaardigden, hunne *Apostelen* genoemd, allerwegen hunne voorfchriften aan de *Joden* bekend maken, en fchattingen inzamelen, welke aan de *Patriarchen* werden opgebragt; zij leiden aan de overtreders der wet boetdoeningen en tuchtigingen op; zij deeden hen in den kerkelijken ban, en maakten eindelijk, door de toegevendheid, welke men jegens hen gebruikte, zoodanig misbruik van hunne magt, dat zij wel eens misdadigen, en voornamelijk zulke *Joden*, die genegenheid toonden, om het *Christendom* te omhelzen, ter dood lieten geefelen: om welke redenen, gelijk wij vervolgens zien zullen, de Keizers hunne magt, door wetten, beperkten, tot dat eindelijk deze waardigheid, in de vijfde eeuw, geheel vernietigd is geworden.

Indien wij de *Joodfche* fchrijvers gehoor geven, zou deze waardigheid reeds honderd jaren vóór de verwoesting van *Jeruzalem* eenen aanvang hebben genomen, en de eerfte *Patriarch* geweest zijn HILLEL, toegenaamd de *Babylonier*, omdat hij van *Babylon* te

Je-

Jeruzalem gekomen was; ook geven zij ons eene lijst van tien, anderen van dertien *Patriarchen*, zoo als dezelven elkander zullen opgevolgd zijn, van wier geleerdheid, heiligheid, aanzien, enz. zij, met vele grootspraak, zelfs ongeloofelijke bijzonderheden weten te verhalen; doch, dewijl noch JOSEFUS, noch de Heilige Geschiedschrijvers, noch eenig ander schrijver van die tijden, van zoodanige *Patriarchen*, vóór de verwoesting van den Tempel, gewag maakt, en DOMITIANUS ver af was, van den *Joden* gunstig te wezen, kan men het begin dezer *Patriarchen* niet eer stellen, dan, op het vroegst, onder de regering van NERVA; de Keizer HADRIANUS is de eerste, die, in eenen brief aan den *Consul* SEVERIANUS, in het jaar 129, uitdrukkelijk van den *Patriarch*, zeer waarschijnlijk der *Joden*, spreekt.

Dit volk had ook, behalven dezen *Patriarch* te *Tiberias*, nog eenen *Patriarch* in *Babylon*, doch deze was minder in gezag en vermaardheid, dan de eerstgenoemde.

Te *Tiberias*, en in eene of twee andere plaatsen, werden, kort na de verwoesting van *Jeruzalem*, door de *Joden*, scholen aangelegd, om het niet aan onderwijs in hunne Wet en Godsdienst te laten ontbreken; zij hadden in deze scholen wijze mannen tot leeraren; gelijk er ook onder hen nog in de eerste eeuw van het *Christendom* geleerde mannen gevonden werden, die zich eenen naam onder hunne volksgenooten gemaakt, doch van welke de latere *Rabbynen* zoo vele beuzelingen bijeengeraapt hebben, dat men van hen over het geheel weinig of geene zekerheid heeft. Onder deze geleerden worden genoemd, ELIEZER, met den bijnaam *de Groote*, die schrijver zal geweest zijn van een werk, ten

tijtel hebbende: *Pirke* of *Spreuken*; JOSUA, zonder eenigen anderen bijnaam, uit hoofde van zijne groote vermaardheid, in de *Mischnah* aangehaald; deze zal aan het Hof van TRAJANUS zeer gezien en geacht geweest zijn, en alles vermogt hebben; SIMEON JOCHAIDES, dien men uitgeeft voor den schrijver van het boek *Sohar*, in hetwelk de geheimen der *Kabbala* ontvouwd worden; ELIEZER *Haggalili*, of de *Galileër*, een ander *Kabbalistisch* Leeraar, die geschreven heeft *over de twee en dertig eigenschappen der Wet*, *beantwoordende aan de twee en dertig wegen der Wijsheid*; nog een ander ELIEZER schreef eene verhandeling *over de maten van den Tempel*.

In dezen tijd leefde ook een *Joodsch* Dichter, EZECHIEL, die *den uittogt der Israëliten uit Egypte* in *Grieksche* verzen beschreven heeft, waarschijnlijk om zijne natie te vertroosten, over de verwoesting van hunne Stad en Tempel, door hun hope te geven op eene verlossing, gelijk die, ten tijde van MOZES. Hij moet geleefd hebben na JOSEFUS, die niet van hem gewaagt, en voor KLEMENS van *Alexandrië*, die hem aangehaald heeft: dus op het einde der eerste, of het begin der tweede eeuw.

Omtrent dezen tijd, of in het begin der volgende eeuw, schijnt ook het *Apokryfe* stuk, het *Testament der XII Aartsvaderen*, als mede het *vierde Boek van* EZRA, hetwelk men onder de *Apokryfe* Boeken leest, opgesteld te zijn, beide, naar het schijnt, door *Joden*, die tot het *Christendom* waren overgegaan, met bijbehouding echter van hunne *Joodsche* vooroordeelen en fabelen.

TWEE-

TWEEDE EEUW.

Hoe vele voorregten de *Joden* in het *Romeinsche* Rijk ook bleven genieten, die hun den ondergang van hunnen Burger- en Kerkstaat verdragelijker konden maken; zij konden zich echter in hunne omstandigheden niet vreedzaam en geduldig schikken.

Jegens de *Christenen*, die zij als afvalligen van MOZES wetten, en aanhangers van eenen valschen MESSIAS beschouwden, en jegens welken zij, gelijk wij uit de *Handelingen der Apostelen*, door LUKAS, weten, van eersten af, hunnen haat, door vervolgingen en oproeren, hadden geopenbaard, bleven zij hunnen haat den teugel vieren. JUSTINUS, *de Martelaar*, verhaalt ons, dat zij allerwegen, door afgevaardigden, de waarheid van JEZUS opstanding lieten tegenspreken. TERTULLIANUS noemt hen, in 't gemeen, de plantschool van alle lasteringen omtrent de *Christenen*, en ORIGENES verzekert, in het bijzonder, dat zij een gerucht verspreidden, dat de *Christenen*, in hunne Godsdienstige bijeenkomsten, een kind doodden, en aten, en, het licht uitblusschende, alle soorten van ontucht met malkanderen bedreven; alles om de Heidenen tegen de *Christenen* op te stoken, en in het harnas te jagen; zij vervloekten JEZUS en zijne belijders plegtig, en bragten zelfs, volgens den bovengemelden JUSTINUS, den *Martelaar*, waar zij konden, vele *Christenen* om het leven. Het schijnt voorts genoegzaam te blijken, dat CELSUS, die vermaarde bestrijder van het *Christendom*, vele van zijne lasteringen, welke men in zijn boek tegen de *Christenen* las, van de *Joden* ontleend heeft.

Maar ook in hun gedrag jegens de *Heidenen*, gaven de

de *Joden* gedurig blijken, hoe node zij het juk der overheersching droegen, zoo zeer, dat de Keizer TRAJANUS, toen hij, in het jaar 113, naar het Oosten trok, tot den oorlog tegen de *Parthers*, het noodig oordeelde, zich vooraf naar het *Joodsche* land te wenden, om daar zoodanige schikkingen te maken, dat hij geene opschuddingen te vreezen had, terwijl hij met de *Parthen* strijden zoude.

En des niet te min, ondernamen de *Joden*, buitensporig genoeg, eenen opstand te wagen, zoodra zij vernamen, dat de door TRAJANUS te ondergebragte landschappen weder van hem waren afgevallen. Reeds uit eigen aard, en door hunnen rampspoed, tot razernij gedreven, werden zij nog meer aangevuurd, door voorzeggingen, die onder hen verspreid werden, dat de val des *Romeinschen* Rijks op handen was.

In *Cyrene*, in welk land zij zich in eene groote menigte bevonden, en waar zij zich reeds voor eeuwen gevestigd hadden, brak de woede los. Onder zekeren ANDREAS, die zich tot hun hoofd opwierp, de wapenen opgevat hebbende, bragten zij meer dan 220,000 menschen wreedaardig om; ja, men zegt, dat zij zich met menschenvleesch gevoed, met menschenbloed geverwd, met menschenhuiden bekleed, en zoo, als razernijën, rondgeloopen hebben, aan alle hunne slachtoffers het hoofd afzagende, of hen den wilden dieren voorwerpende, of dwingende, om zich tegen elkanderen dood te vechten. *Cyrene*, en het geheele land van *Lybië*, werd zoo verwoest en uitgemoord, dat Keizer ADRIANUS naderhand genoodzaakt was, eene nieuwe volkplanting derwaards te zenden, om het ledige land weder te bevolken.

Van *Cyrene* sloeg de vlam des oproers, het volgende

de jaar, naar *Egypte* over; de *Egyptenaars* en *Alexandriners*, hier voor vreezende, en tevens den moord der *Heidenen*, in *Cyrene*, willende wreeken, hadden onmiddelijk alle de *Joden*, die men in *Alexandrië* aantrof, vermoord. De *Joden*, hier door te meer verbitterd, vielen uit *Cyrene* in *Egypte*, voegden zich, met hunne geloofsgenooten, die aldaar den moord ontkomen waren, en versloegen, onder het bevel van zekeren LUCUAS, die den tijtel van Koning had aangenomen, den *Romeinschen* Stadhouder LUPUS, met groote bloedstorting, zoodat TRAJANUS genoodzaakt was, eenen anderen veldheer, MARCIUS TURBO, met eene aanzienlijke krijgsmagt, derwaards te zenden, die de oproerigen, na eenen hardnekkigen wederstand, ten laatsten overwon, en duizenden van hen ter dood bragt.

Op het eiland *Cyprus* was de razernij van eenen ARTEMION niet geringer; aan het hoofd der oproerige *Joden* aldaar, verwoestte hij de stad *Salamis*, en deed daar, en in het gansche eiland, het bloed van meer dan 240,000 menschen stroomen. Na vele moeite, bragt ADRIANUS, die naderhand de opvolger van TRAJANUS was, door dezen Keizer derwaards gezonden, den oproerigen hoop te onder, waarna een streng bevel werd uitgevaardigd, hetwelk de *Joden*, onder de vreesselijkste straffen, verbood, op dit eiland, waar zij zoo talrijk plagten te zijn, ooit weder eenen voet te zetten.

In *Mesopotamië* dreigden de *Joden* hetzelfde spel te spelen, ten minsten TRAJANUS hield hen deswegens verdacht, waarom hij aan den landvoogd LUCIUS QUIETUS bevel zond, om het oproer, door den ondergang der *Joden*, aldaar voor te komen. Ook handhaaf-

haafde LUCIUS QUIETUS de ruſt in dit gewest, door het ter dood brengen van een aantal der meest woelzieken onder dit volk; waarna hij door TRAJANUS naar *Palestina* gezonden werd, om daar dit muitzuchtig volk gade te ſlaan, en in toom te houden.

Alle deze oproeren, in zoo verſchillende gewesten, waren niets, in vergelijking van den opſtand, welken de *Joden* ondernamen, onder de regering van ÆLIUS ADRIANUS, opvolger van TRAJANUS. Deze vorst, door *Judea* reizende, beſloot, het verwoeste en in puinhoopen liggende *Jeruzalem* te herbouwen, en die ſtad, door eene *Heidenſche* volkplanting, weder te bevolken. De herbouwing werd, onder zijn oog, ondernomen, terwijl hij zich in *Syrië* onthield, en de nieuwe ſtad, die, naar hem, den naam *Ælia*, en, dewijl zij aan den *Romeinſchen* JUPITER, die op het *Kapitool* vereerd werd, gewijd zou wezen, den bijnaam *Capitolina* zou voeren, werd gedeeltelijk op de grondvesten van het vorige *Jeruzalem*, en uit deszelfs puin opgebouwd; de Tempel, ter eere van JUPITER CAPITOLINUS, werd opgerigt ter plaatſe, waar de Tempel van JEHOVA geſtaan had.

De *Joden*, die, ſteeds gehecht aan deze voor hun heilige plaats, zich in het *Joodſche* land in grooten getale onthielden, hadden waarſchijnlijk ook weder begonnen, die plaats te bevolken, wier puin, voor hun zoo dierbaar, hun bouwſtoffe genoeg opleverde, om zich verblijven te bouwen; hetwelk misſchien aan den Keizer aanleiding had gegeven, om aan deze volkplanting te denken, ten einde door dezelve de *Joden* in teugel te houden, die nog ſteeds de hoop bleven koesteren, dat zij eenmaal van de *Romeinſche* overheerſching verlost, en hunne zaken herſteld zouden worden, welke hoop

hoop zij meenden te mogen gronden op hunne oude Godſpraken, welke, in hunne oogen, nog onvervuld ſchenen.

Maar, als zij nu eene nieuwe *Romeinſche* volkplanting zagen aanleggen, ter plaatſe, welke de zetel geweest was van hunnen Staat en Godsdienst, als zij den Tempelberg zagen ontheiligen, door het ſtichten van eenen Afgodstempel, werden zij tot eene ſoort van razernij vervoerd. Zoo lang echter ADRIANUS zich in *Palestina* bevond, ontveinsden zij hunne verontwaardiging, en hielden zich ſtil; evenwel wisten zij zich, op eene listige wijze, van wapenen te voorzien. Bevel gekregen hebbende, om wapenen te vervaardigen, voor het *Romeinſche* krijgsvolk, maakten zij die, opzettelijk, zoo ſlecht, dat men ze hen liet houden, en zoodra de Keizer op zijne terugreize naar *Rome* was, gebruikten zij dezelven, om op te ſtaan, en op de *Romeinen* aan te vallen.

Deze opſtand begon, met het bezetten en verſterken van verſcheidene ſloten en bergvestingen; de *Joden* begaven zich in holen en ſpelonken, welke in *Palestina* menigvuldig en van verbazende ruimte zijn, welke zij onder den grond, door ondergravingen, onderling vereenigden, met luchtgaten, op geregelde afſtanden. Uit deze holen en ſterkten vielen zij, als wilde dieren, uit, vermoorden alle *Romeinen*, die hen voorkwamen, en verſcholen zich dan weder in hunne holen.

In het eerst ſchijnt de Keizer ADRIANUS geen acht gegeven te hebben op deze vijandelijkheden; men hield ze voor rooverijën en uitvallen van eene bende ſtruikroovers, die de openbare wegen onveilig maakten; iet, in die ſtreeken, waar zoo vele onbeſchaafde ſtammen rondzwerven, niet geheel ongewoon; maar weldra

dra deed het goed geluk van deze eerste aanvallen de *Joden* van alle kanten, bij menigten, tot deze oproerigen toevloeijen, en hun getal vermeerderen, tot dat de opstand algemeen werd.

Dezelve kreeg eindelijk tusschen de jaren 133 en 135 eene geregelde en geduchte gedaante, toen één der hoofden van deze moordenaarsbenden zich voor den MESSIAS uitgaf, wordende daar voor erkend door eenen *Rabbi* AKIBA, wiens achting, onder de *Joden*, door zijne geleerdheid, wijsheid, en strenge uiterlijke godsvrucht, boven allen peil was, gelijk zij dan ook, in hunne schriften, met de ongerijmdste grootspraak, van hem, en het aantal zijner leerlingen, gewagen, en vele grollen van hem verhalen, niet waardig, om er hier eenige acht op te geven. Hoe het zij, deze *Rabbyn* gedroeg zich als den voorlooper van den MESSIAS, en leende al zijn gezag en aanzien aan dezen bedrieger, wiens naam, COZBA, hem aanleiding gaf, door eene kleine verandering, in BAR-CHOCHBA, of *zoon der star*, om de oude godspraak van BILEAM, (*Num.* XXIV. 17.) *van eene Star, die uit* JAKOB *zou voortkomen*, op hem toe te passen, en hem voor den daar bedoelden persoon uit te geven.

Ook wendde deze valsche MESSIAS voor, de magt te bezitten, om wonderwerken te verrigten, en wist, door eene kunstgreep, waarvan zich meer bedriegers bediend hadden, de onkundige menigte, door brandend werk in den mond te houden, diets te maken, als of de geest, die hem bezielde, met vuurvlammen uit zijnen mond en lippen ging.

Hier door verzamelde deze bedrieger zich een talrijk heerleger van zijne volksgenooten, door welke hij zich tot Koning deed zalven, en ook geld met zijnen naam deed

deed slaan, zich voor den MESSIAS en vorst der *Joodsche* natie verklarende.

Zijnen zetel te *Bitter*, of *Bether*, eene stad, die anders in geene oude geschiedenissen genoemd wordt, maar die niet verre van *Joruzalem* gelegen zal hebben, waarom sommigen haar voor het oude *Bethoron* hebben gehouden, gevestigd hebbende, plunderde de gewaande MESSIAS geheel *Judea* en *Syrië*, overal de grootste verwoestingen aanrigtende, en de uiterste wreedheid plegende tegen allen, maar bijzonder tegen de *Christenen*, die hij met de uitgezochtste martelingen ter dood bragt, indien zij noch hunne belijdenis verzaken, noch zich, met hem, tegen de *Romeinen* verzetten wilden.

De eerste bewegingen van dezen opstand waren, naar het schijnt, door de *Romeinen* weinig geacht, maar wanneer dezelve nu eene geregelde gedaante, en een hoofd had gekregen, wanneer een zelfde geest alle, heinde en ver verstrooide, *Joden* ontstak, waarbij zich ook anderen voegden, om hunne roof- en plunderzucht te voldoen, werd deze zaak bedenkelijk, en het gevaar zelve wekte HADRIANUS op, om op ernstige middelen bedacht te zijn, ten einde dit kwaad te stuiten, en het oproer te dempen. Hij zond dan aan TINNIUS RUFUS, die, in zijnen naam, in *Judea* het bevel voerde, eene aanzienlijke versterking van krijgsvolk, om de muitelingen te keer te gaan; doch, alzoo weldra bleek, dat deze magt tegen hunne woede niet bestand was, ontbood de Keizer JULIUS SEVERUS, eenen der vermaardste krijgsbevelhebberen van dezen tijd, uit *Brittannië*, wien hij met het opperbevel van dezen krijg bekleedde.

SEVERUS vond echter de magt en moed der muiters zoo groot, dat hij geen hoofdtreffen wilde wagen, maar zijne benden over het geheele land verspreidende, en

daar door de vijanden verpligt hebbende, zich insgelijks te verdeelen, viel hij hen bij gedeelten aan, sneed hun den leeftogt af, sloot hen in hunne sterkten op, die hij vervolgens bestormde, gevende, bij derzelver bemagtiging, geene lijfsgenade, en zelfs de vrouwen noch kinderen verschoonende. Dus veroverde hij, gelijk men verhaalt, vijftig sterkten en 985 steden of dorpen, waarna hij het beleg voor *Bitter* sloeg, in welke stad zich het overschot der muitelingen verzameld had, en nu met hun opperhoofd, BARCOCHAB, zelven werd opgesloten.

Deze stad, die ongemeen sterk was, verdedigde zich wanhopig; een aanzienlijk *Rabbi*, TRYPHON genoemd, die tot de overgave raadde, werd door de belegerden ter dood gebragt; en zij bleven, onaangezien zij honger en dorst tevens leden, zich hardnekkig verdedigen, tot dat de stad eindelijk, naar alle waarschijnlijkheid, stormenderhand, werd bemagtigd, waarbij BARCOCHAB zelf sneuvelde, wien de *Joden* naderhand den naam BARCHOZIBA, *zoon des leugens*, of *de bedrieger*, gegeven hebben.

Vreeslijk was de slachting, welke, bij deze gelegenheid, werd aangerigt; zoodat de *Joodsche* schrijvers ons verzekeren, dat er een veel grooter getal omkwam, dan er voormaals uit *Egypte* waren getrokken; zij voegen er bij, dat de moord zoo gruwzaam was, dat men op éénen steen de bekkeneelen vond van 300 kinderen, die tegen denzelven verbrijzeld waren; de beken zwollen zoo op, door het bloed der gesneuvelden, dat zij groote steenen tot in zee, schoon vier mijlen van daar, voerden, en de grond werd zoo verrijkt door hunne lijken, dat zij in zeven jaren niet behoefde gemest te worden.

Dit

Dit moge naar *Joodsche* grootspraak gelijken, maar eenparig verzekeren de schrijvers, dat in dezen oorlog, schoon hij niet meer dan omtrent drie jaren geduurd hebbe, 580,000 *Joden* door het oorlogszwaard zijn omgekomen, behalven eene ontelbare menigte, door vuur, hongersnood en pest. Het overschot des volks werd tot slaven verkocht, en de *Romeinen* voltooiden den krijg, door eene volslagene verwoesting van het geheele land.

Wat AKIBA betreft, na eene strenge gevangenis, werd hij, gelijk ons de *Joden* berigten, tot eene wreede dood veroordeeld, en hem het vleesch, met ijzeren tangen, van het ligchaam gescheurd. Zoo hoog was de achting, in welke hij bij zijn volk stond, dat zij, van zijne dood sprekende, zeiden: „ met hem stierf „ de roem der *Joodsche* Wet."

De *Romeinen* zelve hadden, in dezen moorddadigen oorlog, zoo veel volks verloren, dat ADRIANUS, in zijnen brief aan den Raad, waar in hij van het dempen van het oproer berigt gaf, den gewonen aanvang wegliet: „ indien gij en uwe kinderen welvaart, het is „ wél; ik en mijn leger zijn welvarende."

Na de volslagene onderwerping der *Joden*, hervatte ADRIANUS de herbouwing van *Jeruzalem*, als eene volkplanting, onder den naam van *Ælia Capitolina*, wier omtrek de plaats *Golgotha* en het heilige graf insloot, te voren buiten de stad gelegen, doch, daar tegen, den berg *Siön* uitsloot, welke gedaante het tegenwoordig *Jeruzalem* nog heeft, en waarin letterlijk vervuld is geworden de voorzegging van MICHA, (III. 12.) „ dat *Siön*, als een akker, zou geploegd „ worden." Voorts werd het er, in de uitvoering van des vorsten ontwerp, op toegelegd, om alle plaatsen,

die den *Christenen* of *Joden* te *Jeruzalem* bijzonder heilig waren, door afgodischen eerdienst, te ontheiligen. Wij hebben reeds gezien, hoe een Tempel van den *Capitolynschen* JUPITER den Tempel der *Joden* vervong; op de Hoofdschedelplaats, of *Golgotha*, werd een beeld van VENUS opgerigt; ter plaatse van JEZUS opstanding een standbeeld van JUPITER; in een grot, bij *Bethlehem*, werd de eerdienst van ADONIS gevierd; eindelijk, op de poort naar *Bethlehem* werd een marmeren zwijn geplaatst, een teeken van de *Romeinsche* opperheerschappij, ontleend uit een aloud gewaand voorteeken, voor de zwervende *Trojanen*, van eene witte zeuge met derzelver biggen, waarvan ook de Dichter VIRGILIUS gewaagt, maar tevens tot eene beschimping van de *Joden*, die eenen zoo grooten afkeer hebben van de zwijnen.

Om, voor het vervolg, alle nieuwe bewegingen voor te komen, verbood ADRIANUS aan de *Joden*, in zijne nieuwe stad *Ælia* te komen, ja, zelfs het gezigt daar van te hebben, behalve eenmaal in het jaar, op den verjaardag der verwoesting. Van der *Joden* droefheid en vernedering op zulken dag, geeft de Kerkvader HIERONYMUS, als naderhand ooggetuige, deze beschrijving: „ Die ontrouwe wijngaardeniers mogen, „ na het ombrengen der dienstknechten, en ten laatsten „ van Gods Zoon, geenen voet zetten op dien grond, „ ten zij op dezen treurdag, wanneer zij zelfs met „ duren prijs het verlof betalen, om de verwoesting „ van hunne stad te beweenen, zoo dat zij, die eenmaal geld gaven voor het bloed van CHRISTUS, nu „ hunne eigene tranen betalen, en zelfs het weenen „ niet voor niet hebben. Gij moest op den verjaardag „ van *Jeruzalems* verwoesting, door de *Romeinen*, „ eens

„ eens zien, hoe het volk, in rouwgewaad, opkomt,
„ hoe ſtokoude vrouwtjes en grijsaards, zoo vol lappen als jaren, te zamen vloeijen, om aan hun lijf
„ en kleeding 's Heeren toorn te toonen. Terwijl
„ 's Heeren kruis ſchittert, na zijne opſtanding, ja,
„ zelfs zulk een kruis met een zegevaan op den olijfberg praalt, bejammert dit ellendige, en echter alle
„ medelijden onwaardig volk, den ondergang van zijnen Tempel. De tranen loopen hun nog over de
„ wangen, zij ſlaan zich nog bont en blaauw, het
„ haar hangt bij de vrouwen nog los, wanneer de
„ krijgsman reeds op nieuw geld vordert, indien zij
„ nog langer willen weenen."

Thans hadden de *Joden* alle hoop op het herſtel van hunnen Staat voor altijd verloren, en de waarheid ondervonden, van het geen JEZUS hun gewaarſchuwd had, dat zij door valſche *Mesſiasſen* zouden bedrogen worden, aan welke zij, tot hun eigen verderf, gehoor zouden geven. Thans was hunne hoofdſtad, *Jeruzalem*, zelfs tot den naam toe, vernietigd, zoodat, wanneer, gedurende de vervolging der *Christenen*, onder den Keizer DIOCLETIAAN, een Martelaar, te *Ceſarea*, op de vraag, van waar hij was? geantwoord had, dat hij uit de ſtad *Jeruzalem* was, niemand der omſtanders, zelfs de landvoogd van *Palestina* niet, wist, van welke ſtad hij ſprak, of waar die gelegen was. — Eerst in volgende eeuwen hebben de *Christenen*, allengs, den ouden naam *Jeruzalem* aan ADRIANUS ſtad *Ælia* gegeven, waartoe, misſchien, de eerzucht der Bisſchoppen van die ſtad het hare heeft toegebragt, om zich aanzien in de *Christelijke* Kerk te verſchaffen, als zijnde zij de opvolgers van den Apos-

tel JACOBUS, dien men voor den eersten Bisschop der moederkerk van *Jeruzalem* gehouden heeft.

De *Joden*, in het verder gelegen Oosten, bleven van de verwoestingen van dezen oorlog bevrijd, omdat ADRIANUS den *Eufraat* bepaald had, om de grensperk van het *Romeinsche* rijk uit te maken, zoodat de *Joden*, die over die rivier woonden ten Oosten, niet onder zijne heerschappij stonden; evenwel waren velen van dezen over de rivier gekomen, om zich bij hunne broederen te voegen, doch die enkel dienden, om het getal der gesneuvelden en gevangenen te vermenigvuldigen.

De opvolger van ADRIANUS, ARRIUS ANTONINUS, bijgenaamd PIUS, die in het jaar 138 den troon beklom, was een zachtmoedig vorst, en bewees den *Joden* vele gunsten, zoodat hunne schrijvers hem aanmerken, als eenen vriend en beschermer van hun volk, en zelfs voorgeven, dat hij een leerling zal geweest zijn van hunnen vermaarden leeraar JUDAS, met den bijnaam *den Heiligen*, hoewel deze eenigen tijd later dan ANTONINUS PIUS schijnt geleefd te hebben. Hoe het zij, ANTONINUS PIUS zag zich, niettegenstaande zijne zachtheid, genoodzaakt, den oproerigen geest der *Joden* te beteugelen, toen zij, ongeduldig wegens de harde bevelen van ADRIANUS, die hun verboden had, hunne kinderen te besnijden, en hunne heilige Boeken openlijk op den *Sabbath* te lezen, waaromtrent echter de schrijvers niet overeenstemmen, eenen opstand verwekten, welken de Keizer schielijk dempte, en daarbij zoo gematigd te werk ging, dat hij hunne bezwaren verligtte, en deze drukkende bevelen van zijnen voorzaat introk, alleenlijk hun verbiedende, *Proselieten*, of aankomelingen uit andere godsdiensten, tot den hunnen over te halen.

De volgende Keizer, M. AURELIUS, de *Filozoof* of *Wijs-*

Wijsgeer, dacht niet zoo gunſtig omtrent de *Joden.* Door *Judea* naar *Egypte* reizende, zal hij verklaard hebben, daar een volk gevonden te hebben, zoo ſlecht als de *Sarmaten* en *Markomannen*, waarmede hij de *Joden* bedoelde. De *Joden* gedroegen zich ook, op die wijze, jegens hem, welke zijnen afkeer vermeerderen moest. Zij voegden zich bij VOLOGESES, koning der *Parthers*, tegen de *Romeinen*, en vereenigden zich naderhand met CASSIUS, eenen bevelhebber van AURELIUS, die tegen hem was opgeſtaan, en zich voor Keizer had laten uitroepen. Welk een en ander te wege bragt, dat de Keizer de ſtrenge wetten van ADRIANUS tegen hen vernieuwde, en ten uitvoer liet brengen.

Van hunne lotgevallen onder de overige Keizers van deze eeuw, COMMODUS, die 13 jaren regeerde, van 180 tot 192, HELVIUS PERTINAX, die ſlechts 88 dagen den troon bezat, en DIDIUS JULIANUS, die twee maanden en vijf dagen regeerde, lezen wij niets merkwaardigs. Hoe het hun ging, onder de regering van SEVERUS, welke in het jaar 193 eenen aanvang nam, zullen wij, bij de volgende eeuw, aanteekenen.

Vooraf echter moeten wij nog van het een en ander gewagen, hetwelk tot deze tweede eeuw behoort.

De bovengemelde R. JUDAS, *Hakkodesch* of *de Heilige* bijgenaamd, een zoon van SIMEON, bijgenaamd den *Regtvaardigen*, was *Patriarch* der *Joden.* Hij was, behalven door de heiligheid van zijn leven, in groote achting, door zijne geleerdheid, en beſtuurde de *Joodſche* ſchool te *Tiberias*, met allen roem. Deze leeraar, overwegende, dat de overleveringen der Vaderen, omtrent godsdienstleeringen en gebruiken, welke bij de *Joden* van de gezindte der *Farizeën*, reeds vóór de tijden van JEZUS CHRISTUS, in de hoogste ach-

achting waren, en welke, als van MOZES zelven afkomstig, gelijk geschat, of zelfs boven zijne beschrevene Wet gesteld werden, door den vervallenen staat der *Joden*, niet langer zuiver en volledig, bij mondeling onderwijs, zouden kunnen bewaard blijven, als mede willende zorgen, dat de *Joden* beveiligd mogten worden van afval van hunnen godsdienst tot het *Christendom*, ondernam, die overleveringen in één Boek zamen te vergaderen, hetwelk op het einde dezer eeuw, waarschijnlijk omtrent het jaar 190, tot stand gebragt, en onder den naam van *Mischnah* (*tweede Wet*, of *herhaling der Wet*, *Deuteronomium*,) bekend is. Dit werk is verdeeld in zes deelen; het eerste Deel heeft ten opschrift: *Seder Zerahim*, *de Lijst der Zaden*, en handelt over de zaden des velds, over de boomen, vruchten, planten, en alles wat tot den land- en akkerbouw behoort. Het tweede: *Seder Mohadim*, *de Lijst der Feestdagen*, handelt over de juiste inachtneming der *Joodsche* Feestdagen. Het derde: *Seder Naschim*, *de Lijst der Vrouwen*, bevat alles, wat tot het huwelijk betrekking heeft. Het vierde: *Seder Nezikim*, *de Lijst der Verliezen*, bepaalt de zaken van koophandel, winst en verlies, en geregtshandelingen, daar uit ontstaande. Het vijfde: *Seder Kedaschim*, *de Lijst der Heilige dingen*, bevat alles, wat betrekking heeft tot de offeranden, aanbiddingen, godsdienst-oefeningen, en andere heilige zaken. Het zesde: *Seder Thehoroth*, *de Lijst der Zuiveringen*, waarin gehandeld wordt over boetdoeningen, en alles wat tot de zuiveringen of reinigingen behoort. Bij het vierde Deel is nog een afzonderlijk Hoofdstuk gevoegd, getijteld: *Avodah Zarah*, *vreemde of uitheemsche Godsdienst*, over de Afgodendienst, en deszelfs straffen.

Dit

Dit is de inhoud van dit werk, hetwelk dus aangemerkt kan worden, als een ligchaam van burgerlijke en kerkelijke voorſchriften voor de *Joden*, als zijnde eene verzameling van hunne mondelijke wetten, regelen, enz. Het grondt zich deels op de ſchriften van MOZES, zoo op derzelver duidelijke letter, als op gevolgtrekkingen, door de *Joodſche* leeraaren daar uit afgeleid; ten tweeden, op de zoogenoemde Mondwet, dat is, die bevelen, welke de *Joodſche* Meesters beweeren, dat aan MOZES door God gegeven zijn, boven en behalven die Wetten, welke hij geſchreven heeft; welke Mondwet, door overlevering, van vader op zoon bewaard zal gebleven zijn, tot dat zij thans, door R. JUDA, in geſchrift gebragt werd. De *Mischnah* bevat, in de derde plaats, de beſlisſingen der oude leeraren, over verſcheidene vragen en verſchilſtukken in de Wet, omtrent welke eene vrijë keuze geoorloofd is, welk gevoelen men omhelzen wil, het zij, bij voorbeeld, dat van de ſchool van R. HILLEL, of van de ſchool van R. SCHAMMAI. Vervolgens worden, in de vierde plaats, de uitſpraken en grondregels van oude wijzen en leeraars hier ingelascht, voor welke de *Joden* groote achting hebben, alhoewel de *Rabbynen* dikwijls de vrijheid nemen, om er van te verſchillen. Eindelijk worden, ten vijfden, de oude gewoonten en gebruiken in dit werk aangewezen, welke, met den tijd, de kracht van wetten gekregen hebben, en bij de *Joden* erkend zijn. Deze *Mischnah* is vervolgens, gelijk wij zien zullen, vermeerderd met de *Gemara*, of eene doorloopende verklaring, in het *Joodſche* land opgeſteld, en eene, in het landſchap *Babylonië* vervaardigd, en maakt dus, met dezelve, den *Thalmud*, of het *Joodſche Leerboek* uit, wordende met de eerst-

gemelde *Gemara*, de *Jeruzalemsche*, met de andere, de *Babylonische Thalmud* genoemd, welke laatste bij de *Joden* algemeen aangenomen, en boven de eerste gesteld wordt.

R. JUDA, door dit werk, en over het algemeen door zijne geleerdheid, grooten roem verworven hebbende, liet aan zijnen oudsten zoon, GAMALIEL, zijnen post, als *Patriarch*, na; aan zijnen tweeden zoon, CHANINA, schonk hij den tijtel van *Hoofd der Synagoge*, die naast den *Patriarch* in rang volgde, en, bij deszelfs afwezen, in den Raad voorzat; zijnen derden zoon, SIMEON, noemde hij *Chacham*, of *den Wijzen:* dit was de derde rang onder de Hoofden der *Joodsche* natie. Deze laatste moest in geleerdheid uitmunten, dewijl hij in alle gewigtige zaken geraadpleegd werd.

Van GAMALIEL, den zoon en opvolger van R. JUDA, lezen wij verders niets bijzonders, dan dat hij zijn vaders *Mischna* bevestigd hebbe, en in het jaar 220 overleden zal zijn.

Behalven de gezindten of aanhangen, in welken de *Joden*, reeds vóór en in den tijd des Zaligmakers, verdeeld waren, de *Farizeën*, *Sadduceën* en *Esseën*, zullen, in deze eeuw, nog eenige nieuwe onder hen ontstaan zijn; onder welken genoemd worden de *Hemerobaptisten*, wegens hunne menigvuldige wasschingen op éénen dag; de *Masbotheänen*, die gezegd worden, de Goddelijke Voorzienigheid geloochend, en alles aan het geval toegeschreven te hebben; waarbij JUSTINUS, *de Martelaar*, nog voegt de *Genisten*, die daar op hunnen roem zullen gedragen hebben, dat zij zuiver uit ABRAHAM, den vader der Geloovigen, afstamden; de *Moristen*, die met de overige *Joden* verschilden, in hun-

hunne Lijst der Heilige Schriften, van welke zij eenigen der *Profeten* uitsloten. Doch deze berigten zijn duister en verward. Sommigen hebben ook de *Hellenisten*, die reeds in het Nieuwe Testament met dezen naam voorkomen, als eene *Joodsche* secte of gezindte willen aanmerken, doch, naar het schijnt, zonder grond, en min naauwkeurig. De *Hellenisten* maakten geene bijzondere gezindte uit, maar waren zulke *Joden*, die, in hunne verstrooijing, de *Grieksche* taal hadden aangenomen, en daarom gebruik maakten van de *Grieksche* vertaling der zoogenoemde LXX Overzetteren, welke vertaling de *Joden* in het eerst hoog verhieven, zoo zelfs, dat men een Goddelijk bestuur over de Overzetters, bij hunne vertaling, verdichtte, maar wanneer vervolgens, bijzonder in deze eeuw, de *Christenen*, zoo als JUSTINUS *de Martelaar*, en anderen, zich van deze Overzetting bedienden, om de *Joden* te wederleggen, verachtten de *Joden* deze Overzetting ten uitersten, zoodat zij de *Hellenisten*, die van dezelve gebruik maakten, als ketters en scheurmakers beschouwden, en den dag, op welken die Overzetting voltooid is, noodlottiger voor hunne natie verklaarden, dan dien, op welken JEROBEAM zijne gouden kalveren te *Dan* en *Bethel* had opgerigt; zij verhaalden, dat de lucht, ten dien tijde, drie dagen lang verduisterd was geweest, en stelden, ter gedachtenis, eenen vastendag in, op den achtsten van de maand *Thebit*, beantwoordende aan onze maand *December*.

Wij spraken van JUSTINUS *den Martelaar*; van dezen Kerkvader hebben wij eene zamenspraak, gehouden met eenen aanzienlijken *Jood*, TRYFON, in welke de Kerkvader de waarheid van den *Christelijken* Godsdienst verdedigt. Men kan echter niet, met zekerheid, zeg-

zeggen, dat deze zamenspraak, inderdaad, gebeurd zij; veel eer schijnt JUSTINUS zijne wederlegging der *Joden*, naar de wijze van PLATO, in den vorm van een gesprek met eenen van hunne leeraren, te hebben opgesteld; zelfs is het in twijfel getrokken, of deze zamenspraak wel echt en een werk van JUSTINUS zij, ten minsten kan men niet ontkennen, dat zij bijvoegselen van eene latere hand ontvangen heeft.

Dat, voor het overige, de *Joden* steeds de *Christenen*, die zij als afvalligen en als vereerders van eenen valschen MESSIAS beschouwden, bleven haten, en, waar zij konden, beledigen, blijkt ons uit de geschiedenis van den marteldood van POLYKARPUS, den eerwaardigen Bisschop van *Smyrna*, welken hij, onder den Keizer VERUS, den ambtgenoot van MARCUS AURELIUS, *den Wijsgeer*, door den haat der *Heidenen* en *Joden*, ondergaan heeft, welke laatsten zich zeer ijverig betoonden, om den brandstapel toe te rigten, welke voor den eerwaardigen grijsaard bestemd was. Na 's mans dood drongen zij nog bij de Overheid aan, dat men zijn gebeente niet aan de *Christenen*, ter begrafenisse, zou overlaten, opdat zij hem, na zijne dood, niet aanbidden zouden; zij verkregen echter hunnen wensch niet, alzoo het lijk, naar de *Romeinsche* wijze, verbrand, en het gebeente door de *Christenen*, op eene voegzame plaats, begraven werd.

DERDE EEUW.

Gedurende deze eeuw werden de *Joden* bestuurd door de volgende *Patriarchen*: GAMALIEL, zoon van JUDAS, *den Heiligen*, gelijk wij gezien hebben; diens zoon JUDA, welke deze waardigheid overliet aan HIL-

LEL

LEL II., een' man van groote geleerdheid, die het eerst de jaartelling, bij de schepping der wereld, onder de *Joden* heeft ingevoerd. Hij was ook de uitvinder van eene andere verbetering in de Tijdrekenkunde, te weten, van den *Cyclus*, of kring van 19 jaren, om de zonnejaren met de maanjaren te vereffenen, door behulp van zeven invoegingen van eene ingelaschte maand. Eenige anderen hebben aan deze verbetering insgelijks de hand geleend, inzonderheid R. SAMUEL, bijgenaamd *Jarchi*, of *Maankundige*, die het hoofd was der Akademie van *Nahardea*, omtrent het midden van de derde eeuw; dewijl echter zijne berekening nog gebrekkig werd bevonden, verbeterde *één* zijner opvolgeren, R. ADA, dezelve grootelijks. HILLEL echter, als *Patriarch*, voerde zijne verbetering door gezag in; hij maakte ook nog eenige verbeteringen in den *Techuphath Haschana*, of de omwenteling van het jaar, door het veranderen der evenachtspunten, of zonnestilstanden, stellende die dertien dagen vroeger, dan hij dezelven vond, gelijk de lente-zonnestilstand van den 7den *April* op den 25sten *Maart*.

Indien wij EPIFANIUS mogen gelooven, welke ons zegt, zijn berigt ontvangen te hebben van JOZEF, eenen boezemvriend van dezen HILLEL, en voogd van deszelfs zoon, zal deze *Patriarch* der *Joden*, kort voor zijnen dood, het *Christendom* hebben aangenomen, en zich heimelijk, door den Bisschop van *Tiberias*, hebben laten doopen.

HILLEL liet zijnen eenigen zoon, JUDA, die minderjarig was, tot zijnen opvolger na, onder de voogdij van gemelden JOZEF, zijnen vriend, en eenen zijner leerlingen, van wien wij nader, in de volgende eeuw, spreken zullen.

On-

Onder de regering van den Keizer L. SEPTIMIUS SEVERUS, die in het jaar 193 den troon van het *Romeinsche* Rijk besteeg, vinden wij gewag gemaakt van eenen oorlog tusschen de *Joden* en *Samaritanen;* ook werd het *Joodsche* land ontrust door struikroovers, aangevoerd door zekeren CLAUDIUS, en het is waarschijnlijk, dat de zegepraal, door den Raad te *Rome* aan SEVERUS, over *Judea*, toegestaan, op het te onder brengen van deze struikroovers door den Keizer, betrekking hebbe.

De *Joden* waren echter aan SEVERUS getrouw gebleven, en hadden zijne partij gekozen tegen PESCENNIUS NIGER, die, in het jaar 194, zich de waardigheid van Keizer in het Oosten had aangematigd. Doch, toen SEVERUS, in het volgende jaar, den oorlog tegen VOLOGESES, den koning der *Parthers*, voerde, hadden de *Joden*, die onder de heerschappij der *Parthers* woonden, een groot deel in de rampen van den krijg, bijzonder door de verwoesting van het landschap *Adiabene*, welks Vorst of Landvoogd hunnen godsdienst beleed, ook door het bemagtigen van *Babylon*, *Seleucië* en *Ctesifon*, in alle welke plaatsen de *Joden* talrijk waren, en in welke velen hunner, met andere inwoners, van het leven beroofd en gevangen werden.

Voorts liet SEVERUS de *Joden*, in het *Romeinsche* gebied, wel ongemoeid in hunnen godsdienst, alleen hun verbiedende, *Proselieten* of bekeerelingen te maken; doch over het geheel was hun toestand, in de eerste helft van zijne regering, zoodanig, dat de Kerkvader TERTULLIAAN hun verweet, dat zij noch mensch noch God tot koning hadden; dat zij, over de geheele wereld omzwervende, geene vrijheid hadden, om hun va-

vaderland te bezoeken, of er zelfs, als vreemdelingen en reizigers, in te mogen komen.

In het vervolg echter betoonde SEVERUS aan de *Joden* meer gunst, het zij, dat hij nader kennis genomen had van hunne getrouwheid jegens hem, tegen NIGER, of wel, dat sommige aanzienlijke *Joden*, dewijl de Keizer zeer gierig was, hem, door geschenken, tot zachter gevoelens hebben overgehaald. Hoe het zij, thans kwamen er wetten uit, tot hun voordeel, waarbij hun niet alleen de vrijheid van hunnen godsdienst bevestigd, maar ook het verkrijgen van het *Romeinsche* burgerregt, en de toegang tot ambten en bedieningen vrijgelaten werd, zelfs met dat voorregt, dat zij verschoond zouden worden van het waarnemen van zulke posten, die tot last en bezwaar strekten, zonder eenig voordeel te geven.

De bovengemelde Kerkvader, TERTULLIAAN, beklaagt zich, dat de *Joden*, door deze gunst des Keizers stout geworden, zich hier op veroorloofd hebben, de *Christenen* te hoonen en te bespotten. Zoo had hij zelve, te *Karthago*, eenen *Jood*, met eene spotprent, openlijk langs de straten zien loopen, verbeeldende een beeld, met ezelsooren, en eenen voet met klaauwen, in een' langen tabbaard, houdende een boek in de hand, hebbende dit opschrift: *Deus Christianorum Onony-chites.* (De God der *Christenen*, met ezelsklaauwen.) TERTULLIANUS had dit echter zoo hoog niet behoeven te nemen, het was toch eene laffe spotternij, welke het laag gemeen alleen zich veroorlooft; ook was deze uitvinding niet nieuw; de *Heidenen* hadden, gelijk wij uit TACITUS weten, den God der *Joden* voorheen reeds op dergelijke wijze afgebeeld.

Deze ijverige Kerkvader heeft ook een boek tegen de

Jo-

Joden geschreven, waartoe hij aanleiding kreeg door een vurig gesprek van eenen *Christen* met eenen *Jood*, waar in ook anderen, van weêrskanten, deel namen, zoodat het, gelijk gewonelijk, zeer verward werd voortgezet, en geëindigd. TERTULLIANUS ontvouwde daarom, naauwkeurig en geleidelijk, het gene, in dit gesprek, min naauwkeurig was voorgedragen; zijne bewijzen, ter overtuiging der *Joden*, zijn breedvoerig uitëengezet, bekend, en meestal vrij dienstig, om aan zijn oogmerk te voldoen.

CARACALLA, zoon en opvolger van SEVERUS, in het jaar 211, alhoewel in de Geschiedenis bekend, als een dwingeland en wreedaard, was echter jegens de *Christenen* en *Joden* beiden zachtaardig, zoodat de eene en anderen, zonder eenige vervolging, hunnen godsdienst ongestoord uitoefenden. De reden daar van wordt, met betrekking tot de *Christenen*, gezegd, geweest te zijn, dat hij eene *Christinne* tot voedster had gehad, en dus, gelijk TERTULLIANUS zich uitdrukt, *met Christelijke melk gevoed was;* met betrekking tot de *Joden*, wordt verhaald, dat hij, te gelijk met een *Joodsch* kind, is opgevoed, van hetwelk hij zoo ongemeen veel hield, dat, als de Keizer SEVERUS dezen jongen, om eenig misdrijf, eens liet geeselen, CARACALLA, toen omtrent zeven jaren oud, daar over niet alleen geweend hebbe, maar zelfs zijnen vader, in verscheidene dagen, niet zal hebben willen zien. Wat hier van zijn moge, de *Joden* hadden, onder zijne regering, en onder de korte regering van zijnen opvolger, MACRINUS, eene kalme rust.

Doch onder den Dwingeland HELIOGABALUS werden zij, gelijk ook de *Christenen*, door een zwaar onweder bedreigd. Deze woeste wreedaard had wel zich la-

laten befnijden, en at geen varkensvleesch, hetwelk hij misfchien van de *Joden* had, in wier nabuurfchap hij woonde, en met welken zijne moei, MAMMEA, en anderen van zijn geflacht, verkeering hadden, maar bragt zich vervolgens in het hoofd, om zijnen God, ELAGABAL, wiens Priester hij geweest was, van alle zijne onderdanen te laten dienen, en alle godsdienften, ook der *Joden*, *Samaritanen* en *Christenen*, met deszelfs dienst te vereenigen, opdat de Priesters van dezen God de geheimen van alle eeredienften bezitten zouden. Noch *Joden*, noch *Christenen*, zouden hem hier in te wille geweest zijn, en de vreefelijkfte vervolging hadden beiden te wachten, zoo niet, gelukkig voor hun en voor het menschdom, de dwingeland, vóór de uitvoering van zijn voornemen, door de foldaten, was omgebragt, en een einde gevonden had, zijn leven waardig.

Zijn broeder, ALEXANDER SEVERUS, die hem, in het jaar 222, opvolgde, was een zachtmoedig vorst, van wien de *Joden* niets kwaads te duchten hadden, welken hij openlijk begunftigde, zoo zelfs, dat fpotters hem het *hoofd der Synagoge van Syrië* noemden. Hij had voor hunnen godsdienst, gelijk voor dien der *Christenen*, zoo veel eerbied, dat, alhoewel hij den dienst der *Heidenfche* Goden bleef aanhouden, hij ABRAHAM, den vader der Geloovigen, en CHRISTUS, het hoofd der *Christenen*, onder zijne Goden plaatfte, en in zijne hofkapel vereerde. Hij behield de *Joden* bij hunne voorregten, en duldde de *Christenen*; dus, naar het fchijnt, meer genegen tot de eerften, dan tot de laatften, aan welken hij geene voorregten toekende. Wanneer hij ten oogmerk had, landvoogden aan wingewesten te geven, of bestuurders aan te ftellen, deed hij derzelver namen aanplakken, het volk vermanende,

dat, zoo iemand eenige beschuldiging tegen hen had, hij die te voorschijn zoude brengen, en bewijzen; — zeggende: „ dat, daar de *Christenen* en *Joden* zulks „ deeden, ten opzigte van de zoodanigen, die Priesters „ zouden worden, dit niet min behoorde te geschieden „ omtrent de bestuurders der landschappen, aan welke „ de goederen en het leven der menschen werden toe- „ betrouwd." Hij vond zoo veel smaaks in de spreuk, welke hij van sommige *Joden* of *Christenen* gehoord had: *Het geen gij niet wilt, dat u geschiedt, doe dat ook aan een ander niet!* dat hij ze, door eenen openbaren uitroeper, liet roepen, als hij iemand bestraffen wilde, en ze tot een opschrift in zijn paleis, en op andere openbare gebouwen, plaatste.

De rust der *Joden* bleef, onder de volgende Keizers, bestendig voortduren. FILIPPUS, die van het jaar 244 tot 249 regeerde, en die in *Arabië* geboren was, waar de *Joden* menigvuldig in getal waren, begunstigde hen, op eene bijzondere wijze, en DECIUS, zijn opvolger, onder wien de *Christenen* eene hevige vervolging dulden moesten, wist onderscheid genoeg tusschen hen en de *Joden* te maken, zoodat de *Joden* van deze vervolging volstrekt bevrijd bleven.

Omtrent dezen tijd schreef de *Afrikaansche* Kerkleeraar, CYPRIANUS, een werk tegen de *Joden*, (*Testimonia adversus Judæos*,) in twee Boeken, waarbij hij, Bisschop geworden zijnde, nog een derde voegde. In dit werk verzamelde hij, op verzoek van zekeren QUIRINUS, alle bijbelteksten, welke van den val der *Joden*, van de leere van CHRISTUS, en van de pligten der *Christenen* handelen, alle gerangschikt onder zekere hoofddeelen. In dit werk worden, uit bijna alle Bijbelboeken, ook uit de *Apokryfe*, behal-

ve

ve uit het *Hooglied*, tekften bijgebragt, als *Getuigenisfen tegen de Joden*, doch welke alleen naar eene *Myftieke* en leenfpreukige wijze van uitlegging op deze onderwerpen kunnen worden toegepast, zoodat dit werk van geene nuttigheid is, dan misfchien ter beoordeeling van verfchillende lezingen in fommige plaatfen der Heilige Schrift. „ Tegenwoordig," zegt de gemelde Kerkleeraar, „ zijn zij, die onderwijzen, ge„ noodzaakt, naar kennis te zoeken. Laat een *Jood* „ zich bij kinderen, bij oude besjes, bij boeren aange„ ven, dezen zullen hem over het ftuk van den MES„ SIAS onderwijzen, en hem tot het leeren geleiden;" welke loffpraak voor de *Christenen* van dien tijd de Oudvader tevens tot eene verontfchuldiging wil doen ftrekken van zijne *Allegorifche* fchriftverklaring, ten einde te toonen, dat hij toch wat meer wist, dan het gros der *Christen* belijderen.

De vervolging, welke de Keizer VALERIANUS, in het jaar 257, tegen de *Christenen* aanrigtte, wordt door DIONYSIUS van *Alexandrië* toegefchreven aan de opftokingen van den *Meester en Opperften van de Synagoge der Egyptifche Magen*, of *Tooveraars*, welke woorden door verfcheidene geleerden verftaan zijn van den opperften leeraar der *Joden* in *Egypte*, doch zonder den minften fchijn, hoewel de woorden van den Kerkvader duister zijn, en wij naauwelijks beftemmen kunnen, wien hij door den Meester en Opperften van de Synagoge der *Egyptifche Magen* of *Tooveraars* bedoeld hebbe.

Omtrent het midden van deze eeuw bloeide R. JOCHANAN, een beroemd leerling van R. JUDAS *Hakkodesch*, of den *Heiligen*, verzamelaar en uitgever van de *Mischnah*. R. JOCHANAN was hoofd van de fchool

te *Tiberias*, en wordt gezegd een zoo schoon manspersoon te zijn geweest, dat men hem aan de deur der baden stelde, opdat de vrouwen, die daar uit kwamen, over zijne schoonheid verwonderd, en het denkbeeld van dezelve behoudende, even schoone kinderen, als hij was, ter wereld mogten brengen.

De uitgave der verzameling van overleveringen, of der *Mischnah* van R. JUDAS, had twee groote gebreken; zij bevatte de verschillende overleveringen en gevoelens van ouder *Joodsche* Leeraaren, zonder eenig onderzoek, welke van dezelven de voorkeur verdiende; ten tweeden, was zij zoo kort, dat zij maar weinig twijfelachtige vragen besliste, in vergelijking van de menigte derzelven, die onder de *Joden* thans reeds begonnen voorgesteld en betwist te worden. Reeds bij het leven van R. JUDAS gaf R. CHUA eene nieuwe verzameling uit van overleveringen, welke naderhand bij de *Mischnah* gevoegd is, om dit werk vollediger te maken: R. JOCHANAN, een der voornaamste Leeraren, welke bij de *Joden* onder den tijtel van *Amorajen*, of uitleggers van de *Mischnah*, bekend zijn, gaf, met behulp van twee andere *Rabbynen*, R. SAMUEL, *den Maankundigen*, en R. ARICHA, bij uitnemendheid RAB of RAV genoemd, insgelijks twee leerlingen van R. JUDAS *den Heiligen*, en van R. CHANINA, verklaringen uit, over de *Mischnah* van zijnen meester, onder den naam van *Gemara*, welke, met de *Mischnah* gevoegd, den *Thalmud* uitmaakt, welk woord, *leere* of *leering* beteekenende, aan het geheele werk gegeven wordt, als zijnde een volledig stelsel of ligchaam van de leere, of van den godsdienst en zedekunde der *Joden*. Men noemt dit werk van R. JOCHANAN den *Jeruzalemschen Thalmud*, omdat hij in *Palestina* opge-

ge-

gesteld, en door de *Joden* aldaar aangenomen is. Deze *Thalmud* is vervolgens als verdrongen, door den *Babylonischen*, van welken wij op zijne plaats spreken zullen, omdat hij gehouden werd niet volledig te zijn, en om de duisterheid, welke in denzelven heerscht, door het gebruik van vele vreemde woorden, enz.

Nog was, om dezen tijd, onder de *Joden* vermaard R. SCESCIATH, die, hoewel blind, evenwel een geleerd man was. Hij had met de *Christenen* een geschil, over hunne gewoonte, om zich naar het Oosten te keeren, onder het doen van het gebed, hetwelk hij, als iet bijgeloovigs, afkeurde, dewijl God overal is, maar waarbij hij in een ander uiterste verviel, door te beweeren, dat men zich niet naar het Oosten moest wenden onder het gebed, *ter oorzake van de ketters*, dat is, der *Christenen*, die dit deeden.

In het Oosten bloeiden thans de *Joodsche* scholen te *Nahardea* en *Sora*, waar de *Joden* hunne leeraars en hoofden hadden, onder den weidschen tijtel van *Naschi*, of *Prins*. ARTAXERXES, de hersteller van het *Persische* Rijk, en deszelfs zoon, SAPOR, waren groote begunstigers van de *Joden*, en worden gezegd, met derzelver Leeraars over de gewigtigste belangen van hun rijk geraadpleegd te hebben. Onder deze Leeraren was de voornaamste de meergemelde R. SAMUEL JARCHI, of de *Maankundige*, die zich te *Nahardea* vestigde, en de school aldaar zeer beroemd maakte, door zijne lessen in de Starrekunde. Hij werd bijgenaamd *Ariochus*, of *Artaxerxes*, en vervolgens *Sapor*, naar de beide *Persische* vorsten van die namen, om daar door te kennen te geven, dat zijne raadgevingen het zelfde gezag hadden, als de bevelen der koningen. Ook was hij Raad van R. HUNA, hoofd der gevange-

 nis,

nis, dat is, *Patriarch* der *Joden.* Hij werd opgevolgd door R. ADA, die zijnen roem, door zijne meerdere kennis in de Starrekunde, verdoofde. Om ons een denkbeeld te geven van den voorspoedigen staat der *Joden*, ten zijnen tijde, in die gewesten, verhalen ons hunne Geschiedschrijvers, dat een *Joodsch* koopman, te *Babylon*, een zoon van BONIAS, zoo rijk was, dat hij 1,000 schepen in zee had, en zoo vele steden op het vaste land bezat.

De eer der hoogeschool te *Nahardea* werd in deze eeuw ook opgehouden, door R. JEHUDA, zoon van ELIEZER, die zich ver boven den Hoogleeraar der school te *Sora* verhief, en van wien men in den *Babylonischen Thalmud* vele uitspraken vindt, uit welken voornamelijk zijn haat tegen de *Heidenen* doorstraalt, die hij gewoon was *Ezels* te noemen; zijn opvolger, R. NACHMAN, wordt door de *Joden* insgelijks zeer geprezen.

ABBA ARICHA, wien men bij uitnemendheid, gelijk wij reeds zeiden, den tijtel van *Rab*, of *Rav* gegeven heeft, had, met R. SAMUEL, den *Maankundigen*, in *Judea*, het onderwijs van R. JUDA, *den Heiligen*, genoten. Naar het Oosten wedergekeerd, zette hij zich te *Sora* neder, gelijk R. SAMUEL te *Nahardea*. Sedert nam de roem der school te *Sora* meer en meer toe, hoewel zij dien van *Nahardea* niet evenaarde. Deze *Rab* was zoo bemind bij eenen der *Babylonische* vorsten, dien de *Joden* ADARCHAN noemen, dat deze zijne lessen bijwoonde, en zich eindelijk, in het jaar 243, zal hebben laten besnijden. Men schrijft aan dezen Leeraar verders eene uitlegging toe, op het boek van *Ruth*, en eenige andere werken. Hij beweerde, dat de *Synagogen* boven alle de

hui-

huizen van eene ſtad verheven moesten zijn. „ De „ ſtad, waar dit geene plaats heeft," zeide hij, „ zal „ vergaan, want God heeft ons de genade gedaan, „ om zijn Huis te verheffen," Ook meende hij, dat de *Romeinen* meester van de geheele wereld moesten zijn, negen maanden vóór de komst van den MESSIAS, zoon van DAVID.

HUNA, een nabeſtaande van den *Prins*, of *Vorst der gevangenisſe*, van dien zelfden naam, was de opvolger van *Rab*, in het beſtuur der ſchool van *Sora*, en was de eerſte, die den tijtel aannam van *Vorst* of *Prins der Hooge ſchool*, gelijk de *Joden*, door hunnen voorſpoed, in het *Perſisch* gebied, opgeblazen, thans zeer gezet waren op brommende tijtels. Sommigen noemden zich *Baal*, Meester, *Rab*, Leeraar, *Mar*, of *Mor*, Heer, *Rosch*, Vorst of Hoofd, voornamelijk was het woord *Abba*, of *Abbas*, Vader, een naam van waardigheid. Deze HUNA, van welken wij thans ſpreken, had 160 boeken van de Wet, maar een derzelven werd *pasſul* (*onwettig*) bevonden, omdat het even zoo lang als breed was. Men kan, uit dit voorbeeld, eenigzins oordeelen over de leeraren, de geleerdheid, en den ſmaak der *Joden* van deze eeuw.

Nog wordt er een geleerde geroemd, R. COHANA, die een *Priester* was, gelijk zijn naam ook te kennen geeft, en wel, zoo als hij zelve voorwendde, uit het huis van ELI. Deze deed, insgelijks, eene reis naar *Palestina*, om de lesſen van R. JOCHANAN te hooren, en den *Patriarch* SAMUEL te zien. Zoodanige reis was toen bij de *Joden* gewoonte, en men dacht niet geleerd te zijn, indien men de ſchool van *Tiberias* niet bezocht had.

Deze voorſpoed der *Joden* in *Perſië* onderging, vol-

volgens hunue Geschiedschrijvers, in het laatst der regering van SAPOR, eenen hevigen schok. SAPOR, die gaarn met hunne Leeraren sprak, vraagde eens aan CHASDA, éénen van deze Leeraren, op de hooge school van *Sora*, die, zoo als de *Joodsche* grootspraak beuzelt, meer dan 12,000 leerlingen telde, „ waarom de „ *Joden* hunne dooden begroeven, hetwelk bij de „ *Persen* geen gebruik was?" Niet voldaan met de redengeving van den *Rabbyn*, kwam de vorst van redetwist tot vervolgen, en liet drie voorname *Joden* geeselen, om hen het *Jodendom* te doen verzaken. Als zij standvastig bij hunnen godsdienst bleven, liet hij al de vorsten der *Joden* gevangen nemen, en zoo vreesselijk pijnigen, dat zij niet dan vel en been behielden. Van dien tijd af hadden de *Persen* geenen voorspoed meer. De koning der *Arabieren* liet de *Joden* nodigen, om zich in zijn land neder te zetten, hun vrijheid van godsdienst-oefening beloovende. De *Persen* hadden ook spoedig berouw van de vervolging, en stonden aan de *Joden* weder toe, om hunnen godsdienst te belijden.

Wij kunnen niet zeggen, hoe veel of weinig waarheids in dit verhaal is. De daar in voorkomende koning der *Arabieren* zou ODENATES kunnen zijn, vorst der *Palmyreners*, en gemaal van de vermaarde ZENOBIA.

Een *Latynsch* Geschiedschrijver, CAPITOLINUS, meldt ons, dat de *Romeinsche* soldaten, ter gedachtenis van hunnen Keizer GORDIANUS, die, na het behalen van vele voordeelen op de *Persen*, door FILIPPUS werd omgebragt, een gedenkgraf hebben opgerigt, met het opschrift: *aan* GORDIANUS, *overwinnaar der Persen, der Gothen, der Sarmaten, aan den genen,*

die

die de oproeren der Romeinen bevredigd heeft; den overwinnaar der Alemannen, maar niet der Filippen, en zegt voorts, dat dit opschrift met *Persische* en *Joodsche* letters was uitgehouwen, opdat het voor ieder leesbaar zou zijn. Uit dit berigt kan men besluiten, dat, ten dien tijde, inderdaad, de *Joden* in *Persië* menigvuldig moeten geweest zijn, en dat zij het daar niet kwalijk gehad hebben, dewijl het noodig geoordeeld werd, dit gedenkteeken ook met *Hebreeuwsche* letters uit te drukken.

ODENATES, koning der *Palmyreners*, die, nadat de Keizer VALERIANUS, in het jaar 260, in handen der *Persen* gevallen was, door zijne dapperheid, deze overwinnaars belette, zich van alle de *Romeinsche* landschappen, in het Oosten, meester te maken, was den *Joden* wezenlijk gunstig, en zijne gemalin, de heldhaftige ZENOBIA, die na hem den toom des bewinds zelve in handen nam, was in der *Joden* godsdienst opgevoed, welken zij ook beleed. Men behoeft dus niet te twijfelen aan den invloed, welken de *Joden* bij haar hadden, gelijk zij dan ook voor hun vele statelijke *Synagogen* deed bouwen. Doch alle deze uitzigten der *Joden*, en hun voorspoed in deze gewesten, gingen spoedig te niet, toen ZENOBIA, door den Keizer AURELIANUS, die van het jaar 270 tot 274 regeerde, overwonnen, gevangen naar *Rome* gebragt, en daar in zegepraal rondgeleid werd. Haar zoon, VABALLAT, werd wel, hoewel dit niet geheel zeker is, door AURELIANUS, met een gedeelte van het ouderlijk gebied beschonken, maar hij was niet in staat, hun de bescherming en voordeelen te bezorgen, welke zij, onder de regering van zijne moeder, genoten hadden.

Ook weken de meesten hunner Leeraren naar de steden van *Persië*; de hooge school te *Nahardea* ging te grond, door het innemen en verwoesten dezer stad; die van *Sora* bleef echter nog in stand. — Zij hadden ook nog steeds aanzienlijke Leeraars, onder welken zekere CHUA genoemd wordt, die gezegd wordt, zich in eenen *rookenden oven* geworpen te hebben, omdat hij geen ander middel wist, om zijne ongeregelde lusten te beteumen. Ook was er in dien tijd een beroemd redetwister, JEREMIAS genoemd, welke zijne vrouw met de Leeraren te *Babylon* deed redetwisten. Ook R. ZIRA, bijgenaamd *Katina*, of *de Kleine*, die, te *Tiberias*, zijne letteroefeningen volbragt hebbende, naar *Sora* keerde, waar hij tot het einde dezer eeuw bleef, toen hij, willende in *Palestina* begraven worden, verkoos, bij zijn leven derwaards te reizen, en daar te sterven.

MANES, de stichter van de gevoelens en gezindte der *Manicheën*, kwam insgelijks op het einde dezer eeuw te voorschijn; onder zijne gevoelens was dit bijzonder, dat hij den godsdienst der *Joden* voor een gewrocht hield van zijnen kwaden God, of het kwade beginsel, over welk gevoelen hij vele onderhandelingen met de *Joodsche* Leeraren had, hoewel later *Joden* hier van niets weten willen.

Wij lezen niet, dat de vervolging, welke onder de regering van den Keizer DIOCLETIANUS, in de laatste jaren van deze, en de eerste der volgende eeuw, de *Christenen* zoo zwaar getroffen heeft, eenigen invloed hebbe gehad op den staat der *Joden*, in het Oosten of Westen; alleen maken de *Joodsche* Geschiedschrijvers gewag van de vreeze, welke men voor de gramschap van DIOCLETIANUS had, uit hoofde van zekere schimp-

re-

redenen, omtrent hem uitgeſtrooid, door eenige leerlingen van JUDAS *den Heiligen*, doch welke gramſchap nog gelukkig, door nadere verklaringen, verzacht en afgeweerd was geworden.

VIERDE EEUW.

Tot hier toe hadden *Joden* en *Christenen* beiden, in het *Romeinſche* Rijk, onder de heerſchappij der *Heidenſche* Keizeren geleefd, en dan derzelver gunst genoten, in het genot van vrijë godsdienst-oeffening, en dan weder vervolgingen en onderdrukkingen moeten ondervinden. Niet zelden hadden de *Joden*, het zij bij hunne pogingen tot wederkrijging van hunne vrijheid en onafhankelijkheid, het zij door het opſtoken van *Heidenſche* Vorſten en Overheden, hunnen haat tegen de *Christenen* aan den dag gelegd, die zij als ketters en afvalligen beſchouwden; maar toen, met het begin der vierde eeuw, KONSTANTYN, *de Groote* bijgenaamd, alleenheerſcher van het *Romeinſche* Rijk geworden zijnde, het *Christendom* aangenomen, en tot den Godsdienst van den Staat, of, gelijk men het noemt, tot den heerſchenden Godsdienst gemaakt had, in plaats van den voormaligen *Heidenſchen*, was de ſtaat van zaken, en de betrekking der *Joden* tot de *Christenen*, geheel van gedaante veranderd; daar de *Joden* thans onder de heerſchappij van *Christen* Vorſten kwamen, en meer dan te dikwijls, op hunne beurt, van den verkeerden en onverſtandigen ijver der *Christenen* te vreezen hadden.

Zij bleven, ondertusſchen, het zelfde afgezonderd volk, als te voren, behoudende hunne zeden en gebruiken, zoo veel zulks, naar hunne omſtandigheden,

mo-

mogelijk was. Zij werden, nog deze geheele eeuw, beftuurd door hunne *Patriarchen*, aan welke de Keizers zelve den eernaam gaven van *Illustris* en *Clarisfimus;* aan welke jaarlijks de fchatting betaald werd, die de *Joden* voormaals, ten behoeve van den Tempel te *Jeruzalem*, plagten op te brengen; onder den *Patriarch* ftonden de lagere *Patriarchen*, Opzieners, Regters, en Leeraars, die over de *Joden*, in de bijzondere gewesten, het bewind hadden. Behalve hunne *Synagogen*, en *Synedrien*, op vele plaatfen, hadden de *Joden* ook nog hunne fcholen te *Tiberias*, en in het *Perfisch* gebied, te *Sora*, *Pumbeditha*, en *Nahardea*. Hunne Leeraars, *Amorraim* genoemd, waren ijverig in het verklaren van de *Mischnah*, zonder ook andere wetenfchappen geheel te verwaarloozen.

Van hunne *Patriarchen*, gedurende den loop van deze eeuw, vinden wij aangeteekend, dat JOZEF, de boezemvriend van R. HILLEL, van wien wij laatst gefproken hebben, en door dezen tot voogd over zijnen zoon, JUDA, gefteld, bij de *Joden* vermoed werd, omtrent het *Christendom* dezelfde gevoelens te koesteren, als gemelde HILLEL, waarom zij hem ook met zoo veel bitterheid vervolgden, dat hij genoodzaakt was, zich tot den Keizer te wenden, die hem vriendelijk ontving, en tegen alle verdere beledigingen befchermde; hij was zeer rijk, en bouwde verfcheidene huizen te *Scythoplis;* hier was het, dat hij aan EUSEBIUS en EPIFANIUS, volgens verhaal van den laatstgenoemden, het berigt gaf van de bekeering van HILLEL, tot het *Christendom*, zijnde hij toen 70 jaren oud, in het jaar 356, wanneer JUDA, zoon van HILLEL, de *Patriarchale* waardigheid bekleedde, die weinige jaren daar na overleden moet zijn, dewijl Keizer JULIAAN, in ee-

eenen brief aan de *Joden*, gedagteekend in het jaar 363, gewag maakt van eenen anderen *Patriarch*, wien hij JULUS, of JULIUS, noemt, hetwelk de naam is van JUDA's zoon en opvolger, HILLEL III, in het *Grieksch* verbogen, die de *Joodsche* natie tot het jaar 385 bestuurde.

Deze werd opgevolgd door zijnen zoon, GAMALIEL, den IVden van dien naam, en den laatsten *Patriarch* der *Joden*, als welke waardigheid in het jaar 429 vernietigd is geworden, zoo als wij, in de volgende eeuw, zien zullen.

Gelijk de groote omwenteling, ten aanzien van den Godsdienst, onder Keizer KONSTANTYN voorgevallen, en de voorspoed der *Christenen*, eene menigte van *Heidenen*, uit verschillende inzigten, bewoog, om zich te laten doopen, en het *Christendom* te omhelzen, zoo volgden ook vele *Joden* het zelfde spoor; men verhaalt dus, dat er, onder de regering van dezen Keizer, 12,000, zoo *Joden* als *Heidenen*, zonder de vrouwen en kinderen te rekenen, te *Rome* het *Christendom* beleden hebben, waar toe, naar het beuzelachtig verhaal van eenen lateren *Griekschen* Geschiedschrijver, ZONARAS, een wonder, door den toenmaligen Bisschop van *Rome*, SILVESTER, verrigt, aanleiding zou gegeven hebben.

Zijn verhaal luidt zakelijk dus: de *Joden* zouden aan 's Keizers moeder, HELENA, die thans nog niet bekeerd was, hebben vertoond, dat haar zoon, de Keizer, door het verlaten der *Heidensche* afgoden, ten aanzien zijner zaligheid, niet ver gevorderd was, dewijl hij, in plaats der *Heidensche* Goden en Helden, iemand aanbad, die voor weinige eeuwen gekruist was geworden. De vorstin, godvruchtig zijnde, en bekom-

kommerd voor haren zoon, verordende een gesprek der *Joodsche* Leeraren, met den Bisschop SILVESTER, die den *Joden* weldra de waarheid van den *Christelijken* Godsdienst betoogde. De *Joden*, hier door verbitterd, namen de toevlugt tot tooverijën; een hunner, ZAMBRES genoemd, deed, onder het redetwisten, eenen os voor de voeten van SILVESTER dood nedervallen. Doch dit bragt den Bisschop niet van zijn stuk, dewijl hij den os deed opstaan, en weder levend maakte, waarop de *Joden* zich in menigte aan het *Christelijk* geloof onderwierpen, terwijl HELENA zelve verzocht, dat men haar in de leere van JEZUS nader zou onderwijzen.

Daar tegen is er een verhaal van den Kerkleeraar CHRYSOSTOMUS, dat de *Joden*, onder KONSTANTYN's regering, een ontwerp zouden gesmeed hebben, om de stad *Jeruzalem* te herbouwen, welke vorst hun, om die reden, als oproerigen, de ooren zal hebben laten afsnijden, en hen brandmerken, hen verders door het land verstrooijende. Een berigt, even min waarschijnlijk, als het voorgaande vertelseltje van ZONARAS. De *Joodsche* Geschiedschrijvers weten er niets van, schoon zij gewag maken van het afsnijden der ooren aan de *Joden*, hetwelk op last van Keizer ADRIANUS geschied zou zijn. Ook was reeds onder den gemelden Keizer ADRIANUS de stad *Ælia*, ter plaatse, waar *Jeruzalem* gestaan had, gesticht, en KONSTANTYN zelve versierde die plaats, welke, onder de *Christenen*, den naam van *Jeruzalem* weder ontving, met zoo vele voortreffelijke gebouwen, dat EUSEBIUS hem, vleijend genoeg, roemt, als den Stichter en Bouwheer van het *Nieuw Jeruzalem*, waarvan de *Profeten* voorzegd hadden; eindelijk, onder de verscheidene Wetten van

KON-

KONSTANTYN, welke, de *Joden* betreffende, in het Wetboek van THEODOSIUS voorkomen, is geen enkel woord gewag van deze bijzonderheid.

Laat ons het zekere behouden. In eene Wet van het jaar 815 legt KONSTANTYN den *Joden* te last, dat zij die genen, die van hen tot de *Christenen* wilden overgaan, steenigden, of in het vuur of water wierpen, misschien wel volgens de denkbeelden van *ijver* voor de Wet van MOZES, welke bij de *Joden* heerschten, en die nog in de *Mischnah* voorkomen, welke leert, dat men hem, die de *gronden* van den Godsdienst loochent, dooden moet. Dezen valschen ijver wilde de Keizer, met deze Wet, beteugelen, volgens welke hij den genen, die, op deze of andere wijze, zulken durfde mishandelen, op staande voet, met zijne medepligtigen, in het vuur beval te werpen, om te verbranden; terwijl hij den zulken, die tot de *Joden* overgaan mogten, dezelfde straffen dreigde.

Eenige jaren daar na verklaarde hij alle *Joden*, in steden wonende, en vermogen genoeg bezittende, verpligt tot zulke posten en lasten, welke zonder voordeel of bezolding moesten waargenomen worden, van welke zij te voren, door Keizerlijke Wetten, vrijdom hadden verkregen, evenwel vergunnende, dat twee of drie in elke stad daar van verschoond zouden blijven, welke vrijheid KONSTANTYN vervolgens uitstrekte tot de Leeraars en Opzieners der *Joden*, en allen, die in hunne *Synagogen* dienst deeden. (*Archisynagi*, *Patriarchae*, *Presbyteri cet.*) Omtrent zes maanden vóór zijne dood liet de Keizer nog eene Wet uitgaan, waarbij hij alle slaven der *Joden* in vrijheid stelde, die door hunne meesters besneden waren, als ook zulken, die *Christenen* wilden worden. EUSEBIUS, die deze Wet

Wet wel gekend moet hebben, ſtrekt dezelve nog verder uit, als verbiedende aan de *Joden*, *Christen*-ſlaven te hebben, of te koopen, dewijl het niet betaamde, dat de Verlosten des Heeren het juk zouden dragen van hen, die de *Profeten* en den Heere zelven hadden omgebragt.

Ten tijde van KONSTANTYN, of even vóór den aanvang van zijne regering, maakte eene Kerkvergadering te *Illiberis*, ook *Elvira* genoemd, (eene ſtad, van welke nog eenige bouwvallen, niet verre van *Granada*, overig zijn,) een en ander beſluit, ten aanzien van de verkeering en omgang der *Christenen* met de *Joden*, die in *Spanje*, naar het ſchijnt, vrij vreedzaam onderling verkeerden; de Kerkvergadering verbood niet alleen de huwelijken van *Christen* vrouwen met *Joden*, maar ook, dat *Christenen* met de *Joden* aten of maaltijd hielden, op ſtraffe van den kerkelijken ban. Door een ander beſluit verbood deze Kerkvergadering ook aan de eigenaars der landen, hunne vruchten door de *Joden* te laten zegenen, omdat, zeiden zij, hunne zegening die der *Christenen* vruchteloos maakte, en zij dreigden hen, die niet gehoorzamen zouden, ten eenemaal uit de kerkelijke gemeenſchap te zullen uitſluiten. Dewijl *Heidenen*, *Joden* en *Christenen* allen de gewoonte hadden, om de vruchten der aarde, in zekere jaargetijden, te zegenen, is het niet te denken, dat *Christenen* daar toe *Joden* zullen gebruikt hebben, om hunne akkers te zegenen, maar waarſchijnlijk zal de meening van dit beſluit der Kerkvergadering zijn, dat aan *Joodſche* pachters van landerijën, die aan *Christenen* behoorden, niet zou toegelaten worden, deze landerijën, op hunne wijze, te zegenen, maar dat de eigenaars zulks zouden voorkomen.

In het Oosten, en onder het gebied der *Perſen*, ſtonden de zaken der *Joden* niet ongunſtig. Alleen geraakte één van hunne aanzienlijkſte Leeraren, RAVENA, of RABBA NACHMANIDES, hoofd der hooge ſchool van *Sora*, in welke men zegt, toenmaals 12,000 leerlingen geweest te zijn, in zwarigheid. Daar worden twee geleerden, van denzelfden naam, bij de *Joden* gemeld, deze was de oudſte, en is geſtorven vóór de Kerkvergadering van *Nicea*, in het jaar 322. Men noemde hem gemeenlijk *Oker Harim*, *Verzetter van bergen*, niet omdat hij wonderen verrigtte, maar omdat hij eene zoo diepe geleerdheid bezat, dat hij alle zwarigheden, in de Wet voorkomende, vereffenen kon. Hij is de ſchrijver van een werk, *Bereſchit Rabba* genoemd, hetwelk in groote achting gehouden is, zijnde eene verklaring over het eerſte Boek van MOZES, en behelzende den letterlijken en verborgen zin van hetzelve, benevens eene beſchrijving van het Heilige Land, welk boek wel moet onderſcheiden worden van een ander, onder denzelfden tijtel, hetwelk eene verklaring is van de *Mischnah* van R. JUDA, *den Heiligen*, geſchreven door eenen zijner leerlingen, R. HOSCHIANGIA genoemd.

RAVENA werd bij den koning van *Perſië* over zekere misdaden beſchuldigd, en de vrees voor erger deed hem de vlugt nemen, en zich verbergen, in welke ſchuilplaats hij ſtierf, ſchoon anderen zeggen, dat hij dadelijk in hechtenis genomen, en door koning SAPOR zeker-ter dood gebragt zou zijn, indien niet des Konings moeder voor hem geſproken, en den Koning had laten aanzeggen: „ dat hij dezen *Jood* niet „ moest aanraken, omdat zij in den droom, om zij„ nentwil, veel geleden had.” Zoo verhalen de *Thalmu-*

mudisten, misschien, om dit gelijk te stellen met den droom van PILATUS huisvrouw, en hunnen Leeraar boven JEZUS te verheffen, want deze aanzegging zijner moeder wederhield den Koning, om hem te dooden, en bewoog hem, zich te vergenoegen, met hem in ballingschap te zenden, in welke hij zijn leven geëindigd zal hebben.

De ongenade van RAVENA had echter, zoo veel wij weten, geenen nadeeligen invloed op de *Joden*, in het *Persisch* gebied, noch zelfs op zijn eigen geslacht, alzoo zijn neef, dien hij ABI genoemd, en tot zoon aangenomen had, hoofd werd der hooge school te *Pumbeditha*, welke hij tot het jaar 339 bestuurde; deze trouwde met eene weduwe, bij welke hij vader werd van den bekenden RAV BIBI.

De hooge school van *Sora*, waar RAVENA geleerd had, had nog eenen Leeraar, JOZEF genaamd, die blind was, maar evenwel, wegens zijne geleerdheid, den bijnaam verwierf van *het groote licht*, *Saghi Nahor*. Men gaf hem zelfs den toenaam van *Sinaï*, omdat hij volmaakt alle de overleveringen wist, welke aan MOZES, op den berg *Sinaï*, gegeven waren. Dezen houdt men voor den opsteller van de *Chaldeeuwsche Parafrazen*, of uitleggingen over de *Psalmen*, de *Spreuken*, den *Prediker*, *Ruth* en *Esther*, welke zeer geroemd zijn, hoewel zij opgevuld zijn met fabelen en spitsvinnige verklaringen.

Men weet, dat er verhaald wordt, hoe de Keizerin HELENA, moeder van KONSTANTYN *den Grooten*, het echte kruis van JEZUS zal gevonden hebben, ondertusschen is er bij den Schrijver der *Frankische* Geschiedenis, GREGORIUS *van Tours*, een berigt, dat een *Jood*, JUDAS geheeten, hetzelve reeds in het jaar 306 ge-

gevonden zal hebben, gelijk hij zich ook, vervolgens, met den naam KYRIACUS, zal hebben laten doopen. Door dit berigt, hoe beuzelachtig ook, wordt het verhaal der kruisvinding door HELENA, op zich zelve reeds, om verscheidene redenen, niet geloofwaardig, geheel omvergeworpen.

Gewoonlijk stelt men eene zware vervolging, welke de *Christenen*, in *Persië*, onder den Koning SAPOR, geleden hebben, als voorgevallen, gedurende de regering van KONSTANTYN *den Grooten*, maar daar zijn redenen, om dezelve wat later, onder KONSTANTYN's zoon en opvolger, KONSTANTIUS, te plaatsen, en wel in of omtrent het jaar 343, of 344. Het *Christendom*, hetwelk in *Armenië* groote voortgangen had gemaakt, had zich van daar ook in *Persië* uitgebreid, in welk Rijk reeds eene groote menigte *Christen*-kerken, zonder eenige verhindering, waren opgerigt. De *Joden*, die, gelijk wij gezien hebben, in *Persië* zeer talrijk waren, en vele voorregten genoten, waren over dezen voorspoed der *Christenen* afgunstig, en wanneer USTHAZADES, één der voornaamste gesnedenen van het Hof, insgelijks het *Christendom* omhelsde, spanden zij met de *Persische Magi*, of *Wijzen*, die vóor den ondergang van hunnen godsdienst begonnen te vreezen, zamen, om de *Christenen*, en in het bijzonder SIMEON, Bisschop van *Ctesifon*, te beschuldigen, van verstandhouding en ongeoorloofde briefwisseling met den *Romeinschen* Keizer KONSTANTIUS, met wien de *Persen* toenmaals in oorlog waren, welke beschuldiging aanleiding gaf tot de hevigste vervolging der *Christenen*, bij welke omstandigheid de *Joden*, benevens de *Magi*, wakker in de weer waren, om de kerken der *Christenen*, alom in het *Persisch* Rijk, omver te werpen, en te vernielen.

In het *Romeinsche* Rijk zelve betoonden de *Joden*, bij voorkomende gelegenheden, hunnen ingewortelden wrok tegen de *Christenen*. Dus, wanneer FILAGRIUS, Stadhouder van *Egypte*, den *Ariaansch*-gezinden Bisschop GREGORIUS, te *Alexandrië*, met geweld, invoerde, voegden zij zich met de *Heidenen*, om, als 't ware, den Stadhouder de hand te bieden, en vielen, gewapend met zwaarden en stokken, in de kerken, in welken zij de onbetamelijkste buitensporigheden pleegden, de doopvonten bevuilende, en de gewijde boeken verbrandende. De menschen mishandelden en beschimpten zij, sommigen beroofden zij van het leven, terwijl zij anderen, inzonderheid maagden en vrouwen, noodzaakten, lasteringen tegen den Godsdienst der *Christenen* te spreken, waarna zij de heilige vaten plunderden of verbrandden, en zelfs eene kerk geheel in brand staken. Daar de Bisschop GREGORIUS, volgens getuigenis van ATHANASIUS, die dit verhaalt, hier mede genoegen nam, dewijl het tot zijn voordeel strekte, bleven deze euveldaden ongestraft.

Maar in *Palestina* verwekten de *Joden* zulke oproerige bewegingen, dat KONSTANTIUS genoodzaakt was, de wapenen op te vatten. In de stad *Seforis*, in het noordelijk gedeelte van *Palestina* gelegen, waren, in den opstand der *Joden*, onder BARCOCHAB, in de tweede eeuw, vele ingezetenen, zoo *Heidenen* als *Christenen*, vermoord. Na het eindigen van dien opstand, herstelde zich de stad spoedig, aan welke de inwoners nu, uit dankbaarheid, aan den Keizer ADRIANUS, hunnen verlosser, den naam gaven van *Diocæsarea Adriana*. Allengs vestigden zich, onder de volgende Keizers, vele *Joden* weder in deze stad, en vermenigvuldigden in dezelve zoo zeer, dat zij er, ten

tij-

tijde van KONSTANTYN, de eenigste inwoners waren, en aan niemand, van welken godsdienst hij ware, toelieten, om zich daar neder te zetten. Deze *Joden*, wanneer KONSTANTIUS belemmerd was, met den krijg tegen MAGNENTIUS, die naar het Keizerrijk stond, terwijl de *Persen*, ten zelfden tijde, in het Rijk gevallen waren, en de stad *Nisibis* belegerd hadden, ondernamen eenen opstand, waardoor KONSTANTIUS verpligt was, een leger tegen hen te zenden, over hetwelk hij zijnen neef, GALLUS, het bevel gaf, die in het jaar 353, in *Judea* gekomen, de muitelingen sloeg, en *Diocæsarea*, hetwelk de zetel van het oproer geweest was, bemagtigde en slechtte.

Men zal ligt gelooven, dat KONSTANTIUS, die, hoewel tot de *Arianen* neigende, een ijverig *Christen* was, door dit gedrag der *Joden*, tegen hen niet weinig ongezind is geworden. Trouwens, hier van getuigen ook de wetten, welke hij tegen hen gegeven heeft. Niet alleen verklaarde hij, bij eene wet, de goederen van elken *Christen*, ten behoeve der Keizerlijke schatkist, verbeurd, die een *Jood* geworden was, maar ook mogt geen *Jood* eene *Christen* vrouw trouwen, op levensstraffe. Indien een *Jood* eenen slaaf had van eenen anderen godsdienst, werd hem deze, ten behoeve der Keizerlijke schatkist, ontnomen, en de *Jood* met de dood gestraft, indien hij denzelven had laten besnijden. Den *Joden* werd ook, op nieuw, verboden, in *Jeruzalem* te komen, en als zij deze stad, op eenigen afstand, begeerden te beschouwen, moesten zij die vrijheid voor geld koopen. Eindelijk, hij overlaadde hen met belastingen, en had zelfs nieuwe geldwetten tegen hen gereed, toen hij, in het jaar 361, overleed.

 De

De *Christen* Geestelijkheid was insgelijks wakker in de weer, om alle gemeenschap met de *Joden*, zoo veel mogelijk, af te snijden. De vermaarde Kerkvergadering te *Laodicea*, in het midden van deze vierde eeuw, verbood, in hare besluiten, den *Christenen*, eenige *Joodsche* plegtigheden waar te nemen, en dus den *Sabbath* te vieren, maar beval, op *Zondag*, indien het mogelijk is, als *Christenen*, van hunnen arbeid te rusten. De *Joodschgezinden* zullen, gelijk zij zich uitdrukt, ter eere van CHRISTUS, verbannen worden. Bovendien verbood deze vergadering, van *Joden* of Ketters geschenken, zoo als men elkanderen, bij gelegenheid van feestdagen, zond, aan te nemen; geene feestdagen met hen, noch met de *Heidenen*, te vieren; men mogt ook van de *Joden* geen ongezuurd brood aannemen, noch in hunne goddelooze gebruiken deelen.

Onder de regering van Keizer KONSTANTIUS omhelsde de zoo vermaarde Kerkvader EPIFANIUS, die, indien men eene oude Levensbeschrijving van hem geloof zal geven, uit *Joodsche* ouders, in het dorp *Besanduke*, in het gebied van *Eleutheropolis*, in *Palestina*, tusschen de jaren 310 en 320, geboren was, den *Christen* godsdienst, zijnde hij daar toe bewogen door meer dan één wonderwerk; doch deze levensbeschrijving is zoo opgevuld met ongerijmde beuzelingen en grollen, dat zij bij geen verstandig mensch eenige aanmerking verdient.

JULIANUS, die KONSTANTIUS, in het jaar 360, op den Keizerlijken troon opvolgde, en die, door zijnen overgang tot het *Heidendom*, zich zoo berucht heeft gemaakt, was eigenlijk even zoo min een vriend van den *Joodschen* Godsdienst, als van den *Christelijken*, gelijk genoegzaam uit zijn werk blijkt, hetwelk hij tegen

gen de *Christenen* geschreven heeft. Evenwel, dewijl hij meer overeenkomst tusschen den *Heidenschen* eeredienst en den *Joodschen* wilde opgemerkt hebben, zag hij, over het geheel, de *Joden* met gunstiger oogen aan, dan de *Christenen*. Ook was inderdaad dit onderdrukt, verstrooid en veracht volk, hetwelk zijne plegtige en statelijke godsdienstviering sints lang verloren had, en welks geloof, door het *Christelijke*, in een zoo oogschijnelijk verval geraakt was, en dagelijks meer en meer geraakte, ver of na zoo gevaarlijk niet voor het *Heidendom*, als de *Christenen*, alhoewel het *Joodsche* volk, ten dezen tijde, nog eerwaardige en geleerde mannen, doch enkel in hunne bijzondere eigendommelijke wetenschappen, genoeg had. Bovendien heerschte er steeds zoo veel wrok en verbittering tusschen *Joden* en *Christenen*, dat JULIANUS zich met des te meer voordeel van de *Joden* tegen de gehaatte *Christenen* bedienen kon.

De *Joden* bespeurden dra deze gunst des nieuwen Keizers jegens hen, waarop zij zoo moedwillig werden, dat zij, in eenige steden van *Syrië* en *Judea*, de kerken vernielden, en andere buitensporigheden pleegden, inzonderheid te *Gaza*, *Askalon*, *Berythus* en *Damaskus*, ook te *Alexandrië*, in *Egypte*.

Al vroeg namelijk gaf JULIANUS eene bijzondere blijk van zijne genegenheid tot de *Joden*, door eenen brief aan hunne natie in het algemeen, aan welks echtheid men te minder reden heeft, om te twijfelen, als dezelve met zijne gevoelens en den toestand der *Joden* van dien tijd meer overkomt. De Keizer betuigde in denzelven zijn misnoegen, dat de *Joden*, onder de voorgaande regering, in eene moeijelijke dienstbaarheid gehouden, en genoodzaakt waren, zeer groote geldsommen

 men

men aan de Keizerlijke schatkist te betalen. Vele van deze verdrukkingen, schrijft hij, had hij zelf gezien; maar hij had ook het ontwerp tot eene nieuwe belasting voor hen, hetwelk reeds in schrift was, verbrand. Men moest de schuld daar van niet zoo zeer wijten aan zijnen broeder, KONSTANTIUS, doorluchtiger gedachtenis, als veelmeer aan het barbaarsch en goddeloos gemoed van sommigen van deszelfs Hofbedienden, die dit zonder zijne voorkennis zoo besteld hadden; en deze had hij, JULIANUS, terstond gestraft. „ Nademaal ik nu gezind ben," voegt hij er bij, „ ulieden des te meer weldaden te bewijzen, zoo heb „ ik uwen hoogachtingswaardigen *Patriarch*, mijnen „ broeder JULUS, (of JULIUS, ongetwijfeld de *Patriarch* HILLEL III.) vermaand, de zoogenoemde „ *Apostelschatting* (zoo als zij, naar de *Apostelen*, „ of Afgevaardigden van den *Patriarch*, genoemd „ werd, die dezelve in de onderscheidene Gewesten „ inzamelden,) af te schaffen, zoodat niemand, in het „ vervolg, zulke heffingen van u zal mogen eischen, „ opdat gijlieden in volle rust onder mijne regering „ leven, en des te vuriger wenschen voor dezelve tot „ den besten God en Schepper opzenden moogt, die „ mij verwaardigd heeft, mij met zijne heilige hand te „ kronen. Want, wie door zorgen beangstigd wordt, „ zal niet met zulk vertrouwen tot God bidden, als „ die gene, die zulks geheel onbezorgd en blijmoedig „ doen kan. Zoekt voornamelijk van God den bloeijenden toestand van mijn Rijk te bidden, opdat ik, „ na het gelukkig ten einde brengen van den *Perzischen* krijg, in de heilige stad *Jeruzalem*, welke „ gij reeds lang wenscht, weder opgebouwd te zien, „ nadat zij, door mijn toedoen, weder hersteld zal

„ zijn,

„ zijn, wonen, en met uliedcn den besten God dan- „ ken kan."

Eenigen tijd daarna de voornaamste *Joden* bij zich ontboden hebbende, vraagde hij hen: „ waarom zij „ niet offerden, hetwelk hun toch, door hunne Wet, „ bevolen was?" Daar zijn *Christen* Schrijvers, die vermoeden, dat hij, met deze voordragt, ten oogmerk gehad hebbe, hen allengs tot den Afgodsdienst, en de *Heidensche* offeranden te brengen, welk vermoeden daar door kracht ontvangt, omdat hij beweerde, dat *Joden* en *Heidenen* denzelfden God en dezelfde offeranden hadden. Hoe het zij, de *Joden* gaven hem ten antwoord: „ dat het hun niet geoorloofd was, buiten „ *Jeruzalem*, en den Tempel aldaar, maar die thans „ verwoest lag, te offeren;" waarop hij hun beloofde, hunnen Tempel weder te zullen laten opbouwen.

Indien JULIANUS werkelijk de gemelde bedoeling gehad hebbe, tot deze belofte, van den Tempel te herstellen, kon hij zeker daar door het *Christendom* groot nadeel toebrengen. Gelijk vele *Joden*, door het onheil, *Jeruzalem* van de *Romeinen* overgekomen, bewogen waren geworden, om den *Christelijken* Godsdienst te omhelzen, zoo zouden, zeer waarschijnlijk, velen, wanneer zij hunnen vaderlijken godsdienst weder in hun aloud Heiligdom konden vieren, daar door aangespoord worden, om denzelven te behouden, ja, misschien zouden er velen door uitgelokt worden, om van het *Christendom* tot het *Jodendom* over te gaan. Volgens zijne eigene verzekering, was het oogmerk van JULIANUS, dezen Tempel weder te laten herstellen, ter eere van dien God, die daar in te voren plag aangebeden te worden. De *Heidensche* Schrijver AMMIANUS MARCELLINUS geeft, als de reden van deze on-

derneming, op, de begeerte van den Keizer, om zijne regering, door groote en heerlijke gedenkstukken, onvergetelijk te maken. Maar de *Christenen* twijfelden geheel niet, of JULIANUS had, behalve dat hij, door de *Joden* te begunstigen, den *Christenen* spijt wilde aandoen, tevens ten doel, om hunnen godsdienst zelven diep te grieven. De puinhoopen van den Tempel, gelijk het geheele lot der *Joden*, sedert de verstooring van *Jeruzalem* en den Tempel, bevestigden, op eene bijzondere wijze, de waarheid van den *Christelijken* Godsdienst, door alle tijden. JEZUS had deze steeds durende rampen van dit volk, als straffen van hun ongeloof, duidelijk onderscheiden, en voorzegd. Den Tempel, den Godsdienst in denzelven, en het verblijf der *Joden* in *Palestina*, weder te herstellen, kon dus niets minder gerekend worden te zijn, dan een openlijk te schande maken van JEZUS merkwaardigste voorzeggingen; de *Christenen* zouden daar door in verlegenheid gebragt, en aan de *Joden* aanleiding gegeven zijn, om hun, gemeenschappelijk met de *Heidenen*, te verguizen; waarbij men voegen mag, dat JULIANUS deze voorzeggingen zoo goed kende, als eenig *Christen*, en dat hij de *Evangeliën* juist met dat oogmerk gelezen had, om de *Christenen* te bestrijden. Hoe het zij, men kan niet loochenen, dat, het ontwerp van dezen Tempelbouw gelukt zijnde, gestrekt zou hebben, om de *Christenen* te beschamen, en dat JULIANUS niet verzuimd zou hebben, daar mede zijn voordeel tegen hen te doen.

Ten einde zijne belofte, aan de *Joden* gedaan, ten uitvoer te brengen, schonk hij hun niet alleen verlof, om hunnen Tempel op te bouwen, maar gaf ook aan zijne ambtenaren bevel, om alle noodige behoeften aan

te

te voeren, hebbende het opzigt over het geheele werk aan éénen zijner voornaamste Staatsdienaren opgedragen. Deze ondersteuning verwekte eenen onbeschrijflijken ijver bij de *Joden.* Uit alle gewesten der wereld spoedden zij zich naar *Jeruzalem*, om niet alleen met hun vermogen, maar ook met eigene handen, deze onderneming te bevorderen. De vrouwen zelven schonken hier toe hunnen opschik, en hielpen het puin en gruis in haren schoot wegdragen; ja, men zegt, dat de *Joden* gouden en zilveren werktuigen lieten maken, om aan het gebouw te arbeiden. Ook begonnen zij reeds de *Christenen* te beschimpen, hen bedreigende met hetzelfde lijden en verdrukking, als zij zelve van de *Romeinen* hadden uitgestaan.

Doch, als zij nu begonnen, een nieuw fundament voor den Tempel te graven, stortte, 's nachts, alles overhoop, wat zij éénen geheelen dag bearbeid hadden. Een orkaan verstrooide en bedierf eene verbazende menigte kalk, die men bijeengebragt had. Als zij desniettemin wilden voorgaan, om het fundament te leggen, vernietigde eene aardbeving weder alles, waar door vele nabijgelegene gebouwen instortten, en eene menigte *Joden* omkwamen. Eindelijk, als zij hunnen arbeid niet wilden staken, borsten vuurvlammen uit den grond uit, welke verscheidene *Joden* verbrandden, en de overigen noodzaakten, om de onderneming geheel op te geven.

Dus verhalen de *Christenen*, die toen of kort daar na leefden, deze gebeurtenis; wel met eenig verschil in de bij-omstandigheden, maar in de hoofdzaak volmaakt overeenkomende. Sommigen voegen bij het bovenstaande nog het een en ander, bij voorbeeld, dat de *Joden*, die zich in eene kerk redden wilden, door

vuur,

vuur, hetwelk uit dezelve voortkwam, beschadigd of gedood zijn geworden, hetwelk op meer dan eene plaats zal gebeurd zijn.

De hoofdzaak wordt ook erkend en bevestigd, door het getuigenis van den *Heidenschen* Geschiedschrijver, AMMIANUS MARCELLINUS, die zegt: „ dat vreeselijke „ vuurklompen, meermalen uit de fundamenten uitber- „ stende, en de arbeidslieden meermalen verbrandende, „ die plaats ontoegankelijk maakten, en dat, het vuur „ hardnekkig wederstaande, men eindelijk de onderne- „ ming varen liet.”

Een *Joodsch* Geschiedschrijver beweert wel, dat de Tempel niet gebouwd werd, ter oorzake van de onverhoedsche dood van JULIANUS, welke kort hier op volgde; maar een ander niet min vermaard *Joodsch* Schrijver erkent: „ dat deze Tempel, met groote kos- „ ten herbouwd, omstortte; en dat des anderen daags „ een groot vuur, hetwelk uit den hemel kwam, op „ de werktuigen, die er nog overig waren, viel, en „ eene ontelbare menigte *Joden* deed omkomen.” Nu is het toch zeker, dat deze, en nog andere *Joodsche* Schrijvers, die hier mede instemmen, de *Christenen* niet zullen nageschreven, noch dit van de *Christenen* overgenomen hebben.

JULIANUS zelve schrijft, dat hij den Tempel weder heeft willen herstellen, maar dat dezelve tot hier toe niet hersteld was, zonder zich verder uit te laten, hoe het kwame, dat zijn oogmerk niet tot stand gebragt was.

Men kan, na dit alles, deze daadzaak niet in twijfel trekken, dat JULIANUS ondernomen heeft, den Tempel der *Joden* te herstellen, en dat deze onderneming, door aardbevingen, en uitberstende vuurklompen, gestaakt

ſtaakt is geworden. Doch, het is eene andere vraag, of men deze gebeurtenis uit natuurlijke verſchijnſelen verklaren, dan of men die volſtrektelijk tot de wonderwerken rekenen moet? Aardbevingen, gepaard met uitberstend vuur, zijn in de zuidelijke landen menigvuldig, en waren zulks bijzonder, onder de regering van JULIANUS. Men zou ook nog aan eene andere natuurlijke oorzaak kunnen denken. De oude en diepe Tempelgewelven waren, bij de verwoesting van dit gebouw, overgebleven, en zijn misſchien nog heden voorhanden; uit deze ſchoten vlammen uit, door de ſalpeterſtoffen, die ontvlamden, toen zij lucht kregen, wanneer de *Joden* deze gewelven begonnen te openen.

Doch, hoe het ook zij, men kan, na de ſcherpſte toetſing, geen ander oordeel vellen, dan dat God, door deze gebeurtenis, op eene buitengewone wijze, ten behoeve van den *Christelijken* Godsdienst, uitſpraak gedaan heeft. De eer van dezen Godsdienst was er mede gemoeid, en deszelfs Stichter liep gevaar, van valschheid in zijne voorzeggingen overtuigd te worden. Hier aan arbeidden de Keizer, zijne ſtaatsdienaars en ambtenaren, en, met hen, de geheele *Joodſche* Natie, door het oprigten van dit gebouw, hetwelk van de zijde van menſchen geene verhindering kon ontmoeten, want dat men wel eens tegen deze gebeurtenis heeft willen inbrengen, als of de *Christenen*, door deze of gene middelen, die aardbeving en dat vuur hadden kunnen voortbrengen, verdient geene aanmerking. De natuur kwam tusſchen beiden, en ſtelde den ſtandvastigen ijver van zoo vele duizenden te loor. Zoo dit toevallig was, dan is het onbegrijpelijk, waarom dit bij herhaling gebeurde, tot dat de *Joden* alle hoop op eenen gelukkigen voortgang hadden opgegeven.

Na-

Natuurlijke oorzaken mogen deze uitwerking hebben voortgebragt, maar daar dit de laatste worsteling was van den *Christelijken* Godsdienst met het *Heidendom*, waar in ook de *Joden* veel deel namen, is de tusschenkomst der Godheid, ter beslissende uitspraak van het geschil, hier zoo openbaar, dat men weinige duidelijker voorbeelden van die natuur in de Geschiedenis aantreft. Tijd, gelegenheid, verwachting, uitkomst, zelfs de latere lotgevallen des *Joodschen* volks, alles zamengenomen, bewijst, dat hier iet buitengewoons is voorgevallen, waar van de oorzaken hooger te zoeken zijn, dan in den vast bestemden loop der natuurlijke oorzaken en gewrochten.

Het een of ander, hetwelk sommige *Christen* Schrijvers nog bij de hoofdzaak gevoegd hebben, het zij uit bloote geruchten, of eene opgewekte verbeeldingskracht, of ander niet ongewoon gevolg eener gebeurtenis, welke den geest van allen zoo zeer moest schokken, ontstaan, kan, als min gewigtig, worden aan zijne plaats gelaten. Bij voorbeeld: dat CYRILLUS, toenmalige Bisschop van *Jeruzalem*, openlijk, van eersten af, voorzegd zou hebben: „ dat dit werk „ vruchteloos zou afloopen, en veel eer strekken „ tot volkomener vervulling van JEZUS voorzegging, „ dat er van den Tempel geen steen op den anderen „ steen zou gelaten worden," behoefde geene eigenlijk genoemde voorzegging van dezen Bisschop te zijn; hij sprak overeenkomstig zijnen wensch en geloof aan de waarheid van het geen JEZUS voorzegd had. Deze CYRILLUS zwijgt, in zijne schriften, die wij nog lezen, geheel van deze gebeurtenis, doch dit is geen bewijs tegen derzelver echtheid, dewijl van dit stilzwijgen meer dan eene reden kan gegeven worden; hij was toch geen eigenlijk gezegde Geschiedschrijver.

Ver-

Verders heeft men nog verhaald, dat, terstond na deze gebeurtenis, twee nachten achter een, zich een glansrijk teeken van een kruis, omringd met eene soort van kroon, aan den hemel vertoond, en de overwinning aangeduid hebbe, welke het *Christendom* thans behaald had. Hier is het zeer waarschijnelijk, dat eene of andere luchtverheveling, of verschijnsel, door sommigen is aangezien, als zoodanig kruis, waar van men in deze eeuw meer voorbeelden heeft, tot welken ook het kruis, hetwelk KONSTANTYN *de Groote* in de lucht gezien zal hebben, misschien gebragt kan worden.

Nog zegt men, dat op al de kleederen der inwoners van *Jeruzalem*, die over dit geval spraken, of, gelijk een ander verhaalt, op de kleederen der *Joden* alleen, kruisfen gezien werden, die men vergeefs trachtte af te wasfen.

Van deze bijzonderheden moge elk zoo veel gelooven, als hij wil, de hoofdzaak wordt daar door niet veranderd. Het is slechts eene bevestiging der ervaring, welke in alle Geschiedenisfen voorkomt, en welke ons leert, onderscheid te maken tusschen eene hoofdgebeurtenis, welke van allen erkend wordt, en welke, bij onderzoek, in geloofwaardigheid wint, en tusschen bijzondere omstandigheden, welke men, door ijver vóór of tegen eene zaak, versierd, of te ligt geloofd, of opgeschikt heeft.

Wat de *Heidenen* van dit geval gedacht hebben, is niet bekend, doch waarschijnlijk zagen deze daar enkel eene gewoone natuur-gebeurtenis in. JULIANUS zelve heeft zich nergens in zijne schriften uitgelaten, hoe hij daar over gedacht hebbe; doch, in plaats dat het voltrekken der onderneming hem aanleiding zou gegeven hebben, om met de te leur gestelde voorzeggingen van

van JEZUS te spotten, keert hij thans, met zijn los vernuft, den mislukten aanslag tegen den *Joodschen* Godsdienst: „ Wat zullen," schrijft hij, „ de *Jood-* „ *sche* Profeten van hunnen Tempel zeggen, welke „ driemaal verwoest, en tot heden toe niet weder op- „ gebouwd is? Ik zeg dit niet, om hun verwijtingen „ te doen, dewijl ik zelve dezen Tempel, na een „ zoo lang tijdsverloop, ter eere van dien God, die „ in denzelven plag gediend te worden, weder heb „ willen herstellen; maar, om te toonen, dat geen „ menschelijk werk onvergankelijk kan zijn; en behalve „ dit, dat de Profeten, die dit geschreven, en met „ ellendige oude wijven verkeerd hebben, geraaskald „ hebben."

Volgens de *Christen* Schrijvers, had deze zelfde gebeurtenis eenen verschillenden invloed op de *Joden.* Velen van hen erkenden, tegen wil en dank, dat hier Gods hand was op te merken, zonder nogtans van zich te kunnen verkrijgen, om den Godsdienst van JEZUS aan te nemen. Anderen wierpen zich aan de voeten van *Christen* Leeraars, begeerende in hunne gemeenten aangenomen te worden, in welke zij, met vele gebeden en gezangen, om de genade van CHRISTUS smeekten. Eindelijk schijnen velen, uit wanhoop wegens hunne te leur gestelde verwachting, tot het *Heidendom* overgegaan te zijn, ten minsten, indien een berigt van CHRYSOSTOMUS hier toe zou mogen gebragt worden, dat een groot deel *Joden*, onder JULIAAN's regering, genegenheid tot den Afgodsdienst betoond hebbe.

Ik heb deze gebeurtenis hier een weinig uitvoeriger, dan anders de aard van dit tegenwoordig werk schijnt mede te brengen, willen overnemen, om derzelver merk-

merkwaardigheid, welke de oplettendheid van onze tijden bijzonder schijnt te verdienen.

De *Joden*, door de dood van Keizer JULIANUS, hunnen beschermer verloren hebbende, genoten evenwel meestal de genegenheid der volgende Keizeren, hoewel zij, van tijd tot tijd, blootstonden voor de ongeregeldheden van eenen onverstandigen ijver van sommige *Christenen*, die hen, als 't ware, met geweld, tot het geloof in JEZUS CHRISTUS wilden brengen, of hun hunne vorige baldadigheden vergelden, waar tegen de *Joden* zich te meer verhardden, en aan hunnen godsdienst verkleefd bleven. Zij volhardden ook, als eene bijzondere natie, bij hunne eigene zeden en gebruiken, hoewel te gelijk onderworpen aan de wetten en bevelen der Keizeren; welke ook, ten dezen tijde, menigvuldig, ten hunnen opzigte, werden uitgevaardigd, en welke ons hunnen toestand het duidelijkst en zekerst kunnen doen kennen.

JOVIANUS, die aan JULIANUS opvolgde, en een ijverig *Christen* was, regeerde te kort, om eenige schikkingen te maken, ten aanzien der *Heidenen* en *Joden*, die, zoo de eene als de anderen, zich veel baldadigheden, tegen de *Christenen*, gedurende de regering van JULIANUS, hadden veroorloofd.

VALENTINIANUS *de Eerste*, die aan alle godsdienstgezindten vrijë oefening van den Godsdienst vergunde, verbood, in eene wet, in het jaar 368, naar *Gallië* afgezonden, aan de soldaten, hun verblijf of inkwartiering in de *Joodsche Synagogen* te nemen, „ dewijl," zegt de Vorst, „ daar toe bijzondere huizen, maar „ geene godsdienstige plaatsen, geschikt waren."

Dewijl er nog steeds voorbeelden gevonden werden, van *Christenen*, die tot de *Joden* overgingen, waar

van men evenwel nergens de reden of omstandigheden vinden kan, hetwelk vreemd is, gaf VALENTINIANUS II, in het jaar 382, eene wet, welke den uitersten wil van zulke afvalligen krachteloos en nietig verklaarde. Deze zelfde Keizer trok, in het jaar 383, den vrijdom weder in van openbare ambten en lastposten, welken de *Joodsche* Leeraars, sedert de vergunning van KONSTANTYN *den Grooten*, genoten hadden. De woorden dezer wet zijn opmerkelijk, dewijl men er uit ziet, dat de Geestelijkheid, over het geheel, toenmaals van zoodanige landsdiensten niet vrij was. „ Den *Jo-* „ *den*," zoo luidt de wet, „ kan dit voorregt des „ te minder toekomen, daar het zelfs aan de *Chris-* „ *telijke* Geestelijken niet geoorloofd is, zich aan den „ dienst van God te wijden, voordat zij de schuldige „ pligten aan het vaderland bewezen hebben. Ten „ minsten moet die geen, die zich dadelijk aan God „ gewijd heeft, iemand anders, door zijn vermogen, „ in staat stellen, om, in zijne plaats, zoodanige „ openbare landsdiensten te vervullen."

Ten einde het gevaar van verleiding tot den *Joodschen* Godsdienst beter voor te komen, verbood THEODOSIUS *de Groote*, in het jaar 388, gelijk KONSTANTIUS te voren reeds gedeeltelijk gedaan had, dat eene *Joodsche* vrouw, of man, eenen *Christen*, of *Christinne*, zou trouwen; zullende de overtreder dezer wet als een overspeler, of overspeleresse, aangemerkt, en als zoodanig gestraft worden; ook zou het niet alleen zijnen nabestaanden, maar zelfs ieder eenen, geoorloofd zijn, hem aan te klagen. Voor het overige was deze Keizer jegens de *Joden* niet onbillijk. Hij wilde, in het jaar 390, dat men niet alle *Joden* en *Samaritanen*, zonder onderscheid, onder de verpligting

ting zou betrekken, om zich, als schippers of matroozen, in den dienst van den Staat te laten gebruiken. Op de klagten der *Joden*, dat zulken, die door hen uit hunne gemeente gebannen waren, hun, tegen wil en dank van de Hoofden van hunnen Godsdienst, door de *Christelijke* Overheden, met geweld, weder werden opgedrongen, verbood de Keizer, in het jaar 392, deze gewelddadigheid, zelfs uit kracht van eenige verkregene Keizerlijke vergunning, weder in het werk te stellen. De Opzieners, zelfs van eene dwalende gezindte, moesten, zeide de wet, ten aanzien van godsdienstzaken, hun gezag behouden. In het volgende jaar verklaarde THEODOSIUS, met groot misnoegen vernomen te hebben, dat men de *Joden*, *wier gezindte*, evenwel, *gelijk bekend was*, *door geene wet verboden werd*, hier en daar belette, hunne godsdienstige vergaderingen te houden; hij gelastte derhalve den opperften veldheer van het Oosten, den onmatigen ijver van zulken, die, onder het voorwendsel van den *Christelijken* Godsdienst, bestonden, *Synagogen* te plunderen, en te verbranden, met behoorlijke strengheid, in toom te houden.

Men ziet uit deze wetten, hoe deze Keizers, over het geheel genomen, de billijkheid, ten aanzien der *Joden*, betracht hebben, maar tevens, hoe hevig de afkeer en haat tusschen *Joden* en *Christenen* gestadig voortduurde, terwijl de eersten, waar zij konden of mogten, de *Christenen* hoonden en beschimpten, en de *Christenen*, daar tegen, de *Joden* menigmalen mishandelden; welke verkeerde ijver niet alleen het dom gemeen, maar zelfs aanzienlijke Leeraren der *Christenen*, bezielde.

Toen MAXIMUS, in het jaar 387, zijnen opstand be-

begon, om meester van het rijk te worden, had men te *Rome* eene *Synagoge* der *Joden* in brand gestoken; MAXIMUS, die de *Joden* aan zich wilde verpligten, gaf bevel, dat dezelve weder opgebouwd zoude worden, waar over de Kerkvader AMBROSIUS, Bisschop van *Milaan*, hevig uitvaart, en dat als de reden wil aangemerkt hebben, dat de onderneming van dezen vorst mislukte, omdat God hem verlaten had, uit hoofde van zijne genegenheid voor de *Joden.*

In het jaar 393, of wat vroeger, hadden de *Christenen*, te *Kallinike*, een klein plaatsje in *Mesopotamië*, in een' oploop, aangehitst door hunnen Bisschop, eene *Synagoge* der *Joden*, en een bosch der *Valentinianen*, met eene kerk in hetzelve, verbrand, omdat de *Joden* en *Valentinianen* eenige *Christen* Monniken beschimpt hadden. Keizer THEODOSIUS, hier van berigt ontvangen hebbende, gaf den gemelden Bisschop bevel, om de *Synagoge*, op zijne eigene kosten, weder op te bouwen, met last, dat de overige handdadigen zouden gestraft worden. Dit vonnis van den Keizer bragt AMBROSIUS in eene ongeloofelijke drift. Onmiddelijk schreef hij aan den Keizer eenen langen hevigen brief, ten einde den vorst te bewegen, dit vonnis niet slechts te verzachten, dit zou men als een medelijden met zijne *Medechristenen*, die in hunne onwetendheid geijverd hadden, eenen *Christen* Leeraar kunnen toegeven, maar om hetzelve, hoe regtvaardig het ook was, in te trekken. In zijnen verhitten ijver schreef AMBROSIUS, onder anderen, aan den Keizer: „ Waarom wilt gij eenen afwezenden vonnissen? Hier „ hebt gij iemand tegenwoordig, die zich schuldig be- „ lijdt. *Ik zeg hier mede overluid, dat ik de* Syna- „ goge *aangestoken, dat ik geboden heb, geene plaats*

„ *meer*

„ *meer te laten ſtaan*, *waar* CHRISTUS *verloochend* „ *wordt*." En hij ſluit zijnen brief, met den Keizer te verzekeren, dat hij hem, ſchriftelijk, hier over had willen onderhouden, eershalve, opdat de Keizer hem in zijn Paleis hooren mogt, en opdat het niet noodig zou zijn, hem in de kerk te hooren. Evenwel, dewijl de gemelde brief de bedoelde uitwerking miste, gebeurde dit kort daar na. Te weten, AMBROSIUS, te *Milaan*, voor den Keizer predikende, verweet hem openlijk, met eene verregaande koenheid, dat hij bij zijn beſluit bleef volharden. Na den Keizer ſtreng doorgehaald te hebben, bleef AMBROSIUS zoo lang ſtaan, tot de Keizer, op zijnen herhaalden aandrang, beloofd had, dat de beſchuldigde *Christenen* volſtrekt niets te vreezen hadden. Toen ging de Bisſchop eerst naar het altaar, om het gewoon gebed, en de overige deelen van den dienst, te verrigten.

Elk onbevooroordeeld Lezer zal zich, ongetwijfeld, verwonderen, over dit onverſchoonlijk gedrag van den Bisſchop, die, onder voorwendſel van de zaak van God voor te ſtaan, den loop des regts, op eene oproerige wijze, ſtremde, en ſtraffeloosheid vorderde, voor rustverſtoorders en openbare vervolgers.

Niet altijd evenwel was de Bisſchop AMBROSIUS zoo hevig tegen de *Joden*, van welke hij elders in zijne ſchriften met meer gematigdheid ſpreekt, wanneer zijne driften en eerzucht niet mede in het ſpel komen, gelijk in het gemelde geval; doch, over het algemeen, is dit zeker, dat hij, en andere *Christelijke* Leeraars van dezen tijd, zich gaarn van ſcheldnamen en harde bewoordingen tegen de *Joden* bedienden. Zij beſchouwden hen als een verachtelijk, van God verworpen, en hatelijk volk, en zoo drukten zij zelfs dan zich uit,

wanneer zij tevens hun verlangen te kennen gaven, om de *Joden* tot de gemeenschap der kerk te brengen. In eene der Predikatiën van GREGORIUS *van Nyssa* komen dus plaatsen voor, in welken hij tegen hen uitvaart, als *moordenaars des Heeren*, *Profeten-moorders*, *vijanden van God*, *haters van God*, *voorspraken des Duivels*, *eene vergadering van Duivelen*, enz. Uitdrukkingen, waarlijk, meer geschikt, om het *Christen* gemeen tegen de *Joden* aan te hitsen, dan om éénen enkelen *Jood* tot het *Christendom* over te halen.

Wij hebben van den, door zijne welsprekendheid beroemden, JOANNES CHRYSOSTOMUS, nog *acht Predikatiën of Leerredenen tegen de Joden*, in de jaren 386 en 387 door hem gehouden, toen hij nog *Ouderling* te *Antiochië* was; in deze Leerredenen is zijne hoofdbedoeling, zijne gemeente te waarschuwen, om in de feesten en gebruiken der *Joden* geen deel te nemen, gelijk verscheidene *Christenen* schijnen gedaan te hebben, zonder dat wij de regtstreeksche omstandigheden en aanleiding tot deze deelneming kennen; trouwens, de Kerkvader spreekt ook van het gebruik van *Joodsche* geneesmiddelen, waar onder misschien zoogenoemde *Amuletten* of Toovermiddelen waren; en het is zeer mogelijk, dat sommige slimme *Joden*, door allerhande kunstenarijën, de eenvoudige *Christenen* van dien tijd, en van die gemeente, hebben weten te belezen; en in zoo verre mag CHRYSOSTOMUS regt gehad hebben, om zijne gemeente te waarschuwen, en zulke eenvoudige *Christenen* te bestraffen; maar zijn ijver sleept hem te verre weg, wanneer hij de *Joden* in het algemeen met harde verwijtingen en beledigingen overlaadt, en hun zelfs alle burgerlijke regten en voorregten wil ontnemen; wanneer hij aan zijne gemeente ver-

verhaalt, dat de *Joden*, midden onder hun vasten, met bloote voeten, dansten; dat hunne *Synagogen* moordenaarsholen en een verblijf der duivelen zijn; wanneer hij zelfs de *Joodsche* toenmalige *Patriarchen* beschimpt, hun lage handteeringen en kostwinningen verwijt, en hen beschrijft, als lieden vol ongeregtigheid, die nogtans door de Keizers, zelfs in hunne wetten, met achting worden behandeld, en, gelijk wij reeds gezegd hebben, met eertijtels van *Viri illustres*, *Spectabiles*, *Clarissimi*, vereerd worden, welke men aan de aanzienlijkste lieden in den Staat plag te geven; wier aanzien en gezag misschien nooit grooter was geweest, dan ten dezen tijde, en die ook andere Kerkelijke en Burgerlijke Opzieners der *Joden* onder zich hadden, die in de Keizerlijke wetten genoemd worden, *Primates*, *Hierei*, *Archisynagogi*, *Presbyteri*, enz.

Zoodanige denk- en handelwijze der meeste *Christen* Leeraren van dien tijd, doet het voor den Kerkvader HIERONYMUS tot te meer eere verstrekken, dat hij niet schroomde, kennis en verkeering te maken en te houden met *Joodsche* geleerden, om van hen de *Hebreeuwsche* taal te leeren, en in staat gesteld te worden, de Boeken van het Oude Testament te verstaan, en zijne vertaling van dezelven te voltooijen. Hij had meer dan eenen *Joodschen* geleerden tot zijne leermeesters, en onder dezen was de voornaamste zekere BARRABANUS, die bij nacht bij hem kwam, als een andere NIKODEMUS, omdat zijne broederen van *Bethlehem* en *Jeruzalem* niet geduld zouden hebben, dat hij een' zoo gemeenzamen omgang met eenen *Christen* Priester had.

Deze leermeesters van HIERONYMUS waren, gedeeltelijk, van *Lydda*, *Bethlehem* en *Jeruzalem*, waar uit

uit wij mogen besluiten, dat de *Joden* daar geleerden en uitleggers hunner Wet hadden, zelfs nog op het einde der *vierde* en het begin der *vijfde* eeuw, tot welke wij nu overgaan, na nog eene bijzonderheid te hebben aangemerkt.

Tegen over *Ethiopië*, of *Abysſinië*, in *gelukkig Arabië*, woonden de *Homeriten*, ook *Sabeërs* genoemd, onder welke vele *Joden* waren, gelijk wij opmaken uit eene gebeurtenis, onder de regering van den Keizer KONSTANTIUS. Aan den Koning dezer *Homeriten* zond de gemelde Keizer een gezantſchap, met aanzienlijke geſchenken, om hem vrijheid te vragen, dat de *Romeinen*, die door zijn land reisden, en zulken van zijne onderdanen, die *Christenen* wilden worden, kerken mogten ſtichten. Aan het hoofd van dit gezantſchap was THEOFILUS, een *Indiaan*, uit het eiland *Divus*, (thans *Diu*,) die door zijn volk, als gijzelaar, naar *Rome* gezonden, daar Munnik geworden, en vervolgens tot *Diaken* gewijd was. Deze vond de *Homeriten* afgodendienaars, doch bij welke de beſnijdenis in gebruik was, misſchien door hunne vermenging met de *Joden*. Het gelukte hem, den vorst des lands tot het *Christelijk* geloof te bewegen, nadat hij den tegenſtand, welke hij inzonderheid van de *Joden* ontmoette, door verſcheidene wonderwerken, zoo als het verhaal luidt, overwonnen had.

VIJFDE EEUW.

De wetten, welke de *Romeinſche* Keizers, in de laatſte jaren der vierde, en in het begin der vijfde eeuw, omtrent de *Joden*, gegeven hebben, en welke in het Wetboek van den Keizer THEODOSIUS gevonden wor-

worden, geven zeer veel opheldering, omtrent den toeſtand, en de Geſchiedenis der *Joden*, ten dien tijde.

De beide zoons van Keizer THEODOSIUS *den Grooten*, ARKADIUS en HONORIUS, die hunnen vader, de eerſte in het *Oosterſche*, deze laatſte in het *Westerſche* gedeelte des *Romeinſchen* Rijks opvolgden, waren, naar het voorbeeld van hunnen vader, billijk omtrent de *Joden*. ARKADIUS gaf hun, in het jaar 396, ſchriftelijk, verzekering, dat de prijs der dingen, welke zij openlijk verkochten, niet door toezieners uit de *Christenen*, maar door hunne eigene beſtuurders, zou bepaald worden; waar uit wij mogen opmaken, dat de *Joden*, die bij de *Christenen* zoo gehaat waren, door de gemelde opzieners dikwijls genoodzaakt werden, om hunne waren, beneden de waarde, ten goedkoopſte te verkoopen.

In het zelfde jaar gebood ARKADIUS aan KLAUDIANUS, *Comes*, of Graaf van het Oosten, dat de gene, die zich vermeten zoude, eenen *Joodſchen Patriarch* openlijk te beſchimpen, of te hoonen, geſtraft zou worden.

In het jaar 397 belastte hij den *Præfectus Prætorio* van *Illyricum*, zorg te dragen, dat er aan de *Joden* geen geweld gepleegd werd, voornamelijk niet aan hunne *Synagogen.* — In dat jaar gebood hij ook, dat de *Joden*, die, ſchuldig aan eenige misdaad, of door hunne ſchuldeiſchers vervolgd, in eene kerk vlugten, en zich houden zouden, als of zij *Christenen* wilden worden, niet eer zouden aangenomen worden, voordat zij hunne ſchulden betaald, en zich van de hun aangetijgde misdaad gezuiverd hadden.

In het jaar 398 bepaalde hij, dat de *Joden*, als onderdanen des *Romeinſchen* Rijks, hunne twistzaken,

 wel-

welke hunnen godsdienst niet betroffen, voor de gewone gerigtshoven zouden brengen; evenwel zou het hun geoorloofd zijn, hunne enkel burgerlijke (*civile*) verschillen, met wederzijdsche bewilliging van partijën, ter beslissing van *Joden*, of zelfs van hunne *Patriarchen*, als verkozene scheidslieden, of goede mannen, over te laten, wier uitspraek gelden, en van de Overheid ten uitvoer zou gebragt worden.

Omtrent den vrijdom der Hoofden van den *Joodschen* Godsdienst, van het waarnemen van burgerposten, had ARKADIUS wel, in het jaar 397, de oude wetten van KONSTANTYN, KONSTANTIUS, VALENTINIANUS, en VALENS, bevestigd; doch reeds in het jaar 399 verordende hij, even als te voren zijn vader, als ook GRATIANUS en VALENTINIANUS II, dat de *Joden*, in het gemeen, als zij tot eene *Curia* (of gilde) behoorden, ook verpligt zouden zijn, om derzelver lastposten waar te nemen. Deze bepaling, zoo wel als de daar mede overeenstemmende wetten der voorgaande Keizeren, géven ons te kennen, dat er toen onder de *Joden* lieden genoeg van eenig vermogen geweest zijn; hoewel het grootste deel van hen alleen met lage kostwinningen hun bestaan zocht. Daar tegen bevestigde ARKADIUS, in het jaar 404, alle de voorregten, welke, tot hier toe, aan de *Joodsche Patriarchen*, en aan de door hen aangestelde Hoofden van hunnen godsdienst, geschonken waren.

HONORIUS, broeder van ARKADIUS, die in het Westen regeerde, met zijnen broeder, voor eenigen tijd, oneens zijnde, behandelde, gedurende dezen twist, de *Joden* eenigzins strenger, gebiedende in het jaar 398, dat de *Joden*, alhoewel door ARKADIUS toen daar van verschoond, leden zijnde van eenig gild,

gild, verpligt zouden zijn, om de lastposten daar van waar te nemen. Onverwacht was ook zijne wet van het jaar 399, waarbij hij de zoogenaamde *Apostelschatting* (*Apostolatus*) geheel verbood. Wij hebben reeds, in het voorgaande, gezien, dat dezelve eigenlijk ingevoerd was, in plaats van de gewone jaarlijksche heffing, welke de *Joden* voordezen aan den Tempel te *Jeruzalem* overzonden, zij werd thans aan den *Patriarch* betaald, die ze door zijne afgezondenen, *Apostelen* genoemd, (van waar de benaming *Apostelschatting*,) liet inzamelen. Men noemde ze ook *aurum coronarium*, kronengoud, omdat men ze vergeleek met die geschenken, welke men, onder dezen naam, aan de Keizers opbragt. De Keizer noemde het onvoegzaam, dat Opzieners der *Synagogen*, (*Archisynagogi*,) of de Ouderlingen der *Joden*, als ook de zoogenoemde *Apostelen*, of zendelingen van den *Patriarch*, aan denzelven jaarlijks van alle *Synagogen* goud en zilver bragten. Waarschijnlijk vond de Keizer, of liever zijne Staatsdienaars, deze onvoegzaamheid daar in, dat deze belasting uit zijn Rijk naar het Oostersche, waar de *Patriarch* der *Joden* woonde, werd overgezonden. Hij gebood daarom, dat de laatst bijeengebragte geldsommen van deze belasting in de Keizerlijke schatkist gestort, en dat voortaan niets meer aan de gemelde *Patriarchen* betaald zou worden. Doch, indien deze *plunderaars der Joden*, zoo als de Keizer zich uitdrukt, weder lieden tot het inzamelen van deze heffing zenden zouden, zouden dezen door de Overheid gestraft worden.

In het jaar 404 verklaarde Keizer HONORIUS, dat de *Joden*, noch *Samaritanen*, in het vervolg, geene *Agenten*, of zaak-waarnemers van het Hof, (*Agentes in rebus*,) zouden mogen wezen. Zulke *Agenten* waren

ren van driederlei foort. 1. Zulken, die de fchattingen in de gewesten ophaalden; 2. zulken, die de magazijnen en tuighuizen van koorn en voorraad verzorgden; en 3. zulken, die den Keizer voor verfpieders dienden. De *Joden* zullen waarfchijnlijk van de tweede foort geweest zijn, aannemers van het verzorgen der magazijnen.

Hier op echter volgden weder meer gunftige wetten voor de *Joden.* De Keizer namelijk verbood, in het jaar 409, en andermaal in het jaar 412, dat men de *Joden*, op den *Sabbath*, of andere feestdagen, met perfonelijke dienften, of gerigtshandelingen, lastig zou vallen, nademaal de overige dagen daartoe genoegzaam waren.

Hier mede is eene andere wet, van het jaar 412, naauw verbonden, waar in hij beveelt, niet alleen dat niemand zich aan de *Joodfche Synagogen* zal vergrijpen, dewijl elke godsdienst-gezindte, alhoewel haar geloof en godsdienst niet wordt goedgekeurd, evenwel hare verkregene vrijheden gerust behoort te genieten, maar ook zou men de *Joden*, op hunnen van ouds af geheiligden dag, den *Sabbath*, onder geen voorwendfel van bijzonder, noch van algemeen belang, ontrusten mogen; nademaal de wetten op andere tijden genoeg konden uitgeoefend worden, en het de zachtheid van zijne regering waardig was, gefchonkene vrijheden niet te overtreden.

Deze Keizer vergunde zelfs, in het jaar 415, niettegenftaande de wet van KONSTANTIUS ten tegendeele, dat de *Joden Christen* flaven konden koopen; alleen onder voorwaarde, dat zij hen niet hinderen zouden, in de oefening van hunnen godsdienst. Hij droeg zelfs aan de Overheden op, om alle klagten, welke deswegens tegen de *Joden* ingebragt zouden worden, van

de

de hand te wijzen, en die genen te ſtraffen, die de *Joden*, op eenigerhande wijze, van dit regt berooven zouden. — Het blijkt zelfs uit deze wet, dat de *Joden*, in dien tijd, een groot aantal *Christen* ſlaven en lijfeigenen moeten gehad hebben; waarop misſchien wel de klagt van den Dichter RUTILIUS, die in dezen tijd leefde, zal doelen, welke wij, in het begin dezer Geſchiedenis, hebben aangehaald, ten ware die Dichter, de *Joden* noemende, tevens de *Christenen* bedoeld, en zich, daar hij een *Heiden* was, over hen beklaagd mogt hebben, gelijk ſommigen willen.

In eene andere wet, gerigt aan zekeren Leeraar, HANNAS, en eenige Oudſten der *Joden*, (*Annati didaskalo et majoribus Judæorum*,) vergunt HONORIUS aan zulke *Joden*, die zich, om ſtraffen te ontgaan, of om andere redenen, gehouden hadden, als wilden zij *Christenen* worden, tot hunnen godsdienst weder te keeren, wanneer de Overheid geen ſtandvastig beſluit bij hen ten dezen vinden zou, en als zij den Doop of het Avondmaal nog niet ontvangen hadden; „ want," zegt de Keizer, „ dit is voor het *Chris-* „ *tendom* een groot voordeel."

Eindelijk verordende hij, in het jaar 418, dat de *Joden*, die reeds Keizerlijke gelastigden, of tot Hofdienſten verpligt waren, (*inter Palatinos militiæ ſacramenta ſortiti*,) hunne posten zouden blijven waarnemen, maar dat niemand van die natie dezelve, in het vervolg, bekomen zoude: doch de *Joden*, die zich in krijgsdienst bevonden, zouden denzelven terſtond verlaten, zonder aanmerking van hunne vorige dienſten. Wanneer zich de *Joden* op de wetenſchappen willen toeleggen, ſtaat hun de Keizer, zoo wel als anderen, het regt toe, om *Advokaten* te worden; ook zouden de

de *Joden* verder toegang hebben tot de openbare ambten van eene *Curia*, of gilde, zoo als hunne afkomst en het aanzien van hunne familie mede zou brengen. Tevens wilde de Keizer, dat zij het niet als een hoon zouden aanzien, dat hun de andere ſtanden en bedieningen ontzegd werden.

Het is opmerkelijk, dat HONORIUS, bij alle gunstbewijzen, welke hij aan de *Joden* ſchenkt, evenwel meermalen, zoo wel van hunnen godsdienst, als van hun volk zelf, met verachting ſpreekt; bijzonder ook in de laatst aangehaalde wet. Trouwens, men was aan zoodanige denkbeelden al lang onder de *Christenen* gewoon; en het ſchijnt, dat de *Joden*, door zekere gebreken in hun gedrag, gelegenheid gegeven hebben, om hen van alle hof- en krijgsbedieningen te verwijderen.

Van den Keizer VALENTINIAAN III, die insgelijks in het Westen regeerde, is maar ééne enkele wet bekend, welke de *Joden* aangaat. Met dezelve gebood hij, in het jaar 426, dat, wanneer de kinderen van eenen *Jood*, of *Samaritaan*, zich tot het *Christelijk* geloof bekeerden, het aan hunne ouderen, of grootouderen, niet geoorloofd zou zijn, hen daarom te onterven; of in hun Testament geheel voorbij te gaan; of hun minder na te laten, dan zij bekomen zouden hebben, indien zij zonder Testament geſtorven waren. Deeden zij dit evenwel, zoo gebood de Keizer, dat de kinderen, die *Christenen* geworden waren, even zoo erven zouden, als of hunne ouders of grootouders zonder Testament dezer wereld overleden waren. Geſteld zelfs, dat deze kinderen zulke misdaden jegens hunne ouderen en grootouderen bedreven hadden, dat zij deswegens verdiend hadden, ontërfd te worden,

zou

zou hun toch, alfchoon ook deze misdaden behoorlijk bewezen en geftraft waren, evenwel het pligtelijk deel der erfenis niet onthouden kunnen worden, opdat zij ten minften deze belooning voor den door hen verkozenen godsdienst bekwamen. — Waarlijk, hoe welmeenend het oogmerk ook mogt zijn, om jonge *Joden* tot het omhelzen van het *Christendom*, door zulke voordeelen, uit te lokken, zoo weinig voegde de voor deze wet opgegeven grond, even als of het in het *Christendom* enkel op den naam, en niet op de zeden, aankwam.

Van Keizer THEODOSIUS II, in het Oosten, zijn insgelijks verfcheidene wetten voorhanden, de *Joden* betreffende, fommige tot hunne beveiliging, maar ook andere, om hen te beteugelen, en binnen zekere palen te houden, tot welke laatften de *Joden*, door hun onbefcheiden gedrag, niet zelden oorzaak en aanleiding gaven. Dus vierden zij hun feest *Purim*, ter gedachtenis der verlosfing van hun volk, door MORDECHAI en ESTHER, van de wreede aanflagen van HAMAN, op eene wijze, welke de *Christenen* deed denken, dat zij daar mede bedoelden, JEZUS CHRISTUS, en deszelfs godsdienst, te hoonen. Dit gaf aanleiding tot eene wet van Keizer THEODOSIUS, in het jaar 408, waarbij hij den *Joden*, door de Stadhouders der bijzondere gewesten, liet aanzeggen, dat zij, op hun *Purim-feest*, niet meer het beeld van HAMAN aan het kruis hechten, en het, met dat kruis, vervolgens, verbranden zouden, noch, over het algemeen, hunne godsdienst-gebruiken tot fmaad van den *Christelijken* Godsdienst zouden keeren; terwijl zij anderszins ook het gene hun tot hier toe geoorloofd was geweest verliezen zouden.

Een

Een geval, bij den Kerk-geschiedschrijver SOKRATES, wordt van sommigen geacht, in verband te staan met deze wet: De *Joden*, in de stad *Inmestar*, in het *Syrisch* landschap *Chalcis*, zich op hun feest *Purim*, naar gewoonte, lustig makende, begonnen, in hunne dronkenschap, de *Christenen*, en CHRISTUS zelven, te bespotten. Zij hadden, vervolgens, eenen *Christen* jongen aan een kruis gebonden, hem eerst bespot en beschimpt, en eindelijk, in hunne razernij, zoo lang geslagen, tot hij den geest gaf. Hier over was het tusschen hen en de *Christenen* tot een gevecht gekomen, waar in verscheidene lieden, van weêrskanten, sneuvelden; de aanleggers van deze misdaad waren, op Keizerlijk bevel, gestraft geworden; evenwel spreekt de bovengemelde wet geheel niet van het vermoorden van een kind, hetwelk ook, volgens het verhaal, later, en eerst in het jaar 412, gebeurd zal zijn.

Het volgende heeft meer zekerheid: op sommige plaatsen gehoorzaamden de *Joden* aan de meergemelde wet, maar in andere gewesten, zoo als *Macedonië* en *Dacië*, gingen zij voort, met den *Christelijken* Godsdienst den spot te drijven. Dit verwekte onlusten en oproeren, in welke de huizen en *Synagogen* der *Joden* in brand gestoken werden. Van hier eene andere wet van THEODOSIUS, in het jaar 412. Daar door verbood hij, eenen *Jood*, die onschuldig was, enkel om zijnen godsdienst, te mishandelen of te beschimpen; even min zouden hunne *Synagogen* of woningen verbrand worden, terwijl, in allen gevalle, indien iemand eene misdaad begaan had, het gezag der gerigtshoven bij de hand was, opdat niemand zich zelven zou wreeken. Maar aan den anderen kant, zouden de *Joden* hunne veiligheid niet misbruiken, en den eerbied, aan het *Christendom* verschuldigd, niet te na komen.

Der

Der *Joden Patriarch*, GAMALIEL IV, ſchijnt zich aan zulke misbruiken en andere buitenſporigheden ſchuldig gemaakt te hebben, terwijl hij zich verbeeldde, ſtraffeloosheid te bezitten, uit hoofde van de hooge waardigheid van zijnen ſtand; waarom de Keizer THEODOSIUS, in het jaar 415, beval, dat men hem de volmagt, volgens welke hij een' aanzienlijken *Romeinſchen* eerepost bekleedde, zou ontnemen. Ook mogt hij geene *Synagogen* meer ſtichten, en die in eenzame oorden gevonden werden, zouden, indien het zonder oproer geſchieden kon, omver worden gehaald. Hij zou zich niet meer als Rigter over *Christenen* gedragen; maar de twistgedingen tusſchen deze en de *Joden* zouden voor de Overheid, in elk gewest, afgedaan worden. Als hij beſtaan zou, eenen *Christen*, of een lid van eenige andere godsdienst-gezindte, het zij vrijman of lijfeigenen, met het *Joodſche* onderſcheidingsteeken (der beſnijdenis) te bevlekken, zou hij, of elk ander daar aan deelachtige *Jood*, ten ſtrengſten geſtraft worden; en de *Christen* ſlaven, die hij achterhield, zouden aan de kerk ten eigendom worden gegeven.

Dit laatſte maakte de Keizer, in de jaren 417 en 423, tot algemeene verordeningen. Geen *Jood* zou, dien ten gevolge, eenen *Christelijken* lijfeigenen koopen, of als geſchenk aannemen, dewijl het ongeoorloofd was, dat godzalige dienstknechten door de heerſchappij van goddelooze koopers ontreinigd werden. In geval van overtreding, zou de *Jood* zulken dienstknecht verliezen, en de dienstknecht zelve, als hij het vrijwillig aangaf, de vrijheid bekomen. Hier van echter zouden de *Christelijke* lijfeigenen uitgezonderd zijn, welke de *Joden* reeds bezaten, insgelijks die hun bij erfenis, of als een *Fideicommis*, toevielen; alleen onder dit beding, dat

zij dezelve, noch met, noch tegen hunnen wil, tot hunnen godsdienst trekken zouden; en dat op levensſtraffe.

Het laatstgemelde jaar 423 was, over het geheel, vruchtbaar in wetten van THEODOSIUS, omtrent de *Joden*, wier godsdienst-oefening, gelijk wij zien zullen, thans meer dan ooit, door de *Christenen*, met geweld, geſtoord werd. Om deze reden verbood de Keizer aan de *Christenen*, eenigen *Jood*, onder eenig voorwendſel van den godsdienst, eenig leed aan te doen, of hunne goederen te plunderen, op ſtraffe, dat zij zulks drie- of viermaal zouden vergoeden; ook zou de Overheid geſtraft worden, die zulks geduld had. In eene andere wet verbood hij, in het vervolg, den *Joden* hunne *Synagogen* te ontnemen, of die te verbranden. Indien al, na het geven van de wet ten dezen, eenige zulke gebouwen den *Joden* ontweldigd, aan de kerken toegewezen, of zelfs voor den *Christelijken* godsdienst ingewijd waren, zouden aan de *Joden*, naar evenredigheid van het gene hun ontnomen was, andere plaatſen aangewezen worden, om daar *Synagogen* te bouwen. Ook zouden hun de aan de *Synagogen* geſchonkene verſieringen wedergegeven worden, indien men ze nog niet tot den *Christelijken* Godsdienst gewijd had; doch, was dit reeds geſchied, dan zou hun derzelver waarde worden goedgedaan. Maar anders zouden zij geene nieuwe *Synagogen* ſtichten, en enkel in het bezit der oude blijven. De Keizer vernieuwde deze wet, in het zelfde jaar, op een *Klaagſchrift* der *Joden*, terwijl hij andermaal verbood, hen, onder voorwendſel van den *Christelijken* Godsdienst, te vervolgen, hunne *Synagogen* hun te ontnemen, of die te verbranden. Maar, daar tegen, zouden zij hunne bezittingen verliezen, en voor

al-

altijd uit het land gebannen worden, indien zij eenen *Christen* besneden, of lieten besnijden; welke wet hij nogmaal, in het zelfde jaar, bekrachtigde.

Uit eene wet van het jaar 429 blijkt, dat het bestuur van zaken, onder de *Joden*, eene groote verandering ondergaan had. In deze wet beveelt de Keizer THEODOSIUS, dat de Opzieners (*Primates*) van hunne regtbanken, alles, wat, *na het afschaffen der Patriarchen*, van heffingen voor dezelven ingegaan was, betalen zouden. Maar, in het vervolg, zou dit zelfde geld, op hunne verantwoording, van alle *Synagogen*, jaarlijks voor 's Keizers schatkist gevorderd worden. Eindelijk verbood de Keizer, in dit jaar nog, dat geen *Jood* eenigen eerepost, bijzonder geen Overheids-ambt, in eene stad bekleeden zou, opdat geen *Jood* magt zou hebben, om tegen *Christenen*, en derzelver Leeraren, als het ware, ter beschimping van het *Christelijk* geloof, eenig streng vonnis te vellen. Ook mogten geene nieuwe *Synagogen* gebouwd, maar alleen de oude verbeterd, en onderhouden worden. Wie eene nieuwe *Synagoge* bouwde, zou niet alleen 50 ponden gouds betalen, maar ook zijne goederen verbeuren, ja, hem wordt zelfs de doodstraffe gedreigd.

Na dien tijd vinden wij geene opzettelijke wetten van Keizeren, de *Joden* betreffende, tot de regering van den Keizer JUSTINIAAN, in de zesde eeuw; de boven bijgebragte geven ons ondertusschen veel licht, omtrent den toestand der *Joden*, ten dezen tijde. Dus zien wij uit dezelven, dat het bestuur van hunne *Patriarchen* vóór het jaar 429 een einde genomen heeft. Dit moet men van hunnen *Patriarch* te *Tiberias* verstaan, dien zij den naam van *Nascht*, *Prins* of *Vorst*, gaven, en die bijzonder de *Westersche Joden* bestuurde. Behalve de-

zen, was er nog een opperhoofd der *Oostersche Joden*, onder den tijtel van *Rosch-Gola*, *Hoofd der ballingschap*, die zijnen zetel had in het land van *Babylonië*, van welken nog verscheidene eeuwen daar na, in de Geschiedenis, sporen voorkomen. Deze laatstgemelde opperhoofden, buiten het gebied der *Romeinsche* Keizers zijnde, konden door hen niet afgezet worden. Maar de magt van den *Westerschen Patriarch* kan hun argwaan hebben gegeven, gelijk de laatste *Patriarch*, GAMALIEL IV, door zijn trotsch gedrag, inderdaad, daar toe niet weinig aanleiding schijnt gegeven te hebben. Ook kan er onder de *Joden* zelve iet gebeurd zijn, waar van de vernietiging van deze waardigheid het gevolg geweest kan zijn. Hoe het zij, deze natie verloor zekerlijk iet, bij deze afschaffing, ten opzigte van haar uitwendig aanzien, doch in het wezenlijke niets, dewijl zij steeds hare eigene Opzieners, Leeraars, hooge en lage scholen, vrijheden en voorregten bleef behouden.

Tevens kan men, uit de boven aangehaalde wetten, genoeg besluiten, tot de voortduring van den godsdienst-haat, tusschen de *Joden* en *Christenen*. Terwijl de *Joden*, bij alle voorkomende gelegenheden, hunnen wrok openbaarden, om de *Christenen*, waar zij mogten, te hoonen en te beledigen; deed een verkeerde ijver de *Christenen* tegen de *Joden* verscheidene mishandelingen plegen, waar tegen de Keizers dit ongelukkig volk naauwelijks, door hunne wetten, beveiligen konden. Hadden de *Joden*, onder de regering van Keizer JULIANUS, hunnen haat den vollen teugel gevierd, en aan de *Heidenen*, herhaalde keeren, de hand geboden, in het verbranden en vernielen van *Christen* kerken, thans schijnen de *Christenen* gedacht te hebben,

ben, dat het hun tijd was, om dit den *Joden* te vergelden.

De ſtad *Alexandrië* leverde, in het jaar 415, van dezen wederzijdſchen haat een treurig voorbeeld op. In deze hoofdſtad van *Egypte* rekende men 100,000 *Joden*, die, gelijk de overige inwoners der ſtad, zeer gereed waren tot onrust en baldadigheden, welke dikwijls op gevechten en bloedſtorting uitliepen. Ten dezen tijde was er over den ſchouwburg, en de danſers in denzelven, twist ontſtaan, en de burgers van *Alexandrië* waren deswegens in twee partijën verdeeld, zoo als dit in de groote ſteden van het Keizerrijk meer plaats had. Als de *Joden*, op eenen *Sabbath*, in plaats van hunnen godsdienst waar te nemen, in den ſchouwburg, als aanſchouwers, gekomen, zich voor de éénе van deze partijën verklaarden, nam de verwarring onder de groote menigte der toekijkers een begin. De Stadhouder ORESTES beteugelde dezen oploop wel voor het tegenwoordige, maar de verbittering tusſchen de twee partijën bleef aanhouden. Kort daarna maakte ORESTES in den ſchouwburg, in naam der regering, eenige ſchikkingen, ten einde de goede orde te handhaven. Hier bevonden zich ook eenige aanhangers van CYRILLUS, den toenmaligen *Patriarch* der ſtad, in de Geſchiedenis bekend, door zijnen ijver tegen NESTORIUS, en deszelfs gevoelens, om te vernemen, wat de Stadhouder bevelen zou; onder anderen zekere ſchoolmeester, HIERAX, één der ijverigſte toehoorders van CYRILLUS, en gewoon, hem, onder zijn preeken, boven anderen, toe te juichen. Zoodra de *Joden* dezen in den ſchouwburg zagen, begonnen zij te ſchreeuwen, dat hij enkel daar gekomen was, om het volk tot oproer aan te hitſen. ORESTES, wien de heerſch-

 zucht

zucht der Bisschoppen reeds lang tegen de borst stiet, omdat zij de magt der Keizerlijke bevelhebberen te zeer bepaalden, en wien het verdroot, dat CYRILLUS zijn doen dus bespieden wilde, liet HIERAX vatten, en daar in den schouwburg pijnigen. CYRILLUS, dit vernomen hebbende, ontbood de voornaamsten der *Joden* bij zich, aan welke hij eene scherpe bedreiging deed, indien zij niet aflieten, opstand tegen de *Christenen* te verwekken. Dan, deze bedreigingen verbitterden het *Joodsche* gemeen nog meer, zoo dat zij, op allerlei wijzen, bedacht waren, om de *Christenen* te benadeelen. Onder anderen liepen zij, op zekeren nacht, door de stad, roepende, dat er in een *Christen*-kerk brand was ontstaan, en toen de *Christenen* kwamen toeschieten, om den brand te blusschen, werd eene menigte van hen door de *Joden* overvallen, en vermoord. Deze snoodheid, den volgenden morgen, ontdekt zijnde, begaf CYRILLUS zich met eenen hoop volks naar de *Joodsche Synagoge*, welke hij den *Joden*, met geweld, ontnam, hen de stad uitjoeg, en hunne goederen liet plunderen. De Stadhouder ORESTES, onvergenoegd, dat, op deze wijze, de Bisschop in zijn ambt getreden was, en dat *Alexandrië* dus van een zoo groot aantal inwoners beroofd werd, zond een berigt van het voorgevallene aan den Keizer over, doch, alzoo CYRILLUS niet verzuimde, een tegenberigt af te zenden, opgevuld met klagten over de *Joden*, en derzelver gedrag, bleef alles in state. Men heeft wel dit verhaal van SOKRATES, den Geschiedschrijver, verdacht zoeken te maken, omdat het den Bisschop in een ongunstig licht plaatst, en voorgewend, dat SOKRATES een *Novatiaan*, en dus tegen CYRILLUS vooringenomen zal geweest zijn; maar zijn verhaal heeft alle blijken van

ge-

geloofwaardigheid, dewijl hetzelve het gedrag der *Joden*, zoo wel als dat des Bisschops, onpartijdig afschildert.

In het jaar 423 vertoonde zich een dergelijk tooneel te *Antiochië*, in *Syrië*. De *Joden* waren hier rijk, en in een groot aantal. In een oploop werd, door het gemeen, hunne *Synagoge* geplunderd, welke de Geestelijkheid terstond aan den godsdienst der *Christenen* toewijdde. Hier over kwamen klagten tot den Keizer THEODOSIUS, ondersteund door den oversten der lijfwacht, waarop de Keizer gebood, de *Synagoge* aan de *Joden* te hergeven, of ten minste eene plaats aan te wijzen, om eene andere te bouwen. Dit gebod des Keizers mishaagde aan den vermaarden *Pilaarheiligen*, SIMEON STYLITES, die toen leefde, en dus genoemd werd, omdat hij zijn verblijf genomen had op eenen hoogen pilaar of zuil, om te meer van de aarde afgezonderd te wezen. Deze kwam van zijnen pilaar af, om de Geestelijkheid bij te staan, en schreef zoo nadrukkelijk aan den Keizer, dat deze niet alleen zijn bevel introk, maar ook den bevelhebber, die hem daar toe geraden had, afdankte, zelfs schreef de Keizer aan dezen *Luchtheiligen* eenen eigenhandigen brief, in welken hij denzelven verzocht, God voor hem te bidden.

Bij zoodanige gezindheden en gedrag, waartoe een verblinde godsdienstijver de *Joden* en *Christenen*, over en weder, vervoerde, behoeft men zich niet te verwonderen, dat men, ten dezen tijde, zoo weinig leest, van *Joden*, die tot het *Christen*-geloof bekeerd zijn geworden. De enkelde voorbeelden, die men daar van ontmoet, zijn of zoo kort en gebrekkig beschreven, dat men er niet over oordeelen kan, hoe het zich met zulke bekeeringen hebbe toegedragen; of zij zijn vervuld

met beuzelachtige verhalen en wonderen, die enkel steunen op het gezag van eenen of anderen Bisschop, of op de verzekering van een dom en ligtgeloovig gemeen.

Dus heeft men een verhaal van de bekeering van 5 of 600 *Joden*, op het eiland *Minorka*, in het jaar 418, in eenen brief van SEVERUS, Bisschop van gemelde eiland, aan alle *Christelijke* gemeenten. Volgens dit verhaal waren er toen, op het eiland *Minorka*, twee steden, *Jammona*, of *Jamono*, en *Magona*, of *Mago*, beide door de *Karthaginiënzen* aangelegd; de eerstgenoemde van deze steden bezat, volgens de overlevering, het voorregt, dat geen *Jood* aldaar wonen kon, zonder gevaar van eene onmiddelijke dood. Onze Bisschop wil dit des te ligter gelooven, omdat er ook op dit eiland geene wolven, of andere schadelijke dieren, gevonden worden, en de slangen en schorpioenen derzelver vergiftige krachten verliezen. Maar in de stad *Magona* woonden, daar tegen, meer *Joden*, dan *Christenen*, en deze leefden onderling in vrede en vriendschap; doch, als om dezen tijd de overblijfselen van den zaligen STEFANUS, door eenen heiligen Priester OROSIUS, wien wij ook als Geschiedschrijver kennen, en die thans, van eene bedevaart, naar *Palestina* terugkeerde, en deze overblijfselen, met andere, naar *Spanje* medebragt, *ongetwijfeld*, zegt onze Bisschop, *door de ingeving van den eersten Martelaar*, in de kerk der gemelde stad waren nedergezet, werd weldra alle verkeering met de *Joden* afgebroken, en, zoo als SEVERUS zich uitdrukt, de *schadelijk ingewortelde liefde verkeerde in eenen tijdelijken haat*, *uit liefde tot der* Joden *eeuwige zaligheid.* Op alle straten, en in alle huizen, werden *gevechten des geloofs*, met de *Joden*, gehouden; terwijl de *Joden* hun-

hunne *Synagoge* met steenen en wapenen opvulden. Bij hen, zoo wel als bij de *Christenen*, hadden verscheidene lieden *goddelijke* droomen, die hun meldden, wat er stond te gebeuren. De Bisschop zelf, te *Mago* gekomen, trok, met eenen hoop *Christenen*, op de *Synagoge* los. Thans wierpen wel eenige *Joodsche* wijven eene hagelbui van steenen op de *Christenen*, maar zonder iemand te raken; en als de *Christenen*, tegen de vermaning van den Bisschop aan, dit insgelijks met het werpen van steenen beantwoordden, werd ook geen *Jood* getroffen. Vervolgens stak men de *Synagoge* aan brand, maar men plunderde niet; de *Joden* stonden verbaasd, zonder wederstand te doen, en de *Christenen* begaven zich naar hunne kerk, om God voor deze overwinning te danken.

Bij deze gelegenheid omhelsden vele *Joden* het *Christelijk* geloof, niet zonder tusschenkomende wonderen. Eenige *Joden*, die zich naar het land begeven hadden, om de *Christenen*, en hunne bekeerde volksgenooten, te ontwijken, geraakten in kreupelboschjes verward en verdwaald, en konden den weg niet wedervinden, voordat zij den naam van CHRISTUS hadden aangeroepen. *Joden* en *Christenen* zagen eenen grooten ongemeen helderen lichtklomp, in de grootte van een mensch; dit was, zegt SEVERUS, een Engel, of wel de Heilige Martelaar STEFANUS zelve. Daar viel ook een heel kleine hagel, welke den smaak had van honig, en het water van eenen vijver werd op dezelfde wijze veranderd.

Zie daar het verhaal van eenen man, die Bisschop te dezer plaats, en te gelijk mede in het geheele geval werkzaam was; ondertusschen leert het ons genoeg, dat deze bekeering der *Joden* een begin nam met hen te mishandelen, en hunne *Synagogen* te verbran-

 den,

den, wordende de *kracht* der overblijfselen van den Heiligen STEFANUS, en de bovengemelde wonderen, oogenschijnlijk alleen te pas gebragt, om den verkeerden ijver, en de geweldadige middelen, waarvan men zich bediende, om de *Joden* te bekeeren, te bedekken, en te omsluijeren.

Doch, naar den geest dezer eeuw, ontbraken ook de wonderwerken niet, om zulke *Joodsche* bedriegers, wier bekeering slechts voorgewend was, openbaar te maken, of misschien ook wel, om mislukte bekeeringen te verschoonen. De Geschiedschrijver SOKRATES verhaalt ons, ten dezen opzigte, een voorbeeld, hetwelk nagenoeg in het belagchelijke valt. Zeker *Jood*, voorwendende, een *Christen* te willen worden, vervoegde zich voor en na bij alle gezindten der *Christenen*, die thans vrij menigvuldig waren, om zich te laten doopen, waar van hij eene kostwinning maakte, en veel gelds verzamelde, omdat iedere gezindte den nieuwen bekeerling met giften en gaven om het zeerst overlaadde. Eindelijk kwam hij bij de *Novatianen*, aan wier Bisschop, PAULUS, hij zijn verzoek voorstelde, om gedoopt te worden. Deze Bisschop beloofde hem den Doop, mids de *Jood* zich vooraf in de eerste beginselen van den *Christelijken* Godsdienst liet onderwijzen, en eenige dagen vastte. Dit gedwongen vasten stond den Bedrieger slecht aan, waarom hij op het bespoedigen van den Doop, met allen ernst, aandrong, onder voorwendsel, van zijn allergrootst verlangen, om de genade des Doops te mogen genieten. De Bisschop, dezen bijzonderen ijver ziende, maakte de noodige schikkingen, om aan zijne begeerte te voldoen, koopende voor hem het gewoone witte kleed, hetwelk toenmaals de doopelingen aantrokken; de doopvonte,

waar

waar in hij gedoopt zou worden, werd in het Doophuis met water gevuld. Doch, zoodra de *Jood* in de vonte zou treden, verdween, op eens, al het water uit de doopvonte, *door de onzigtbare magt van God*, zegt onze Geschiedschrijver, die zelve een *Novatiaan* was. Alzoo men zich verbeeldde, dat het vat lek was, vulde men het nogmaal met water aan, maar het water verdween op nieuw, zoodra de *Jood* naderde. Nu kreeg de Bisschop argwaan, en zeide tegen den *Jood*: „ gij bedriegt ons, of gij hebt, zonder zulks te we„ ten, den Doop reeds te voren ontvangen!" Als er nu eene groote menigte menschen toeliep, om dit wonder te zien, waren er sommigen, die den *Jood* herkenden, dat hij reeds door ATTIKUS, Bisschop, of *Patriarch* van *Konstantinopolen*, gedoopt was, waardoor het bedrog openbaar werd. Men lette hier, hoe er ook bij de onregtzinnigen op wonderwerken geroemd werd. Trouwens, met soortgelijke vertellingen verbeeldden zich de verschillende gezindten der *Christenen*, dat zij hare voortreffelijkheid boven andere gezindten best konden handhaven.

In den toestand, in welken de *Joden* zich bevonden, terwijl zij naar de vervulling der beloften, aan hun volk gedaan, verlangend uitzagen, waren zij ligtelijk blootgesteld, om door bedriegers misleid te worden, die zich voor den MESSIAS uitgaven, van wien dit volk zich zoo hooge aardsche verbeeldingen vormde. Dus wierp zich, omtrent het jaar 431, onder de *Joden*, op het eiland *Kreta*, thans *Kandia*, een bedrieger op, die zich voor hunnen Wetgever MOZES uitgaf, en beloofde, dat hij hen, zijne geloofsgenooten, droogvoets, door de zee, naar het Beloofde land terug zou leiden. Met grooten ijver reisde hij al de ste-

steden en dorpen van dit eiland rond, en overreedde de *Joden*, om hem te volgen, en gereed te zijn, op den dag en plaats, welke hij hier toe bestemd had. Vele *Joden* gaven hem ook werkelijk geloof, en vervoegden zich, met vrouwen en kinderen, met verlating van alle hunne bezittingen, aan den oever der zee, in welke velen zich, door dweeperij vervoerd, van een steil voorgebergte, onzinnig genoeg, ter neder stortten, en omkwamen, terwijl eenigen, nog ter naauwer nood, van eenige visschers, en andere zeelieden, die zich daar digt bij bevonden, gered werden. De *Joden*, ziende, dat zij dus schandelijk bedrogen waren, zochten den gewaanden MOZES op, maar vruchteloos; het zij hij zich in tijds had weggemaakt, of dat hij, als een dweeper, zich zelven bedrogen had, en in het water was omgekomen. Men verhaalt, dat het gevolg van dit geval was, dat vele *Joden*, in *Kreta*, geloofden, dat de duivel, in de gedaante van een mensch, hen misleid had, en dat zij hier op het *Christendom* omhelsden.

In de wetten der Keizeren, welke wij in het voorgaande hebben bijgebragt, worden dikwijls, benevens de *Joden*, ook de *Samaritanen* en *Hemelvereerders* (*Coelicolæ*) genoemd. De *Samaritanen* zijn reeds uit het *Nieuwe Testament* bekend; van hunnen toestand, ten dezen tijde, weten wij geene andere bijzonderheden, dan de evengemelde, dat zij, blijkens deze wetten, door de Keizers, met de *Joden* gelijk gesteld, en dat zij, ook buiten *Palestina*, bijzonder in *Egypte*, talrijk geweest zijn.

Nopens de zoogenoemde *Hemelvereerders* (*Coelicolæ*) zijn ons te weinig bescheiden ter hand gekomen, om er iet, met zekerheid, van te kunnen zeggen. Zij komen

men het eerst voor, in eene wet van Keizer HONORIUS, van het jaar 408. De Keizer zegt daar in: „ dat zij, hij weet niet welke, nieuwe leere hadden, „ en zij behoorden, als ketters, hunne godsdienstige „ vergaderplaatsen te verliezen." Doch, in het volgende jaar, gaf hij, hen betreffende, eene afzonderlijke wet: „ Nademaal de gezindte der *Hemelvereerders*, „ wier naam," zegt hij, „ tot hier toe genoegzaam „ onbekend was, een nieuw soort van dwaling heeft „ opgeleverd," beveelt hij, „ dat zij, of, binnen jaar „ en dag, tot het ware *Christelijk* geloof overkomen, „ of de straffe lijden zullen, tegen de ketters voorlang vastgesteld." Zij hadden zich verstout, eenige *Christenen* tot den *Joodschen* Godsdienst te verleiden. Naardien dit nu erger was, dan een doodslag, zou dit ook met alle strengheid der reeds voorhanden zijnde wetten, als eene misdaad van gekwetste majesteit, gestraft worden. Uit eene plaats van den Kerkvader AUGUSTINUS verneemt men nog, dat deze aanhang zich in *Afrika* uitgebreid, en hunnen eigenen Doop gehad heeft. Waarschijnlijk waren zij lieden, die het *Jodendom* en *Christendom* zoodaniger wijze vermengden, dat zij geen van beiden eigenlijk geheel waren toegedaan, terwijl zij den naam van *Hemelvereerders* kunnen gekregen hebben, of omdat zij zich, in plaats van het woord *God*, liever van het woord *Hemel* bedienden, gelijk de *Joden* veel gewoon waren; of, om dat zij noch vereerders van MOZES, noch van JEZUS, maar van den *Hemel*, heeten wilden, en dus misschien een soort van *Joodsche Deïsten* waren.

Bij den inval der *Noordsche* volken in het *Westersche* Keizerrijk, waardoor hetzelve, in het jaar 476, een einde heeft genomen, vinden wij niet, dat de *Joden*,

den, op eenigerlei wijze, erger behandeld zijn, dan de overige ingezetenen des Rijks; alleen deelden zij in de gemeene ongelukken, welke de gewone gevolgen van zulke groote omwentelingen zijn; maar toen deze volkeren zich in de onderscheidene landen van *Europa* nedersloegen, en alles bij hen eene meer geregelde gedaante hernam, ontmoeten wij de blijken, ten minsten met genoegzame zekerheid, ten opzigte van de *Wandalen* in *Afrika*, dat zij den *Joden* vrije oefening van hunnen godsdienst en koophandel vergunden. Alleenlijk moesten zij daar voor zekere schatting betalen; ook kon geen *Jood* in de regering of in den krijgsdienst komen, en geene tijtels, waardigheden, of hooge posten bekleden. De koning der *Oostgothen*, THEODORIK, of DIEDERIK, die in het laatst van deze, en het begin der zesde eeuw, in *Italië* regeerde, met den roem van wijsheid en billijkheid, begunstigde en beschermde de *Joden* in zijn gebied, en handhaafde hen tegen mishandelingen, gelijk wij, bij de volgende eeuw, breeder verhalen zullen.

Dewijl, volgens de *Joodsche* Geschiedschrijvers, gedurende den loop dezer eeuw, in het Oosten, eene nieuwe *Gemara*, of uitlegging der *Mischna*, verzameld, en daar door, in het laatst van deze, of het begin der volgende eeuw, de *Babylonische Thalmud* voltooid is, zijn wij daar van, en van den staat der geleerdheid onder de *Joden*, in deze vijfde eeuw, aan onze Lezers eenig berigt verschuldigd.

Gelijk door alle tijden voornamelijk de beoefening van wet en godsdienst de voornaamste geleerdheid van deze Natie had uitgemaakt, zoo beijverden hunne Leeraars en geleerden zich ook thans nog, omtrent hunne Taal, en omtrent hunne Wet. De *Hebreeuwsche* taal

was

was al, sedert eeuwen, niet meer zuiver door dit volk gebruikt, hetwelk, in het Oosten, den *Arameïschen* tongval had aangenomen, en in het Westen de Westersche talen sprak, met vermenging van Oostersche woorden. Om nu de *Hebreeuwsche* taal, welke thans eene doode taal geworden was, en derzelver uitspraak te behouden, gaven, volgens R. ELIAS LEVITA, omtrent het jaar 500, de Leeraren der *Joodsche* school te *Tiberias* aan de *Hebreeuwsche* Taal de tegenwoordige vokaalpunten. Ook waren de *Rabbynen* te *Tiberias*, in het begin der zesde eeuw, de opstellers van de *Masora*, of zekere oordeelkundige (*critische*) bezorging van den *Hebreeuwschen* Tekst des *Ouden Testaments*, waarnaar zij *Masorethen* genoemd worden, die al de verzen, woorden en letters in den Bijbel geteld, en de verschillende leeswijzen in denzelven hier en daar aangewezen hebben. Een arbeid, welke, alschoon meer moeijelijk, dan voldoende, en daar bij in de latere Handschriften niet heel naauwkeurig gevolgd, evenwel nog heden zijne nuttigheid heeft, in de oordeelkunde (*critiek*) van den *Hebreeuwschen* Bijbel. Echter had deze school te *Tiberias*, met de overige *Joodsche* scholen in *Palestina*, te *Jafne*, *Cæsarea*, en *Zeforis*, haren ouden luister reeds verloren. De leerlingen van JUDA *den Heiligen*, opsteller der *Mischna*, verhuisden meer en meer naar *Babylonië*, voornamelijk, na dat de waardigheid van *Patriarch* der *Joden* in het Westersche vernietigd was.

In het Oosten echter bloeiden nog steeds, in het *Persisch* gebied, de scholen van *Sora*, *Pumbeditha*, en *Nahardea*, en in het Oosten werd, gedurende den loop der vijfde eeuw, eene nieuwe *Gemara*, of uitlegging der *Mischna*, verzameld, en de *Babyloni-*

sche

sche Thalmud voltooid door R, ASCHE, R. ABHINA, R. JOSE, en anderen.

R. ASCHE was te *Sora* geboren, en werd reeds in zijn veertiende jaar tot *Hoofd der Gevangenis* verkoren, welke waardigheid hij gedurende zestig jaren bezat, tot het jaar 427, waar in hij overleed. Hij gaf eene verzameling van beslisfingen over de *Mischna* uit, in vier afdeelingen onderscheiden, waar van het eerste de regels en grondstellingen van de *Mischna*, met de twijfelingen en oplosfingen, daar toe betrekkelijk, behelsde. Het tweede deel bestond voornamelijk uit verscheidene vragen van *Joodsche* Leeraren, met derzelver onderscheidene gevoelens. Het derde bevatte de beslisfingen en grondstellingen, sedert JUDAS *den Heiligen* uitgegeven; en het laatste behelsde de schriftuurplaatsen, tot regtsgedingen betrekkelijk, met de aanhangsels der geleerden op dezelven. Dit was de eerste verdeeling van den *Babylonischen Thalmud*, maar gelijk ASCHE niet lang genoeg leefde, om dien te voltooijen, veranderden zijne leerlingen, die er naderhand de laatste hand aan gelegd hebben, zijne schikking, en maakten verscheidene bijvoegsels op zijn werk, die hetzelve veel eer duisterder, dan klaarder, gemaakt hebben.

Hij werd, volgens sommigen, opgevolgd door zijnen eigenen zoon, HUNA, en deze door R. THOBIOMI, in het jaar 455, die, volgens de uitdrukking der *Joden*, dertien jaren regeerde, en onder wiens regering de *Joodsche* Natie eene zoo diepe rust genoot, dat zij hem den naam gaven van den *Leeraar van dagelijkschen voorspoed.* Te weten, de *Joodsche* Schrijvers zijn zeer genegen, om het gezag en de waardigheid van deze *Hoofden der Gevangenis* hoog op te vijzelen,

ook

ook willen zij, dat dezelve nog uit het huis van DAVID afſtamden, opdat het den ſchijn moge hebben, als ware de *ſchepter* dus lang nog behouden gebleven in den ſtam van JUDA; doch, ten blijke, dat zij hier in enkel aan hunne zucht tot vergrooting van het aanzien hunner Natie toegeven, heeft men ſlechts op te merken, dat, alhoewel zij ons eene lijst van namen melden, zij ons echter van geenen dezer zoogenoemde *Hoofden der Gevangenis*, of van derzelver verrigtingen, iet bijzonders weten te verhalen.

Ondertusſchen werd de gemelde rust kort daar na, indien wij den *Joden* gelooven, geſtoord, door eene hevige vervolging in het *Perſisch* gebied, die 73 jaren zal geduurd hebben, en zeer hevig was, zoodat de *Sabbath werd weggenomen*, dat is, dat hun verboden werd, denzelven te vieren. De eerſte Leeraren des volks, AMIMAR en MOR, leerlingen van R. ASCHE, en zijn zoon HUNA, Hoofd der gevangenis, werden gevangen genomen, en ter dood gebragt; maar de *Joodſche* jeugd, meer aan de vermaken des levens gehecht, verzaakte, in groot aantal, den vaderlijken Godsdienst, zoodat *Israël* zich, op het einde der vijfde eeuw, *in eene groote verdrukking bevond.* Evenwel, zoodra de vervolging eenigzins bedaarde, vatten eenigen der *Joodſche* Leeraren weder moed, en de *Thalmud* werd voltooid, omtrent het jaar 500. Men verſpreidde dezelve onder de ganſche Natie, welke overeenkwam, dat het niet meer geoorloofd zou zijn, daar eenige zaak bij te doen, of af te nemen. Dus verhaalt R. DAVID GANZ, een der bekwaamſte *Joodſche* Geſchiedſchrijvers.

De ware reden, dat deze arbeid, de *Babyloniſche Thalmud*, dus de algemeene goedkeuring der *Joden*, bo-

boven den *Jeruzalemschen*, wegdroeg, was niet alleen het aanzien der *Babylonische Rabbynen*, maar bijzonder, om dat dezelve zich niet alleen, of zoo zeer, tot *Palestina* bepaalde, als de *Jeruzalemsche*.

Deze *Thalmud* is in zoo hooge achting bij de *Joden*, dat zij dit Boek niet alleen naast hunne Heilige Schriften plaatsen, maar zelfs boven dezelven de voorkeuze geven; daar zij de Heilige Schriften wel eens plegen te vergelijken bij water, de *Mischna* bij wijn, en de *Gemara* bij den besten wijn, „ want," zeggen zij, „ zonder behulp van den *Thalmud* is de schrift „ niet meer dan eene doode letter." Ondertusschen is de *Thalmud* opgevuld met belagchelijke fabelen en vertelseltjes; evenwel wordt bij de *Joden* elk, die hem in twijfel durft trekken, met ketterij gebrandmerkt. De geleerde *Jood* MAIMONIDES heeft er een uitmuntend uittreksel van gegeven, waar in hij alles, wat kinderachtig en belagchelijk is, achtergelaten, en zich bepaald heeft tot het verzamelen van de zakelijkste gevallen en beslisfingen, welke daar in vervat zijn. Dit werk heeft hij *Yad Chazaka*, of *de Sterke Hand* genoemd, en het is een kort begrip van de *Joodsche* wetten, in eenen duidelijken stijl, en vrij goede schikking.

De *Thalmud* heeft echter deze groote achting niet bij alle *Joden*, zonder onderscheid; daar bleven bij hen altijd twee verschillende hoofd-gezindten, die al van ouds in de *Farizeën* en *Sadduceën* bestonden, maar vervolgens, onder nieuwe namen, zich hebben voortgeplant. Even als de *Farizeën*, hebben de *Rabbaniten*, met en benevens hunne Heilige Schriften, ook de menigvuldige uitleggingen en bijvoegselen derzelven aangenomen, die in den *Thalmud* verzameld

zijn;

zijn; maar de *Karajim* (*Karaïten*, die dezen naam hebben, omdat zij zich aan de *letter* der Heilige Schrift houden,) verwerpen, even als de *Sadduceeën*, doch in andere opzigten van dezen verschillende, alle invallen en willekeurige voorschriften der Leeraren; voor hun is de Wet van MOZES alles; zij bestaan nog heden, maar zijn zeer gering, en hebben weinige aanhangers. De *Farizeeën*, of *Rabbaniten*, hebben onder de *Joden* algemeen de overhand behouden.

Nog verdient aangemerkt te worden, dat de *Joden*, in hunne schriften, gewagen van Leeraars onder hun volk, die geenszins met de *Gemaristen*, of verzamelaars van den *Thalmud*, deszelfs onfeilbaarheid erkenden, maar steeds twijfelingen, en bijzondere *gevoelens* of *meeningen* aannamen, waarvan zij den naam *Sebutajim* (*Sebureërs*) kregen; eene soort van *Pyrrhonisten*, of *Twijfelaars*, aan wier hoofd R. JOSE was. Zij bestonden echter niet lang, maar maakten weldra plaats voor eene andere soort, die *Verhevenen*, of *Uitmuntenden*, (*Gaönim*,) genoemd werden, zijnde, na het verval van hunne Hoofdscholen, uitmuntende Leeraars in hunne bijzondere scholen, die van het volk ten hoogsten geëerbiedigd, en als onfeilbare uitleggers der Wet geraadpleegd werden. De laatste van dezen wordt gezegd zekere R. HAAI geweest te zijn, in de elfde eeuw, dien men *den Uitmuntendsten van alle uitmuntenden* noemde.

Ik besluite het berigt van den *Thalmud* met de volgende aanmerking: de *Thalmud* kan met regt aangemerkt worden, als eene der sterkste verschansingen, tegen het indringen van het *Christendom* onder de *Joden*, en als een behoedmiddel, om de *Joden*, als een afgezonderd volk, bij hunne zeden en gebruiken

te bewaren. Hij bevat wel geene eigenlijke wederlegging van den *Christelijken* Godsdienst; integendeel kan men er vele ophelderingen voor het *Nieuwe Testament* uit ontleenen, en voor den oorspronkelijken toestand en voordragt van het *Christendom*, met betrekking tot godsdienstgevoelens, zeden, *Joodsche* Geschiedenis, beeldelijke voorstellingen, of gelijkenissen, en taal en stijl; inzonderheid is hier bij merkwaardig eene in het oog loopende gelijkvormigheid met verscheidene gelijkenissen in het onderwijs van JEZUS, bij voorbeeld, van den rijken man, van de arbeiders in den wijnberg, van de wijze en dwaze maagden, hoedanigen ook in den *Thalmud*, bijzonder in de *Gemara*, voorkomen; evenwel is het doel en de inrigting van het geheele werk berekend, om de *Joden* in hun geloof te bevestigen. De Natie, aan welke hare heilige Wet des te dierbaarder was geworden, hoe meer zij in het waarnemen van dezelve door volken verhinderd werd, welke zij voor ongeloovigen hield, en die eene vurige hoop op hare herstelling bleef koesteren, zag in deze verzameling, welke, van MOZES zelven af, eene onafgebrokene aaneenschakeling der eerwaardigste ophelderingen, en aanleidende gelegenheden tot de Wet, bevatten moest, eenen nieuwen steun van haren Godsdienst, hoewel zij in den grond meer eene nieuwe sterkte voor het gezag van hare Leeraren was.

ZESDE EEUW.

Daar het zeker is, dat de *Nefthalieten*, met welke de *Persen*, in de vijfde eeuw, eenen hevigen oorlog gevoerd hebben, in welken de koning der *Persen*, met zijn geheele leger, omkwam, geene *Joden* uit den stam

ſtam *Nafthali* geweest zijn, gelijk ſommigen zich verbeeld hebben, maar dat de naam eigenlijk moet geſchreven worden *Efthaliten*, en dat zij tot de *Hunnen* behoorden, die op de grenzen van *Perſië*, in *Chorazan*, digt bij den vloed *Oxus*, leefden, gelijk toch ook geene *Joden* uit de tien ſtammen, al ſedert eeuwen, meer beſtonden, onderſcheiden van de *Joden* in het gemeen, wat daar van ook moge voorgewend worden; zoo kunnen wij de Geſchiedenis der *Joden*, zonder ons hier mede langer op te houden, in de zesde eeuw, vervolgen.

Deze eeuw nam eenen aanvang met eene hevige vervolging tegen de *Joden*, die onder het *Perſisch* gebied leefden. Kavades, de toenmalige Keizer van *Perſië*, een woeste dwingeland, liet zich door de *Magi*, of Oosterſche Wijzen, opſtoken, om *Joden* en *Christenen* beide, met geweld, tot zijnen godsdienst te noodzaken; misſchien gaven inwendige verdeeldheden tusſchen de *Joodſche* Hoofden, waarvan hunne Schrijvers gewagen, aan hunne vijanden tevens een voorwendſel, om hen te beſchuldigen.

Tot den tijd dezer vervolging ſchijnt te behooren, het geen de *Joden* verhalen van eenen beroemden *Rabbi* meir, die de wapenen opvatte, en, aan het hoofd van ſlechts 400 mannen, den *Perſiſchen* Keizer, zeven jaren lang, met voorſpoed, beoorloogde. Van dezen r. meir zeggen zij, dat de wolk- en vuurkolom, die de *Israëliten*, op hunne togten door de woestijnen, geleidde, ook hem en zijne bende vooruit ging, tot dat, eindelijk, zijne krijgslieden zich door de *Perſiſche* vrouwen lieten verleiden, om wijn, aan de Afgoden geheiligd, te drinken, wanneer het wonderwerk niet alleen ophield, maar zij allen, door de

Persen, verslagen, en hun opperhoofd gevangen; en ter dood gebragt werd.

De *Persen* bemagtigden vervolgens de stad, in welke ZUTRA, thans Hoofd der gevangenis, zijn verblijf hield, wien zij, benevens den voorzitter van den Raad, ophingen, terwijl zijn zoon, ZUTRA II, naar *Judea* vlugtte, waar hij Vorst van den Raad werd.

Nog erger lot hadden zij, onder den volgenden *Persischen* Keizer, CHOSROES *den Grooten*, wiens gunst zij gepoogd hadden te verwerven, door hem te overreden, om de vredes-onderhandelingen met den Keizer JUSTINIANUS, die reeds ver gevorderd waren, af te breken, hebbende zij hem, door afgevaardigden, beloofd, dat zij hem, indien hij den oorlog wilde voortzetten, 50,000 mannen zouden leveren, met welke hij zich van *Palestina*, en de stad *Jeruzalem*, ligtelijk meester zou kunnen maken.

De *Persische* Keizer luisterde naar dit voorstel, brak de onderhandelingen werkelijk af, en rustte zich toe, om den oorlog voort te zetten, toen hij vernam, dat deze afgevaardigden, op hunnen terugtogt, vastgehouden, en, nadat zij hunne geheime zamenspanning beleden hadden, ter dood gevonnisd waren, waar door dit geheele ontwerp in rook verdween.

CHOSROES vervolgde den oorlog tegen het *Grieksch-Romeinsche* Rijk, van zijne zijde, met voordeel, maar op de *Joden* gestoord, omdat zij hem met ijdele beloften gevleid hadden, deed hij hen niet alleen, waar hij zijne overwinnende wapenen voerde, deelen in de algemeene rampen des oorlogs, maar hij deed ook, in het jaar 589, alle hunne hooge scholen, in het Oosten, sluiten, waar door de lust tot wetenschappen, onder de *Joden*, sterk in verval raakte.

Even-

Evenwel herkregen de *Joden*, nog in hetzelfde jaar, hunne voorregten weder, door de begunstiging van den zoon van CHROSOES, HORMISDA, die zijnen vader in de regering opvolgde, en leefden onder dezen Vorst twaalf jaren in rust en vrede, toen HORMISDA, door zijnen eigenen zoon, vermoord werd.

Deze vadermoorder, CHOSROES II, bij allen verfoeid zijnde, werd door eenen zijner veldheeren, BARAM, of BAHARAM, onttroond, en genoodzaakt, de toevlugt te nemen tot den *Grieksch-Romeinschen* Keizer MAURITIUS.

De *Joden* hielden het, bij deze gelegenheid, met den veldheer BARAM, wien zij van grooten dienst waren, in zijne onderneming. „ Deze trouwelooze, on„ rustige, heerschzuchtige, afgunstige, nijdige, onver„ zoenlijke Natie," zegt een *Grieksch* Geschiedschrijver van dezen tijd, „ was toen in *Persië* magtig ge„ noeg, om het gemeen tegen zijne Vorsten op te „ ruijen, en om de muitelingen te versterken, nademaal „ zij daar zeer vermenigvuldigd was, en onnoemelijke „ rijkdommen had vergaderd."

CHOSROES echter, door MAURITIUS met een krijgsleger en bekwame veldheeren ondersteund, deed den *Joden* welhaast de verschrikkelijke uitwerkselen van zijne gevoeligheid over hun gedrag ondervinden. Bij het bemagtigen der stad *Antiöchië*, niet de hoofdstad van *Syrië*, maar eene nieuwe stad van dezen naam, in welke zich vele *Joden* bevonden, deed de veldheer MEBODUS een aantal derzelven over de kling springen, anderen door verscheidene straffen omkomen, en het overschot eene treurige slavernij bezuren.

Doch, toen CHOSROES op den troon hersteld was, vonden de *Joden* middel, om hem te verzoenen, door

hem ten dienste te staan, inzonderheid in den oorlog, welken hij, in het begin der volgende eeuw, tegen den *Grieksch-Romeinschen* Keizer FOKASondernam, onder het voorwendsel, van den dood van MAURITIUS te willen wreeken, die door dezen van troon en leven beroofd was. Wanneer hij, in het jaar 615, zich meester maakte van *Syrië* en *Judea*, en de stad *Jeruzalem* veroverde, stelde hij aan de *Joden* alle gevangen genomene *Christenen* in handen, welke zij, volgens het verhaal van eenen lateren Schrijver, wel ten getale van 90,000 zielen, mededogenloos om hals bragten.

Naar het verhaal van eenige *Arabische* Schrijvers, smeedden de *Joden*, ten zelfden tijde, eenen aanslag tegen de stad *Tyrus*, welke stad thans van krijgsbezetting ontbloot was, om zich op eenen *Paaschdag* meester van deze stad te maken. Doch de inwoners, noch in tijds van hun voornemen verwittigd, ontvingen hen, daar zij de muren reeds genaderd waren, met zoo veel dapperheid, dat zij moesten aftrekken, waarna zij, ten platten lande, de kerken der *Christenen* in brand staken, en vernielden, waardoor de burgers van *Tyrus*, getergd, eenen uitval deeden, hen versloegen, en een groot bloedbad onder hen aanrigtten.

Doch, het is tijd, dat wij naar het Westen terug keeren, en zien, hoedanig de toestand der *Joden* ware in het *Grieksch-Romeinsche* Keizerrijk, gedurende de zesde eeuw.

Keizer JUSTINIANUS, zoo vermaard wegens zijn Wetboek, was over het geheel den *Joden* ongezind, gelijk uit verscheidene van zijne wetten blijkbaar is. Dus gebood hij, in het jaar 531, dat de *Joden* nooit als getuigen tegen de *Regtzinnigen* (de *Christenen*)

zou-

zouden toegelaten worden, alhoewel slechts eene der twistende partijën regtzinnig was; maar onder malkanderen, en tegen *onregtzinnigen*, konden de *Joden* steeds getuigen zijn. In dezelfde wet verbiedt hij den *Samaritanen* volstrekt, eenig getuigenis af te leggen.

Dus werden de *Samaritanen* nog beneden de *Joden* gesteld, en op een' anderen tijd gebood JUSTINIANUS werkelijk, dat derzelver *Synagogen* verwoest, en zij gestraft zouden worden, als zij ondernemen mogten, nieuwe te bouwen; zij mogten hunne goederen, noch bij uiterste wil, noch zonder denzelven, aan geene andere Erfgenamen nalaten, dan aan *Regtzinnigen*, en ook overigens geene geschenken noch vervreemdingen doen; nademaal de Keizerlijke schatkist, door bezorging der Bisschoppen en wereldlijke Bevelhebbers, regt op hunne goederen had.

In het jaar 556 toonde deze Keizer zijn ongenoegen, aan eenen van zijne staatsdienaren, dat hij zekere vorderingen en eischen van *Joden* en *Samaritanen* als gegrond had kunnen aanzien. Eenigen van deze verachtelijke lieden, zegt hij, die tot hier toe door het waar en onbevlekt geloof nog niet verlicht zijn, maar in de duisternisse zitten, en valsche gevoelens aankleeven, hadden, omdat zij wisten, dat hij de *ketters* haatte, zich, onder dit voorwendsel, van de openbare stadsbedieningen zoeken te onttrekken. Maar zij zouden dezelven volstrekt, het zij door personelijke diensten, of door geldbetaling, verrigten, doch niets van de eerbewijzingen en voorregten genieten, welke met deze bedieningen verbonden waren; volgens welke zij, bij voorbeeld, niet geslagen, of naar een ander gewest vervoerd mogten worden.

JUSTINUS II, opvolger van JUSTINIAAN, in het

 jaar

jaar 565, liet ook eene harde wet tegen de *Samaritanen* afkondigen. Vergeefs, zoo lezen wij in de Inleiding, hadden hij en zijn vader meermalen getracht, de goddelooze ketterij, en hoogstonverstandige krankzinnigheid derzelven te verbeteren, en ook hunne zielen van krankheid te genezen; maar veel eer waren sommigen van hen zoo razende geworden, dat zij, zelfs na den Doop ontvangen te hebben, tot hunne dwalingen terug gekeerd waren. Daarom vernieuwde en vermeerderde de Keizer de bevelen van zijnen vader, dat geen *Samaritaan*, op eenigerlei wijze, erfgenaam wezen, of eenen uitersten wil zou maken; alleen zonderde hij de boeren van deze gezindte hier van uit, opdat het land door hen bebouwd, en de belastingen opgebragt konden worden. Hij voegde hier verder bij, dat geen *Samaritaan* burger- of krijgsbedieningen zou bekomen, geene geregtelijke beschuldigingen inbrengen, of aan de jeugd onderwijs zou mogen geven. Indien sommigen van hen, die gedoopt waren, hunne verkeerde gebruiken weder zouden waarnemen, die zouden voor altijd uit het land gebannen worden; dezelfde straffe zouden ook die genen ondergaan, die hen, tot nadeel van het *Christendom*, zouden ondersteunen. Doch men zou hen ook, in het vervolg, niet zoo schielijk, maar eerst na een tweejarig onderwijs en leering van de Schrift, doopen; doch jongens van hunne Natie konden, dewijl zij nog geen leeren verstonden, terstond gedoopt worden. Geen *Samaritaan* zou eenen *Christelijken* lijfeigenen hebben; zoodra deze gedoopt was, zou hij ook terstond zijne vrijheid verkrijgen; en indien hij een *Samaritaan* was, zou hij dezelve bekomen, door het *Christendom* aan te nemen.

Maar

Maar wij moeten ons bij de *Joden* bepalen. Zeldzamer dan eenige andere, die hen betreft, is de wet, welke JUSTINIANUS, na het jaar 540, gaf, omtrent de taal, in welke zij hunnen Bijbel lezen zouden. Hij zegt in dezelve: het was zeker noodig, dat zij in deze Heilige Schriften niet aan de letter bleven hangen; maar dat zij ook op de voorzeggingen derzelven, aangaande CHRISTUS, acht sloegen. Doch, alhoewel zij voortgingen, de Schrift verkeerd te verklaren, kon hij echter niet toelaten, dat zij zoo geweldig over dezelve twisteden, terwijl velen zich enkel aan den *Hebreeuwschen* Tekst houden, en geene *Grieksche* Overzetting gebruiken wilden. Om deze reden vergunt hij den *Joden*, hunne Heilige Schriften, ook in het *Grieksch* vertaald, gelijk in het gemeen in elke van hunne landstalen, zoo als, bij voorbeeld, in de *Latijnsche* Overzetting, (*Italica*,) te lezen, zonder dat iemand van hunne uitleggers hen deswegens bestraffen mag. Doch, de *Joden*, die eene *Grieksche* Overzetting behoefden, zouden die der LXX Taalsmannen moeten gebruiken, welke zekerder en beter is, dan al de anderen, en welke ook dit voorregt heeft, dat, alhoewel zoo vele Opstellers daar aan, op onderscheidene plaatsen, gearbeid hebben, zij echter maar *ééne* Overzetting geleverd hebben. Nog moet men in deze Overzetting dit bewonderen, dat zij lang vóór CHRISTUS, evenwel zijne verschijning in de wereld vooruitgezien, en zoo vertaald hebben, als of de genade der voorzegging hen voorgelicht had; zoo als dan ook hun arbeid algemeen met nut gebruikt wordt. Desniettemin zou den *Joden* de Overzetting van AQUILA, alhoewel hij van een ander volk was, en van die oudere vertaling somtijds onvoegzaam afwijkt, niet verboden zijn. Maar wel verbood

bood hun de Keizer geheellijk, de door hen zoogenoemde *tweede uitgave*, (*ſecunda editio* ſtaat er, in de gewoone uitgave dezer wet, maar in den oorſpronkelijken *Griekſchen* Tekst ſtaat het woord Δευτερωσις, waardoor wij zien, dat hier de *Mischna* bedoeld wordt, gelijk ook uit de nadere omſchrijving blijkt,) of de *Mischna*, te lezen, omdat zij met de Heilige Schrift niet verbonden, noch van de *Profeten* geleerd, maar enkel eene bloote uitvinding van menſchen is, die niets goddelijks bezaten. Ook konden zij hunne uitwendige plegtigheden, zonder dit werk, behouden, hetwelk alleen tot bederf der eenvoudigen onder hen te voorſchijn was gebragt. Voor het overige zouden hunne voornaamſte Leeraars, die in het oorſpronkelijke Αρχιφερεκιται heeten, misſchien naar de *Pirke* of *Afdeelingen*, *Hoofdſtukken*, waar in de *Mischna* verdeeld is, en hunne *Ouderlingen*, zich niet vermeten, om iemand, wegens de *Griekſche* vertaling, in den ban te doen, indien zij niet zelve aan den lijve geſtraft, en hunne goederen verbeurd verklaard wilden zien. Indien eenige *Joden* de opſtanding der dooden, en het oordeel, en het beſtaan der Engelen loochenden, die zouden nergens geduld worden, en indien zij deze dwalingen verſpreidden, zouden zij het leven verbeuren. Ten laatſten bidt de Keizer de *Joden*, dat zij nu de Heilige Schrift in het *Hebreeuwsch* of *Grieksch* lezen; en niet zoo zeer op de woorden zien, maar den regten zin derzelven, tot eene betere kennis van God, opzoeken wilden.

Hoe zacht ook het ſlot van deze wet luidt, en hoe openlijk derzelver geheele inhoud gerigt is, om den *Joden* hunnen overgang tot het *Christendom* gemakkelijk te maken, evenwel is het niet geloofelijk, dat zij eenige uitwerking ten deze gehad hebbe. Veel eer moes-

moesten andere drukkende of honende Keizerlijke bevelen, omtrent hunne Natie, den ouden wrok tusſchen *Joden* en *Christenen* voeden en verſterken; aan de *Joden* het lezen der Heilige Schriften en Overzettingen toe te ſtaan, kon hun als eene zeer verdachte vergunning voorkomen, over welke het eigenlijk alleen hunnen Leeraren toekwam, zich met malkanderen te verſtaan; en hun het gebruik der *Mischna* volſtrekt te verbieden, was hetzelfde, als hun op eens uit de hand te rukken, het gene voor het grootſte gedeelte dezes volks, ſedert den ondergang van hunne vorige ſtaatsgeſteltenis, het gewigtigſte hulpmiddel geworden was, om hare uitmuntendheid nog eenigermate te behouden.

In het *Frankiſche* Rijk werden, omtrent denzelfden tijd, en tegen het midden der zesde eeuw, *Kerkelijke Wetten, betreffende de Joden*, opgeſteld, welke tevens alle kracht van Burgerlijke wetten hadden; maar die insgelijks deze Natie veel meer van de *Christenen* vervreemdden.

De Biſſchoppen, in het jaar 533 te *Orleans* vergaderd, beſloten, dat geen *Christen* eene *Joodſche*, noch een *Jood* eene *Christen* vrouw zou mogen trouwen, dewijl dit verbodene huwelijken waren; indien de *Christen* man of vrouw, op gedane vermaning, de huwelijkſcheiding weigerde, zou hij, of zij, van de kerkgemeenſchap uitgeſloten worden.

Eene andere dergelijke vergadering, in de gemelde ſtad, in het jaar 538, verbood niet alleen insgelijks ſoortgelijke huwelijken, maar beval ook, dat, wanneer *Christen* ſlaven van *Joodſche* meesters iet met hunnen godsdienst ſtrijdig zouden verrigten, of wegens eenen beganen misſlag mishandeld worden, en in eene kerk mogten vlugtten, zij niet eer van de Geestelijkheid uit-

uitgeleverd zouden worden, voordat de volle waarde van den slaaf betaald was geworden. Het zou ook den *Christenen* niet vrijstaan, maaltijden der *Joden* bij te wonen, ten ware zij een jaar lang onder den kerkelijken ban wilden liggen.

Op eene andere vergadering te *Orleans*, in het jaar 541, werd dit niet alleen bevestigd, dat een slaaf, in eene kerk of anders bij *Christenen* vlugtende, indien hij zijnen *Joodschen* Heer niet meer dienen wilde, van deszelfs heerschappij zou worden vrijgekocht; maar er werd ook vastgesteld, dat een *Jood*, die *Christelijke* slaven tot zijnen godsdienst verleiden, of eene *Christen* slavin trouwen zou, daar voor met het verlies van alle zijne slaven gestraft zou worden; ook verklaarden het de Bisschoppen voor nietig, wanneer een *Christen* slaaf, onder die voorwaarden, de vrijheid bekomen had, dat hij den *Joodschen* Godsdienst aan zou nemen.

Insgelijks gebood, in *Spanje*, de Kerkvergadering te *Toledo*, in het jaar 586, met goedkeuring van den koning der *West-Gothen*, REKKARED, dat geen *Jood Christen* slaven of bijzitten zou houden, geene Overheids-ambten bekleeden, of slaven, die hij tot zijnen godsdienst verleid had, zonder geld, vrijlaten.

Met meer zachtheid, en liefde voor geregtigheid, dan van de *Christelijke* Keizers, werden de *Joden*, ten dezen tijde, van THEODORIK, of DIEDERIK, Koning der *Oost-Gothen*, in *Italië* behandeld; hetwelk men voornamelijk had toe te schrijven aan de gematigde denkwijze van zijnen staatsdienaar CASSIODORUS. Deze Koning vergunde aan de *Joden*, indien de dertigjarige verjaring het niet verhinderde, hunne bouwvallige *Synagoge* te *Genua* te herstellen, maar niet op

te

te fieren, of te vergrooten. Op een nieuw verzoek der *Joden*, daar wonende, bevestigde hij hun alle hunne oude regten en voorregten. Bij de eerfte gelegenheid fchreef hij zeer wijs en godvruchtig: „ wij „ kunnen den Godsdienst niet bevelen, dewijl niemand „ gedwongen kan worden, tegen zijnen wil, te ge- „ looven."

Te *Rome* had het graauw de *Synagoge* der *Joden* in brand geftoken, getergd zijnde, door eenige wanordens, welke de *Joden* hadden aangerigt. De Koning keurde dit heel nadrukkelijk af; en gebood, dat, na een fcherp onderzoek, de daders geftraft worden, en dat, in het vervolg, tegen de *Joden* alleenlijk geregtelijke befchuldigingen plaats zouden vinden.

De *Joden*, die te *Milaan* woonden, verzochten hem insgelijks, om de bekrachtiging der regten van hunne *Synagogen*, tegen de inbreuken der *Christelijke* Geestelijkheid: dit bewilligde hun de Koning, met de bijvoeging, dat ook zij de Kerkelijke regten der *Christenen* niet ftooren zouden, hen, ten flotte, met deze woorden aanfprekende: „ maar hoe kunt gij, ô *Jood!* „ om tijdelijke rust fmeeken, daar gij toch niet in „ ftaat zijt, om de eeuwige te bekomen?"

Ondertusfchen is dit waar, dat de *Christen* Schrijvers aan de *Joden* van dezen tijd menige oproeren, verraad, en in het geheel eene zoodanige gezindheid toefchrijven, waar uit men zou kunnen befluiten, dat zij, over het geheel, geen gunftig lot verdienden. Wij hebben daar van een en ander voorbeeld reeds van de *Joden* in het *Perfisch* gebied gezien; hier moeten wij nog het volgende verhalen.

Een zekere JULIANUS wierp zich, in het jaar 530, in *Palestina*, als de MESSIAS, tot Koning der *Joden* op,

op, en werd door de *Joden* en *Samaritanen* als zoodanig erkend en gekroond, waarop de *Joden* met branden, rooven, en moorden, hunne woede tegen de *Christenen* den teugel vierden; dit oproer, hetwelk in het eerst niet geacht was, werd echter ſpoedig door de veldheeren van JUSTINIANUS gedempt, de *Joden* werden in korten tijd verſtrooid, hun gewaande MESSIAS en Koning gevangen, en het hoofd afgeſlagen.

Vijf en twintig jaren daar na, in het jaar 555, ontſtond er eene nieuwe opſchudding te *Cæſarea.* Hier vereenigden zich weder de *Joden* en *Samaritanen*, hoe zeer anders malkanderen hatende, tegen de *Christenen*, en vernielden derzelver kerken; ook bragten zij verſcheidene lieden om het leven, onder welke de Stadsvoogd in zijn eigen paleis vermoord werd. Deszelfs vrouw, het gelukkig ontkomen zijnde, bragt hare klagten in bij den Keizer JUSTINIANUS, die terſtond ADAMANTIUS derwaard zond, om naar het gebeurde onderzoek te doen. Deze ſloeg terſtond de goederen der rijkſte *Joden* aan, deed allen, die in den opſtand deel genomen hadden, onthoofden, of ten lande uitbrengen; en de vonnisſen, tegen de *Joden* geveld, werden met zoo veel ſtrengheid ten uitvoer gebragt, dat al de *Joden*, daar te land, in de grootſte vrees verkeerden, hetwelk hen ook een' geruimen tijd wederhield, om iet tegen de *Christenen* te ondernemen.

Te *Napels*, in *Italië*, trof den *Joden*, onder de regering van JUSTINIANUS, een groote ramp. De veldoverſte van dezen Keizer, de vermaarde BELISARIUS, had het Rijk der *Vandalen*, in *Afrika*, overmeesterd, en dat landſchap weder aan het Keizerrijk gehecht. In dezen krijg waren de geheiligde vaten des Tempels van

Je-

Jeruzalem, welke TITUS naar *Rome*, en GENZERIK, Koning der *Vandalen*, naderhand van daar naar *Afrika* gevoerd had, bemagtigd, en naar *Konstantinopolen* gebragt. Het gezigt van deze oude Heiligdommen verwekte zulken indruk op de *Joden*, dat één hunner, als in geestvervoering, uitriep, dat deze vaten in geene andere plaats behoorden bewaard te worden, dan welke SALOMO daar voor gefchikt had, er bijvoegende: dat om deze reden *Rome* door GENZERIK, en GENZERIK thans door de *Grieken* overwonnen was. JUSTINIANUS, van deze uitroepingen des *Joods* vernomen hebbende, gaf terftond bevel, om deze Heiligdommen naar *Jeruzalem* te voeren, misfchien verdere indrukken willende voorkomen, welke foortgelijke gevallen op het volk maken kunnen.

Hoe het zij, na het overwinnen der *Vandalen* ondernam BELISARIUS den oorlog tegen de *Gothen*, in *Italië*; in dezen oorlog op het punt zijnde, om *Napels*, bij verdrag, in te nemen, werden de burgers en bezetting dier ftad, door eenige *Joodfche* kooplieden, van de overgave terug gehouden, door de belofte, dat, indien zij eene belegering uithielden, het hun aan geen krijgs-voorraad of levensmiddelen zou ontbreken. Dit niet alleen, maar de *Joden*, te *Napels* wonende, namen de wapens mede op, om de ftad te verdedigen, waarin zij zich zoo dapper kweeten, dat zij de ftad aan den zeekant nog verdedigden, toen de muren van de landzijde reeds overweldigd waren. Niettegenftaande nu de *Joden* daar in niet te misprijzen waren, dat zij zich getrouw betoonden, voor het volk en den vorst, onder wiens gebied zij woonden, evenwel verbitterde hun hardnekkige tegenftand het krijgsvolk van BELISARIUS zoo zeer, dat het, van de ftad meester geworden

den zijnde, een vreesselijk bloedbad, bijzonder onder de *Joden*, aanrigtte, zonder dat de veldheer in staat was, des krijgsmans moord en plunderzucht te beteugelen.

Wij lezen voorts van pogingen, welke de *Christenen* in deze eeuw hebben aangewend, om de *Joden* tot het *Christendom* te bekeeren. In de voorgaande vijfde eeuw was er, ten dien einde, een geschrift uitgekomen van zekeren EVAGRIUS, onder den tijtel: *Altercatio Simonis Judæi et Theophili Christiani*, hetwelk verloren is; maar, daar tegen, is er nog eene *Grieksche* beschrijving van een gesprek, hetwelk GREGENTIUS, Aartsbisschop van *Tafar*, of *Tafra*, in *Gelukkig Arabië*, omtrent het jaar 540, vier dagen achter den anderen, gehouden zal hebben met eenen *Jood*, HERBAN, in tegenwoordigheid van ABRAM, Koning der *Homeriten*. Dit gesprek behelst eene slechts middelmatige ontvouwing van de gewone bewijzen der *Christenen*, doch zal, volgens het bijgevoegde vrij fabelachtige verhaal, met zoo gelukkigen uitslag bekroond zijn geweest, dat tusschen de vijf en zes millioenen *Joden* het *Christendom* aangenomen hebben.

Wij hebben in het voorgaande (*) gezien, dat reeds in de *vierde* eeuw, onder de regering van den Keizer KONSTANTIUS, de toenmalige Vorst der *Homeriten*, door zekeren THEOFILUS, tot het *Christendom* bekeerd is geweest; deze bekeering moet niet veel om het lijf gehad hebben, en de *Homeriten* tot den *Heidenschen* en *Joodschen* Godsdienst wedergekeerd zijn, gelijk er, over het algemeen, ten allen tijde, vele *Joden* in *Arabië* geweest zijn. Hoe het zij, wij lezen, dat HEL-

LIS-

(*) *Bladz.* 72.

LISTHIÆUS, een *Christen* koning van *Ethiopië*, in deze eeuw, gehoord hebbende, dat de *Homeriten*, zoo *Heidenen* als *Joden*, de *Christenen* in hun land onderdrukten, en mishandelden, hun den oorlog hebbe aangedaan, en, hunnen Koning gedood hebbende, hun eenen *Christen*, ESEMIFEUS genaamd, uit hun eigen volk, tot Koning gegeven hebbe, die hem eene jaarlijksche schatting beloofde. Na zijn vertrek hebben zij dezen Koning afgezet, doch echter weder eenen *Christen*, ABRAM genoemd, die de knecht was van een *Romeinsch* koopman, in *Arabië*, tot hunnen Koning verkoren, en in de tegenwoordigheid van dezen zal het boven gewaagde gesprek gehouden zijn, waarbij dan het gezag van den Koning, op de bekeering van zijne onderdanen, veel invloed gehad kan hebben.

Trouwens, zoo er, ten dezen tijde, eenige bekeeringen van *Joden* tot het *Christendom* plaats hadden, was de magt der Vorsten, of het gezag der *Christelijke* Geestelijkheid, daarbij bijzonder werkzaam. Of het waren wonderwerken, volgens de ligtgeloovigheid dier tijden, welke zoodanige bekeeringen te wege bragten, en welke somtijds in het grappige vielen. Om onze Lezers te verpozen, willen wij een of twee voorbeelden aanhalen.

Onder de regering van JUSTINIANUS leefde zekere SIMEON, van *Emesus*, die door velen voor zot, maar door anderen voor een heilig man en wonderwerker gehouden werd: men zag hem eens langs de straat loopen, in de winkels treden, het gene hij daar vond, eten, en de pilaren geeselen, roepende: *gij moet dansen!* hetwelk men vervolgens op eene aardbeving duidde, welke in het jaar 551 voorviel. Een *Jood*, die eenig opzigt over de winkels had, zag, bij deze gele-

genheid, twee Engelen dezen SIMEON verzellen. SIMEON verbood hem, dit ruchtbaar te maken, en dewijl hij zijne ſtilzwijgenheid niet vertrouwde, ſloeg hij den *Jood* met ſtomheid, die bij hem vergeefs om genezing aanhield, welke SIMEON weigerde, omdat de *Jood* zich niet wilde laten doopen. Maar als, na de dood van SIMEON, zijne overblijfſels omgedragen werden, kwam de *Jood* tot inkeer, en liet zich, met zijn ganſche huis, doopen.

Met eenen *Joodſchen* glasblazer ſpeelde deze SIMEON een ander kluchtje. Met eenige omſtanders zich bij denzelven vervoegd hebbende, daar hij aan zijn' oven ſtond te blazen, wilde de *Jood* een drinkglas blazen, maar hij maakt een kruis, hetwelk te gelijk brak. Tot zeven malen herhaalde de glasblazer zijne proeve, en telkens kwam er een kruis, in plaats van een glas, te voorſchijn. De glasblazer ſtond verbaasd, de omſtanders lachten, SIMEON zelve kokermuilde, en zeide tegen den armen *Jood: dat al zijne glazen in ſtukken zouden breken, tot dat hij het teeken van het kruis gemaakt had.* De *Jood*, zijne kostwinning niet willende verliezen, verkoos, den godsdienst te omhelzen, zonder welken hij zijnen arbeid niet kon voortzetten, en werd een *Christen.*

Een ander wonder baarde meer opziens, zoo wij de Schrijvers van dien beuzeltijd hooren zullen. Men had onder de *Christenen*, te *Konſtantinopolen*, de gewoonte, als men het nachtmaal gehouden had, het gene daar van overbleef, door de kinderen uit de ſcholen te laten opeten; bij eene zulke gelegenheid at ook een *Joodſche* jongen hier van. De vader van dezen jongen, die ook een glasblazer was, dit vernomen hebbende, werd zoo razend, dat hij het kind in den gloei-

gloeijenden oven wierp, dien hij gebruikte, om het glas te fmelten. De verlegene moeder zocht haar kind de geheele ftad door. Als zij, op den derden dag, onder zuchten en klagen, in huis zijn' naam luid riep, gaf het kind haar uit den oven antwoord, in welken het, onder de gloeijende kolen, geheel onbefchadigd ftond. De jongen, uit den oven gehaald, vertelde, dat eene vrouw, in het purper gekleed, gedurende dezen tijd, dikwijls bij hem was gekomen, die hem eten en drinken gebragt, en de kolen rondom hem, met water, gebluscht had. Men gaf van het gebeurde berigt aan den Keizer JUSTINIANUS, die aan de waarheid van dit alles geheel niet twijfelde, en de moeder en het kind niet alleen deed doopen, maar ook onder de Geestelijken (de moeder als diakenesfe, den jongen als voorlezer,) liet aannemen; maar den vader, omdat hij halftarrig weigerde, een *Christen* te worden, als moordenaar van zijn kind, in eene der voorfteden, aan het kruis deed hangen. Dus luidt dit vertelfel.

Ondertusfchen had het gezag der Vorften en der Geestelijkheid meer invloed, dan foortgelijke gewaande wonderen, om *Joden* tot het *Christendom* te bekeeren, waarbij niet zelden dadelijk geweld gevoegd werd.

Borion was eene ftad in *Libyë*, alwaar de *Joden* reeds federt lang in groot getal, en des te geruster leefden, omdat, wegens derzelver afgelegenheid, men daar nooit eenen Tollenaar van 's Keizers wege vernomen had; zij hadden in deze ftad eenen ouden zeer geëerden Tempel, van welken zij SALOMO voor den ftichter hielden. JUSTINIANUS ondernam, deze *Joden* tot *Christenen* te maken, gelijk hij deed, op welke wijze, weten wij niet, door onderwijs, of door ge-

 weld;

weld; hunnen Tempel veranderde hij in eene *Christen* kerk; dit gebeurde omtrent het jaar 530.

Eenigen tijd te voren, onder de regering van den Keizer ZENO, hadden de *Samaritanen* de *Christenen*, te *Neapolis*, in *Palestina*, in eene kerk, overvallen, en, onder anderen, den Bisschop wreedelijk mishandeld. Zij werden daarom, op 's Keizers bevel, van den berg *Garizim* verjaagd, en op deszelfs top eene kerk voor de Maagd MARIA gesticht. Kort daar na maakten de *Samaritanen* zich weder van dezen berg meester, waarom er velen de doodstraffe moesten ondergaan. Keizer JUSTINIANUS vond vervolgens middel, om velen van hen tot den *Christelijken* Doop te bewegen, en herstelde vijf *Christen* kerken, die door hen verbrand waren.

Dat in *Gallië*, of het hedendaagsche *Frankrijk*, zich al vroeg *Joden* onthielden, is wel zeker, en blijkt uit eenige wetten van den Keizer KONSTANTYN *den Grooten*, voor *Belgisch Gallië* geschikt, maar zij leefden er zoo stil, dat de Geschiedschrijvers niet voor de zesde eeuw van de *Joden* in dat land beginnen te gewagen; omtrent dezen tijd hadden de *Franken* de stad *Arles* belegerd, in welke CÆSARIUS Bisschop was. De *Joden*, die in de stad waren, beschuldigden dezen Bisschop van geheime onderhandelingen, om de stad den *Franken* in handen te leveren, waarop de Bisschop uit het paleis gehaald werd, om naar elders vervoerd te worden; doch inmiddels werd een *Jood*, als verrader, betrapt, waar door de onschuld des Bisschops openbaar werd. Men ziet hier uit, dat de *Joden* talrijk in deze stad geweest zijn, en veel invloed in dezelve gehad hebben.

Nadat de *Franken*, onder CHLOVIS, hun rijk in

Gal-

Gallië, of *Frankrijk*, gevestigd hadden, komen ons vele verordeningen van *Frankifche* Koningen en Kerkvergaderingen, omtrent de *Joden* in dat land, voor. Een bevel van den Koning CHILDEBERT, in het jaar 540, verbood den *Joden*, op de ftraten van *Parijs* te verfchijnen, gedurende de goede of heilige week, van *Witten Donderdag* tot *Paasch-zondag;* hetzelfde gefchiedde in dat jaar, door de Kerkvergadering te *Orleans*, zoo dat blijkt, dat zij in verfcheidene gewesten van *Frankrijk* verfpreid waren. Inzonderheid waren zij talrijk in *Languedok*, alwaar FERREOL, Bisfchop van *Ufez*, uit ijverige begeerte om hen te bekeeren, zich zoo gemeenzaam met hen maakte, dat hij ten hove ontboden werd, om zich te regtvaardigen. Eenige jaren daar na in zijn Bisdom herfteld zijnde, verviel hij in een ander uiterste, en verdreef de *Joden* uit zijn Bisdom.

Te *Arvernum*, thans *Clermont en Auvergne*, haalden de *Joden*, door den ontijdigen ijver van eenen uit hun volk, zich eene vervolging op den hals. AVITUS, Bisfchop dier ftad, omtrent het jaar 576, vermaande de *Joden* meermalen, dat zij zich, door de Heilige Schrift, tot erkentenis van CHRISTUS zouden laten opleiden; maar al vergeefs, eenen enkelen *Jood* uitgezonderd, die zich liet doopen. Als deze, in zijne witte doopskleederen, door de ftad ging, ftortte een zijner volksgenooten, door eenen verkeerden ijver, door den Duivel, zegt de Gefchiedfchrijver GREGORIUS *van Tours*, vervoerd, hem openlijk vuilen olie over het hoofd. Hier door ontftond een oploop, en de *Christen* inwoners wilden den dader fteenigen, hetwelk de Bisfchop echter verhinderde. Doch als deze, op *Hemelvaartsdag*, eenen plegtigen omgang hield,

viel de geheele menigte, die hem verzelde, in de *Synagoge*, welke men tot den grond toe floopte.

Den volgenden dag liet de Bisfchop den *Joden* aanzeggen: „ Hij wilde hen wel niet met geweld noodzaken, den *Zoon van God* te belijden; maar hij „ leerde toch denzelven, en bood hun het zout der „ wetenfchap aan; want hij was ten Herder over de „ fchapen des Heeren gefteld; en de ware Herder, „ die voor de menfchen geleden heeft, had van hen „ gezegd: *ik heb nog andere fchapen, die niet van* „ *dezen ftal zijn, welke hij ook moest toebrengen,* „ *opdat het zijn mogt: ééne kudde, één Herder!* „ Indien gij dan," zoo befloot hij, „ gelijk als ik, „ gelooven wilt, zoo weest eene kudde, en ik zal „ uw Herder zijn: zoo niet, verlaat dan deze plaats." Deze dreigende aankondiging, en het herdenken aan de verwoeste *Synagoge*, moesten zekerlijk meer uitwerking op hen doen, dan de gemaakte zachtheid en het Bijbelsch voorftel van den Bisfchop. De *Joden*, ontfteld en onzeker, gaven eindelijk, op den derden dag, ten befcheid: „ dat zij geloofden, dat JEZUS de Zoon „ des levenden Gods zij, die hun door de *Profeten* „ beloofd was;" zij verzochten derhalven: „ dat hij „ hen, door den Doop, wilde afwasfchen, opdat zij „ niet in hunne zonden bleven." Dit gefchiedde ook aan meer dan 500 van hen. De overige *Joden*, die ftandvastig bij hun geloof bleven, verhuisden naar *Masfilia*, (*Marfeille*,) alwaar zij echter kort daar na ook genoodzaakt werden, *Christenen* te worden.

CHILPERIK *de eerfte*, Koning van *Soisfons*, deed dus waarfchijnlijk niets, hetwelk de *Frankifche* Bisfchoppen zouden afgekeurd hebben, toen hij, in het jaar 583, vele *Joden* tot den Doop dwong, bij welke ge-

gelegenheid hij zelve over verscheidenen van hen als gevader stond. Evenwel bleven sommigen van dezen *Joden* in hun hart, en vierden den *Sabbath* tevens met den Zondag. De Koning nam zelve eene proeve, om zekeren *Jood*, PRISCUS, met wien de Koning meermalen zaken had, in eigener persoon, te bekeeren. Toen hij hiermede zijn oogmerk niet bereikte, dewijl PRISCUS zich niet liet overtuigen, gebood de Koning, in drift ontstoken, dat men PRISCUS gevangen zou zetten, opdat hij, *tegen wil en dank*, gelooven zou. PRISCUS verkreeg echter, door geschenken, eenig uitstel, en beloofde, zich te zullen laten doopen; maar hij werd, in dien tusschentijd, door eenen bekeerden *Jood*, met wien hij in twist geraakt was, met verscheidenen der zijnen, om het leven gebragt, zonder dat de dader gestraft werd.

Evenwel moet men het GREGORIUS *den Grooten*, Bisschop van *Rome*, ter eere nageven, dat hij zulke geweldige bekeeringen geenszins goedkeurde, maar zich meermalen voor de verdrukte *Joden* in de bres stelde. Zoo schreef hij, over de vervolging der *Joden* te *Marseille*, aan den Bisschop aldaar, gelijk ook aan dien van *Arles*: „ Het oogmerk mogt bij dezen dwang „ wel uit liefde Gods ontstaan zijn; maar het kon „ ligtelijk, indien het niet met den invloed der Heilige „ Schrift gepaard ging, zonder belooning blijven, en „ zelfs nadeel voor de zielen veroorzaken; want wie „ tot den Doop genoodzaakt was, maar naderhand „ tot zijn vorig wangeloof terug keerde, die stierf „ erger door dat gene, waardoor hij scheen wederge„ boren te zijn." Hij vermaande daarom deze beide Bisschoppen, deze lieden door veelvuldig onderwijs te bekeeren, en voor afval te bewaren. Op gelijke wijze

verklaarde hij zich aan den Bisschop van *Napels*, nadat de aldaar wonende *Joden* zich bij hem beklaagd hadden, dat men hen belette, hunne van oude tijden her geoorloofde feesten te vieren. „ Wie hen op deze „ wijze," zegt GREGORIUS, „ van hunnen godsdienst „ wil aftrekken, die ziet meer op zijne eigene, dan „ op Gods zaak; ja, het is eene geheel nuttelooze „ onderneming. Laat hen dus alle hunne feestdagen „ waarnemen! daar behoorde de Bisschop voor te zor„ gen; maar daar tegen behoorden zij, uit hunne „ eigene schriften, aangaande het *Christendom* onder„ wezen te worden, opdat zij ons volgen, maar ons „ niet vlieden mogen."

Te *Caralis*, of *Calaris*, (thans *Cagliari*,) op het eiland *Sardinië*, had een gedoopte *Jood*, met behulp van eenige andere onrustige geesten, aan zijne voormalige geloofsgenooten hunne *Synagoge* ontnomen, en, om die in eene kerk te veranderen, het beeld der Maagd MARIA, het kruis, en het kleed van eenen Geestelijken daar in gedragen. GREGORIUS prijst den Bisschop dier plaats, dat hij dit heeft zoeken te verhinderen; en vermaant hem te gelijk, om den *Joden* hunne *Synagoge* weder in te ruimen, dewijl hun door de wetten wel verboden was, nieuwe vergaderplaatsen te stichten, maar toch de oude verzekerd waren; voorts moest hij de aanstokers van dit geweld onderwijzen, dat God vrijwillige offeranden begeert.

De *Joden* te *Panormus*, (*Palermo*,) in *Sicilië*, beklaagden zich insgelijks bij hem, dat de Bisschop dezer stad hun heel onwederregtelijk hunne *Synagogen* en de daar toe behoorende woningen ontnomen had. Nu geloofde GREGORIUS wel, dat dezelve hun niet terug konden gegeven worden, dewijl zij reeds

tot

tot kerken gewijd waren, evenwel droeg hij het aan een overheids-persoon aldaar op, om de ontnomene gebouwen en tuinen door twee eerbare mannen te laten waarderen, en den Bisschop derzelver waarde te doen betalen; ook behoorden de sieraden en de handschriften, welke daar in geweest waren, opgezocht te worden.

Op gelijke wijze belastte hij, op een' anderen tijd, dat men, indien waarlijk de *Synagoge* der *Joden* te *Terracina* zoo digt bij de *Christen* kerk was, dat men in dezelve door hun zingen gehinderd werd, aan hun eene andere plaats, tot hunnen godsdienst, zou aanwijzen, zonder hen in het geringste te drukken. In die zelfde stad had de Bisschop hen uit eene plaats verdreven, waar zij hunne plegtige bijeenkomsten hielden, en duldde hen ook niet op de nieuwe plaats, welke zij verkozen hadden. Hier over gaf GREGORIUS hem eene vermaning, begeerende, dat de *Joden* deze plaats gerust zouden behouden, er bijvoegende, hoe weinig bedreigingen en vrees tot het geloof konden uitlokken of bewegen.

Hij was ondertusschen niet altijd vrij van onbillijke of partijdige gezindheden, jegens zoogenoemde Ongeloovigen; wanneer hij, bij voorbeeld, er op aandrong, dat, volgens de burgerlijke wetten, geen *Jood Christen* slaven zou hebben; evenwel schijnt hij, terwijl hij op de vrijheid van zulke slaven aandringt, steeds te onderstellen, dat men aan hunne Meesters het geld moest vergoeden, hetwelk zij hun gekost hadden. Alleen, wanneer zulk een lijfeigene, om zijnen godsdienst, in eene kerk de toevlugt genomen had, schijnt het, dat GREGORIUS hem, zonder verdere omstandigheden, vrij verklaard wilde hebben. Uitdrukkelijk eischt hij dit, wanneer een *Samareër* (*Samaritaan*) eenen

eenen *Heidenschen* slaaf zou besneden hebben, dewijl hij wegens deze daad, buitendien, strafbaar was. Hier behoort men aan te merken, dat *Samaritaan* toenmaals een scheldnaam was, welken men in *Italië* meermalen aan de *Joden* gaf.

Hoe het zij, het strekt GREGORIUS tot eere, dat hij, de magtigste onder alle Bisschoppen in het Westen, die in zoo vele Gemeenten bevelen, zoo vele Vorsten naar zijn believen besturen kon, ten aanzien der *Joden*, deze waarheid van den *Christelijken* godsdienst doorgaans erkende: „ dat men dezen Godsdienst „ niemand, tegen wil en dank, behoort op te dringen, terwijl de min aanzienlijkste Bisschoppen, uit „ eene lage zucht ter uitbreiding van hun kerspel, „ deze Natie op velerhande wijzen plaagden en vervolgden."

ZEVENDE EEUW.

De zevende eeuw der *Christelijke* jaartelling is berucht geworden, door de hoofdverandering, welke, ten aanzien van den Godsdienst, en van den Burgerlijken toestand, in een groot gedeelte der wereld, bijzonder in het Oosten, gedurende dezelve heeft plaats gehad. In het begin dezer eeuw namelijk ondernam MUHAMMED het stichten van eenen nieuwen Godsdienst, en zijne vlugt (*Hegira*) uit *Mekka* naar *Medina*, in het jaar 622, was het tijdstip, van waar de jaartelling der *Muhammedanen* haren aanvang neemt.

Deze hoofdverandering had op den toestand der *Joden*, bijzonder in het Oosten, eenen aanmerkelijken invloed. De Godsdienst van MUHAMMED scheen den *Joodschen* nabij te komen, en in het door hem gestich-

ſtichte Rijk hebben zij, onder zijne opvolgers, de *Chalifen*, duurzamer beſcherming genoten, dan onder de toenmalige *Christen* Mogendheden.

MUHAMMED wilde den naam hebben, dat hij den alouden Godsdienst der *Aartsvaderen*, bijzonder van ABRAHAM, bij de *Joden* en *Arabieren* beiden, als hunnen ſtamvader, in de hoogſte achting, wilde herſtellen; hij ontleende, in de leerſtukken van zijnen Godsdienst, niet weinig uit de Heilige Schriften der *Joden*; hij erkende MOZES, en de overige *Profeten* der *Joden*, voor gezanten van God aan het menschdom. Zijne hoofdleer van de *Eenheid* van God ſtemde volkomen met hun geloof overeen, waarmede zij de *Christelijke* leer der *Drieëenheid* niet wisten te vereffenen. Hij behield voor zijne aanhangers de beſnijdenis, welke reeds ſedert vele eeuwen in *Arabië* was ingevoerd, even gelijk de *Joden*, als een bijzonder kenmerk van zijnen Godsdienst. In het geen hij van menigvuldige gebeden, van vasten, aalmoezen en andere gebruiken in den Godsdienst voorſchreef, ſcheen hij de *Joden* insgelijks ten voorbeeld genomen te hebben. Zelfs, gelijk zij bij het gebed gewoon waren, hun aangezigt naar *Jeruzalem* te keeren, als zijnde hunne *Bidplaats*, (*Kebla*, gelijk de *Arabieren* het noemen,) zoo liet hij ook de belijders van zijnen Godsdienst, in het eerst, het zelfde waarnemen, tot hij, in het tweede jaar na zijne vlugt, of het midden van het jaar 623, zich, bij het bidden, naar de *Kaaba*, het Heiligdom te *Mekka*, keerde, waardoor ook deze de *Bidplaats* is geworden, naar welke zich alle biddende *Muhammedanen* keeren moeten.

Zoo vele gelijkvormigheden tusſchen de beide Godsdienſten maken het inderdaad geloofelijk, dat de *Jo-*

den

den, in *Arabië*, MUHAMMED in het eerst tot het ontwerpen van zijnen Godsdienst behulpzaam kunnen geweest zijn, of dien met een gunstig oog beschouwd kunnen hebben. Ook ontbreekt het niet aan verhalen, die dit dadelijk berigten. Dan zullen het twee *Joden*, PINEHAS en ABDIAS, (OBADJA of ABDALLA, namen van dezelfde betekenis,) geweest zijn, van welke hij de grondleeringen van zijn geloof geleerd zal hebben, en die hem, in het zamenstellen van den *Koran*, behulpzaam zullen geweest zijn; schoon men echter uit zijne kennis en verkeering met deze lieden niets meer besluiten kan, dan dat zij hem eenige naauwkeuriger berigten van den *Joodschen* Godsdienst gegeven hebben, welke hij anders moeijelijk zou verkregen hebben. Doch het geheele verhaal is onzeker en verdacht.

Dan weder verhalen later *Griekfche* Schrijvers, dat de *Joden* MUHAMMED, toen hij ten tooneele kwam, voor den verwachten MESSIAS hadden gehouden; tien van hen hadden reeds werkelijk zijnen Godsdienst aangenomen, doch toen zij zagen, dat hij kameelvleesch at, hadden zij hunnen misslag erkend; maar evenwel niet kunnen besluiten, hunne verbindtenis met hem op te heffen, en uit hoofde derzelve zich vijandelijk tegen de *Christenen* gedragen. Hoe veel van soortgelijke verhalen waar mag zijn, is moeijelijk te bepalen, te meer, omdat zij verzeld gaan met tastbare misslagen in de omstandigheden.

Met dit al hebben wij eigenlijke bronnen, uit welken wij de betrekking der *Joden* tot MUHAMMED beoordeelen kunnen. De *Joden* waren in het schiereiland van *Arabië*, ten dezen tijde, talrijk en magtig. In de landen van het *Griekfche* Keizerrijk vervolgd wordende, hadden zij in menigten derwaards de wijk geno-

nomen, en het was hun zelfs gelukt, verscheidene *Arabische* stammen tot hunnen Godsdienst te brengen, en zelfs steden en kasteelen in hunne magt te krijgen. Om deze reden poogde MUHAMMED zich met hen te vereenigen, gelijk zijn ontwerp van Godsdienst dit eenigermate veroorloofde; en hier uit ontstond de nabootsing van hunne godsdienstige gebruiken. Maar de *Joden* verzetten zich spoedig tegen hem, als eenen man, die niet alleen onderwerping eischte, maar zich boven alle hunne *Profeten* zocht te verheffen, en alleen van hunnen Godsdienst zoo veel gebruik te maken, als hem believen zou. Zij deeden dit met zoo veel hevigheid, dat MUHAMMED hen beoorloogde, hen beschuldigende, dat zij een verbond van onderlinge verdraagzaamheid, in het jaar 623, van hunne zijde, verbroken hadden. KAJAB was een van de hoofden der *Joden*, tusschen wien en MUHAMMED verscheidene gevechten voorvielen, tot dat de *Joden* overwonnen, en uit *Arabië* verdreven werden.

Sedert dien tijd waren de *Joden* bij MUHAMMED meer gehaat, dan eenige andere godsdienstgezindte, waarvan zich vele sporen in den *Koran* vertoonen. Hij gewaagt trouwens in denzelven van de *Joden* naauwelijks anders, dan op eene smadende en verachtelijke wijze, noemende hen *Ongeloovigen*, *moordenaars der Profeten*, *vervloekten van God*, *van* DAVID *en* JEZUS, *bijkans louter Bedriegers*, *vervalschers der Openbaring*, en wat dergelijke meer is.

Evenwel wil MUHAMMED hen, in zijnen *Koran*, geduld hebben, mits zij zich eerst onderwierpen, en schatting betaalden. Na zijne dood, in het jaar 623, genoten zij, onder de volgende *Arabische* vorsten, opvolgers van MUHAMMED, allengs meer bescherming en rust.

rust. De *Christen* Schrijvers beschuldigen hen, dat zij hunne vreugde, over de veroveringen der *Arabieren*, maar al te openlijk vertoond, zich met hen verbonden, en hen opgestookt hebben, om den oorlog tegen de *Christenen* voort te zetten. Het is waarschijnlijk, dat de *Joden*, over het algemeen, wel in hun schik geweest zijn met deze veranderingen, als zich daar uit meer vrijheid beloovende, maar overigens heeft deze beschuldiging weinig schijn, dewijl de *Arabieren* zoodanig opstoken niet noodig hadden; en hoe weinig geloof de *Griekfche Christen* Schrijvers ten dezen verdienen, kan genoeg blijken, wanneer men hunne verhalen met die der *Arabische* Schrijvers vergelijkt, bij voorbeeld, het volgende.

Volgens de *Griekfche* Schrijvers, deed de *Chalif* OMAR, in het jaar 637, *Jeruzalem* veroverd hebbende, met eene duivelsche huichelarij, in vuile en gescheurde kleederen, zijne intrede in die stad, en noodzaakte den *Patriarch* SOFRONIUS aldaar, om hem den Tempel van SALOMO aan te wijzen, ten einde dien in een Bedehuis der goddeloosheid, zoo drukt men zich uit, te veranderen. De *Patriarch*, die zich niet onthouden kon, van uit te roepen: „ dat dit inderdaad „ was de door de *Profeten* voorzegde *gruwel der verwoesting*, *staande in de heilige plaatse*," moest gehoorzamen. Maar, als OMAR gemelde Bedehuis begon te bouwen, stond hij verbaasd te zien, dat geen steen op den anderen hechten wilde, maar dat alles terstond weder overhoop viel. Hij raadpleegde deswegens de *Joden*, die bij hem aan zijn Hof waren, en deze zeiden hem, dat hij zijn oogmerk niet bereiken zou, vóórdat hij het kruis had laten wegnemen, hetwelk op den *Olijfberg* stond. Hij deed dit, en nu bleef zijn ge-

gebouw ſtaan, waarom hij bevel gaf, alle kruiſen neder te werpen.

Maar de *Arabiſche* Schrijvers verzekeren ons, dat OMAR zoo ver af was, van aan de *Christenen* te *Jeruzalem* eene enkele kerk te ontnemen, dat hij veel meer enkel op de trappen van eene derzelven zijn gebed verrichtte, opdat, indien hij er binnen gegaan ware, waartoe de *Patriarch* zelve hem verzocht, zijne *Arabieren* daar, in het vervolg, geen voorwendſel uit nemen zouden, om zich van dezelve meester te maken. Voorts, dat hij ter plaatſe, waar JAKOB op een' ſteen geſlapen zou hebben, welke de *Patriarch* hem aanwees, een Bedehuis heeft laten ſtichten. Eindelijk verhalen zij, dat, bij het verdrag van de overgave der ſtad, in eene der voorwaarden bepaald was, dat de *Christenen* op hunne kerken geene kruiſen zouden zetten, noch dezelve, bij openbare omgangen, ronddragen.

Na de verovering van *Perſië*, door den *Chalif* OMAR, werden de *Joden* in die landen insgelijks onderdanen van de *Arabieren;* de vervolging, welke zij, onder de laatſte vorſten van *Perſië*, hadden doorgeſtaan, waardoor ook hunne vermaarde ſcholen, die geſloten waren geweest, geheel vervallen waren, en de zachte bejegening, die hun van hunne nieuwe Meesters wedervoer, zoodat zij deze ſcholen weder openen mogten, en de lust tot wetenſchappen onder hen weder aanwakkerde, dit één en ander deed natuurlijk de *Joden* zich verblijden, in den val van het *Perſiſche* Rijk, welken zij, gelijk onderdrukten zulks al ligtelijk doen, aan het goddelijk oordeel over hunne onderdrukkers toeſchreven.

Hoe het zij, ſchoon de *Joden* zich in *Arabië* zelve niet mogten onthouden, ten ware zij het *Muhammedaansch* geloof omhelsden, genoten zij echter rust en

vele voorregten, in het overige wijduitgestrekte rijk der *Califen.* Men verhaalt zelfs, dat zij bij den vierden *Chalif*, ALI, zoo veel vrijheid durfden gebruiken, dat zij hem de verdeeldheden van gevoelens onder het oog bragten, die toen reeds onder de *Moslems*, of *Muzelmannen*, verschillen voortbragten, waarop de *Chalif* hun het gedrag hunner voorvaderen zal herinnerd hebben, die, nog naauwelijks uit *Egypte* verlost, tot afgoderijën vervielen, waar door hij hen tot zwijgen bragt, maar evenwel hen bleef beschermen, in zoo verre, dat hij de dochter des Konings van *Persië* aan BOSTENAI, die toen *Hoofd der Gevangenis* was, deed trouwen.

Bij later *Christen* Schrijvers leest men, dat de *Chalif* YEZID *de eerste*, in de laatste jaren der zevende eeuw, door de *Joden*, die hem eene langdurige regering, van XL jaren, beloofd hadden, was aangehitst, om aan de *Christenen* in zijn rijk het gebruik der beelden in hunne kerken te verbieden; maar dat het bevel des *Chalifs*, ten dien einde, de Heiligen in den hemel het doodvonnis tegen hem deed verwerven, waarop des vorsten zoon, zich over dit bedrog der *Joden* willende wreeken, hen begon te vervolgen, welke vervolging zij wisten te ontgaan, door op het *Romeinsch* gebied te wijken. Maar behalve het fabelachtige in dit verhaal, en de verwarring der tijdrekening, is het zeker, dat de *Joden*, toen ten tijd, alle rust, en zoo veel aanziens bezaten, dat hun *Hoofd der Gevangenis* hen met zoo veel gezag bestuurde, als ware hij een koning geweest.

Ook was de Natie in bloeistand in *Egypte*, onder de regering der *Ommiaden*, welk geslacht zich aldaar meester gemaakt had, en jegens hen niet minder vriendelijk was.

Niet

Niet zoo gunstig stonden de zaken der *Joden*, in deze eeuw, in de landen en onder het gebied van *Christen* vorsten, zoo wel in het *Grieksch-Romeinsche* Keizerrijk, als in de *Westersche* gewesten. Het is waar, indien men de *Christen* Schrijveren geloof moest geven, zouden de *Joden*, door hunnen onverzoenelijken haat tegen het *Christendom*, hunne verraderlijke handelingen tegen de *Christen* volken, onder welke zij woonden, en hunnen oproerigen geest, alleen de schuld hebben, van de rampen, welke zij hebben moeten ondergaan. Doch, de partijdigheid, welke deze Schrijvers niet zelden ontdekken, gepaard met den verkeerden ijver, welken vele *Christenen*, en derzelver Geestelijkheid, veelal betoonden, om de *Joden*, zelfs door mishandelingen en geweld, tot het omhelzen van het *Christendom* te noodzaken, en welke zelfs in verscheidene wetten tegen hen doorschijnt, moeten ons terug houden, van alles, wat deze Schrijvers omtrent de *Joden* te boek gesteld hebben, voor goede munt aan te nemen.

Onder de regering van den Keizer FOKAS zullen de *Joden* een hevig oproer verwekt hebben in *Antiochië*, waarbij vele *Christenen* zullen omgekomen zijn, en bijzonder de *Patriarch* ANASTASIUS, wien zij op eene onwaardige wijze mishandelden en verminkten, zijn ligchaam langs de straten slepende, en eindelijk, op de markt, in het vuur werpende, en verbrandende. De Keizer was genoodzaakt, troepen tegen hen te zenden, onder bevel van BONOSUS, die, het oproer bedwongen hebbende, de *Joden* strengelijk strafte: behalve de genen, die in de gevechten waren omgekomen, werden vele gevangenen gefolterd, verminkt, en ten lande uitgebannen.

Ondertusschen verdient het opmerking, dat de Schrij-

ver van de *Paasch-Chronyk*, welke niet lang daarna geleefd moet hebben, wel van een oproer te *Antiochië* gewaagt, bij welke gelegenheid de *Patriarch*, door de soldaten, gedood zou zijn, maar tevens van de *Joden*, en hun aandeel, hetwelk zij aan dit oproer zouden gehad hebben, een volslagen stilzwijgen in acht neemt.

Dat de *Joden*, gedurende de oorlogen der *Persen*, tegen FOKAS, en vervolgens met HERAKLIUS, tot het jaar 629 toe, de *Persen* begunstigd, en zich, bij derzelver overwinningen, vijandig jegens hunne *Christelijke* medeburgers gedragen hebben, is wel zeer waarschijnlijk, doch of alle verhalen deswegens, gelijk, bij voorbeeld, het reeds door ons in de voorgaande eeuw gemelde, nopens 90,000 *Christenen*, door hen te *Jeruzalem* vermoord, waarvan de gemelde *Paasch-Chronyk* insgelijks niets gewaagt, getrouw aan de waarheid zijn gebleven, is ten minsten zeer twijfelachtig.

Toen de Keizer HERAKLIUS, in het jaar 629, eene godvruchtige reis deed naar *Jeruzalem*, welke stad weder onder de magt der *Christenen* gekomen was, vond hij te *Tiberias* eenen *Jood*, BENJAMIN genoemd, die zoo rijk was, dat hij voor den Keizer en zijn leger de noodige levensmiddelen bezorgde. Deze *Jood* werd door de *Christenen* van *Tiberias* beschuldigd, niet alleen een geslagen vijand van hunnen godsdienst te zijn, maar ook, dat hij, door zijne knevelarijën en regtsgedingen, de *Christenen* onderdrukte en vervolgde. De Keizer, hem voor zich ontboden hebbende, eischte hem de redenen af, van dit gedrag jegens de *Christenen*. De *Jood* antwoordde: „ dat hij hen haatte, omdat zij „ vijanden waren van zijnen godsdienst;" waarop HERAKLIUS bevel gaf, hem in het *Christendom* te onderwij-

wijzen, en te doopen, zonder dat wij weten, of ook eenige bedreigingen, van 's Keizers zijde, de oorzaak waren van deze ſpoedige bekeering.

Te *Jeruzalem* gekomen, gebood hij, dat alle *Joden Jeruzalem* verlaten, en de ſtad niet, dan op eenen merkelijken afſtand, naderen zouden.

Bij deze gelegenheid verhalen ons twee *Christelijke Arabiſche* Schrijvers de volgende omſtandigheden: volgens deze Schrijvers gingen de *Joden* den Keizer, toen hij nabij *Jeruzalem* kwam, te gemoet, en verzochten hem, dat hun verder een veilig verblijf in die ſtad zou vergund worden; de Keizer beloofde hun dit, tegen de betaling van eene aanzienlijke ſomme, welke de *Joden* opbragten. Doch nu bragt hem de *Patriarch* van *Jeruzalem*, met de Geestelijkheid dier ſtad, onder het oog, dat de *Joden* deze vergunning volſtrekt onwaardig waren, alzoo zij met de *Christenen*, derzelver huizen en kerken, zeer ſlecht gehandeld, en zelfs het graf van CHRISTUS met vuilnis hadden bedekt, om het onkenbaar te maken. De Keizer bragt hier tegen in, dat hij aan de *Joden*, bij eenen eed, verzekering had gegeven, dat zij voor hun leven en goederen niets te vreezen zouden hebben; indien hij dezen eed niet hield, zou voortaan niemand op zijn woord vertrouwen. Doch de Geestelijkheid bood aan, al de ſchuld, welke de Keizer daardoor op zich kon laden, over te nemen, en de zonden, welke hij misſchien beging, door een jaarlijksch vasten, uit te delgen; indien hij ſlechts wilde toelaten, dat de *Joden* behandeld werden, zoo als zij verdienden. Ook bewilligde de Keizer hier in, en nu werden alle *Joden*, die zich in *Jeruzalem* bevonden, nedergeſabeld, terwijl velen zich met de vlugt zochten te bergen. Het feest der reiniging van

'sKeizers zonde werd ingesteld, in de eerste week van de groote vasten, onder den naam van *het vasten van* HERAKLIUS. Over het geheel kan dit verhaal, hetwelk, hoe zeer tot schande dezer Geestelijkheid strekkende, haar echter, naar de denkwijze van die tijden, eere moet aandoen, niet, als ongeloofelijk, verworpen worden.

Nog verhaalt men van HERAKLIUS, dat, eenige waarzeggers hem voorspeld hebbende, dat zijn Rijk door eene Natie zou verdelgd worden, die besneden was, hij dit op de *Joden* toepaste, overwegende, hoe talrijk zij door het geheele rijk waren, en hoe veelvuldige pogingen zij gedaan hadden, om hunne burgerlijke en godsdienstige vrijheid weder te krijgen; en daarom, zegt men, vervolgde hij de *Joden* alom, en noodzaakte hen, het *Jodendom* te verzaken. Wat er van deze vertelling zij, de *Muhammedanen*, die ook het gebruik der besnijdenis hadden, en niet de *Joden*, waren het volk, die het *Grieksche* Keizerrijk hebben omvergeworpen.

HERAKLIUS zal, volgens een vrij algemeen aangenomen verhaal, zich niet vergenoegd hebben, met de *Joden* in zijne eigene Staten te vervolgen, maar ook, toen hij, in het jaar 616, eenen vrede floot met SISEBUT, Koning der *West-Gothen*, in *Spanje*, waarbij hij de nog overige *Romeinsche* bezittingen, in die gewesten, aan de *Gothen*, ten grootsten deele, afstond, als ééne der vredes-voorwaarden, bedongen hebben, dat SISEBUT geene *Joden* meer in zijn rijk dulden zou. Doch eene zulke voorwaarde was geheel onnoodig, dewijl SISEBUT reeds veel vroeger de *Joden* had begonnen te vervolgen; waarschijnlijk daar toe aangezet door zijnen godsdienst-ijver, en het aandeel, hetwelk

de

de Bisſchoppen, onder de *Gothen*, aan de regeringszaken hadden, welke twee drijfveeren bij de *West-Gothiſche* Vorſten veel vermogten, ſedert de Koning REKKARED de gevoelens der *Arianen* met die der *Katholyken* of *Regtzinnigen* verwisſeld had. Dus vindt men ook bij hen reeds veel vroeger wetten tegen de *Joden*.

De evengemelde REKKARED, die tot het jaar 601 regeerde, had aan de gedoopte *Joden*, waarbij men dient aan te merken, dat deze doop, voor een groot gedeelte, gedwongen was, reeds verboden, om zich, noch door woorden, noch door daden, vijandelijk tegen het *Christendom* te gedragen, hetzelve niet te ontvlieden, of te willen verlaten. Hij had den *Joden* in het gemeen verboden, hun *Paaschfeest*, den *Sabbath*, en andere van hunne feesten te vieren; hunne huwelijken op hunne wijze te voltrekken; zich van de beſnijdenis te bedienen; onderſcheid te maken tusſchen reine en onreine ſpijze; getuigen te zijn tegen de *Christenen*, zelfs wanneer zij gedoopt waren, of eenen *Christen* voor het geregt te beſchuldigen; alles op ſtraffe van ſteeniging, of den brandſtapel; maar, indien hun de Koning het leven ſchonk, zouden zij lijfeigenen worden, en hunne goederen verbeuren. Ook wilde hij niet, dat zij eenen *Christen* ſlaaf zouden hebben, en zoo zij hem beſneden, zou hij niet alleen vrij wezen, maar ook hun goed zou aan de ſchatkist vervallen; maar ſlaven en ſlavinnen, die niet meer *Joden* wilden zijn, zouden vrij gelaten worden.

SISEBUT bekrachtigde, in eenen brief aan eenige Bisſchoppen, Priesters en Rigters, in *Spaanſche* ſteden, niet alleen deze bepalingen, wegens de *Christelijke* en *Joodſche* lijfeigenen, of dienstknechten bij de *Jo-*

Joden; maar hij vermeerderde ze ook met bijvoegfelen; inzonderheid gebood hij, dat *Joden*, die eenen *Christen* befnijden, of eene *Christin* tot hun geloof verleiden zouden, aan het leven geftraft zouden worden. Ja, in eene andere wet, dreigde hij elken *Jood*, die zich, zijne kinderen, of flaven, nog een jaar langer aan den doop onttrekken zoude, de ftraf van honderd geefelflagen, uitbanning uit het land, en verbeurdverklaring van zijne goederen. Daar zijn in deze wetten en elders fporen, dat hij, terftond van het begin zijner regering, of van het jaar 612 af, de *Joden* gedwongen heeft, zich te laten doopen.

De *Joden* zelve hebben een verhaal van deze vervolging opgeteekend, hetwelk wel dezelve verfchuift tot het jaar 800, maar echter, over het geheel, het voorkomen van geloofwaardigheid draagt. Het is eerst in de laatfte tijden der vijftiende eeuw, door eenen van hunne *Spaanfche* Schrijvers, SALOMO BEN VIRGA, in zijn meermalen gedrukte boek, *Schebet Jehuda*, (*de Schepter van Juda*,) te voorfchijn gebragt, doch, hij kan het heel wel uit een ouder berigt overgenomen hebben. Volgens dit verhaal, boden de *Joden* vergeefs geld aan, om verfchoond te mogen blijven; de Koning gaf hun tot befcheid: „ dat zij toch ook de „ *Christenen* zouden dwingen, zich te laten befnijden, „ indien zij eens de overhand hadden." De *Joden* hielden hem het voorbeeld van JOZUA voor, die, bij zijne veroveringen, niemand tot het *Joodsch* geloof genoodzaakt, maar van de *Heidenfche* fteden alleen begeerd had, dat zij de *zeven geboden van* NOACH zouden onderhouden. Maar de Koning wilde daar in geen voorfchrift voor zich erkennen; „ het was genoeg," zeide hij, „ dat zijne Bisfchoppen, en de

„ Op-

„ Opperfte te *Rome*, hem geleerd hadden, dat allen, „ die niet door den doop wedergeboren waren, verlo- „ ren moesten gaan." Toen zij hem, eindelijk, voorftelden, dat de *Israëliten* van het bezit des Heiligen Lands waren uitgefloten, omdat zij hetzelve veracht hadden; dat men zich dus behoorde te vergenoegen, met hen ook van het eeuwig leven uit te fluiten, dewijl zij hetzelve niet begeerden; hernam SISEBUT: „ Met betrekking tot tijdelijke goederen moest men den „ menfchen wel alle vrijheid laten, om die te verwer- „ pen; maar de goederen der ziel moest men hen „ dwingen aan te nemen, even als men een kind „ dwong, om te leeren, het geen hem voorgefchreven „ was." Met één woord, hij liet, bij flot, de voornaamfte *Joden* gevangen zetten, van welken een gedeelte, uit vrees voor nog harder ftraffen, het *Christendom* aannam. Die genen, die hunnen godsdienst getrouw bleven, bergden zich in het *Frankifche* rijk.

ISIDORUS, Aartsbisfchop van *Sevilla*, de geleerdfte Bisfchop der *Westerfche* Kerk van dezen tijd, keurt deze handelwijze, in zijne Jaarboeken, openlijk af, en noemt ze eenen ijver zonder verftand. Naar zijne meening had SISEBUT het geloof niet met geweld opdringen, maar met goede gronden moeten aanprijzen. Niet alleen verklaart hij zich dus in zijne werken, maar in de Kerkvergadering van *Toledo*, in het jaar 633, op welke hij voorzitter was, in tegenwoordigheid van den Koning SISENANT, zal zijne gematigdheid ongetwijfeld veel gedaan hebben, tot het befluit dier vergadering, dat, in het vervolg, geen *Jood* meer tot het *Christelijk* geloof gedwongen zou worden. Evenwel fchijnt ISIDORUS het zoo ver niet te hebben kunnen brengen, dat de vergadering de toen heerfchende begrippen van

ijver voor den Godsdienst geheel verzaakte, alzoo zij deze bepaling bij haar besluit voegde, dat die *Joden*, welke voorlang genoodzaakt waren geweest, *Christenen* te worden, zoo als ten tijde van den godzaligsten Vorst SISEBUT geschied was, dit opgedwongen geloof moesten behouden, dewijl zij den doop, de zalving, en het avondmaal ontvangen hadden, opdat de naam van God niet gelasterd, en het geloof verachtelijk gemaakt worde.

Die zelfde verkeerde ijver straalt ook nog door in andere besluiten dezer vergadering, omtrent de *Joden*: Elk Priester of Leek, die den *Joden*, voor een geschenk, bescherming en bijstand tegen het *Christelijk* geloof zou verleenen, (dit zal waarschijnlijk beteekenen, die hen beschermde, dat zij niet tot den doop gedwongen werden,) zal uit de gemeenschap der Kerk gesloten worden; „ gedoopte *Joden*, die nög steeds „ hunne versocijelijke besnijdenis," zoo drukt zich de vergadering uit, „ en andere van hunne gebruiken ble„ ven verrigten, zullen van de Bisschoppen te regt ge„ steld, en met geweld daar van afgehouden worden."

Nog harder waren de volgende besluiten der vergadering: wanneer de *Joden* hunne zoontjes besneden hebben, zullen deze aan de ouders ontnomen; en zoo zij dienstknechten besneden hebben, zullen die in vrijheid gesteld worden; ja, in het gemeen, *zou men alle kinderen der* Joden *van hunne ouders afscheiden*, opdat zij niet in derzelver dwalingen verward werden, *en die*, of in kloosters, of onder het opzigt van godvruchtige personen, zoo wel *in het ware geloof*, als tot goede zeden, *laten opvoeden*; daar tegen zouden kinderen van gedoopte *Joden*, die trouweloos jegens CHRISTUS waren, evenwel van hunne vaders erven;

be-

bekeerde *Joden* zullen met de overigen van hunne Natie geene verbindtenis houden, op ftraffe van openbare kastijding; *Joden*, die *Christen* vrouwen hadden, zouden van de Bisfchoppen vermaand worden, om derzelver geloof aan te nemen, en, als zij dit weigerden, zou hun huwelijk ontbonden worden; gedoopte *Joden*, die omtrent het geloof verdacht zijn, zouden niet toegelaten worden, als getuigen; ook zou, volgens 's Konings bevel, volftrekt geen *Jood* eenig openbaar ambt bekomen; of *Christelijke* lijfeigenen en dienstknechten hebben.

Van dezen tijd af vermenigvuldigden de wetten der *West-Gothifche* Koningen, en der Kerkvergaderingen in *Spanje*, betreffende de *Joden*, en tegen dezelven, meer en meer. De gematigder gevoelens van ISIDORUS, welke bovendien flechts de uiterfte geweldddadigheid afkeurden, gingen met 's mans dood, in het jaar 636, geheel verloren.

Reeds in het jaar 638 verklaarde eene nieuwe Kerkvergadering, te *Toledo*, dat zij, dewijl haar Koning, CHINTILA, een *Allerchristelijkst* Vorst, vol brandenden geloofsijver, met de Priesters van zijn Rijk befloten had: *het* Joodfche *Bijgeloof* in hetzelve *uit te roeijen, en geene andere, dan* Katholijke *inwoners, te dulden*, dezen ijver niet kon laten verkoelen, en daarom eenftemmig met hem, en zijne wereldlijke ftanden, vastftelde: „ dat geen Koning, in het vervolg, „ den troon zou beklimmen, voordat hij, bij eede, „ beloofd had, de wetten tegen de *Joden* te zullen „ handhaven." Ook noodzaakte de gemelde Koning CHINTILA de *Joden*, die, hoewel gedwongen, het *Christendom* hadden aangenomen, tot eene fchriftelijke verbindtenis, dat zij bij het *Christen* geloof zouden blijven.

On-

Onder de regering van den Koning REKKESWINTH, in de jaren 653 en 655, werden alle deze besluiten, door nieuwe Kerkvergaderingen te *Toledo*, bekrachtigd, hoewel de Bisschoppen met woorden erkenden, dat deze Natie, welke God, wegens hare zonden, van het hoofd tot den staart vernederd had, verdiende beklaagd, en, dewijl CHRISTUS ook voor haar gestorven was, met alle zorgvuldigheid behandeld te worden.

Met dit alles waren er *Christenen*, en zelfs Priesters en Kerkendienaars, die *Christenen*, als lijfeigenen, aan *Joden* verkochten, hetwelk in eene nieuwe vergadering te *Toledo*, in het jaar 656, uitdrukkelijk verboden werd.

De Koning ERWIG gaf, onder anderen, verscheidene wetten tegen de *Joden*: *Dewijl*, zeide hij, in eene derzelven, *de geweldenaars het rijk der hemelen met geweld nemen*, *zal ieder* Jood, *die zich*, *en de zijnen*, *nog een jaar aan den Doop onttrekt*, *met honderd geeselslagen*, *en verbanning uit het land*, *benevens verbeurdverklaring zijner goederen*, *gestraft worden.* Deze en andere wetten, met alle de voorheen gemelde, werden op de *twaalfde Kerkvergadering te Toledo*, in het jaar 681, op nieuw, bekrachtigd.

Doch de zwaarste slag trof de *Joden* in het jaar 694, onder den Koning EGIZA; deze gaf aan de *zeventiende Kerkvergadering*, te *Toledo*, in het gemelde jaar, door hem bijeengeroepen, last, onder voorwendsel, dat de *Joden*, met die van *Afrika*, tegen zijn volk en land hadden zamengespannen, om een vonnis tegen hen op te maken; gelijk dan deze Vergadering ook vaststelde, dat alle afvallige en trouwelooze *Joden*, in geheel *Spanje*, voor altijd, slaven zijn, hunne goederen verbeurd verklaard worden, en

ge-

gedeeltelijk aan de *Christen* kerken vervallen zouden; ook zou men hunne kinderen, van het zevende jaar af, van hen nemen, en in het *Christendom* opvoeden.

Men heeft uit den zamenhang van alle deze wetten en gebeurtenisſen met regt beſloten, dat al ſedert het jaar 638 geene andere *Joden* in *Spanje* geduld zijn, dan die zich lieten doopen. Maar deze nieuwe *Christenen*, door geweld en bedreigingen bekeerd, bleven grootendeels in hun hart *Joodschgezind;* van hier die herhaalde beſchuldigingen van der *Joden* trouwelooshe- den jegens het *Christendom*, en van het ſchenden van hunnen Doop, dien men hun echter ſlechts had opgedrongen. Daar tegen gebruikte men ſteeds verkeerde middelen, welke door eenen kwalijk beradenen ijver werden ingegeven, en het is als eene zeldzaamheid aantemerken, dat JULIANUS, Aartsbisſchop van *Toledo*, in het jaar *686*, een boek tegen de *Joden* ſchreef, waartoe eene tegenwerping der *Joden* aanleiding gaf, dat JEZUS niet in het zesde duizendtal jaren na de ſchepping geboren was, zoo als evenwel de voorzeggingen voorſpeld zouden hebben, maar reeds veel vroeger, in het vijfde duizendtal. Dit werk is in drie Boeken verdeeld, hebbende tot tijtel: *Demonſtratio ſextae aetatis, ſive de Christi adventu adverſus Judaeos Libri tres;* in het *eerſte Boek* bewijst hij, dat de *Joden* deze hunne berekening willekeurig in de H. Schrift hebben ingebragt, maar dat, daar tegen, in het *Oude Testament*, zoodanige kenmerken des tijds van de geboorte des MESSIAS, bij voorbeeld, de verwoesting van den *Joodſchen* Staat, de afſchaffing van den *Mozaïſchen* Godsdienst, de bekeering der *Heidenen*, en meer anderen, zijn opgegeven, uit welke met de grootſte overtuiging kon beſloten worden, dat dezelve voor lang moet ge-

beurd

beurd zijn. Bij deze gelegenheid spreekt hij, in het voorbijgaan, van het voorgeven der *Joden*, dat er nog steeds een Koning, van *Joodschen* afkomst, in het verre Oosten zou regeren.

In het *tweede Boek* toont hij, uit het *Nieuwe Testament*, aan, dat CHRISTUS alle de kenmerken van den MESSIAS bezit, en dat de *Apostelen* de *Joden* van hunnen tijd daar van overtuigd hebben.

Met dit alles vond hij het dienstig, in zijn *derde Boek* aan te wijzen, dat JEZUS waarlijk in het zesde duizendtal van jaren onder de menschen verschenen is. Doch, hier vermaant hij van eersten af de *Christenen*, dat zij zich, bij de rekening der *Joden*, niet aan den *Hebreeuwschen* Tekst behoeven te storen. Daar zijn alszins zes wereldtijden, die niet naar jaren, maar naar *geboorten*, bepaald moeten worden: van ADAM tot den *Zondvloed*; verders tot ABRAHAM, DAVID, de *Babylonische* Ballingschap, CHRISTUS, en het einde der wereld. Mitsdien is CHRISTUS in het *zesde*, eigenlijk 5,200 jaren na de schepping, geboren. Want in deze Tijdrekening moest men de LXXII *Joodsche* Taalsmannen volgen, die onder ingeving van den H. Geest geschreven hadden, maar niet den *Hebreeuwschen* Tekst, die van de *Joden* vervalscht was; men ziet, dat JULIANUS dit derde Boek van zijn werk liever had mogen weglaten.

Uit *Spanje* waren vele *Joden* naar het naburige *Frankische* Rijk gevlugt, alwaar hun lot, over het geheel, dragelijker was. In het jaar 629 liet wel de Keizer HERAKLIUS aan den *Frankischen* Koning DAGOBERT verzoeken, dat hij de *Joden*, naar zijn voorbeeld, tot den Doop noodzaken, of uit zijn land jagen wilde, in welk verzoek DAGOBERT bewilligde, maar in hoe

ver-

verre zijn bevel desaangaande volbragt is, kan men niet zeggen.

Reeds veertien of vijftien jaren vroeger had eene Kerkvergadering te *Parijs* allen toegang tot openbare ambten voor de *Joden* gesloten, hetwelk door KLOTARIUS II bevestigd was. Ondertusschen bleven zij in het Rijk, zonder dat zij van Godsdienst behoefden te ververanderen; onderhoudende zich voornamelijk met den koophandel, zelfs van menschen, die thans onder *Christenen* zelve niet vreemd was; de *Joden* kochten vele kinderen van arme ouders, welke zij weder aan buitenlandsche volken verkochten. Een zwaar hoofdgeld, hetwelk opgebragt moest worden, noodzaakte de arme lieden tot dezen zoo onnatuurlijken stap. Dit duurde, tot dat de Koningin BATHILDIS, in het jaar 655, dit hoofdgeld afschafte, waarna zij den *Joden*, ten strengsten, zoodanigen handel verbood.

Wanneer WAMBA, Koning der *Gothen*, in *Languedok*, de *Joden*, omtrent het jaar 675, even als in *Spanje*, wilde dwingen, namen zekere Abt RAIMIRUS, en de Graaf van *Toulouse*, zich de zaak der *Joden* aan, die zij zelfs gewapenderhand beschermden. WAMBA zond zekeren Graaf PAULUS, die zeer in zijne gunst deelde, om dien opstand te beteugelen; maar deze, in plaats van de muitelingen te bestrijden, werd het met hen eens, en liet zich, te *Narbonne*, tot Koning kronen. Thans kwam WAMBA, in persoon, sloeg den Graaf, dien hij gevangen kreeg. Nu ondervonden de *Joden* inzonderheid de uitwerksels van 's Vorsten toorn. De wetten tegen hen werden ten scherpste uitgevoerd, en zij ten lande uitgebannen.

Evenwel moeten zij spoedig weder voet in dit gewest gekregen hebben, alzoo nog in deze zevende eeuw

hun-

hunne school te *Lunel* in *Languedok*, tusschen *Montpelliers* en *Nimes*, in vollen bloei geraakte, zijnde voorts niet alleen vermaard, door hare groote Leeraren, en een aantal geleerde mannen, maar ook door de liefdadige inrigting, volgens welke de leerlingen, op kosten der Natie, onderhouden werden. Te *Lunel* zal de beroemde SALOMO JARCHI, een der geleerdste *Joden*, geboren, of ten minste opgevoed zijn, gelijk zijn bijnaam, *Jarchi*, (*Maankundige*,) eene toespeling op *la Lune* zal behelzen, en dus op de stad *Lunel*. Anderen echter geven hem *Troyes* in *Champagne*, tot geboorteplaats, maar een ander *Joodsch* Leeraar, ZACHARIA *de Leviet*, is zeker een inboorling van deze stad, schoon hij een *Spanjaard* genoemd wordt, hetwelk daar in zijne reden heeft, dat deze stad thans onder het gebied van *Spanje*, gelijk geheel *Languedok*, behoorde.

In dit tijdperk, schoon het bepaalde jaar onzeker is, zullen de *Joden*, ten einde hunne bezittingen veilig over te maken, toen zij uit *Spanje* en *Frankrijk* naar *Italië* moesten vlugten, het gebruik der *Wisselbrieven* hebben uitgevonden.

ACHTSTE EEUW.

Zagen wij, dat de *Joden* nog steeds spraken van een Rijk ergens in het Oosten, waar hun Godsdienst de heerschende, of de Godsdienst des lands was, om het verwijt te ontgaan, dat de schepter van *Juda* geweken was; de Geschiedenis der bekeering van den Koning van een land, *Chozar* genaamd, zal misschien daar toe uitgedacht zijn, om dit voorgeven te onderschragen.

Het

Het geval zal gebeurd zijn omtrent het midden van de *achtste eeuw*, en zal zich hoofdzakelijk dus toegedragen hebben. De Koning van het land *Chozar*, die als een verstandig, godvruchtig Vorst, hoewel een *Heiden* zijnde, beschreven wordt, kreeg, in eenen droom, of, zoo als anderen zeggen, door de verschijning van eenen Engel, onderwijs, dat zijn Godsdienst aan God niet behaagde, waarom hij besloot, naar eenen beteren Godsdienst, dan de zijne was, onderzoek te doen. Hij ontbood, ten dien einde, aan zijn Hof eenen Wijsgeer, eenen *Christen*, en eenen *Muhammedaan*; met deze sprekende, werd hij ras overtuigd, dat hun Godsdienst geene voorkeuze verdiende. Daar op liet hij den *Joodschen Rabbi* IZAAK SANGARI bij zich komen, die hem deed begrijpen, dat zijn volk, het aan hun beloofde land, en hun geloof, van God zelven den eersten rang boven allen verkregen had; hij onderrigtte hem, dat ADAM in dat land geschapen werd; dat ABEL en KAÏN eigenlijk met malkanderen getwist hadden, wie van hun beiden dat land tot zijn aandeel hebben zou, en dergelijke meer. De Koning, van dit alles overtuigd, schroomde evenwel, zich openlijk voor den Godsdienst der *Joden* te verklaren, vreezende voor eenen opstand van zijne onderdanen. Hij begaf zich heimelijk op reis, met zijnen opperveldheer, en, met dezen, in eene woestijn, aan de zee gekomen, vond hij daar, in een hol, *Joden*, die den *Sabbath* vierden. Van dezen liet hij zich besnijden, en keerde daar op naar zijn rijk terug; hier maakte hij, voorzigtig, alle behoorlijke schikkingen, om zich gerust te kunnen verklaren, en ontdekkende, dat er eene menigte *Joden*, in het geheim, in zijn rijk waren, gelukte het hem, met hunne hulp, en door den

ijver van *Rabbynen*, welke hij van elders ontbood, meer dan 100,000 inwoners van zijn land tot het *Joodsche* geloof te bewegen. Eerst behaagden hem de *Karaiten* het meest, omdat zij zich stipt aan de Wet van MOZES hielden, maar ook hier in onderwees hem de bovengemelde IZAAK SANGARI beter; waar na hij een' Tabernakel liet oprigten, volkomen gelijk aan dien, welken MOZES had opgerigt, met al deszelfs toebehooren; zijn geheele rijk werd *Joodsch*, en hij zelve was een magtig en gelukkig Vorst.

Derdehalf honderd jaren daar na was dit rijk nog den *Joodschen* Godsdienst toegedaan; gelijk toenmaals een van 's Konings opvolgers, JOZEF genaamd, aan eenen *Spaanschen Rabbyn*, CHASDAI, schreef, in eenen brief, welke tot antwoord moest strekken op eenen brief van CHASDAI, die, zich veel moeite gegeven hebbende, om op te sporen, waar dit Land, of Koningrijk *Chozar* gelegen ware, en om van hetzelve, en den toestand der *Joden* aldaar, nadere berigten te bekomen, eindelijk eenen brief derwaards had medegegeven, aan zekere gezanten van eenen Koning GABLIM, waarop hem het schriftelijk antwoord van den gemelden Koning JOZEF bezorgd werd, in hetwelk deze hem meldde de geschiedenis, uitgestrektheid, en de staatsregeling van zijn rijk. Onder deze berigten vindt men ook verschijningen van eenen Engel, die eenen van zijne Koninklijke voorzaten in het ware geloof behield; overwinningen over de naburen, tot aan *Konstantinopolen* toe; en andere zeer onwaarschijnlijke omstandigheden meer.

Daar is nog een boek, hetwelk de zamenspraak van den *Rabbi* SANGARI met den eersten dezer bekeerde Koningen van *Chozar* bevat, en daarom het Boek

Cho-

Chosri, of liever *Chozari*, genoemd wordt. Dit boek zal in de taal van dat land beschreven, vervolgens, in de twaalfde eeuw, door den *Rabbi* JUDA HALLEVI, in het *Arabisch*, en eindelijk, door R. JUDA, zoon van PAULUS TIBBON, in het *Hebreeuwsch*, of liever *Rabbynsch*, vertaald zijn. Het is tweemaal door *Joodsche* geleerden, en ook door JOAN BUXTORF, te *Bazel*, in druk gegeven.

Deze geschiedenis, welker echtheid BUXTORF in het midden laat, is gewis in hare omstandigheden een verdichtsel, gelijk wij zeiden, waarschijnlijk uitgevonden, met oogmerk, om het bestaan van een *Joodsch* Rijk aan te wijzen, tegen de *Christenen*, die ten sterksten aandrongen, dat het ophouden eener *Joodsche* regering, in de Oude Godspraken, als een kenmerk van de komst van den MESSIAS, voorzegd, voorlang dadelijk plaats had.

Niemand weet iet van een Koningrijk *Chozar*; Aardrijkskunde noch Geschiedenis kent hetzelve. Naar de beschrijving, welke ons het Boek *Chosri*, en de brief van den Koning JOZEF, opgeven, zou het ergens in het zoogenoemde *Groot Tartaryën* moeten gelegen zijn, naar de *Kaspische* Zee heen; maar hoe veel moeite zich ook *Joden* zelve gegeven hebben, zij hebben het niet kunnen opsporen. Dat de bovengemelde R. CHASDAI, in eenvoudigheid van zijn hart, eenen brief derwaards aan zekere vreemdelingen heeft medegegeven, bewijst nog niet, dat men hem niet met eenen verdichten brief, als 't ware van eenen Koning JOZEF, misleid heeft. Evenwel is het niet onmogelijk, dat er hier of daar met eenen *Tartaarschen* of *Arabischen* stam iet zij voorgevallen, hetwelk door bijvoeging,

opsiering, verdraaijing, eindelijk dit geheele vertelsel heeft voortgebragt.

Wat het Boek *Chosri* betreft, zelfs *Joodsche* geleerden hebben reeds, en met grond, geoordeeld, dat R. HALLEVI, die iet had horen vertellen, gelijk hij zelve hier en daar laat blijken, van de bekeering van eenen Koning van *Chozar*, daar van gebruik gemaakt heeft, om een gesprek van denzelven met eenen *Joodschen* Leeraar op te stellen, ten einde daar in de gronden voor te dragen, welke de voortreffelijkheid van den *Joodschen* Godsdienst boven alle anderen zullen bewijzen; omtrent op die wijze, als PLATO, CICERO, en andere, dergelijke gesprekken van merkwaardige mannen geschreven hebben, om daar in zekere Wijsgeerige, of andere onderwerpen, te behandelen. Men ontmoet daarom ook in dit Boek het één en ander van de *Kabbalistische* Wijsheid der *Joden*, en andere van hunne spitsvinnige leerstellingen, het onderscheid der *Karaïten* en *Rabbaniten*, over de vokaalstippen in de *Hebreeuwsche* Taal, met een woord, de hoofdsom van die geleerdheid, welke waarschijnlijk bij de *Spaansche Rabbynen*, in de tiende eeuw, beoefend werd.

Doch, laat ons, met terzijdestelling van dit fabelachtige, de echte geschiedenis der *Joden* vervolgen, en hunnen toestand in de achtste eeuw beschouwen. Over het geheel genoten zij rust en vrijheid van hunnen Godsdienst en inwendig bestuur, onder de *Chalifen*, of opvolgers van MUHAMMED, gedurende deze eeuw, en hunne scholen waren in bloei. Onder den nieuwen tak van deze Vorsten, de *Abassiden* genoemd, genoten de *Joden* bijzonder de gunst van den *Chalif* ALMANZOR, die van alle kanten geleerde lieden aan

zijn

zijn Hof ontbood, onder welken verscheidene *Joodsche* geleerden waren, ten einde aan de onbeschaafde *Arabieren* liefde en lust tot de wetenschappen in te planten. Zijn eerste Lijfarts was een *Jood.* De *Joden* maakten een goed gebruik van deze gunstige gelegenheid, om hunne scholen meer dan ooit te doen bloeijen. R. JOZEF en R. SALOMO, *Gaon* of *de Uitmuntende*, zaten voor in de school van *Pumbeditha*, omtrent het jaar 740 tot 760, en hadden tot opvolger DOREUS, insgelijks een' *Gaon* of *Uitmuntenden*, vervolgens ANANIAS en MALCHA, in het jaar 770.

De school van *Sora* had insgelijks twee vermaarde mannen aan het hoofd, die beiden den naam van JUDA voerden. De een was de zoon van NACHMAN, de ander van OUTRINEUS. Sommigen schrijven aan den eersten van deze twee het Boek: *de Groote Lessen*, of *Beslissingen*, (*Hilchoth Gedoloth*,) toe, welks Schrijver, volgens anderen, een ander *Joodsche* geleerde van dezen tijd is, te weten, *Rabbi* SIMEON BEN KAHRA, of KAIRO, hoewel hij niet tot de klasse der *Uitmuntenden* gerekend werd; in dit Boek wordt geleerd, dat er maar één grond-artikel des geloofs is, *daar is één God!*

R. ACHA was niet minder beroemd door zijne groote geleerdheid, en zijne verhandeling over de voorschriften der Wet, onder den tijtel van *Schealtoth*, of *Vragen*, maar in twist geraakt zijnde met SAMUEL, toenmalig *Hoofd der Gevangenis*, werd hij niet alleen uitgesloten van den tijtel van *Gaon*, of *Uitmuntende*, maar SAMUEL benoemde, bij zijn sterven, in het jaar 747, tot zijne spijt, met voorbijgaan van R. ACHA, deszelfs dienaar, NITHRONIUS, tot zijnen opvolger. R. ACHA, dit niet kunnende verkroppen, verliet de school, en be-

begaf zich naar *Judea*, alwaar hij overleden is, terwijl zijn knecht de fchool, dertien jaren lang, beftuurde.

R. ANANUS had, in het jaar 755, insgelijks het verdriet, van uitgefloten te worden van den tijtel *Gaon* of *Uitmuntenden*, omdat men zijne regtzinnigheid verdacht hield, dewijl hij het hoofd werd van de gezindte der *Sadduceën*, misfchien liever der *Karaïten*, welke gezindte men meende, dat geheel opgehouden had, maar welke onder hem nieuwe krachten kreeg, en zelfs voor de *Thalmudisten* geducht werd.

In *Perfië* bejegende, omtrent het jaar 770, den *Joden* het verdriet, dat de *Imam* GIAFFAR, *de Regtvaardige* bijgenaamd, eene wet tegen hen, even als tegen de *Christenen*, uitgaf, dat zij, die uit eenen van deze Godsdienften tot het *Muzelmans* geloof overgingen, de eenigfte erfgenamen van hun geflacht zouden zijn; hetwelk eene groote menigte *Joden* overhaalde tot dezen ftap, om zich dus van de geheele nalatenfchap hunner ouderen, of nabeftaanden, meester te maken.

De *Chalif* AL MOHDI, wordt gezegd, den *Joden* insgelijks ongenegen te zijn geweest, welke hij wilde dwingen, om zijnen Godsdienst te omhelzen, of ten minfte noodzaakte, een teeken te dragen, hetwelk hen van de *Muzelmannen* onderfcheidde.

Gunftiger werden zij behandeld door AL MOHDI's broeder en opvolger, den zoo vermaarden HAROUN AL RASCHID, of AARON *den Regtvaardigen*, die, gelijk hij de geleerdheid en geleerde mannen hoogachtte, dus ook vele *Joodfche* geleerden ten Hove ontbood, en in groote achting hield. Zijn roem verbreidde zich zoo ver, dat KAREL *de Groote*, herfteller van het *Westersch*

tersch Keizerrijk, hem, door een gezantschap, liet begroeten, waar van wij zoo aanstonds nader spreken zullen, nadat wij eerst zien, welke lotgevallen de *Joden* gehad hebben in het *Grieksch-Romeinsche* Keizerrijk.

Gelijk de *Grieksche* Schrijvers de *Joden* hebben beschuldigd, dat zij, omtrent het einde der zevende eeuw, den *Arabischen Chalif*, YEZID I, zouden hebben opgestookt, om aan de *Christenen* van zijn rijk het gebruik en de vereering der Beelden te verbieden; zoo hebben zij ook verhaald, dat één of meer *Joden* aan den Keizer LEO *den Isauriër*, toen hij nog, in zijne jeugd, met een handwerk zijn bestaan moest zoeken, de Keizerlijke kroon en een heel lang leven beloofd hebben, onder voorwaarde, indien hij, Keizer geworden zijnde, de Beelden van CHRISTUS en zijne Moeder overal uit de kerken zou laten wegnemen, en dat zij hem, toen hij werkelijk den troon beklommen had, daar aan herinnerd hadden; hetwelk dus de aanleiding zal geweest zijn van de Beeldenstorming en den twist over de Beelden, welke van dien tijd af, in de *Grieksche* Kerk, eenen aanvang nam.

De onwaarheid en beuzelachtigheid van deze vertelling, die uit andere omstandigheden genoeg kan aangetoond worden, blijkt allerklaarst daar uit, dat juist deze zelfde Keizer, LEO *de Isauriër*, omtrent het jaar 723, een bevel gegeven heeft, dat men de *Joden* in zijn rijk tot den Doop zou noodzaken; evenwel met geen ander gevolg, dan dat die genen, welke hadden moeten gehoorzamen, zich terstond afwieschen, als of zij zich van vuilnis wilden zuiveren. De gewone uitwerking van alle gedwongene bekeeringen, dat is, zij zijn geene bekeeringen, of veranderingen van kundigheden, gevoelens en handelwijzen.

In het *Frankische* Rijk waren de *Joden*, ten tijde van KAREL *den Grooten*, op het einde van deze, en het begin der volgende eeuw, door den koophandel, rijk en vermogende, zoodat zij, gelijk deze Vorst zelve zegt, zich beroemen konden, dat zij zelfs den Bisschoppen en Abten van derzelver kerkeschatten konden afkoopen, al wat hun behaagde.

Wanneer deze Vorst, in het jaar 797, LANTFRID en SIGMUND, als zijne gezanten, aan den *Chalif* HAROUN AL RASCHID zond, deed hij hen verzellen door eenen *Jood*, IZAAK, wel niet als hunnen medegezant, maar als eenen, die, kundig van de Oostersche zeden, gewoonten, en talen, geschikt was, om zaken te behandelen, en voor Tolk te dienen; de beide bovengemelde gezanten stierven onder weg, en IZAAK volbragt den hun medegegeven last, die waarschijnlijk bestond, om de vriendschap tusschen de beide Vorsten te onderhouden, waar aan den *Chalifen*, bestendige vijanden der *Grieksche* Keizeren, zeer veel gelegen was. Doch, KAREL had, zegt men, nog een bijzonder oogmerk, met dit gezantschap. Hij had, door eenige afgevaardigden, geschenken gezonden naar het gewaande graf, en de plaats der opstanding van CHRISTUS. Deze kwamen ook bij AL RASCHID, die hun niet alleen de begeerte van hunnen Vorst bewilligde, maar aan denzelven ook deze heilige plaats, in eigendom, overliet. Naar alle waarschijnlijkheid was dit enkel een verlof, voor hem en alle zijne onderdanen, om onverhinderd het heilige graf, in Bedevaart, te bezoeken, en hunnen Godsdienst aldaar met alle vrijheid te verrigten. Ondertusschen is hier uit, in volgende jaren, het verdichtsel ontstaan, dat KAREL het bezit van geheel *Palestina* verkregen hebbe; voornamelijk, dewijl

hem

hem de sleutels van het Heilige Graf, ja, van *Jeruzalem* zelve, zullen overgezonden zijn.

Izaak bragt den Keizer, onder andere kostbare geschenken van den *Chalif*, ook den eenigsten olifant mede, welken hij toen had, *Abulabaz* genoemd, wiens dood, eenige jaren daar na, te *Aken* voorgevallen, de *Frankische* Jaarboekschrijvers niet verzuimd hebben aan te teekenen.

In *Spanje* was, door den inval der *Arabieren*, die zich bijkans van dat geheele land meester maakten, alles zoodanig verward, dat wij geene bijzonderheden nopens de *Joden* in dat land, gedurende deze achtste eeuw, weten, dan alleen, dat een *Spaansche Jood*, SERENUS genoemd, misschien met deze onrusten zijn voordeel meenende te doen, zich als den MESSIAS opwierp, en zeer velen van zijne volksgenooten overreedde, om hem naar zijn gewaand Koningrijk te verzellen. Wat van deze Avanturiers geworden is, heeft de Geschiedenis niet aangeteekend; alleen berigt zij ons, dat de *Arabieren* zich van de goederen, door deze misleide *Joden* achtergelaten, meester gemaakt, en die, ten hunne eigene behoeve, verbeurd verklaard hebben.

Voor het overige zijn er blijken, dat de *Joden*, in *Spanje*, bij de *Arabische* Vorsten van dat land niet ongezien waren, als ook, dat de wetenschappen daar onder hen bloeiden. Omtrent het jaar 760 leefde, onder anderen, in *Spanje* een vermaard Leeraar, R. JUDA, een man van groote geleerdheid, en vlijtig nasporder der natuur, die eene Wijsgeerig Natuurkundige Verhandeling heeft uitgegeven, om te onderzoeken, waarom de zee het land niet overstroome. Hij vertaalde ook verscheidene boeken uit het *Arabisch* in

in het *Hebreeuwsch*, en verzamelde een Woordenboek in de eerstgemelde taal.

NEGENDE EEUW.

Al mamum, die, als *Chalif*, van het jaar 813 tot 833, over de *Arabieren* geregeerd heeft, was een beminnaar van geleerden en geleerdheid; en boezemde zijnen onderdanen algemeen eenen smaak in voor de wetenschappen. De *Joden*, die thans, niettegenstaande alle de wederwaardigheden, welke zij te ondergaan hadden, nogtans vele geleerde mannen onder zich hadden, en wier Hooge Scholen, te *Pumbeditha* en *Sora*, nog steeds de zetels van geleerdheid bleven, wier opzieners in de grootste achting waren, stonden bij dezen *Chalif* in bijzondere gunst. Hij liet de goede boeken, welke zij hadden, in het *Arabisch* overbrengen; onder hunne geleerden, die aan zijn Hof verkeerden, was inzonderheid zeer gezien een vermaard *Joodsch* Starrekundige, mashalla genaamd, die zich reeds onder zeven *Chalifen* ten Hove had weten staande te houden.

Men heeft eene lijst van de hoofden der bovengemelde scholen, welke wij hier voorbijgaan, om onze Lezers niet met weinig bekende namen te vervelen. In het begin echter van deze negende eeuw werd de school te *Sora*, door oneenigheden onder de Leeraren, geschokt, welke de verkiezing van een hoofd der school, eenigen tijd lang, beletteden, tot dat abumeus, hoofd der school te *Pumbeditha*, zijnen zoon, kohen zedek, naar *Sora* zond, wien het gelukte, den ledigen leeraarstoel aldaar te beklimmen, welke zelfs lang in zijn geslacht gebleven is.

On-

Onder de regering van AL MAMUM deed zich een bedrieger op, MOUSA, of MOZES geheten, die zich den zoon van AMRAM noemde, en zich voor den grooten Wetgever der *Joden* uitgaf, wien God uit de dooden zou opgewekt hebben.

De *Chalif* AL WATHEK, of WATHEK BILLAH, verklaarde zich, in het jaar 841, openlijk tegen de *Joden*, om twee redenen; omdat hij hen verdacht hield van ontrouw omtrent de geldmiddelen van het rijk, waarvan zij, onder zijnen voorzaat, het bestuur grootendeels in handen hadden gehad; maar ook vervolgde hij, in het gemeen, de genen, die den *Koran* niet wilden aannemen, of erkennen, als een goddelijk boek. De *Joden* werden, om deze en andere redenen, door zware belastingen gedrukt, en verpligt, om groote geldboeten aan de schatkist op te brengen.

Zijn broeder en opvolger, MOTAWAKKEL, behandelde de *Joden* nog strenger, en gebood hun, dat zij, ten einde men hen van de *Moslems*, of *Muzelmannen*, zou kunnen onderscheiden, eenen lederen gordel zouden dragen, verbiedende hun tevens het gebruik van paarden, maar willende, dat zij op ezels of muilezels zouden rijden. Hij sloot hen ook uit van alle ambten, regeringsposten en bedieningen. Deze wet van MOTAWAKKEL heeft ook bij de volgende regeeringen stand blijven houden; zelfs in onze tijden zijn nog, in het gebied der *Turken*, de *Joden*, even zoo als de *Christenen*, tot dergelijke teekenen van onderscheiding gedwongen.

Te midden van deze ongunstige omstandigheden, dreigden de driften van eerzucht den *Joden*, in hun eigen midden, nieuwe onheilen. Onder de regering van den laatstgemelden *Chalif*, was MENACHEM, zoon van JOZEF, één der *Uitmuntenden*, bestuurder van de school

school te *Pumbeditha*, toen men in het hoofd kreeg, hem eenen ambtgenoot, met name MATTHATIAS, bij te voegen. Hier uit ontstond verbittering, elk had zijnen aanhang, eindelijk behield MENACHEM de overhand, doch, twee jaren daar na overleden zijnde, liet hij het bestuur na aan MATTHATIAS, die er langer genot van had.

Het verval van het rijk der *Chalifen*, en de menigvuldige verwarringen en omwentelingen in hetzelve, gedurende het laatste gedeelte van deze eeuw, wanneer ook *Egypte* zich van dat rijk afscheurde, en zijne eigene *Chalifen* kreeg, hadden insgelijks een' nadeeligen invloed op den toestand der *Joden*, in die gewesten, die dikwijls genoodzaakt waren, de geringe overblijfselen van hunne oude voorregten en hunne vrijheid, voor zeer zware geldheffingen en belastingen, te koopen.

De starrenkijkerij was in deze eeuw eene geliefkoosde oefening voor vele *Joodsche* geleerden; onder anderen maakte zich zekere *Arabische Jood*, ALBUMANASSAR, beroemd, door zijne voorzeggingen uit den loop en stand der starren, van welker invloed hij zich verbeeldde, dat alle menschelijke zaken afhingen, zelfs de Wet en Godsdienst niet uitgezonderd. Hij beweerde, dat de *Joodsche* Kerk onder de vereeniging van JUPITER en SATURNUS geboren was, en dat die zelfde vereeniging eens het *Antichristendom* zou uitmaken. Voornamelijk voorzeide hij, dat het jaar 1460 doodelijk zou zijn voor den *Christelijken* Godsdienst. Deze man stierf in het jaar 886.

In het *Grieksche* Keizerrijk noemt de Geschiedenis van deze eeuw de *Joden* zelden; doch altijd met zekere bitterheid, misschien wel veroorzaakt of gescherpt, door den ijver, om de beeldstormers, bij gelegenheid

van

van den toenmaligen twist over de vereering der beelden in den Godsdienst, hatelijker te maken, als welke, ten aanzien van het verwerpen der beelden in den Godsdienst, met de *Joden* van hetzelfde gevoelen waren. Wij hebben reeds gezien, hoe de vereerders der beelden de *Joden* onregtvaardig hebben beschuldigd, dat zij LEO *den Isauriër* tot het afschaffen der beelden zouden hebben aangespoord; welke Keizer hun, met dit alles, geheel niet genegen was.

Zoo beschuldigen zij NICEFORUS, die in het begin der negende eeuw regeerde, dat hij, om zich op denzelven te handhaven, de *Joden* begunstigd, en hen met de goddelooze *Attinganen*, die, met de *Joden* en *Manicheën*, eenen goddeloozen, ketterschen hoop uitgemaakt, en zich aan allerhande tooverkunsten zullen overgegeven hebben, aan zijn hof geduld heeft.

Op dezelfde wijze brandmerken de vereerders der beelden MICHAEL *den Stamelaar*, als eenen beschermheer der *Joden.* Hij zal, te *Armorium* geboren zijnde, waar de *Attinganen* bijzonder talrijk waren, en, met den Doop, te gelijk de Wet van MOZES onderhielden, het onderwijs van eenen *Jood* gehad, en uit gunst jegens de *Joden* bevolen hebben, om op den *Sabbath* te vasten; verders maakt men dezen Keizer zwart, door hem aan te tijgen, dat hij de *Profeten* gelasterd, de opstanding der doden geloochend, en beweerd zal hebben, dewijl MOZES niets van den Duivel gezegd hebbe, dat er ook geen Duivel bestaat; hij gebood, dat men alleen bij het Opperwezen zou zweeren; hij telde den verrader JUDAS onder de gelukzaligen, en berispte het *Paaschfeest*, voorwendende, dat hetzelve niet op den juisten tijd gevierd werd. Zelfs zal hij alle godsdienstig onderwijs op de scholen verbo-

boden hebben. Duidelijk openbaart zich in dit alles een oogmerk, om den Keizer, die een bestrijder der beelden was, hatelijk te maken; zoodat men niet weet, of men den Keizer eene vrije denkwijze over den Godsdienst, of gebrek aan kennis van, of onverschilligheid omtrent denzelven, moet toeschrijven.

Nadat eindelijk, onder het staatsbewind der Keizerin THEODORA, de vereerders der beelden de overhand hadden behouden, schijnen de *Joden* op nieuw gedrukt te zijn, in het *Grieksche* Rijk, en waarschijnlijk zijn toen alle voorgaande strenge wetten tegen hen vernieuwd, en bekrachtigd. Ten minste, de geleerde *Patriarch* FOTIUS verzekert, dat er, in zijn' tijd, een wet was, die de *Joden* ter dood doemde, wanneer zij zich de goederen der kerk onregtvaardig aanmatigden. Meer vinden wij niet, aangaande de *Joden*, in de Geschiedenis van het *Grieksch-Romeinsche* Keizerrijk van deze eeuw.

Dewijl *Spanje*, hetwelk thans genoeg te doen vond, in de aanhoudende oorlogen tusschen de *Arabieren*, die in de vorige eeuw een groot gedeelte van hetzelve bemagtigd hadden, en de *Christenen*, die hunne zaken poogden te herstellen, ons voor deze eeuw, ten aanzien der *Joden*, geene bijzonderheden oplevert, zullen wij overgaan tot het *Frankische* Rijk, alwaar zij, onder KAREL *den Grooten*, gelijk wij reeds verhaald hebben, rijk en in aanzien waren, zoodat deze Vorst hen zelfs in staatszaken en andere verrigtingen gebruikte.

Dit verhinderde echter niet, dat de *Joden*, in deze en gene oorden en steden van het *Frankische* Rijk, door Bisschoppen, of bijzondere regeringspersonen, of het graauw, mishandelingen en beschimpingen te dul-

den hadden. Dit had bijzonder plaats in *Languedok*, in welk gewest het gemeene volk der ſtad *Beziers* gewoon was, de *Joden*, van *Palmzondag* tot *Dingsdag* in de *Paaschweek*, uit de ſtad te verdrijven, van welken hoon zij zich eindelijk bevrijdden, door eene ſchatting, welke zij aannamen, aan den Bisſchop dier plaats jaarlijks te betalen.

Te *Toulouſe* had eene andere openlijke beſchimping plaats, waarvan de oorſprong in het volgende verhaal vervat is. In, of kort na het jaar 715, zullen de *Joden*, te *Toulouſe*, den *Saraceenſchen* Vorst ABDERRAHMAN, in *Spanje*, uitgenoodigd hebben, om in *Frankrijk* te vallen, en de *Christenen* aldaar uit te roeijen; ook zal hij werkelijk een aanmerkelijk gedeelte van dit land veroverd, de inwoners omgebragt, en alleen aan de *Joden*, ingevolge van eene geheime verbindtenis met hen, vergund hebben, in alle vrijheid te *Toulouſe* te leven. Maar KAREL *de Groote*, ABDERRAHMAN naar *Spanje* terug geſlagen, en *Toulouſe* weder ingenomen hebbende, zal alle de *Joodſche* inwoners dezer ſtad ter dood veroordeeld, en niet, dan op hun erbarmelijk bidden, zich tot de doodſtraffe der voornaamſte verraders onder hen bepaald hebben; evenwel zoo, dat hij omtrent de overigen gebood, dat zij, voor het vervolg, alleen onder deze voorwaarde, te *Toulouſe* zouden blijven, dat jaarlijks één van hen, op drie bepaalde Feestdagen, voor de deur der kerk, van een' ſterk man, een oorvijg krijgen, en zij gezamenlijk drie ponden wasch, als eene belasting, opbrengen zouden.

Dit verhaal vindt men in eene Levensbeſchrijving van THEODARD, eenen Geestelijken te *Toulouſe*, naderhand Aartsbisſchop van *Narbonne*. Dat het geene waarheid be-

behelst, is uit verscheidene gronden door anderen reeds aangetoond. Ondertusschen is het zeker, dat de *Joden*, te *Toulouse*, dezen smaad lang hebben moeten verduren. Trouwens, omtrent het jaar 880 beklaagden zij zich deswegens, bij den *West-Frankischen* Koning KARELMAN, dat hun groot onregt werd aangedaan, smeekende, om de afschaffing van hetzelve. De Koning liet daar op, door den Hertog RICHARD *van Aquitanië*, eene vergadering der Bisschoppen van *Septimanië* en *Aquitanië* houden, te *Toulouse*, onder voorzitting van den Aartsbisschop van *Narbonne*, waarbij ook vele andere *Christenen* en *Joden* tegenwoordig waren. Als de wederzijdsche partijën hunne zaak ten kragtigste bepleitеden, bragt de bovengemelde THEODARD, toen nog een heel jonge knaap, twee bevelbrieven voor den dag van KAREL *den Grooten*, en deszelfs zoon, LODEWYK *den Godvruchtigen*, in welken het hier voorgemelde verhaal, en de uitspraak van KAREL, bevat waren. De *Joden* bragten hier wel tegen in, dat, naar hunne Wet, een zoon niet gestraft moest worden, om de misdaad van zijne vaderen; verders, dat zij geregtigd waren, om andere volken te oordeelen; maar niet van dezelven mogten geoordeeld worden; en dergelijke meer; maar THEODARD bewees hun, dat zij veelmeer, naar hunne eigene wetten, eene zevenmaal zwaardere straffe behoorden te lijden. Doch, het is niet der moeite waard, ons langer met deze vertelling van dit pleitgeding op te houden; de daar in voorkomende bescheiden van KAREL *den Grooten*, en zijnen zoon, LODEWYK *den Godvruchtigen*, zijn openlijk onechte stukken, gelijk er ook, onder de overige omstandigheden, heel veel voorkomt, hetwelk verdacht is. Hoe het zij, deze straffe

der

der *Joden* heeft te *Toulouse* tot in de twaalfde eeuw voortgeduurd.

Soortgelijke mishandelingen en beschimpingen der *Joden* werden, door de Geestelijkheid, vaak door haar gezag bekrachtigd. Dus schreef de Kerkvergadering te *Metz*, waar *Joden* woonden, en bij welke vergadering de Bisschop een voorstel tegen hen inleverde, in het jaar 888, op nieuw voor, dat geen *Christen* met *Joden* behoore te eten en te drinken, of spijze en drank van hen aan te nemen, dewijl zij veel van het geen de *Christenen* gebruikten, voor onrein hielden. Maar laat ons den draad der Geschiedenis volgen.

Onder LODEWYK *den Godvruchtigen* genoten de *Joden* van dezen Vorst bijzondere gunstbewijzen. Zij hadden vrijheid, om nieuwe *Synagogen* te bouwen, ook verwierven zij van hem andere voorregten. Tevens waren zij ten dezen tijde, door den koophandel, en geldwisselen en woekeren, zoo rijk en vermogende, dat zij, door de aanzienelijkste heeren van het Hof, alle gewenschte vrijheden verkrijgen konden.

LODEWYK had tot zijnen Geneesheer eenen *Jood*, ZEDEKIAS, die zeer hoog bij hem in gunst stond, maar die bij de ligtgeloovige en bijgeloovige *Christenen* van dezen tijd als een Tooveraar werd zwartgemaakt, van wien men honderd sprookjes vertelde; bij voorbeeld, dat hij menschen handen en voeten afhieuw, hen vervolgens geheel opat, en dan weder levend, en onverminkt, overgaf; zoo zou hij eens eenen geheelen hooiwagen, met paarden en voerman, opgeslokt, en vervolgens geheel, zonder in het minste beschadigd te zijn, weder hersteld hebben; waarschijnlijk verrigtte hij, tot vermaak van den Keizer en het Hof, eenige toen voor den grooten hoop onbegrijpelijke en onver-

klaarbare goochelkunstjes, welke door het bijgeloof, geholpen door afgunst en nijd, vergroot, en voor tooverij uitgekreten werden.

Hoe het zij, de invloed der *Joden* ten hove, en hun welstand was zoo groot, dat AGOBARD, Aartsbisschop van *Lions*, anders, naar die tijdsgelegenheid, een achtingswaardig man, door zijnen tegenstand tegen het overhand nemend bijgeloof, noodig oordeelde, omtrent het jaar 822, zich, in eenen langen brief, aan den Keizer te moeten beklagen, over de baldadigheid der *Joden*, die op de gunst van het hof steunden. Daar waren, schrijft hij onder anderen, Keizerlijke Afgevaardigden en bevelen te *Lions* gekomen, gunstig voor de *Joden*, straf voor de *Christenen*, en inzonderheid hard tegen hem; hij kon daarom niet gelooven, dat zij uit een besluit des Keizers voortkwamen. Ondertusschen was de baldadigheid der *Joden* daardoor zoo hoog geklommen, dat zij, gelijk de Aartsbisschop verzekert, den *Christenen* voorschreven, wat zij gelooven moesten, en dat zij in hunne tegenwoordigheid CHRISTUS lasterden; voornamelijk, dewijl 's Keizers afgevaardigden heimelijk uitstrooiden, dat hij de *Joden* beminde, en zijne Priesters gedreigd had. Dit alles, zegt AGOBARD, moesten zij daarom dulden, omdat zij aan hunne *Christenen* geleerd hadden, dat zij aan de *Joden* geene *Christenen* tot lijfeigenen behoorden te verkoopen; noch toe te laten, dat de *Joden Christenen* verkochten, om die naar *Spanje* te voeren; of *Christelijke* huisgenooten hadden, die, met hen, den *Sabbath* vieren, op zondag werken, en in de vasten met hen eten moesten; dat zij ook van de *Joden* geen vleesch behoorden te koopen, hetwelk dezen voor onrein hielden, en het daarom, al spottend, *Christelijk*

vee

vee noemden; noch ook dergelijken wijn. Dat de *Joden* dagelijks, in hunne gebeden, CHRISTUS en de *Christenen* vervloekten, getuigde niet alleen HIERONYMUS, maar de meesten van hen bekenden het zelve. Het is waar, hij had den *Christenen* voorgehouden, dat zij, dewijl de *Joden* lasteraars van hunnen Heer en God, CHRISTUS, waren, van dezelven geene vrienden en tafelgenooten zijn moesten; evenwel mogten zij, dewijl de *Joden* toch eens vooral onder hen leefden, zich aan derzelver leven, gezondheid en rijkdommen niet vergrijpen.

Maar de *Joden* integendeel, zoo klaagde AGOBARD, bragten het *Christen* geloof des te meer nadeel aan. Al pogchende maakten zij de eenvoudige *Christenen* wijs, dat de Keizer hun, om der Aartsvaderen wil, genegen was; dat zij eenen geëerden toegang ten Hove hadden; dat de fatzoenlijkste lieden om hun gebed en zegen verzochten, en wenschten, met hen denzelfden Wetgever te hebben; en dat de Keizerlijke Raden het verkoopen van hun vleesch en wijn geoorloofd vonden; zij vertoonden kleederen, welke hunne vrouwen van de Hovelingen ten geschenk hadden gekregen; zij mogten nieuwe *Synagogen* bouwen; onervarene lieden roemden zelfs, dat de *Joodsche Rabbynen* hun beter behaagden, dan de *Christelijke* Predikers; ja, de Afgevaardigden des Keizers verleiden zelfs de jaarmarkten, die op den *Sabbath* gehouden werden, ten believe der *Joden*, op andere dagen. Ten laatsten meldt AGOBARD nog aan den Keizer voorbeelden van *Christen* jongens, die de *Joden* gestolen, en aan de *Arabieren*, in *Spanje*, verkocht, en ook wel van *Christenen* gehandeld hadden.

Daar hij, in denzelfden brief, aan den Keizer be-

loofd had, hem eene verzameling van uitspraken te zullen zenden, welke ouder Bisschoppen en Kerkvergaderingen, over het onderscheid van den *Joodschen* en *Christelijken* Godsdienst, overeenkomstig de Heilige Schrift, gedaan hadden, opdat hij zou kunnen zien, dat de *Joden* verfoeijelijker zijn, dan alle andere Ongeloovigen; zoo volbrengt AGOBARD deze belofte, in eenen volgenden brief, die ook nog door twee andere Bisschoppen onderteekend is.

In denzelven worden de Kerkvaders HILARIUS, AMBROSIUS, en anderen, als getuigen aangevoerd, dat men met de *Joden* volstrekt geene verbindtenis onderhouden, of hunnen Godsdienst begunstigen mag. Onder deze getuigenissen staat ook een dergelijk gedrag van den *Apostel* JOANNES, omtrent CERINTHUS; want deze CERINTHUS, zegt AGOBARD, was wel een ketter, maar, als zoodanig, stemde hij toch in sommige leerstukken met de Kerk overeen; maar de *Joden*, daar tegen, logen en lasterden volstrekt God en zijne Kerk; hielden alleen zijnen dood voor waar; maar zagen dien dan nog als een' natuurlijken dood aan. Zij zeiden, dat hun God ligchamelijk is, en menschelijke leden, doch steeds onbuigzame vingeren heeft; dat hij op eenen troon zit, die van vier dieren gedragen wordt, besloten in een groot paleis; dat hij veel denkt, het geen overtollig is; waar uit, omdat het niet tot werkzaamheid komt, *Demous* ontstaan; en ontelbare andere ongerijmdheden meer van God. Verders beweerden zij, dat de letters van hun *Alphabeth* eeuwig zijn; en dat de Wet van MOZES lang voor de schepping geschreven is; dat er meer werelden, hellen en hemelen zijn; en wat dergelijke onwaarheden meer zijn, welke zij over elke bladzijde van het *Oude Testament* verdicht

dicht hebben. Van JEZUS vertellen zij, dat hij een jong aanzienlijk *Jood*, en leerling van JOANNES *den Dooper* geweest is, die ook vele leerlingen gehad, en onder dezen aan eenen, wegens zijnen harden kop, den naam van KEFAS, of PETRUS, gegeven heeft; dat eindelijk TIBERIUS hem, wegens vele dingen beschuldigd zijnde, in de gevangenis heeft laten werpen; inzonderheid omdat zijne dochter, aan welke hij eenen zoon, zonder eenen echtgenoot te hebben, beloofd had, in plaats daar van, een' steen ter wereld had gebragt; dat hij eindelijk, als een Tooveraar, opgehangen, en hem het hoofd, met eenen steen, verbrijzeld is geworden; dat hij bij eene waterleiding begraven, en zijn graf aan eenen *Jood*, om het te bewaken, toevertrouwd is geworden; dat eene overstrooming zijn ligchaam, bij nacht, heeft weggevoerd, hetwelk men, op bevel van PILATUS, een jaar lang vergeefs gezocht had; daarom had deze belast, dat, dewijl de *Joden* hem uit nijd hadden omgebragt, en hij, volgens zijne belofte, was opgestaan, zij hem zouden aanbidden, indien zij niet in de hel gestraft wilden worden. Ook zullen de *Joden* de *Christenen* beschuldigen, van het aanbidden van Afgoden, en de wonderwerken, welke bij de *Christenen*, door de voorbede der Heiligen, geschieden, aan de Duivelen toeschrijven.

Ten einde zijne voorstellen nader aan te dringen, reisde AGOBARD, in persoon, naar het Hof, evenwel zonder eenige vrucht, dewijl de Keizer hem bevel gaf, om naar zijn Aartsbisdom terug te keeren; waarop hij zich, met eenen brief, tot de voornaamste Staatsdienaren wendde, aan welke hij opheldering verzocht, hoe hij zich te gedragen had, omtrent *Heidensche* slaven, die aan *Joden* behoorden, indien deze slaven begeerden

 ge-

gedoopt te worden; gevende daarbij zijne verlegenheid te kennen, alzoo hij aan de eene zijde Gods oordeel vreesde, wanneer hij aan *Joden*, of aan derzelver dienstknechten, den Doop weigerde, en aan den anderen kant, dat hij menschen zou beledigen, wanneer hij zoodanigen doopte.

Uit eenen anderen brief van dezen Aartsbisschop, aan den *Aartskapelaan* ten Keizerlijken Hove, HILDUIN, en aan den Abt WALA, Staatsdienaar des Keizers, zien wij, dat hij op den vorigen brief geen antwoord naar zijnen zin bekomen heeft, dewijl hij in dezen klaagt, dat de *Joden* een Keizerlijk bevel verspreidden, uit kracht van hetwelke geen *Joodsche* slaaf, tegen den wil van zijnen meester, gedoopt zou worden; aan de echtheid van welk bevel AGOBARD voorgaf te twijfelen, omdat het, gelijk hij meende, regelregt tegen CHRISTUS bevel, om te doopen, aanliep.

Eindelijk is er nog een brief van AGOBARD aan eenen *Frankischen* Bisschop voor handen, opgevuld met klagten over de verleidingen en andere treurige gevolgen, uit de al te groote gemeenzaamheid met de *Joden* voortvloeijende. „ Velen," zegt AGOBARD, „ van „ onze gemeene *Christenen*, en van het volk ten „ platten lande, houden hen voor het eenig ware volk „ van God, bij hetwelk de uitoefening van den waren „ Godsdienst, en een zekerder geloof, dan bij de „ *Christenen*, beruste."

Niemand zal loochenen, dat AGOBARD zich door zijnen ijver te ver liet wegsleepen, dat hij, bij deze gelegenheid, blijken gaf van ligtgeloovigheid, welke men van hem niet verwacht zou hebben, en van eenen openlijken haat tegen de *Joden*, welke aan geenen *Christen* Bisschop betaamde; als ook dat hij, op eene

onbetamelijke wijze, zich inbreuken veroorloofde op het regt en gezag der Overheid, door zich te bemoeijen met zaken, welke hem niet aangingen, bij voorbeeld, het verplaatsen der week- en jaarmarkten, enz. Van den anderen kant echter kan men ligt begrijpen, dat de rijke, en aan het Hof veelvermogende *Joden*, op de zeden en godsdienstgevoelens van het volk, hetwelk ten dezen tijde, over het geheel, zoo flecht onderwezen en zoo onkundig was, eenen voor de *Christenheid* nadeeligen invloed gehad kunnen hebben, daar men zelfs van eenen *Diaken*, BODO genaamd, leest, die zich in het jaar 839 liet besnijden, en het *Joodsche* geloof omhelsde.

KAREL *de Kale* behield den *Joodschen* Lijfarts van zijnen vader, den hier voor gemelden ZEDEKIA, aan zijn Hof, en schijnt, over het geheel, den *Joden* in zijn rijk zijne bescherming verleend te hebben. Deze Geneesheer echter zal den Vorst deze gunst flecht beloond hebben, indien het waar zij, gelijk hem vele Schrijvers daar mede beschuldigen, dat hij KAREL, in het jaar 877, met vergif, zal omgebragt hebben; doch er zijn Jaarboeken, welke, zonder iet van vergif te gewagen, de dood van dezen Vorst eenvoudig aan eene ziekte toeschrijven.

Evenwel liet, ook onder deze regering, de ijver der Bisschoppen de *Joden* niet ongemoeid. Wij hebben nog een brokstuk van eenen brief van zekeren Aartsbisschop van *Lions*, welken sommigen aan AGOBARD willen toeschrijven, doch die waarschijnlijk geschreven is door REMIGIUS, die sedert het jaar 852 dit Aartsbisdom bekleedde. In dezen brief meldt deze geestelijke aan den Keizer, dat hij, door hem ondersteund, vele *Joden*, van allerhande kunne, stand en ouderdom, tot het

het *Christelijk* geloof overgehaald heeft, dat deze, op hunne beurt, weder de Ongeloovigen, inzonderheid kinderen en jongelingen, die ligter te bewegen waren, hadden opgewekt, om hen na te volgen; gelijk er dan ook velen van dezen toe bereid waren, voornamelijk, dewijl voor hun, elken zondag, door de Priesteren gepredikt werd. Maar als hunne ouders dit te weten kwamen, hadden zij een groot getal van dezelven, heimelijk, naar *Arles* gezonden. Doch de Bisschop had de genen, die gebleven waren, in de vergadering der gemeente laten komen, opdat die genen, welke wenschten, *Christenen* te worden, zich vrij uit verklaren zouden mogen. Terstond waren zes jongens, zonder eenige vermanende aansporing, den Priesteren te voet gevallen, en hadden om den Doop verzocht. Het zelfde hadden zij ook voor hem gedaan. Hun verzoek werd toegestaan, en weldra volgden nog zevenen-veertig anderen hun voorbeeld. Deze had hij aan de Priesters overgegeven, om hen te onderwijzen; de overigen had hij aan derzelver ouderen terug bezorgd. Bij slot verzoekt hij den Keizer, niet alleen hem behulpzaam te willen zijn, dat deze jonge *Joden* tot zonen der kerk konden opgevoed worden; maar ook, om aan den Bisschop van *Arles* uitdrukkelijken last te geven, dat hij op dezelfde wijze voor de zaligheid der genen zorgen zoude, die derwaards gebragt waren.

Het ware geenszins te bewonderen, indien de *Joden*, door soortgelijke behandelingen, zich gaarn vervoegden bij elke Natie, van welke zij mogten hopen, van zoodanige gewelddadigheden, omtrent hunne kinderen, bevrijd te blijven, gelijk zij dan ook door de *Fransche* Geschiedschrijvers beschuldigd worden, zamengespannen te hebben met de *Normannen*, die, ten

de-

dezen tijde, in verscheidene gewesten van *Frankrijk*, herhaalde invallen deeden, aan welke de *Joden* verscheidene steden, *Bourdeaux* en andere, door verraad, in handen zullen geleverd hebben, hoewel andere Geschiedschrijvers daar van een diep stilzwijgen in acht nemen.

Wij besluiten de Geschiedenis dezer *negende eeuw*, met dit berigt, dat in dezelve AMULO, of AMULARIUS, Aartsbisschop van *Lions*, een boek tegen de *Joden* geschreven heeft, onder den tijtel: *Contra Judaeos Liber, ad Carolum regem, Lotharii Imp. fratrem.*

TIENDE EEUW.

De tiende eeuw, welke in de Geschiedenis met eene zoo zwarte kool geteekend staat, wegens het algemeen verval van geleerdheid, kunde en wetenschap, was, ten minste gedurende deszelfs grootste gedeelte, niet zoo treurig voor de *Joden*, die zich beroemen, nooit zoo *uitmuntende* Leeraren, als in deze eeuw, gehad te hebben. Maar de verdeeldheden, welke van tijd tot tijd onder de Hoofden der *Joodsche* Natie ontstonden, en de verwarringen, welke het rijk der *Chalifen* te grond hielpen, waren op het einde dezer tiende, en het begin der elfde eeuw, oorzaak van zware onheilen voor de *Joden*, in het Oosten, alwaar hunne, tot hier toe zoo vermaarde Hoogescholen, eerst die van *Sora*, en eenigen tijd daarna ook die van *Pumheditha*, geheel te niet raakten, terwijl de voornaamste *Joodsche* geleerden, uit het Oosten, naar *Spanje* verhuisden, om veiligheid te vinden onder de bescherming der *Arabische* Vorsten in dat land.

Men

Men zal het echter voor loutere grootspraak aanzien, wanneer ons de *Joodsche* Schrijvers verhalen, dat hunne Natie, in het midden der tiende eeuw, in het Oosten, zoo talrijk en bloeijend was, dat alleen in de stad *Pheruz Schibbur*, niet ver van *Babylon* gelegen, 900,000 *Joden* zullen gewoond hebben. In zoo verre kan men hun gelooven, dat zij, om dien tijd, in die stad eene nieuwe school gesticht hebben, aan welker hoofd was R. SCHERIRA, die dezelve 30 jaren lang heeft doen bloeijen, en die ons beschreven wordt, als een man van groote geleerdheid, maar een doodvijand der *Christenen*, en voornamelijk der Monniken, tegen welke hij een boek schreef, en die hij *Eedbrekers* noemde. Om dezen ijver was hij geliefd en geëerbiedigd bij zijne leerlingen. In zijnen hoogen ouderdom droeg hij zijnen post over aan zijnen zoon, R. HAI GAON, van wien wij straks nader zullen spreken.

In het begin dezer eeuw was zekere DAVID *Hoofd der Gevangenis*, een trotsch heerschzuchtig man, die, gedurende de dertig jaren van zijn bewind, zoo veel gezag oefende, zeggen de *Joden*, als of hij een *Oppermagtig* Koning geweest was.

Zijne trotschheid gaf aanleiding tot verscheidene verdeeldheden onder de *Joden*, welke vervolgens den ondergang van hunne Hoogescholen veroorzaakten.

Op de Hooge school van *Pumbeditha* hadden de *Joden* R. MISBISCHER tot bestuurder der school verheven; DAVID zond eenen anderen derwaards, om zijn gezag te toonen. Dewijl elk van deze twee Leeraren zijnen aanhang had, ontstond er een twist, die vijf jaren duurde, wanneer men besloot, twee scholen in deze zelfde stad op te rigten, welk hulpmiddel nogtans spoedig erger bevonden werd, dan de kwaal.

De

De Hooge ſchool te *Sora* was ten dezen tijde in verval geraakt; DAVID zond R. JOM JOB derwaards, als Leeraar, maar dewijl het hem aan bekwaamheid ontbrak, om de Hoogeſchool uit haren vervallen ſtaat op te beuren, ontbood men R. SAADIAS GAON, in het jaar 927, uit *Egypte*, eenen man van groote geleerdheid, die weldra eene menigte leerlingen tot zich trok. Zijn eerſte werk was, de leer der zielsverhuizing, welke, ſedert verſcheidene eeuwen, in *Perſië* en *Arabië*, door velen geloofd, en zelfs door vele *Joden* omhelsd was, tegen te gaan, waarin hij vrij gelukkig ſlaagde.

Maar de Vorst der gevangenis, eene nieuwe verordening, welke met de wetten ſtreed, willende vastſtellen, weigerde SAADIAS, die te onderteekenen, hetwelk DAVID zoo zeer vertoornde, dat hij zijnen zoon aan den Leeraar zond, met bedreiging, dat hij hem zou doen dooden, zoo hij niet gehoorzaamde. Deze ſtoute onderneming verwekte eene opſchudding onder de leerlingen van SAADIAS, in welke deze afgezant duchtig werd afgeſlagen; doch de Natie werd verdeeld, en koos partij tusſchen deze beide hoofden. SAADIAS, in het eerst de magtigſte zijnde, deed DAVID afzetten, en deszelfs broeder, JOZEF, in zijne plaats, tot *Hoofd der Gevangenis* verkiezen. Doch DAVID, door zijne aanhangelingen onderſteund, vond eerlang middel, om zich in zijne waardigheid te herſtellen, waardoor SAADIAS genoodzaakt was, ten einde zijn leven te bergen, eene geheime ſchuilplaats te zoeken, in welke hij zeven jaren doorbragt, waarna hij zich met DAVID verzoende, en tot het beſtuur der ſchool wederkeerde, hetwelk hij nog eenige jaren na DAVIDS dood, in rust en met roem, bekleedde.

Gedurende zijne afzondering ſchreef deze geleerde man

man verscheidene werken, van welke sommigen onze tijden bereikt hebben. Hij was de eerste *Spraakkundige* onder de *Joden*, maar zijne schriften van *Spraakkundigen* inhoud zijn allen verloren gegaan, waarschijnlijk, omdat zij door de volgende ver overtroffen werden; doch zijne *Arabische Overzetting* der vijf Boeken van MOZES is verscheidene malen gedrukt; zijne verklaring van het Boek van JOB, insgelijks in het *Arabisch* geschreven, is ten minsten nog in Handschriften aanwezig, en zijne *Uitleggingen* over het *Hooglied* en DANIEL, in de *Hebreeuwsche* taal, zijn werkelijk in druk uitgegeven. Offchoon deze uitleggingen zich niet boven het middelmatige verhieven, echter strekt het den *Joden* tot eere, dat zij, in deze middel-eeuwen, de eenigste zijnde, die het *Oude Testament* in het *Hebreeuwsch* lezen konden, zich ook moeite gegeven hebben, om hetzelve te verklaren en op te helderen.

R. HAI GAON, BAR RAB SCHERIRA, of zoon van SCHERIRA, die zijnen vader, in het bestuur der nieuw opgerigte school te *Pheruz Schibbur*, was opgevolgd, en vervolgens hoofd der school te *Pumbeditha*, en, gelijk men meent, ook te gelijk *Vorst* of *Hoofd der Ballingschap* geweest is, draagt in de schriften der *Joden* den eernaam van *Uitmuntendste der Uitmuntenden*, zijnde hij tevens de laatste geweest van deze Leeraren, die met den tijtel van *Uitmuntenden* onderscheiden werden.

Men beweerde, onder de *Joden*, dat deze Leeraar, in eene regte lijn, van den Koning DAVID afstamde, en, ten bewijze daar van, eenen leeuw in zijn wapen voerde; dit voorwendsel is van allen grond ontbloot; wezenlijker eer behaalde R. HAI GAON, door zijne schriften, welke vrij talrijk waren; onder anderen schreef

hij

hij verhandelingen over *koopen* en *verkoopen*, *verpandingen*, *loonen* of *wedden;* ook eene over de *uitlegging der droomen*, welke te *Venetië*, in het jaar 1623, gedrukt is. Zijne vragen en bedenkingen over het Boek *Jetſirah*, of eene verhandeling *over de vorming*, zijn daar door merkwaardig, omdat hij daar in berigt geeft van de wijze, op welke men eertijds te *Jeruzalem* den naam JEHOVA geſchreven zal hebben, in welke ſommige *Christenen* ſporen van de leere der *Drieëenheid* gewaand hebben te ontdekken. R. HAI was ook dichter, van wien nog dichtkundige ſtukken overig zijn, in welken hij *de pligten der godsvrucht* verklaart. Hij was ook een groot *Kabbalist*, hebbende niet alleen de woorden, in deze kunst gebruikelijk, uitgelegd, maar ook is zijne verhandeling, *over de ſtem van God met magt*, vol *Kabbalistiſche* beginſelen. Met één woord, zijn roem van geleerdheid en wetenſchap was zoo groot, dat men, volgens getuigenis der *Joodſche* Schrijveren, van Oosten en Westen kwam, om met hem raad te plegen.

Hij had, gedurende zijn bewind, eene zware vervolging te verduren, welke, onder den *Chalif* KADER, tegen de *Joden* ontſtak, en in welke hij, met zijnen ouden vader, in de gevangenis werd geworpen. Zijn vader, R. SCHERIRA, een man van den hoogſten ouderdom, werd, op last van den *Chalif*, opgehangen. R. HAI had het geluk van te ontkomen, en heeft zelfs naderhand zijne lesſen op de Hoogeſchool hervat, tot het jaar 1037, in welk jaar hij, in den ouderdom van 69 jaren, overleden is.

Van zijnen opvolger, EZECHIAS, en deszelfs ongelukkig uiteinde, in eene herhaalde vervolging, welke het onheil der *Joodſche* Natie in het Oosten, en den on-

ondergang van hunne vermaarde scholen te *Sora*, welke reeds vroeger vervallen was, en te *Pumbeditha*, voltooide, zullen wij, bij de volgende *elfde eeuw*, meer moeten zeggen.

Hier staat ons alleen nog te berigten, dat de *Christenen*, in deze gewesten, steeds voortvoeren, de *Joden* te beschouwen, als hunne met de *Arabieren* zamenspannende vijanden, om, zoo lang zij de gunst der *Chalifen* genoten, den *Christenen* alle leed toe te voegen. Zoo verhaalt men, dat, wanneer de *Muhammedanen*, in het jaar 939, de kerk der *Christenen*, te *Askalon*, plunderden en verwoestteden, de *Joden* hun daarin de behulpzame hand geboden hebben.

In het *Grieksch-Romeinsche* Keizerrijk, hetwelk ons anders geene bijzonderheden omtrent de *Joden*, in deze *tiende eeuw*, oplevert, duurde de haat tegen de *Joden* ook nog gestadig voort; waarvan wij een merkwaardig voorbeeld ontmoeten in de *Legenden* van eenen *Armenischen* Monnik en Wonderdoener, NIKON, hetwelk, alhoewel wij voor de waarheid der daar bij verhaalde omstandigheden geenszins instaan, nogtans bewijst, dat deze haat tegen de *Joden* ook zelfs door meest geëerde Geestelijken onder de *Christenen* ten sterkste werd aangevuurd.

Men verhaalt ons, in deze *Legenden*, dat NIKON naar *Sparta* werd ontboden, om deze stad van de pest te bevrijden. Hij beloofde dit, onder voorwaarde, dat men de *Joden* uit de stad zou verdrijven, en toen deze voorwaarde volbragt werd, hield hij ook zijne belofte. Zekere JOANNES ARATUS, integendeel, bestrafte de inwoners dier stad zeer hevig, dat zij zoo onregtvaardig met de *Joden* gehandeld hadden; en bragt ook eenen van dezelven, onder voorwendsel, dat hij een kun-

kundig Handwerksman was, weder in de stad. Maar NIKON, die den naam dezer Natie niet mogt hooren noemen, joeg de *Joden*, met stokslagen, weg; en als ARATUS niet ophield, hem deswegens te lasteren, werd deze kort daar na, door eene ziekte, uit het leven gerukt.

Doch, laat ons de *Joodsche* Leeraren, die, uit hoofde van den afnemenden bloeistaat hunner zaken in het Oosten, naar het Westen, en bijzonder naar *Spanje* verhuisden, om onder de *Arabische* Vorsten in dat land een veilig verblijf te houden, derwaards verzellen. Deze Vorsten waren hunne Natie, in deze *tiende eeuw*, zoo genegen, dat zij hun vergunden, niet alleen in hun land vrij en veilig te wonen, maar ook verscheidene aanzienlijke scholen op te rigten, in welke vermaarde Leeraren onderwijs gaven.

Onder deze Leeraren was bijzonder beroemd, een der *Uitmuntenden*, MOZES *met den Zak*, of *de Zakkedrager* bijgenaamd. Deze man, uit het Oosten op reis zijnde, werd onder weg, door zeeroovers, gevangen genomen, met zijnen zoon, en door hen op de kusten van *Spanje* gebragt zijnde, daar, door de *Joden* van *Kordua*, losgekocht, uit liefdadigheid, zonder zijne verdiensten te kennen. MOZES, die door de roovers geheel was uitgeplunderd, begaf zich, als een arm man, enkel met eenen zak bekleed, waarvan hij zijnen bijnaam gekregen heeft, naar het school, alwaar hij in eenen hoek, onder de geringe lieden, plaats nam. Spoedig echter had hij gelegenheid, om zijne geleerdheid en verdiensten te openbaren, door zeer diepzinnige aanmerkingen te maken, over de vragen, welke voorgesteld, en de onderwerpen, die behandeld werden; zoodat de toenmalige Leeraar aldaar, hier over ver-

verbaasd, hem, eigener beweging, zijnen leerstoel afstond; ook werd MOZES, door de *Joden*, tot Hoofd hunner Natie verkoren, met eene aanzienlijke jaarwedde.

Zijne begeerte naar zijn vaderland deed hem wel het voornemen opvatten, om derwaards weder te keeren, maar de *Spaansche Chalif* HAKIM, of ALHAKIM, weigerde hem verlof, om te vertrekken. Deze Vorst, die zich van de *Chalifen* te *Bagdad* onafhankelijk gemaakt had, zag ongaarn, dat zijne *Joodsche* onderdanen zich derwaards keerden, om uitspraak in te winnen omtrent vraagpunten, of verschillen in den Godsdienst. De *Thalmud* namelijk was onder hen nog te weinig bekend, en de roem der geleerdheid van de Oostersche Leeraren was zoo gevestigd, dat zelfs het gebed, hetwelk de *Synagogen* van *Spanje*, in de dagen der verdrukking, en voornamelijk op de verzoendagen, gebruikten, door R. MISSIM, Hoofd van eenen der Oostersche Hoogescholen, was opgesteld. De geleerdheid en bekwaamheid van MOZES maakte deze raadplegingen overtollig, reden genoeg voor den *Chalif*, om hem in zijn land te houden, in hetwelk hij langen tijd het school bestuurde, tot dat hij, in het jaar 997, aan zijnen zoon, ENOCH, den troon overliet, gelijk de *Joden* spreken, die, naar hunne grootspraak, den leerstoel gaarne eenen troon of zetel noemden, en den Leeraar eenen schepter in de handen gaven.

Dewijl wij van den toestand der *Joden* in *Frankrijk*, of *Duitschland*, in welke landen zij nogtans zeer talrijk waren, gelijk het vervolg der Geschiedenis leert, weinig weten, spoeden wij voort tot de *elfde eeuw*, welke rijker is in gebeurtenissen, de *Joden* betreffende, zoo van voorspoed, als tegenspoed en verdrukking.

ELF-

ELFDE EEUW.

Zoo treurig de dageraad dezer eeuwe voor de *Joden* was in de Oosterſche landen, even zoo droevig was voor hun in het Westen deszelfs avondſtond, welke hun niet minder dan een' volkomen' nacht, dan den geheelen ondergang voor de volgende eeuw, voorſpelde, en toch bleef de Natie niet alleen, als een afzonderlijk volk, in wezen, maar leide zich met te meer ijver toe, op de kennis en beoefening van hunne Wet en Godsdienst, zoodat zij in deze en de naastvolgende eeuwen hare kundigſte en geleerdſte mannen, in dezen opzigte, heeft voortgebragt.

EZECHIAS, die, als *Hoofd der Gevangenis*, R. HAI BAR RAB SCHERIRA, in het jaar 1073, was opgevolgd, bekleedde deze waardigheid niet langer, dan twee jaren, toen hij, op naam van den *Chalif*, maar inderdaad door den *Sultan*, uit het huis van BUJA, die zich de magt des bewinds had aangematigd, alleen den naam van *Chalif* aan den Vorst overlatende, met zijn ganſche geſlacht, gevangen genomen, en, op twee kinderen na, die naar *Spanje* vlugtten, ter dood gebragt werd; deze vervolging ſtrekte zich tot de geheele Natie uit, wier ſcholen, op hoog bevel, geſloten, en ſedert niet weder geopend zijn geworden. De Leeraars werden gebannen en verſtrooid, en namen, met de aanzienlijkſten des volks, de wijk naar het Westen.

Welke de ware oorzaak dezer zoo hevige vervolging geweest zij, is, uit gebrek aan echte beſcheiden, niet bekend. Men leest van eenen twist, in het begin des beſtuurs van EZECHIAS, welke eene ſcheuring onder de *Joden* te wege bragt, ontſtaan zijnde tusſchen twee Leeraren in de Spraakkunst, AARON en MOZES, die

zich uitgaven voor hoofden van de zoons van *Aser* en *Nafthali;* deze twist zou misschien aanleiding hebben kunnen geven, dat de *Joden*, door hunne eigene schuld, in deze ongelegenheid gebragt zijn.

De *Joodsche* Geschiedschrijvers zeggen, dat de *Babylonische* grooten, nijdig over den grooten staat, welken het *Hoofd der Gevangenis* voerde, een oproer verwekt, en hem in hetzelve hebben omgebragt, eer het Hof in staat was, hem te hulp te komen.

Ondertusschen kunnen de verwarringen en omwentelingen, welke het rijk der *Chalifen*, ten dezen tijde, beroerden, en eindelijk geheel vernietigden, op meer dan eene wijze, tot dit onheil der *Joden* aanleiding gegeven hebben.

Hoe het zij, de *Joden* zelve erkennen, en het wordt algemeen aangenomen, dat de waardigheid van *Hoofd der Gevangenis* met EZECHIAS een einde hebbe genomen, en dat de *Joodsche* Natie, na hem, geen' ander tot die waardigheid verkoren heeft; men leest nog wel, in de *twaalfde eeuw*, van eenen SAMUEL, *Hoofd der Gevangenis*, maar indien er nog de één of ander naderhand dien eernaam heeft gevoerd, zij ontbeerden alle gezag en invloed. Zoo wordt er ook nog wel van *Scholen* gewaagd, doch dezelve waren te gering en onaanzienlijk, om eenigzins bij die van *Sora*, *Pumheditha*, en *Phirutz Schibbour*, genoemd te worden.

In *Egypte* werden de *Joden*, door den Vorst van dat land, HAKEM, derden *Sultan* uit het geslacht der *Fatimiden*, in het jaar 996 en vervolgens, hard gedrukt, die hen, even gelijk de *Christenen*, hunne kerken ontnam, hoewel hij hun echter, eenige jaren daar na, weder toestond, hunnen Godsdienst te belijden, en hun hunne *Synagogen* wedergaf. Hij overleed in

het

het jaar 1026. Bij gelegenheid van deze vervolging verlieten vele *Joden* hun geloof, en omhelsden den *Muhammedaanschen* Godsdienst. Zoo werd zekere JAKOB, zoon van JOZEF, een der voornaamste Staatsdienaren van den *Egyptischen Sultan*, van een' *Jood* een *Muzelman*. Zulke voorbeelden mogen zelfs in het gebied der *Arabieren* niet heel zeldzaam geweest zijn, daar men ze zelfs nog in de volgende eeuwen ontmoet, in landen, in welken *Joden* en *Muhammedanen* onder het gebied van *Christelijke* Vorsten woonden. Nog in het jaar 1233 gaf JAKOB, Koning van *Arragon* en *Majorka*, eene wet, dat geen *Jood* een *Saraceen*, of een *Saraceen* een *Jood* zou worden.

Het *Grieksch-Romeinsche* Keizerrijk voorbijgaande, als hetwelk ons, gedurende deze eeuw, niets, ten aanzien der *Joden*, oplevert, slaan wij het oog op *Spanje*, waar zij, in de landen onder het beheer der *Moorsche* Vorsten, in gunstiger omstandigheden verkeerden, waarvan zij echter, door den hoogmoed en heerschzucht van hunne aanzienlijkste geleerden, niet al het voordeel trokken, hetwelk men zou hebben mogen verwachten.

Die geleerden onder de *Joden*, welke met den eernaam van *Geonim* (*Uitmuntenden*) onderscheiden waren, gelijk wij gezien hebben, een einde genomen hebbende, in R. HAI BAR RAB SCHERIRA, werden vervangen door de klasse der *Rabbanim*, of *Rabbaniten*, die zich voornamelijk in *Spanje* vestigden, onder de regering der *Ommiaden*, toenmalige *Muzelmansche* Vorsten in dat land.

HASCHEM II, Koning van *Kordüa*, dien de *Joden* ASCHALEZ noemen, zoon en opvolger van dien HAKIM, die den geleerden MOZES *met den Zak* zoo bij-

bijzonder begunſtigd had, ging nog verder, dan zijn vader, en liet door eenen der leerlingen van MOZES, R. JOSEF BEN IZAAK BEN SCHAMES, den *Talmud* in het *Arabisch* vertalen, naar allen ſchijn, niet zoo zeer uit nieuwsgierigheid of belangſtelling voor zich, als wel uit redenen van Staat, ten einde, door den *Talmud* voor de *Joden* van zijn rijk, die daar de taal van het land, toen het *Arabisch*, ſpraken, en die het *Hebreeuwsch* eerst met moeite leeren moesten, verſtaanbaar en gemeenzaam te maken, hen terug te houden van hunne Bedevaarten naar *Bagdad*, en naar de ſcholen van het Oosten.

R. JOZEF ſlaagde gelukkig in deze vertaling, maar werd daar tevens zoo trotsch op, dat hij ENOCH, den zoon van MOZES, die Hoofd der Natie was, niet boven zich dulden kon. Hier uit ontſtond twist, waarin de *Joden* hunne partij kozen; doch dewijl die van ENOCH de ſterkſte bleef, werd JOZEF in den ban gedaan, zoodat hij, vergeefs zijne toevlugt tot het Hof genomen hebbende, zich naar *Bagdad* begaf, hopende op de voorſpraak van den beroemden R. HAI aldaar; maar deze weigerde, hem te ontvangen, omdat de *Synagogen* van *Spanje* hem in den ban hadden gedaan. Hij bleef derhalve te *Damascus*, alwaar hij overleden is, zonder ontſlag van den ban bekomen te hebben.

Indien wij aan de *Joden* geloof willen geven, zal het aanzien en de pracht van hun Opperhoofd in *Spanje* zoo groot geweest zijn, dat er alle dagen zeven honderd mannen uittrokken, kostbaar op de wijze der *Arabiſche* Heeren uitgedoscht, en gezeten op zeven honderd wagens, om NATHAN, zoon van ENOCH, kleinzoon van MOZES, te verzellen. Doch, dit is het eenigſte voorbeeld niet van grootſpraak, waar mede

zich

zich de *Joodsche* Geschiedschrijvers vermaken. Wij willen het gene zeker is vervolgen.

Een ander *Joodsch* Leeraar in deze *elfde eeuw*, R. IZAAK BEN JAKOB ALFESI, een geboren *Afrikaan*, uit het rijk van *Fez*, maar die in zijne latere jaren, waarschijnlijk met de *Almoravieden*, die eene nieuwe heerschappij in *Spanje* oprigteden, was overgekomen, en te *Kordua* leefde, waar hij in het jaar 1103, in den ouderdom van negentig jaren, gestorven is, vervaardigde een uittreksel uit den *Talmud*, hetwelk zoo veel opgang maakte, dat zelfs de aanzienlijkste *Rabbynen* er uitleggingen over schreven. Het grafschrift van dezen R. IZAAK, in zesvoetige verzen, op zijn graf gehouwen, luidde dus brommend: „ Dat er op dezen „ steen gehouwen zij, dat het licht der wereld is uit„ gegaan, en dat de fontein der wijsheid in dit graf „ rust. Komt, dochters van *Sion!* komt, en weent! „ de wereld is begraven, en vervalt tot blindheid. „ Weent en zucht, want de Verbondskist en de Ta„ felen der Wet zijn met dezen Leeraar verbroken."

Op deze wijze was de partij der geleerden, *Rabbaniten* genoemd, die den *Talmud* in waarde hielden, en bij de Wet van MOZES ontallijke mondelijke geboden voegden, steeds de heerschende, hoewel de *Kareën*, of *Karaïten*, die alle deze bijvoegselen verwierpen, zich aanhoudend tegen hen verzetteden, doch ver het kleinste getal onder de Leeraren uitmaakten.

Eene andere beweging ontstond onder de *Spaansche* geleerden, in deze eeuw, over een oud verbod, hetwelk den *Joden* de *Grieksche* taal en wetenschappen verbood, opdat zij niet met de afgoderijën der *Heidenen* besmet zouden worden; schoon men niet weet, van wien hetzelve zijn' oorsprong had, vinden wij

echter, in eene aanteekening op de *Misna*, dat er, ingevolge van hetzelve, een vloek was uitgesproken over hem, die *een zwijn opbrengt*, en *zijnen zoon Grieksch leert*. De oorzaak van dit verbod was ondertusschen lang vervallen; duizenden van *Joden* spraken *Grieksch* in die landen, waar dit de gewone volkstaal was; en niet weinigen van hen hadden gebruik gemaakt van boeken, in die taal over verscheidene wetenschappen geschreven. Derhalve waagde R. SALOMO, te *Barcellona*, het, dezen banvloek te bepalen tot die genen, die zich, vóór dat zij twintig jaren oud waren, in het *Grieksch* oefenen zouden. Eindelijk schafte *Rabbi* MAR dit verbod geheel af, en van dien tijd af leiden de *Joden* zich meer en meer toe op de talen, wiskunde en andere wetenschappen, hetwelk een aanmerkelijk getal groote mannen onder hen voortbragt.

Dus hadden de *Joden*, in deze *elfde eeuw*, Schrijvers genoeg, wier schriften voor hun nuttig waren, en velerhande geleerdheid bevatten, hoewel zij tegenwoordig voor ons slechts geringe waarde hebben.

SAMUEL CHOFNI, geboren te *Kordua*, schreef aanteekeningen over de vijf Boeken van MOZES, waarvan het Handschrift in de Boekerij van het *Vatikaan* berust. Het werk wordt van hen, die het doorbladerd hebben, geprezen, schoon het tevens met leenspreuken en zinnebeelden opgevuld is. SAMUEL geraakte met eenen anderen geleerden van zijn volk in twist, gedurende welken hij, in het jaar 1034, overleden is.

Ook leefden, in deze eeuw, in *Spanje*, de vijf *Izaaken*, alle vermaarde Schrijvers, van welken de bovengemelde R. IZAAK BEN JAKOB ALFEZI één was; een ander dezer IZAAKEN was R. IZAAK BEN BARUCH,

die

die zijn geslacht afleidde van BARUCH, den Schrijver van den *Profeet* JEREMIA, en tevens beweerde, dat zijn geslacht reeds ten tijde van TITUS in *Spanje* gekomen, en daar sedert gebleven was. Hij zelve had zich inzonderheid toegelegd op de Wiskunstige wetenschappen, en in dezelve zoo veel vermaardheid verkregen, dat de Koning van *Granada*, die, wegens zijne liefde voor de *Wiskunst*, *de Wiskunstenaar* genoemd werd, hem ten Hove ontbood, om onderwijs van hem te genieten. Hier bleef hij tot aan zijnen dood, in het jaar 1104. Hij had aanhoudend verschil gehad met R. IZAAK, met den bijnaam ALFEZI, doch op zijn doodbed gebood hij zijnen zoon, denzelven, in zijnen naam, vergiffenis te gaan verzoeken, en ALFEZI beantwoordde deze grootmoedigheid zoo edelmoedig, dat hij dezen zoon, als zijn' eigen zoon, in huis nam, en tot zijne dood toe volhardde, hem de geheimen der Wet te leeren.

Schoon *Frankrijk*, in deze eeuw, niet zoo vruchtbaar was, in het voortbrengen van geleerde *Joden*, echter vindt men van enkelde gewag. De vermaardste onder dezen was R. GERSCHOM, of GERSCHIUM, wien echter sommigen te *Mentz*, in *Duitschland*, laten geboren worden. Hij schreef een Boek van *Instellingen*, hetwelk in het eerst wel weinig opgang maakte, maar omtrent het midden der *dertiende eeuw*, door de *Joodsche* Leeraren, algemeen, als eene verzameling van wetten, werd aangenomen, terwijl men aan den Schrijver den eernaam gaf van *het Licht der Fransche gevangenis*. Hij stierf in het jaar 1028, of, volgens sommigen, wel 40 jaren later. Dus dwalen zij, die zijnen leeftijd tot de *negende eeuw* brengen.

Misschien was R. GERSCHOM de eerste, die het ge-

bruik invoerde, om in de *Synagogen* te prediken, dewijl één van zijne leerlingen, MOZES genaamd, bijzonder met den bijnaam van *de Prediker* vereerd is geworden, wegens zijne welsprekendheid. Deze MOZES overleed in het jaar 1070, met de eere, dat hij den beroemden SALOMO *Lunaticus* tot leerling naliet.

Deze eeuw, eindelijk, bragt ook dien bedriegelijken Schrijver voort, die zeer beroemd, en bij zijne Natie eerwaardig is geworden, zoodat ook *Christelijke* geleerden, nog in later tijden, over hem verdeeld zijn geweest. Onder den naam van JOZEF, zoon van GORION, (*Gorionides*,) wilde deze onbekende gehouden zijn voor den ouden Geschiedschrijver JOZEFUS, onder wiens naam hij, in de *Hebreeuwsche* taal, een werk schreef, in zes Boeken, hetwelk, van de schepping af, de Geschiedenis van verscheidene, inzonderheid *Europische* Volken, van ALEXANDER *den Grooten*, het *Romeinsche* Rijk, maar voornamelijk der *Joden*, onder den tweeden Tempel, tot deszelfs verwoesting door TITUS, bevat. De Schrijver heeft deze zijne Geschiedenis, deels uit *Bijbelsche*, *Christelijke* en *Romeinsche* bronnen, deels uit *Apokryfe* Schriften, en voornamelijk uit den echten JOZEFUS, en wel, gelijk zeer waarschijnlijk is, uit eene *Latynsche* overzetting van denzelven, ontleend. Doch, in deze Geschiedenis staat zoo veel, het geen den ouden en echten JOZEFUS tegenspreekt; zoo veel, dat openlijk onwaar, fabelachtig, of ongeloofelijk is; zoo veel uit veel later eeuwen, zoo als het melden van de *Franken*, *Bulgaren*, *Turken*, *Alemannen*, *Lombarden*, *Denemarken*; zelfs verplaatst de Schrijver niet duister de zeven Keurvorsten, hij noemt ze Koningen, naar *Rome*, om eenen ouden *Romeinschen* Keizer te verkiezen, en te kronen,

dat

dat men ligtelijk besluiten kan, dat dit werk een ondergeschoven stuk is. De *Joden* noemden den Schrijver ook wel JOSIPPON, en men heeft ontdekt, dat hij het eerst in een boek van R. SAADIAS aangehaald wordt. De *Joden* twijfelden echter geheel niet aan de echtheid dezer Geschiedenis, en hebben ze, in het jaar 1490 te *Konstantinopolen*, en vervolgens elders, meermalen laten drukken. Dat de Geschiedenis in het *Hebreeuwsch* geschreven was, behaagde hun, terwijl de *Grieksche* taal, door den echten JOSEFUS gebruikt, bij hen in minachting was. Het waarschijnlijkst is, dat deze ongenoemde Schrijver, die zich voor JOSEFUS heeft uitgegeven, in de *elfde eeuw* geleefd heeft, en in *Bretagne* geboren is, dat hij de kroning van Keizer OTTO I, of den II, op het oog heeft gehad, en dat voorts zijn oogmerk geweest is, de Geschiedenis van den echten JOSEFUS te verdringen, hetwelk hem ook, ten aanzien van zijne Natie, vrij wel gelukt is.

De *Joden*, die in *Spanje*, onder de *Arabieren*, het over het geheel vrij wel hadden, veroorzaakten echter, omtrent het midden dezer *elfde eeuw*, door de schuld van eenen hunner geleerden, zich in het rijk van *Granada* eene groote vervolging. Zij waren in dat rijk, in het voorste gedeelte dezer eeuw, zeer in aanzien geklommen, toen R. SAMUEL LEVI, in het jaar 1027, Geheimschrijver en eerste Staatsdienaar des Konings werd, die al zijn gezag besteedde, om de eer van zijne Natie te bevorderen, over welke hij vervolgens tot hoofd werd aangesteld. Maar deze voorspoed werd in het jaar 1046 door een' vreesselijken schok vervangen.

Zekere R. JOZEF HALEVI, een geleerd en ijverig

Jood, kreeg in het hoofd, om de *Moslems*, of *Muzelmannen*, tot den *Joodschen* Godsdienst te bekeeren, hetwelk den toorn des Konings gaande maakte, die onzen ijveraar deed vatten en ophangen, waarna hij eene zoo strenge vervolging tegen de *Joden* aanrigtte, dat er meer dan 1,500 huisgezinnen door leden, welke ramp te zwaarder trof, omdat hun tegenwoordige voorspoed in dat land zoo hoog geklommen was, dat één hunner Schrijveren zegt: „ dat, wie niet van „ hunne heerlijkheid, van den luister en den voor- „ spoed, waarin zij leefden, heeft hooren spreken, „ onwetende is in de bekendste zaken." De storm der vervolging bedaarde nogtans spoedig, zoo zelfs, dat de bovengemelde R. SAMUEL LEVI, in het jaar 1055, zijnen zoon tot zijnen opvolger had, in alle zijne waardigheden, wiens trotschheid en hoogmoed even zeer gelaakt, als de nederigheid en zachtmoedigheid des vaders geprezen worden.

Meer gevaar liepen de *Joden* in *Spanje*, om dien tijd, van de *Christenen*. FERDINAND I, Koning van *Leon* en *Kastilië*, in het jaar 1065, zijnen laatsten veldtogt tegen de *Arabische* Koningen van *Saragossa* en *Toledo* willende ondernemen, werd door zijne gemalin, die tot bijgeloof toe godsdienstig was, aangespoord, om, eer hij den togt begon, alle *Joden*, die zich in zijn rijk bevonden, te doen nedersabelen, meenende zij, dat dit offer der *Joden* Gode behagen, en hem van de zege op de *Muzelmannen* verzekeren zoude. Gelukkig, dat zijne Bisschoppen edeler dachten, en den Koning terug hielden, van het doodelijk bevel te geven, waar het graauw en de soldaten, op hoop van plundering, reeds gretig naar wachtten. De toenmalige Paus, ALEXANDER II, schreef aan de

Spaan-

Spaansche Bisschoppen, bij deze gelegenheid, eenen brief, waarin hij hun gehouden gedrag goedkeurde, en hen hoogelijk prees, dat zij de *Joden* beschermd hadden, tegen de woede der genen, die hen hadden willen ombrengen. *Deze menschen*, schreef hij, *wilden, door eene blinde drift vervoerd, aan menschen het leven benemen, aan welke God misschien de zaligheid en onsterfelijkheid schenken wil.* Verders beriep hij zich op het voorbeeld van Paus GREGORIUS *den Grooten*, die geen geweld tegen de *Joden* gepleegd wilde hebben; eindelijk deed hij hun het onderscheid opmerken tusschen de *Arabieren*, die de *Christenen* vervolgden, en de *Joden*, die hun gehoorzaamheid bewezen, en dienstbaar waren.

Op deze wijze waren de omstandigheden voor de *Joden*, in deze *elfde eeuw*, in *Spanje*, niet ongunstig; ook schijnen zij in *Frankrijk* rust genoten te hebben, dewijl zij daar scholen en geleerde mannen hadden, gelijk wij in het voorgaande berigt hebben; ook hadden zij zich in *Duitschland* talrijk gevestigd, onder anderen te *Mentz*, *Trier*, *Keulen*, in *Beijeren*, zelfs in *Bohemen*, alwaar zij de *Christenen* tegen de invallen der Barbaarsche volken bijstonden, waarvoor zij dan ook vrijheid kregen, om in dat rijk, in de stad *Praag*, eene school of *Synagoge* te bouwen.

In *Hongarijën* moeten zij, in deze *elfde eeuw*, insgelijks gebloeid hebben, gelijk wij mogen opmaken uit eene en andere wet van den Koning LADISLAUS, *de Heilige* bijgenaamd, en van deszelfs zoon, KOLOMAN. De eerste verordende, in eene Kerkvergadering, welke hij, in het jaar 1092, te zamen riep, dat, zoo een *Jood* eene *Christen* vrouw genomen, of eenen *Christen* slaaf gekocht had, men dezelven in vrijheid stellen,

en

en den verkooper het geld zou doen terug geven, hetwelk, ten behoeve van den Bisschop, verbeurd zou zijn. KOLOMAN verbood, in eene wet, aan de *Joden*, *Christen* slaven te hebben, op straffe, van die te zullen verliezen, zoo zij er zich, na eenigen tijd, niet van ontdaan hadden. In eene andere wet stond hij hun toe, landerijën te koopen, op voorwaarde, dat zij die van *Heidensche* slaven zouden doen bebouwen, en dat zij hunne woonplaatsen niet zouden vestigen, dan waar een Bisdom was.

Doch, deze tijden van kalmte werden, tegen het einde dezer eeuw, in de meeste landen van *Europa*, afgewisseld met eenen hevigen storm van rampen, die den *Joden* den ondergang dreigde, en eene menigte van hen het leven kostte.

De drift der kruisvaarten, om het Heilige graf van CHRISTUS en *Palestina* aan de ongeloovige *Saraceenen* en *Muhammedanen* te ontnemen, welke tegen het einde dezer eeuw uitberstte, en alle volken van *Europa*, onder het teeken des *Kruis*, in de wapenen bragt, verwekte den *Joden* de treurigste onheilen.

In *Spanje* werd deze storm nog gelukkig afgewend. Wanneer daar de kruisvaart werd afgekondigd, en de Koning PETRUS I besloot, ook daartoe zijne magt te leenen, vertoonde een Geestelijke, NIKOLAAS van *Valentia*, aan den Vorst, dat hij zich niet zoo ver van huis behoefde te geven, om Ongeloovigen te bestrijden, nademaal hij er in zijn eigen land genoeg had, de *Joden* namelijk, welke men tot het *Christendom* behoorde over te brengen, al ware het ook met geweld. Maar de Koning weigerde, hem gehoor te geven, beweerende, dat men in den Godsdienst nooit geweld mogt gebruiken, dewijl zij, die op zulke wijze be-

bekeerd werden, terſtond weder tot dwalingen terugkeeren, wanneer de vrees voorbij is.

Men heeft naderhand de *Joden* beſchuldigd, dat zij zich de wraak der *Christenen* regtvaardig hadden op den hals gehaald, doordien zij aan de *Muhammedanen* kennis hadden gegeven van het voornemen tot eenen algemeenen kruistogt tegen hen, en dat zij de oogmerken en ontwerpen der *Christenen* aan dezelven verraden hebben. Doch, dewijl deze beſchuldiging eerst naderhand is ingebragt, en niet de minſte waarſchijnlijkheid heeft, is het blijkbaar, dat dezelve enkel is uitgedacht, om zoo vele wreedheden en gruwelen te verſchoonen, die toch niet te verſchoonen zouden zijn, al ware deze beſchuldiging al, ten aanzien van ſommige *Joden*, bewijsbaar.

Volgens den bijgeloovigen geest dezer tijden, vertellen ons de Schrijvers veel van gezigten en verſchijningen, welke in deze *elfde eeuw* zullen hebben plaats gehad, waardoor vele *Joden*, verſchrikt zijnde, het *Christendom* zullen omhelsd hebben. Eer zou men in dezelve voorſpooken mogen zoeken van de rampen, die zij, op het einde dezer eeuw, ondergaan moesten.

Doch, wat hier van zij, de kruisvaarders begonnen hunnen zoogenoemden heiligen krijg met het vermoorden en plunderen der weerlooze *Joden*. Zekere Priester, GOTSCHALK, zich, aan het hoofd van 15,000 landloopers, in optogt begeven hebbende, werd op den voet gevolgd door eenen anderen Priester, VOLKMAR genaamd, als mede door zekeren Graaf, EMIKO van *Leiningen*, die 12,000 man bijeengebragt had. Deze dweepende hoofden van eene onzinnige menigte deeden, op hunnen togt door *Duitschland*, in alle ſteden aan den *Rhijn*, *Main* en *Donau*, door welken zij trokken,

ken, ook in *Bohemen*, alle *Joden* ombrengen, onder voorwendsel, dat zij binnenlandsche vijanden van het *Christendom* waren. EMIKO, wiens slechte zeden hem waardig maakten, om eene zulke rooversbende aan te voeren, gaf zelfs voor, dat hij tot dezen moord der *Joden*, door een Goddelijk gezigt, geroepen was. Ja, niet alleen deze, maar het hoofdleger der kruisvaarders zelve, onder bevel van eenige voorname Vorsten en Heeren, onder welken GOTFRIED VAN BOUILLION, Hertog van *Neder-Lotharingen*, bijzonder uitmuntte, bedreef, in het jaar 1096 door *Duitschland* trekkende, dezelfde wreedheden.

Te *Mentz* werden 900, anderen zeggen wel 1,400, *Joden* vermoord, en verbrand, en onder dezen ook vrouwen en kinderen; vergeefs namen de *Joden* den toevlugt tot den Aartsbisschop ROTHARD, alzoo deze, noch ook zijne gewapende *Vasallen*, verhinderen konden, dat de *Joden* tot op het voorplein van het Bisschoppelijk paleis, ja, zelfs in de zalen van hetzelve, omgebragt werden. Maar een en ander Geschiedschrijver van de naastvolgende tijden voegt er bij, dat, wanneer Keizer HENDRIK IV, in het jaar 1098, onderzoek liet doen naar de goederen en bezittingen der omgebragte *Joden*, men onder de plunderaars en roovers van dezelven ook nabestaanden van den Aartsbisschop gevonden heeft, die, dewijl zij zich niet voor den Keizer wilden stellen, zich zochten te verdedigen, en als dit mislukte, de wijk naar *Thuringen* namen, en den Keizer met eenen opstand dreigden, waarom ook sommigen zich lieten verluiden, dat de Aartsbisschop zelve veel van het geroofde geld der *Joden* voor zich bekomen had.

COSMAS, Bisschop van *Praag*, zocht met meer opregt-

regtheid de *Joden*, in *Bohemen*, voor de woede dezer monsters te beveiligen, maar hem ontbrak de magt, dewijl zijn Hertog WRATISLAV tegenwoordig was.

Te *Keulen* overvielen de *Christen* inwoners zelve de *Joden*, hunne huizen en *Synagogen* plunderende, en de *Joden*, ten getale van omtrent 200, noodzakende, om, bij nacht, naar *Nuys* te vlugten, waar ze allen van de kruisvaarders gedood werden.

Te *Spiers* zochten de *Joden* beveiliging, door in het Koninklijk en Bisſchoppelijk paleis te vlugten; ook nam hen de Bisſchop JOANNES onder zijne beſcherming, en deed zelfs, van de *Joden* daar voor geld bekomen hebbende, zegt een Schrijver van dezen tijd, eenigen van hunne vervolgers ophangen.

Volgens dien Schrijver namen de *Joden*, te *Worms*, insgelijks hunne toevlugt tot den Bisſchop. Deze beloofde hun veiligheid, onder voorwaarde, dat zij zich zouden laten doopen, maar terwijl de kruisvaarders, voor de deur van het Bisſchoppelijk vertrek, op hun beſluit wachtten, bragten de *Joden* zich zelven liever om het leven, dan dat zij deze voorwaarde wilden aannemen.

Dit was op meer plaatſen het geval. De wanhoopige *Joden* verhaastten, op deze wijze, hun einde. Zij ſtieten malkanderen het mes in het lijf; mannen vermoordden hunne vrouwen, moeders hare kinderen.

Als, onder anderen, de kruisvaarders de ſtad *Trier* naderden, ſtaken eenige *Joden*, zoo vaders als moeders, hunne eigene kinderen met meſſen dood, zeggende: „ dat het beter was, hen in den ſchoot van „ ABRAHAM te doen overgaan, dan ten prooi te laten „ aan de woede der *Christenen*;" anderen, zich met ſteenen beladende, wierpen zich in den *Moezel*, en

kwa-

kwamen in het water om. Sommigen evenwel, die hun leven lief hadden, vlugtten in het Paleis van den Aartsbisschop EGILBERT, dien zij met tranen om hun levensbehoud smeekten. Deze Aartsbisschop, zich verbeeldende, dat het thans een geschikte tijd was, om met vrucht aan hunne bekeering te arbeiden, stelde hun voor, dat zij nu de straffe hunner zonden ontvingen, voor hun lasteren van den Zoon van God, en het verachten van deszelfs heiligste Moeder; doch, indien zij zich bekeerden, en zich wilden doopen laten, beloofde hij hun herstelling van hunne goederen, en veiligheid.

MICHAS, één der *Joodsche* Leeraaren, antwoordde den Aartsbisschop: „ Het was zeker voor de *Joden* „ noodzakelijk, het *Christelijk* geloof te belijden, op- „ dat zij niet dagelijks voor zoodanig gevaar zouden „ blootstaan; hij mogt hun derhalven melden, wat „ zij al te gelooven hadden, en hen slechts voor het „ geweld beschermen, hetwelk hen buiten dreigde." EGILBERT leide hun thans de zoogenoemde *Apostolische* geloofsbelijdenis, met eenige ophelderingen, voor, waarbij men alleen zalig kon worden. MICHAS verzekerde hem, met eenen eed, dat hij dit alles geloofde, en van het *Jodendom* afstand deed; omtrent het gene hij er niet wel van verstond, zouden zij den Aartsbisschop raadplegen, als zij slechts rust genoten; thans verzocht hij hem, hunnen Doop te bespoedigen, om hen uit het dringend gevaar te redden. Dus spraken ook alle de overigen. Zij werden terstond daar op gedoopt, maar vielen, in het volgende jaar, allen weder van het *Christendom* af; MICHAS alleen uitgezonderd. Niet langer duurden ook elders dergelijke bekeeringen der *Joden*, welke hun, uit vreeze voor de dood, waren afgeperst.

In deze omstandigheden trok Keizer HENDRIK IV, die zich te *Regensburg* bevond, zich de zaak der *Joden* aan, en gaf zelfs, in het jaar 1097, bevel, dat zij hersteld zouden worden in hunne goederen en bezittingen, tevens aan de genen, die zich hadden laten doopen, om hun leven te behouden, de volkomene vrijheid schenkende, om tot hunnen vaderlijken godsdienst weder te keeren.

Zoodanige waren de rampen, welke de eerste kruistogt der *Christenen* over de *Joden* bragt, van welke men rekent, dat in *Duitschland* alleen eenige duizenden, door deze vervolging, zijn omgekomen. De *Joodsche* Schrijvers hebben dit getal op 5,000 bepaald, en thans zich niet aan grootspraak schuldig gemaakt, dewijl de Schrijver der *Beijersche* Jaarboeken verzekert, dat men het getal der omgekomene *Joden*, in *Beijeren* alleen, wel op 12,000 bepalen mag.

Ondertusschen was *Duitschland* niet het eenigste tooneel van deze onmenschelijkheden; ook in *Engeland*, *Frankrijk*, *Spanje* en *Italië*, werden nu en in de volgende eeuw dergelijke moordtooneelen aangerigt. Men schreeuwde overluid, schrijft R. GANZ, der *Joden* Geschiedschrijver: *komt, laat ons hen vermoorden, dat men den naam van* Israël *niet meer gedenke!*

TWAALFDE EEUW.

Wij zouden van den staat der *Joden*, gedurende deze eeuw, in het Oosten, weinig weten, indien wij niet desaangaande een berigt hadden van eenen hunner Leeraren, R. BENJAMIN van *Tudela*, eene stad in het *Spaansch Navarre*, die, omtrent het jaar 1160, eene groote reize door de wereld ondernam, voornamelijk,

naar het schijnt, om nader bekend te worden met den toestand zijner alom door de wereld verstrooide Natie. Hij keerde in het jaar 1173 in *Spanje* terug, alwaar hij kort daar na overleden schijnt te zijn. Deze reize heeft hij in het *Hebreeuwsch-Rabbynsch*, kort, maar nogtans zakelijk, beschreven. Dit zijn boek is, na eenige oudere uitgaven, door CONSTANTYN L'EMPEREUR, met eene *Latynsche* overzetting, te *Leyden*, alwaar hij Hoogleeraar in de Godgeleerdheid was, in het jaar 1633, in 8vo. in het licht gegeven. De vermaarde, vroeg rijpe, geleerde JOAN FILIP BARATIER bezorgde er, in het twaalfde jaar van zijnen ouderdom, eene *Fransche* vertaling van, met acht verhandelingen, over den Schrijver en den inhoud van hetzelve, en over eenige andere onderwerpen, te *Amsterdam*, in het jaar 1734, in twee Deelen, in 8vo. In de eerste dezer verhandelingen zoekt de jonge Geleerde bijzonder te bewijzen, dat R. BENJAMIN deze reizen, eenige weinige togtjes in de nabuurschap uitgezonderd, nooit wezenlijk gedaan heeft.

Volgens den inhoud van dit boek, reisde deze *Rabbi*, van *Saragossa*, door het zuidelijk gedeelte van *Frankrijk*, voorts, ter zee, naar *Genua*, verders naar *Rome*, *Napels*, over het eiland *Corfu*, naar *Griekenland*, naar *Wallachië*, tot naar *Konstantinopolen*. Hier ging hij scheep, om eenige eilanden te bezien; stapte in *Cilicië* aan land, en doorreisde verscheidene *Aziatische* gewesten, tot aan *Jeruzalem*; ging verder naar *Damaskus*, *Bagdad*, en in het *Noordelijke* van *Azië*; voorts bezocht hij *Abyssinië*, benevens *Egypte*, en keerde eindelijk, over *Sicilië*, *Rome*, *Duitschland* en *Frankrijk*, naar zijn vaderland terug. Overal, en bijzonder in de voornaamste steden, geeft hij een verslag

van

van de merkwaardigheden in het volks-karakter; de regering, den godsdienst, den koophandel, de gebouwen en openbare gedenkteekenen. Maar zijn hoofdoogmerk is, om het getal der *Joden*, die op elke plaats woonden, op te geven, als ook derzelver toestand, hunne scholen en Leeraren, al hetwelk hij zorgvuldig doet. BARATIER, deze onderscheidene getallen opsommende, heeft, volgens R. BENJAMIN's opgave, gevonden 740,947 *Joden*, daar onder gerekend 300,000, welke volkomen onafhankelijke meesters zouden zijn van het land *Thema*, in het *Noordelijk Azië*, doch hetwelk BENJAMIN alleen van hooren zeggen kende.

Het zal aan onze Lezers, gelijk wij vertrouwen, niet onaangenaam wezen, eenige bijzonderheden uit deze reize hier te lezen. In de stad *Almozal*, over het oude *Nineve* gelegen, waar zich 7,000 *Joden* onthielden, vond hij ZACHEUS, die uit het huis van DAVID afstamde, en BEREN-ALFAREK, eenen vermaarden Starrekundigen, die den Koning ZIN ALDIN, waarschijnlijk *Sultan* ALADIN, een' beroemd Vorst der *Arabieren*, als een soort van *Kapellaan*, diende, hetwelk zeker vreemd moet voorkomen, dewijl de gemelde Vorst als een groot ijveraar van den *Muhammedaanschen* Godsdienst bekend staat.

Te *Pumbeditha*, welke stad van naam veranderd was, en thans *Elnabar* heette, zag hij de overblijfselen van de voormalige grootheid en vermaardheid der Hoogeschool aldaar; het graf van BOSTENAI, den *Vorst der Gevangenis*, die aan eene dochter van den Koning van *Persië* gehuwd was geweest; als ook twee graven van uitmuntende *Joodsche* Leeraren, met de *Synagogen*, welke zij voor hunne dood gesticht hadden.

De Hoogeschool te *Sora* was in hetzelfde diep verval;

val; even hetzelfde getuigt onze reiziger van die te *Nahardea;* de Leeraars waren naar het Westen geweken, en in het Oosten waren de scholen te niet gegaan. Evenwel waren de *Joden* in die oorden nog steeds talrijk. Te *Obkera*, welke stad R. BENJAMIN beweert, door den Koning JECHONIA, gedurende zijne ballingschap te *Babel*, gesticht te zijn, telde hij alleen 10,000 *Joden.*

Te *Bagdad* genoten de *Joden* vele voorregten. De *Chalif* MOSTANGED, die in de Reisbeschrijving ACHMED heet, hoewel hij maar twee jaren regeerde, was een groot begunstiger der *Joden.* Hij had, volgens onzen reiziger, eene groote menigte *Joden* in zijnen dienst, verstond de *Hebreeuwsche* taal, en had eenige kennis van de *Joodsche* Wet. Daar waren echter niet boven de 1,000 *Joden* in deze hoofdstad, hoewel zij er 28 *Synagogen*, en tien regtbanken, of gerigtshoven hadden, aan welker hoofd tien der aanzienlijksten uit de Natie waren, die zich op de voorkomende zaken toeleiden, en de *tien ledige mannen* genoemd werden, boven welken de *Prins*, of het *Hoofd der Gevangenis* het bestuur had. Van de eerwaardigheid en het aanzien van dit *Hoofd der Gevangenis* gewaagt de reiziger breedvoerig, dat zijn gezag zich uitstrekte over al de *Joden* in het gebied van den *Chalif*; dat hij zelfs door de *Muzelmannen* vereerd werd; dat hij verzeld was van 100 lijfwachten, wanneer hij den *Chalif* ging bezoeken, en van eenen Heraut, die voor hem uitriep: *bereidt den weg voor den Heer, den zoon van* DAVID!

In *Egypte* vond hij de *Joden* nog talrijk, gelijk zij reeds voor hunne verstrooijing zich steeds in een groot aantal in dat land gevestigd hadden. Hij telde er niet minder dan 30,000 in eene stad, welke hij *Chouts*

noemt,

noemt, en welke hij op de grenzen van *Ethiopië* plaatst; te *Mizraim*, nu *Kaïro*, waren er 2,000, die twee *Synagogen*, en met elkanderen gefchil hadden, wegens het openbaar lezen der Heilige Boeken, welke fommigen in één jaar geheel doorlazen, gelijk in *Spanje* en elders gefchiedde, terwijl anderen daar drie jaren toe befteedden. Te *Alexandrië* vond hij 300 *Joden*, de overigen waren verftrooid door alle de landfchappen en fteden van *Egypte*.

Opmerkelijk is het, dat R. BENJAMIN geheel geen gewag maakt van de beroemde *Joodfche* Leeraren, die te dezen tijde in *Egypte* bloeiden, bij voorbeeld, R. ABI JOZEF, vermaard *Rabbyn* van *Alexandrië*, die eene verhandeling heeft gefchreven: *van de Geesten, die de Hemelen bewegen, en van de voorzegging uit de ftarren.* Ook fpreekt BENJAMIN niet van MAIMONIDES, die in dezen tijd leefde, en, uit hoofde van zijn lang verblijf te *Kaïro*, MOZES *de Egyptenaar* genoemd is geworden. Wij zullen gelegenheid hebben, om meer van dezen geleerden man, ter behoorlijke plaatfe, te zeggen.

In *Palestina*, het oude vaderland der *Joden*, onthielden er zich flechts zeer weinigen. Te *Tyrus* waren er omtrent 500; waarvan eenigen zeer ervaren in de Wet. De meeste overigen werden gebruikt in de glasfabriek, zijnde het glas van *Tyrus* toenmaals in groote achting. Te *Cæfarea* bevonden zich omtrent 200 *Samaritanen*, en 100 te *Sichem*, welke laatstgemelde plaats thans de zetel van hunnen Godsdienst geworden was. BENJAMIN deelt ons de volgende bijzonderheden van hen mede: Hunne Priesters beroemden zich, in eene regte lijn, van AARON af te ftammen. Zij zijn zeer ftrikt,

in het vieren van hunne feesten, en döen hunne offeranden op den berg *Garizim*, enz.

Jeruzalem, voormaals de zetel van den *Joodschen* Godsdienst, bevatte thans naauwelijks 200 *Joden*, alle wolverwers; in de overige steden van *Palestina* waren er nog minder; in eene stad vond onze reiziger er slechts twee, in eene andere twintig, meest allen verwers. In de stad *Sunem* waren de meesten, omtrent 3,000. *Askalon*, ééne der oude *Filistijnsche* hoofdsteden, had 553 *Joden*, waarvan het grootste gedeelte *Samaritanen*, eenige weinigen *Karaïten*, en de overigen *Talmudisten* waren.

Te *Tiberias*, in *Galilea*, waar voordezen eene zoo beroemde Hoogeschool was, vond onze reiziger slechts vijftig *Joden*, die daar eene Hoogeschool hadden. ABEN EZRA, die 25 of 30 jaren na BENJAMIN te *Tiberias* kwam, zegt echter, dat hij met de *Leeraren, die daar waren*, geraadpleegd had. Was de staat van zaken, in zoo korten tijd, zoo zeer ten beste voor de *Joden* veranderd? of waren de bestuurders van die *Synagoge*, van welke BENJAMIN spreekt, zulke kundige lieden, dat ABEN EZRA met hen kon raadplegen?

In *Griekenland* woonden omtrent 200 *Joden*, op en aan den berg *Parnassus*, die denzelven bebouwden, en allerlei groenten inzamelden. Ook hadden zij eenige *Rabbynen* aan hun hoofd. Te *Corinthe* waren 300 *Joden*, te *Thebe* 2,000, die verwers of zijdereders waren. De *Rabbynen*, in deze laatste plaats, waren zoo geleerd, dat die van *Konstantinopolen* alleen hen konden evenaren. Voorts waren er ook te *Patras*, te *Lepanto*, en in andere steden, maar niet in groot getal, noch vermogend.

Te

Te *Konſtantinopolen* bevonden zich omtrent 2,000 *Joden*, welke in de voorſtad *Galata* of *Pera* woonden. Daarenboven waren er nog 500 *Karaïten*, die met de andere *Joden* in vrede leefden, alhoewel hunne wijk door eenen muur van de anderen was afgeſcheiden, om alle onlusten voor te komen. De *Joden* leefden in deze hoofdſtad van het *Romeinsch-Griekſche* rijk in groote verdrukking. Zij werden gehoond en geſmaad, niettegenſtaande de Keizer, thans MANUEL COMNENUS, eenen *Jood* tot Geneesheer had, die alle pogingen aanwendde, om de *Joden* bij hem in gunst te brengen. Onze reiziger voegt er bij, dat het den *Joden* verboden was, om door de ſtraten der ſtad te rijden, zij werden dikwijls door het graauw mishandeld, en met drek en modder geſmeten; zelfs brak het graauw meermalen, met geweld, in hunne huizen, zoodat zij, in nadruk, gezegd konden worden, in de hardſte ſlavernij te leven.

In *Italië* waren te *Genua* en *Piſa* zeer weinige *Joden*, uit hoofde van de vijandelijkheden, welke tusſchen deze ſteden en de naastbijgelegene plaats hadden. Te *Rome* waren zij in grooter aantal, en hadden vele geleerde *Rabbynen* onder zich, inzonderheid R. JECHIEL, Opperbewindsman van des Pauſen geldmiddelen. *Kapua*, alhoewel ſlechts 300 *Joden* bevattende, was echter beroemd, door de kundigheid van derzelver Leeraren; ook ſpreekt BENJAMIN hier van eenen Prins der Natie, wiens gezag zich uitſtrekte over al de *Joden* in *Italië*. Te *Napels* woonden 500 *Joden*, te *Salerno* 200; in deze laatſte ſtad ontmoette hij den geleerden SALOMO, den *Griekſchen* ELIAS, en R. ABRAHAM, een' inboorling van *Narbonne*, die den eerſten rang bekleedde.

Op de eilanden *Sicilië* en *Korsika* waren ook eene groote menigte *Joden*, voornamelijk op het eerstgemelde.

In *Duitschland* waren de *Joden* talrijk, en leefden in rust en vrede. Zij waren ijverig godvruchtig, en herbergzaam jegens vreemdelingen; zij wekten malkanderen op, om op hunne verlossing te hopen, tot dat *de stem der Tortelduive* zich liet hooren; eene uitdrukking, uit het *Hoogelied* ontleend, waarmede zij te kennen gaven, dat God hen eenmaal zal oproepen, ten einde naar *Jeruzalem* weder te keeren.

In *Frankrijk* vond BENJAMIN te *Barcellona* en *Girona* slechts weinige *Joden*; te *Narbonne* waren er 300, die den beroemden R. KALONYMO aan het hoofd hadden, een' man, die gezegd werd, in eene regte lijn, van DAVID af te stammen, en die zeer vermogend en rijk was, inzonderheid in landerijën, welke door de Heeren van dat land aan hem en zijne voorouders geschonken waren, uit hoofde van de onderscheidene diensten, door hen bewezen. Deze stad werd als het middelpunt van het *Joodsch* geloof en volk in *Frankrijk* aangemerkt.

Montpellier was toen eene aanzienlijke koopstad, vol *Turken*, *Grieken* en *Joden*, die zich uit vreemde landen derwaards begaven.

In de nabuurschap dezer stad was *Lunel*, alwaar de *Heilige Vergadering* gehouden werd, die zich nacht en dag op het onderzoek van de Goddelijke Wet toeleide; MESHUKAM, die toen in deze school voorzat, had vijf zonen, allen even geleerd; een van dezen was inzonderheid kundig in den *Talmud*, en vastede dikwijls; de vreemdelingen, die hier kwamen, werden, op openbare kosten, van alles verzorgd, opdat zij

zich

zich met niets, dan met hunne letteroefeningen, zouden te bekommeren hebben (*).

Onze Schrijver vond ook *Joodsche Synagogen* te *Marseille*, *Arles*, en elders, niet slechts in groote steden, maar ook in kleine plaatsen. Hij besluit zijne berigten met de stad *Parijs*, alwaar hij eene vergadering vond, die zich geheel toeleide op de beoefening der Wet en de herbergzaamheid, als welke alle *Joden*, die derwaards kwamen, als hunne broederen aanmerkte.

Op deze wijze geeft ons onze reiziger eene vrij volledige schets van den staat der *Joden*, in de toenmalige bekende wereld. Het is waar, men kan verscheidene, zelfs gewigtige, bedenkingen inbrengen, tegen de geloofwaardigheid van zijn reisverhaal. Onder de door hem opgegevene getallen zijn er reeds sommigen, die zeer verdacht zijn, dewijl dezelve in vele bijkans onbekende steden verbazend groot, en in groote steden, bij voorbeeld, te *Bagdad*, onwaarschijnlijk klein worden gevonden.

Ook is er in zijne verhalen zelve veel, hetwelk openbaar fabelachtig en onwaar is. Hier toe behoort het verhaal, (doch hetwelk BENJAMIN alleen van hooren zeggen had, alzoo hij zelve bekent, in dat rijk niet geweest te zijn,) aangaande een Koningrijk van *Thema*, alwaar zich de stammen *Ruben*, *Gad*, en de halve stam *Manasse* onthouden; het gene hij, bij zijne berigten van *Rome*, meldt van de *Romeinsche* Geschiedenis en derzelver gedenkteekenen; te *Jeruzalem*, van de graven van DAVID, en andere *Joodsche* Koningen, opgevuld met kostbaarheden; verders van het Paleis van

(*) Vergelijk hier voor, *bladz.* 144.

van NEBUKADNEZAR, van de *Synagoge* van EZECHIEL, en dergelijke meer. Ook heeft men met grond opgemaakt, dat deze *Rabbi* tot zijn hoofd-oogmerk gehad hebbe, het aanzien, de magt, de rijkdommen en de heerlijkheid zijner Natie in het Oosten, in het schitterendst licht te plaatsen, ten einde haar daar door over haren treurigen toestand in vele *Europische* landen eenigermate te troosten, en blijde hoop voor het toekomende bij haar te verwekken.

Ondertusschen, hoe weinig waarschijnlijkheid sommigen van deze berigten hebben; hoe dikwijls men ook twijfelingen kan inbrengen tegen den reisweg van den *Rabbi*, en den door hem opgegevenen afstand van verscheidene steden van malkander, dit alles geeft nog geen regt, om deze reize voor geheel verdicht te houden. R. BENJAMIN staat in deze opzigten gelijk met zoo vele reizigers, ook van onzen tijd, wier reisverhalen daarom niet geheel verdicht zijn, al hebben zij vele dingen vergroot, vele ongeloofelijke bijzonderheden, die zij van hooren zeggen hadden, in hunne verhalen ingelascht. Zucht voor zijn volk, liefde voor het wonderbare, en ligtgeloovigheid, maken de misslagen, welke BENJAMIN begaan heeft, heel wel begrijpelijk; en velen der grofste kunnen veroorzaakt zijn, indien hij zich meer op zijn geheugen, dan op zijne schriftelijke aanteekeningen, verlaten heeft.

Met dit alles dan heeft deze reisbeschrijving hare nuttigheid, om de toenmalige uitbreiding der *Joden* in een groot gedeelte der wereld, het een en ander van hunne gewoonten, gebruiken, als ook hunne aanzienlijkste Leeraren, te leeren kennen, om niet te zeggen, dat er ook niet weinige scherper getoetste aardrijkskun-

dige berigten in dezelve overblijven, van welke men gebruik kan maken.

Een tijdgenoot van R. BENJAMIN, R. MOZES PETACHIAS, van *Regensburg* geboortig, heeft insgelijks eene *Reize om de wereld*, of *door de wereld*, nagelaten, welke uit zijn Handschrift, door zijne twee broederen, opgesteld is. Zij is, onder anderen, door WAGENSEIL, in het jaar 1697, in druk uitgegeven.

Daar is, over het geheel, eene groote overeenstemming tusschen dit reisverhaal en dat van R. BENJAMIN, waarvan men de oorzaak waarschijnlijk daar in mag stellen, dat de beide broeders van PETACHIAS de aanteekeningen van hunnen broeder uit de reisbeschrijving van BENJAMIN hebben aangevuld, om ze dus bekwamer tot een geheel te brengen. Evenwel heeft PETACHIAS ook veel, dat hem eigen is.

Onder anderen ontdekte hij, in het noorden van *Azië*, in *Tartarijë*, eene soort van *Joodsche* ketters, die niet geloofden in de overleveringen der vaderen; zij vierden echter den *Sabbath* stipt, zoodat zij het brood, hetwelk zij op dien dag moesten eten, des vrijdags avonds sneden; zij stonden dien geheelen dag naauwelijks van hunne plaats op, aten hunne spijs in het duister, en kenden geene andere gebeden dan die, welke in het Boek der *Psalmen* voorkomen. Waarschijnlijk waren deze *Joden Karaiten*, die zich aan de letter der Wet hielden.

Te *Nieuw Nineve* vond hij omtrent 6,000 *Joden*, die zekere DAVID en SAMUEL tot hunne hoofden hadden. Het was, zegt hij, daar zoo wel als in *Persië*, *Damaskus*, enz., geen gebruik, zangers te bekostigen, bij den openbaren godsdienst, maar hunne hoofden verpligtten dan eens den eenen, dan den anderen,

om

om dien post waar te nemen. PETACHIAS spreekt met veel ophefs van het gezag van deze *Joodsche* Hoofden, als zoo groot, dat zij zoo wel vreemdelingen, als die van hun eigen volk, konden straffen, ook hadden zij eene eigene gevangenis voor misdadigers.

In *Persië* vond PETACHIAS omtrent 600,000 *Joden*, doch welke in dat land vrij streng behandeld werden, zoodat onze reiziger slechts eene der *Persische* steden durfde doorreizen.

Maar te *Bagdad*, integendeel, behandelde de *Chalif* hen veel zachter. Hier telt PETACHIAS ook niet meer dan 1,000 *Joden*, maar spreekt tevens van 2,000 leerlingen onder het Hoofd der *Synagoge*, welke alle geleerde mannen waren, maar echter eenen zoo diepen eerbied voor hunnen Leeraar hadden, dat zij op den grond lagen, zoo lang hij onderwees, terwijl hij in een verheven gestoelte zat, met een gouden kleed bedekt.

Andere fabelachtige vertellingen, welke bij hem voorkomen, gaan wij voorbij; alleen verdient aangemerkt te worden, dat, hetgeen hij verhaalt, van de begeerte des *Chalifs*, om het ligchaam van den *Profeet* EZECHIEL te zien, en het openen van het graf van BARUCH, als ook van het wonder, daarbij voorgevallen, eene vrij sterke gelijkheid heeft met de vereering, met welke de *Christenen* van dien tijd hunne *Reliquien*, of overblijfselen der Heiligen, eerbiedigden, en met de wonderen, welke zij geloofden, dat door dezelven gewerkt werden.

Laat ons thans den draad der Geschiedenis weder opvatten.

Omtrent vijftig jaren na den eersten grooten kruistogt, op het einde der vorige eeuw, werd, in het

jaar

jaar 1147, een tweede ondernomen, waartoe voornamelijk zekere Monnik en Kluizenaar, RUDOLF, met allen ijver, door zijn kruisprediken, volk en vorsten opwekte. Doch te gelijk boezemde hij zijnen toehoorders in, dat de *Joden*, als vijanden van CHRISTUS kruis, moesten omgebragt worden, hetwelk dan ook andermaal aan vele *Joden*, in *Frankrijk* en *Duitschland*, het leven kostte; velen echter ontkwamen het, met de vlugt naar *Neurenberg*, en andere Keizerlijke steden, en vonden bescherming bij den Keizer KOENRAAD III, die thans over *Duitschland* regeerde. Waarschijnlijk is het uit dezen hoofde, dat de *Joden* sedert allengs, onder den naam van *Keizerlijke Kamerknechten*, tevens de onmiddelijke bescherming des Keizers genoten hebben, maar ook des te afhankelijker van die Vorsten geworden zijn, hoewel zij met dezen naam eerst onder de regering van den Keizer FREDERIK II voorkomen. Ondertusschen komen, van dezen tijd af, en in de volgende eeuwen, meer en meer brieven van vrijwaring voor de *Joden* voor, hun niet alleen door de Keizers, maar ook door andere Rijksvorsten, geschonken, die hen in hunne Staten toelieten.

Tot lof van den Heiligen BERNHARD, Abt van *Clairvaux*, die, wegens zijnen ijver tegen zoogenoemde ketters, zoo veel vermaardheid verworven heeft, meldt de Geschiedenis, dat hij zich tegen het *onchristelijk* roepen en tieren van den bovengemelden Monnik verzet, en het vermoorden der *Joden* verfoeid hebbe. Hij schreef, in het jaar 1146, in eenen brief, aan de Geestelijkheid en de overige inwoners van *Oostfrankenland* en *Beijeren*, dat zij de *Joden* niet vervolgen, noch ombrengen, noch zelfs verjagen mogten. De *Joden* waren levende gedenkteekenen van het lijden des

des Zaligmakers, en even daarom door de wereld verstrooid, en zouden ten laatste nog eens bekeerd worden. In eenen anderen brief, aan den Aartsbisschop van *Mentz*, bestraft hij de woede van RUDOLF tegen de *Joden* ten allerstrengste, en eischt, dat deze liever naar zijne kluis terugkeere.

Misschien echter hebben BERNHARD en andere Leeraars van dezen tijd, zelfs tegen hunne bedoeling, veel toegebragt, dat de *Joden* dus mishandeld werden, door de verachtelijke afbeelding, welke zij, in hunne kerkredenen en schriften, van de *Joden* gaven. Dus gaf PETRUS, Abt van *Clugny*, een man veel zachter van aard, dan de Heilige BERNHARD, en die volstrekt niet wilde, dat de *Joden* zouden omgebragt worden, evenwel aan zijnen Koning den raad, om hun hunne rijkdommen te ontnemen, welke zij deels door hun buitensporig woekeren, deels op andere onregtvaardige wijzen, van de *Christenen* overgewonnen hadden, en die te besteden, om de kosten van den kruistogt goed te maken. Van zoodanigen raad was slechts eene stap, tot het plunderen der *Joden*, door het graauw, en deze stap is juist, op denzelfden grond, meermalen gedaan en verdedigd.

Niet zelden vonden de *Joden* ook hunne bescherming bij de Pausen. Men ziet, sedert deze twaalfde eeuw, verscheidene sporen van hunne, nog tot in onze tijden gebruikelijke gewoonte, om den nieuw gekroonden Paus, bij zijnen statelijken omgang, of bij zijne intrede in de stad, te gemoet te komen, met een afschrift der vijf Boeken van MOZES, waarbij zij altijd ten antwoord kregen: „ dat de Paus deze Boeken ver„ eerde, maar hunne valsche uitleggingen verwierp." Op de derde *Lateraansche* Kerkvergadering, in het

jaar

jaar 1179, ſtond hun ALEXANDER III. vrijwaring en beſcherming toe, en beval tevens, dat niemand hen tot den Doop zou noodzaken, maar dat zij ſlechts vrijwillig tot denzelven zouden aangenomen worden, dewijl het anders geen naam van waar geloof hebben konde; geen *Christen* zou eenen *Jood* wonden, of ombrengen, hem zijn geld ontrooven, of hem in zijne oude gebruiken ſtooren; even zoo min hen, op hunne feestdagen, met ſtokken of ſteenen aanvallen; ook geene ongewone handdienſten van hen vorderen; noch hunne begraafplaatſen verleggen, of om geldswille lijken uit dezelven opgraven.

Op deze bevelen beriep zich de Paus INNOCENTIUS III, in het jaar 1199, verbiedende alle gewelddadigheden tegen de *Joden*, waardoor zij ten dezen tijde dikwijls tot den Doop gedwongen werden; als ook alle andere mishandelingen, welke ook, of om welke oorzaken, hun tevens zijne beſcherming toezeggende.

Onder deze beſcherming der Pauſen genoten de *Joden*, in *Italië*, in deze eeuw, rust, en hunne zaken ſtonden zoo voordeelig, dat zij in het *Milaneeſche*, de Mark van *Ancona*, en elders, vele geleerde *Rabbynen* hadden.

In *Spanje* waren zij zeer vermogend, inzonderheid toen één van hen, JOZEF genaamd, eerſte ſtaatsdienaar was van den Koning ALFONSUS VIII, en zoo veel aanzien genoot, dat hij eene eigene koets van ſtaat had, en zijne bijzondere lijfwacht. Maar één der mindere hovelingen, GONZALES genaamd, wist van den Koning, door de belofte, van zijne uitgeputte ſchatkist te zullen ſtijven, verlof te bekomen, om acht der voornaamſte *Joden* te vatten, wien hij het hoofd deed afſlaan, en hunne goederen verbeurd verklaren, van wel-

welke hij de helft aan den Koning overgaf. Hij wilde, uit haat tegen de *Joden*, zoodanigen koop nogmaals herhalen, toen de Koning begreep, dat het voordeeliger was, indien men de rijkste *Joden* hun leven, met groote geldsommen, liet vrijkoopen. Vervolgens bragt men bij den Raad des Konings in overweging, om al de *Joden* uit het rijk te jagen, en op hunne goederen de handen te leggen; doch, terwijl de stemmen verdeeld waren, hadden de *Joden* tijd, om eene aanzienelijke som gelds aan te bieden, indien men hun vergunde, te blijven, hetwelk zij eindelijk verkregen.

Hunne rust werd weder hersteld en bevestigd, toen hun vijand, GONZALES, kort daar na, in ongenade viel, en in de gevangenis werd geworpen. Ook vatte de Koning ALFONZUS liefde op voor eene schoone *Jodin*, aan welke hij, gelijk om harentwil aan haar volk, zijne eer en zijn belang opofferde. De *Joden*, hier mede hun voordeel doende, werden zoo magtig, maar tevens zoo onbescheiden, dat het Hof en de Geestelijkheid, dit niet langer kunnende verdragen, middel zochten, om de schoone *Jodin* uit den weg te ruimen, en tevens den Koning, door een verschijnsel, verschrikten, waarbij nog eene nederlaag kwam, welke de *Moren* hem om dezen tijd toebragten, en welke men niet naliet, te doen voorkomen, als eene blijk van Gods ongenoegen, over 's Konings genegenheid tot de *Joden*.

Zoo zeer bloeiden de *Joden* onder dezen Vorst, dat R. ELIAKIM, die een boek geschreven heeft, over de plegtigheden, bij elke *Synagoge* in gebruik, gemeenelijk *de plegtigheden van het Heel-al* genoemd, ten dezen tijde niet min dan 12,000 *Joden* alleen te *Toledo* telde.

Zij

Zij waren niet min talrijk in *Andaluzië*, waar men zich ſterk op de wetenſchappen toeleidde, maar hier werd de rust der *Joden* inwendig geſtoord, door de verſchillen en verdeeldheden van hunne Leeraren onderling, waarvan wij gelegenheid zullen hebben te ſpreken, wanneer wij eenig verſlag zullen geven van den vermaarden Leeraar MAIMONIDES.

In het begin der *elfde eeuw*, omtrent het jaar 1020, waren de *Joden* uit *Engeland* verbannen geweest, welke eene is van de groote ballingſchappen, over welke hunne Geſchiedſchrijvers klagen; echter hadden zij zich weder weten te herſtellen, en waren onder de regering van HENDRIK II. reeds weder zoo talrijk, dat zij dezen Vorst verzochten, dewijl zij maar eene begraafplaats hadden te *Londen*, dat zij er eenige nieuwen mogten aanleggen, hetwelk hij hun gewillig toeſtond, in het jaar 1179.

Doch in het jaar 1188 trof hen een zwaar onheil, bij gelegenheid der kroning en inhuldiging van Koning RICHARD II. Dewijl men in den waan was, dat de meeste *Joden* in tooverkunſten bedreven waren, bragt de bekommering, dat zij tegen den Koning iet euvels mogten brouwen, een verbod te weeg, hetwelk den *Joden*, op zware ſtraffe, verbood, zich bij deze plegtigheid tegenwoordig te vertoonen. Evenwel hadden eenige *Joden*, die van verre gekomen waren, hopende onbekend te zullen blijven, zich verſtout, dezelve bij te wonen. Ontdekt wordende, werden zij door de Hofbedienden, met ſtokken, half dood geſlagen, en de kerk uitgedreven. Hier op raakte het gemeen gaande, en, op de *Joden* aanvallende, bragt het velen derzelven om het leven, plunderde hunne huizen, en ſtak die in den brand. Vergeefs poogde de Koning deze

woede te stuiten, latende zelfs drie der voornaamste belhamels ophangen; de vervolging bleef bijna het gansche jaar aanhouden, en sloeg van de hoofdstad over door geheel *Engeland*, wordende de *Joden* alomme gedood, en van alles beroofd.

Twee jaren later werd uit *Engeland* eene kruisvaart ondernomen. Bij deze gelegenheid viel de woeste hoop, die zich met het kruis geteekend had, naar gewoonte, op de *Joden* aan, die ongelukkigen mishandelende en vermoordende. Te *York* weken er 500, met vrouwen en kinderen, onder oogluiking van den bevelhebber der plaats, in eenen toren. Doch ook daar werden zij vervolgd; vergeefs boden zij geld voor hun leven; dit aanbod afgeslagen wordende, zeide eindelijk één van hunne Leeraren: „dat het beter was, moedig voor „de Wet te sterven, dan in de handen der *Christenen* „te vallen;" waarop zij hunne vrouwen en kinderen ombragten, en toen hunne toevlugtplaats in den brand stekende, wierpen zij zich zelven in de vlammen, terwijl het gemeen hunne verlatene huizen plunderde, en zich met den buit verrijkte.

In de laatste jaren dezer eeuw leden de *Joden* ook in *Frankrijk* eene vervolging, welke des te zwaarder was, omdat zij hun door het openbaar gezag des Konings trof, terwijl in *Engeland* een uitdrukkelijk bevel des Konings, tegen hunne mishandelingen door het gemeen afgekondigd, hen ten minste eenigzins beschermde, hoewel het geene kracht genoeg had, om de moedwilligheden op eenmaal te beteugelen.

In het jaar 1172 namelijk, gebood de Koning FILIP AUGUSTUS den *Joden*, die zich in zijn rijk bevonden, hetzelve binnen drie maanden te verlaten. De Geschiedschrijvers geven ons de volgende redenen op tot dit be-

bevel. De *Joden*, zeggen zij, waren, onder anderen, te *Parys* zoo vermenigvuldigd, en zoo rijk geworden, dat zij bijkans de halve ſtad bezaten. Zij hadden *Christelijke* knechten en dienstboden; burgers, ſoldaten en boeren. waren in het onderſpit geraakt, door hunnen woeker, zoodat zij hunne goederen hadden moeten verkoopen; terwijl anderen, door eenen eed verbonden, in de huizen der *Joden* als gevangenen gehouden werden. De Koning, dit verſtaan hebbende, vraagde eenen kluizenaar, in het bosch van *Vincennes*, die voor heilig gehouden werd, wat hem hieromtrent te doen ſtond, en ontſloeg, op deszelfs raad, alle *Christenen* van zijn rijk van hunne ſchulden, die zij bij de *Joden* hadden; alleen behield hij het vijfde gedeelte der geheele ſom voor zich. Bij deze ſchijnbare reden, waaruit blijkt, dat het den Koning te doen was om de rijkdommen en ſchatten der *Joden*, had men het kunnen laten berusten; maar de onregtvaardigheid en onſtaatkundigheid derzelve ſtraalde te ſterk door, dat men niet nog andere redenen, het zij waar of valsch, hier zou bijgevoegd hebben.

De *Joden*, zegt men, ſtonden ſchuldig aan eene ontheiliging van gewijde kerkſieraden. Zij hadden dezelve, bij voorbeeld, gouden en zilveren kruisbeelden, bekers, enz., bij dringende behoefte der kerken, tot panden gekregen, en behandelden dezelve geheel verachtelijk, zoodat zij met hunne kinderen uit deze bekers dronken. Een van hen, vreezende, dat de Koninklijke bedienden zijn huis mogten doorzoeken, had een gouden met juweelen bezet kruis, benevens een op dezelfde wijze verſierd Euangelieboek, en zilveren bekers, in een heimelijk gemak geworpen; alwaar men het vond, en aan de kerk, aan welke het behoorde, weder-

dergaf, nadat de Koning een vijfde gedeelte van de innerlijke waarde ontvangen had. „Een regt jubeljaar,” zegt een oud *Fransch* Geschiedschrijver, „ in hetwelk „ alles tot zijne vorige bezitters terugkeerde, en de „ *Christenen*, door den *Aller-christelijksten* Koning, „ van hunne *Joodsche* schulden ontslagen werden.”

Het bovengemelde bevel des Konings, dat de *Joden* het rijk moesten verlaten, had het natuurlijk gevolg, dat velen zich lieten doopen, dewijl zij, dit doende, hunne goederen behielden, en de regten van vrije burgers verkregen. Doch de overigen zochten het vergeefs, door geschenken en beloften, bij de Bisschoppen en andere Grooten, zoo ver te brengen, dat de Koning zijn bevel mogt veranderen. Volgens onzen bedoelden Schrijver, versterkte God hem zoo zeer, door de kracht des Heiligen Geestes, dat hij standvastig bleef; alle *Joden* moesten het rijk verlaten, en hunne *Synagogen* werden in kerken veranderd.

Ten einde deze behandeling nog verder te verdedigen, beschuldigde men de *Joden*, dat zij, op hun *Paaschen*, *Christen* kinderen vermoorden, zoo hadden zij, te *Parys*, eenen jongen, RICHARD genoemd, gekruist, die door de *Christenen* als een Martelaar vereerd werd, en wiens hoofd, toen de *Engelschen* naderhand het ligchaam hadden weggevoerd, door wonderwerken vermaard was. Door dit geval, zegt men, werd FILIP AUGUSTUS overtuigd van de waarheid van het gene men hem, in zijne jeugd, menigmalen had verteld, aangaande het vermoorden van *Christen* kinderen, door de *Joden*.

Een ander Geschiedschrijver verhaalt nog eene gebeurtenis, welke dezen Koning tegen de *Joden* innemen moest. Eene zekere Gravin had vele *Joden* in haar ge-

gebied, die, zoo als gewonelijk, geld op renten leenden. Nu was er een boer onder hare onderdanen, die hun zijne schulden niet betalen kon, waarom de Gravin hem aan hun overgaf, om hem naar hunnen zin te straffen, omdat hij hen bovendien beschimpt had. De *Joden* kleedden hem naakt uit, zetten hem eene doornenkroon op, en voerden hem, onder vele slagen, rond, tot zij hem eindelijk kruisigden. Zoodra dit den Koning was aangebragt, begaf hij zich, in persoon, derwaards, en liet 99 *Joden* levende verbranden.

Wij zullen over deze, en soortgelijke verhalen, waarvan wij, in de volgende eeuw, eene menigte ontmoeten zullen, onze aanmerkingen tot zoo lang besparen, hier alleen nog bijvoegende, dat FILIP AUGUSTUS gezegd wordt, zijn bevel weder herroepen, en den *Joden* weder het verblijf in zijn land toegestaan te hebben, waar toe waarschijnlijk de staatkunde hem bewoog, welke hem deed opmerken, hoe veel zijn land bij het missen van vele aanzienlijke kooplieden en werkzame menschen verloor; echter werd hij deswegens door de *Christenen* van dien tijd streng berispt; zelfs hebben wij eenen brief aan hem, van den Paus INNOCENTIUS III, denzelfden, van wien wij hier voor zagen, dat hij den moord en mishandelingen der *Joden* in *Duitschland* afkeurde, geschreven in het jaar 1205, waarin hij den Vorst aanspoort, om toch den euvelmoed der *Joden* in *Frankrijk* te beteugelen, bij voorbeeld, dat zij, door hun buitensporig woekeren, goederen van kerken en van andere *Christenen* aan zich gebragt hadden; dat zij, strijdig met de kerkelijke Wetten, *Christelijke* knechten en minnemoeders hielden; ook nog, dat zij allernaast eene kerk eene veel hoogere *Synagoge* gebouwd had-

den, waarvan het geschreeuw den *Christelijken* godsdienst verhinderde, enz.

Met dit alles moeten de *Joden* in *Frankrijk* gebleven zijn, zoo als wij uit hunne lotgevallen in dat land, in de volgende *dertiende eeuw*, zien zullen.

Wanneer men de menigvuldige mishandelingen en vervolgingen in aanmerking neemt, met welke het onlukkig *Joodsche* volk, ten dezen tijde, te kampen had, zal het ons niet zeer bevreemden, dat hetzelve, bijkans wanhopende, zoo zeer naar verlossing reishalsde, dat het meermalen een speelbal was voor bedriegers, of geestdrijvers, die zich voor hunnen, zoo lang en tevens zoo hevig verwachten MESSIAS uitgaven; hoedanige deze eeuw er wel negen of tien heeft opgeleverd, van welken wij hier een beknopt berigt geven moeten.

De eerste derzelven verscheen in het jaar 1137, in *Frankrijk*, doch wij weten van hem geene bijzonderheden, dan dat, volgens MAIMONIDES, die omtrent 30 jaren daarna geschreven heeft, de *Franschen* hem hebben omgebragt. Hij moet echter onder de *Joodsche* Natie, in dat land, nog al beweging veroorzaakt hebben, ten minste werden, om zijnentwil, een groot getal *Synagogen* omverre geworpen.

In het volgende jaar 1138 deed zich een ander in *Persië* op, die zoo merkelijken aanhang had, dat hij openlijk te veld trok. De Koning noodzaakte hier op de *Joden* in zijne Staten, dat zij dezen MESSIAS zouden bewegen, de wapenen neder te leggen, hetwelk hij, zoo hij zeide, getroffen door het gekerm der vrouwen en kinderen, aannam te doen, onder voorwaarde, dat de Koning hem, tot vergoeding der kosten, eene aanzienlijke somme gelds betalen, en vrijheid geven

zou,

zou, om met zijne benden zich in veiligheid te begeven. De Vorst ſtond hem, tot verwondering der *Joden*, zijne eiſchen toe, maar verhaalde zijne ſchade op de weerlooze *Joden* zelve, en liet, naar men zegt, den bedrieger vervolgens het hoofd afſlaan.

MAIMONIDES ſpreekt van een' derden, die in *Spanje* verſcheen, en daar aan zijne Natie eene zware vervolging berokkende; doch voegt er bij, dat de godsdienſtigen en wijzen van zijne Natie hem voor eenen dolleman aanzagen, niettegenſtaande één der Leeraren te *Kordua*, waar deze gewaande MESSIAS thuis hoorde, in een boek, uit den ſtand der ſtarren, poogde te bewijzen, dat de komst van den MESSIAS aanſtaande was.

Tien jaren daarna verkondigde een ander, dat nog eer het jaar ten einde liep, de MESSIAS verſchijnen zou; de voorzegging werd valsch bevonden, en was eene nieuwe bron van vervolging voor het ligtgeloovig volk; trouwens, in het rijk van *Fez* werd er nog in dat jaar een gevonden, die zich, om aan de voorſpelling te voldoen, voor den MESSIAS uitgaf, en daardoor oorzaak was van verwarringen.

In het jaar 1167 maakte een *Arabier* de *Joden* wijs, dat hij door den MESSIAS gezonden was, om hen bijeen te verzamelen, en tot hem te geleiden. Van dezen man zegt ons MAIMONIDES, dat hij een goed, opregt man was, doch wien het aan verſtand ontbrak. Hij beroemde zich, de magt te bezitten, om wonderwerken te doen. De *Joden* raadpleegden MAIMONIDES, wat hun te doen ſtond? Deze voorſpelde hun de kwade gevolgen voor de Natie, indien zij zich met dezen man inlieten, dien hij als een' onnoozel man en geestdrijver beſchouwde. Zijn raad belette echter niet,

 dat

dat eene menigte *Joden* hem geloof gaven en volgden. De gewaande zendeling van den MESSIAS geraakte eerlang in hechtenis, en werd voor den Koning gebragt, voor wien hij ftout ftaande hield, dat hij van God gezonden was, en, tot een bewijs van deze zending, verzekerde hij, dat men hem vrijelijk het hoofd kon afflaan, dewijl hij op ftaande voet weder levende zou worden. De Koning, over zijne ftoutheid verwonderd, gaf daar toe bevel, doch nu bleek openlijk de ijdelheid van zijn voorgeven. Het gevolg hiervan was, dat de Natie hard behandeld, en tot zware geldboeten veroordeeld werd.

Eenigen tijd daarna kreeg een Melaatfche, die in eenen nacht zijne gezondheid had wedergekregen, door deze onverwachte genezing, in het hoofd, dat hij wel de MESSIAS kon zijn, en gaf zich bij de *Joden*, die aan gene zijde den *Eufraat* woonden, werkelijk daar voor uit, en velen gaven hem geloof, niettegenftaande hunne Leeraren aantoonden, dat deze gebeurtenis ver of na niet voldoende was tot een bewijs, dat hij de MESSIAS zoude zijn. Ondertusfchen was het gemeen door het een en ander tegen de *Joden* zoo verbitterd geworden, dat dezelve eene hevige vervolging lijden moesten; zelfs verzekert MAIMONIDES, dat 10,000 *Joden*, verdrietig over deze vervolging, en tevens over hunne teleurftelling, den *Joodfchen* godsdienst verlieten, hetwelk de gedachtenis van dezen valfchen MESSIAS bij de *Joden* hatelijk gemaakt heeft.

Een achtfte, DAVID ALMUSSER genoemd, gaf zich in *Moravië* voor den MESSIAS uit. Deze beroemde zich, het vermogen te bezitten, om zich onzigtbaar te maken, wanneer het hem goeddacht, en verzamelde eenen grooten hoop, die hem volgde. De Koning des

lands,

lands, om alle kwade gevolgen voor te komen, deed hem groote beloften, indien hij zich aan zijn Hof wilde vertrouwen, maar bij zijne komst aan het Hof nam men hem gevangen, en wierp hem in den kerker. Hij wist echter te ontſnappen, en, zoo als men verhaalt, zijne vervolgers, onder welken de Koning zelve hem, in perſoon, najaagde, te ontkomen, door zich onzigtbaar te maken; voor een oogenblik ontdekte hij zich aan den Koning, die den ſpijt had, van hem te zien, en niet te kunnen raken, omdat hij op het oogenblik weder verdween. Thans gaf de Koning aan de *Joden* bevel, hem den bedrieger in handen te leveren, of het uiterſte te verduren. De vrees noopte hen, om middelen te beramen, om hem te vatten, hetwelk hun gelukte, en de bedrieger, buiten ſtaat, om zijn goochelſpel langer te drijven, werd door beulshanden van het leven beroofd.

Wij gaan nog eenen anderen bedrieger voorbij, waar van MAIMONIDES gewaagt, maar zonder zijnen naam, of land, of goed of kwaad geluk te melden, en eindigen dit berigt van de valſche *Mesſiasſen* met DAVID ALROI, of ELDAVID, die zich in *Perſië* opwierp, en van wien het volgende verhaald wordt.

Hij was geboortig van de ſtad *Amaria*, welke omtrent 1,000 *Joden* bevatte, die aan den Koning van *Perſië* ſchatting betaalden; hij was bedreven in de *Talmudiſche* geleerdheid, en in de kennis van de tooverkunst, door welke hij het gemeen wist te blinddoeken. Hij vervoegde zich eerst bij het *Hoofd der Gevangenis*, en het *Hoofd der Synagoge*, te *Bagdad*, en haalde, door eenige ſchijn-wonderwerken, de *Joden*, die den berg *Haftan* bewoonden, over, om de wapenen op te vatten. De Koning van *Perſië*, hier van ken-

kennis bekomen hebbende, gaf hem bevel, om zich ten Hove te vervoegen, met beloste, van hem voor den MESSIAS te zullen erkennen, indien hij behoorlijke bewijzen van zijne waardigheid kon aanvoeren. Tegen alle verwachting was ELDAVID stout genoeg, om aan dit bevel te gehoorzamen, en voor den Koning staande te houden, dat hij de MESSIAS ware. Op last des Konings werd hij in de gevangenis geworpen, met verklaring, dat men wachten zou, hem te erkennen, tot hij zich door een wonderwerk in vrijheid zou gesteld hebben. Hij vond inderdaad middel, om te ontsnappen, en het volk, hetwelk uitgezonden werd, om hem na te jagen, kwam met bescheid terug, dat zij zijne stem gehoord, maar hem niet gezien hadden, en dus buiten staat geweest waren, hem te vatten; waarop de Koning zelf, aan het hoofd van eenige manschap, hem natrok, tot aan de rivier *Gozan*, waar men zijne stem hoorde, hen voor *zotten* scheldende; ook werd men hem kort daarna gewaar, zoo als hij, met zijnen mantel, de rivier verdeelde, en dien overtrok.

Thans schreef de Koning aan de voornaamste *Joden*, die zich in zijn Rijk bevonden, hun gebiedende, op straffe van alle gedood te zullen worden, dat zij hem ELDAVID in handen hadden te leveren; vruchteloos smeekte het *Hoofd der Gevangenis*, dien men ZACHEUS noemt, ELDAVID, om zich over te geven, ten einde de Natie behouden bleef. Hij ging voort, overal wanordens aan te rigten, tot dat zijne grootvader, daartoe, door eene groote somme gelds, omgekocht, hem ten eten verzocht hebbende, over tafel, het hoofd afhieuw, hetwelk aan den Koning van *Persië* gezonden werd, die zich echter daar mede niet vergenoegde, maar een groot aantal *Joden*, die den bedrieger hadden

den begunſtigd, ter dood liet brengen, en de overigen ſtreng vervolgde.

Men behoeft zich niet zeer te verwonderen, dat het reikhalzend verlangen der *Joden* naar eene verlosſing, door hunnen verwachten MESSIAS, aangevuurd door de mishandelingen, welke zij ſteeds ondervinden moesten, en welke hen tot wanhoop en vertwijfeling bragt, aan zoo vele bedriegers, of wel ook zelfbedrogenen, aanleiding gaf, om zich voor dien MESSIAS uit te geven, en aanhang te doen bekomen; ook kan het ons niet zeer bevreemden, dat de Natie, niettegenſtaande zoo vele mislukkingen en teleurſtellingen, nog aanhield, zich met de hoop van verlosſing, en de komst van den MESSIAS, te ſtreelen. De verwachtingen en uitzigten, welke de *Joden* hieromtrent hadden, waren hun eigen, en voor hun al te wenſchelijk, dan dat zij dezelve konden laten varen, hoe dikwijls zij ook misleid werden. Hunne onderdrukkingen zelve moesten daartoe dienen, om hen de hoop op redding te doen vasthouden, dewijl zij dezelve als de zake Gods, uit kracht der oude godſpraken, beſchouwden.

Maar het geen inderdaad onze verwondering moet gaande maken, is dit, dat dit zoo zeer onderdrukt volk, te midden van deszelfs verſtrooijing, en onder zoo vele vervolgingen, zonder eenige aanmoediging van openbaar gezag, maar veel meer door allen, Overheden en Geestelijken, tegengewerkt, zich bijzonder in deze, anders zoo duistere, *twaalfde eeuw* zoo hoog heeft weten te verheffen, ten aanzien der geleerdheid en wetenſchappen.

De *Joden* hadden, gelijk wij bij elke eeuw niet verzuimd hebben aan te teekenen, in dezelve geſtadig hunne geleerden, die doorgaans te gelijk hunne Gods-

dienst

dienst-leeraren waren, en zich met de wetenschappen slechts in zoo verre bekend maakten, als zij die noodwendig behoefden, tot de leere van hunnen godsdienst; maar in deze eeuw leiden zij zich op verschei- dene wetenschappen toe, zonder zich daarbij juist bepaaldelijk godsdienstige doeleinden voor te stellen; te gelijk echter werd hunne godsdienstkennis meer uitgebreid en grondiger. Zij hadden bij uitstek geleerde *Hebreeuwsche Spraakkundigen* en *Uitleggers der Schrift*, *Wijsgeeren*, *Starrenkundigen*, *Geneesheeren*, *Geschiedschrijvers* en *Dichters*.

Hoe zeer geheel verstrooid, en zelfs over hun aanwezen en bestaan thans bekommerd, want hunne tot nog toe schijnbare verbinding onder de zoogenaamde *Hoofden* of *Vorsten der Ballingschap*, in het Oosten, was thans zoo goed als geheel vernietigd, bleef dit volk, hetwelk altijd eenig in zijn soort geweest is, onderling vereenigd, en van alle volken afgezonderd, door dien *geestdrift voor hunnen Godsdienst*, met welken hunne burgerlijke gesteldheid en zeden ten naauwsten verbonden waren, welke geestdrift het nooit verlaten heeft. Van deze ontleenden zij moed en krachten, om zich tegen alle rampen staande te houden; maar ook gestadig nieuwe werkzaamheid van de levendigste en vruchtbaarste natuur, om zich uit onmagt, verachting en onderdrukking op te beuren.

Men mag hier bijvoegen, dat het voor hun een geluk was, dat zij, onder de *Arabieren*, in *Spanje*, *Egypte*, en andere landen van *Afrika* en *Azië*, zoo talrijk waren, en over het geheel meer rust genoten, dan onder de *Christenen*. De *Arabieren* waren te dezen tijde in de meeste wetenschappen de *Christenen* zelve ver vooruit, en de *Joden*, die hunne taal meest-

al

al kenden en schreven, beijverden zich, om hen hier in op zijde te streeven.

Eenige mannen van groote begaafdheden, die ten dezen tijde onder de *Joden* opstonden, hadden, door hunne meer vrijë leerwijze, scherpzinnige opmerkingen, stijl en schriften, eenen krachtigen invloed op eene menigte anderen.

Hunne van ouds vermaarde scholen waren wel te niet gegaan, maar daartegen waren anderen toegenomen, en elders nieuwe gesticht, bij voorbeeld, die van *Lunel* in *Frankrijk*, die van *Kahira*, of *Kairo*, welke zoo veel vermaardheid door MAIMONIDES verkregen heeft, als zij hem zelven heeft aangebragt.

In het begin dezer eeuw was NATHAN BEN JECHIEL hoofd der *Joodsche* school te *Rome*, de Schrijver van het boek, *Aruch* genoemd, in hetwelk hij al de bewoordingen van den *Talmud* zoo zakelijk heeft verklaard, dat zelfs de vermaarde BUXTORF van de aanmerkingen, in dit boek vervat, menigvuldig gebruik gemaakt heeft. Deze *Rabbyn* overleed te *Rome*, in het jaar 1106.

Aan de *Spraakkunde* hadden de *Joodsche* geleerden, tot hier toe, wel eenige vlijt besteed, doch lang zoo veel niet, als vereischt werd, om eene taal, die niet meer door hen in het dagelijksch leven gebruikt werd, en alleen nog in hunne godsdienstige boeken overig was, wel te verstaan. Hunne eerste proeven ten dezen waren kenbaar naar de Spraakkundige werken der *Arabieren* geschikt, en hunne oudste *Spraakkundigen* schreven zelfs in het *Arabisch*; maar nadat de vermaarde R. SAADIAS GAON, omtrent het midden der *tiende eeuw*, eenen weg had beginnen te banen, ter beoefening der *Hebreeuwsche* Taal, zijn hem verschei-

de-

dene andere *Joodsche* geleerden spoedig op denzelven gevolgd.

Eene eeuw na hem schreef R. JEHUDA, met den bijnaam CHIUG, een Geneesheer onder de *Arabieren* te *Fez*, vier *Spraakkundige* schriften, in het *Arabisch*, die naderhand in het *Rabbynsch-Hebreeuwsch* vertaald zijn; door welke hij het eerst regelmatigheid en duidelijkheid in deze taaloefening bragt. — R. JONA BEN GANNACH, een Geneesheer te *Kordua*, schreef, omtrent het jaar 1121, zeven werken, deels Spraakkundige, deels Woordenboeken, insgelijks in het *Arabisch*, doch vervolgens in het *Rabbynsch* vertaald, welke den roem van R. JEHUDA als 't ware verduisterden.

Deze R. JONA ontdekte reeds, bij zijne naarsporingen, dat de *Masora*, dat is de Oordeelkunde der oude *Rabbynen* over den Tekst van hunne Heilige Boeken, voor vele verbeteringen vatbaar was, maar R. ABEN EZRA, die terstond na hem verscheen, streefde hem ver voorbij, in de scherpzinnige beoefening der Taalgeleerdheid. Hij was te *Toledo* geboren, doorreisde vele landen, en heeft, onder anderen, lang te *Rome* geleefd, en op het eiland *Rhodus*; op hetwelk hij ook, naar alle waarschijnlijkheid, gestorven is, in het jaar 1165, of negen of tien jaren later. Hij is bij zijne Natie zoo geacht, dat zij hem den eernaam van *den Wijzen* gegeven heeft. Hij was inderdaad een regt *Spraakkundige*, ook van het *Arabisch*, en tevens een Schriftverklaarder, Wijsgeer, Starrenkundige, Geneesheer, en Dichter; meest echter muntte hij in de beide eerste begaafdheden uit. Zijne Spraakkundige schriften, van welke twee der voornaamsten te *Venetië* gedrukt zijn, in het jaar 1546, in 8vo, toonen ons niet alleen

leen den geleerden Taalzifter, maar ABEN EZRA maakt van deze zijne Taalkennis een goed gebruik, ter verklaring van den Bijbel des *Ouden Testaments.* Hij maakte geene zwarigheid, om in de woorden van den Tekst hier of daar eene letter te veranderen, wanneer het gezond verſtand dit vereischte, terwijl hij de ſpitsvinnigheden der *Leenſpreukige* uitlegging verachtte, welke vroegere uitleggers bij zulke plaatſen dikwijls te pas bragten.

Hier door leide hij den grond voor de *Joodſche* Leeraren, tot eene meer *redelijke Schriftverklaring*, dan zij tot hier toe gevolgd waren. Hunne oudere Uitlegkundigen, van de eerſte eeuwen van het *Christendom* af, zoo als de Schrijver van het Boek *Sohar*, de *Medraſchim*, of *Rabboth*, en andere dergelijke Boeken, hadden zich zoo geheel aan *Leenſpreukige* uitleggingen overgegeven, en te gelijk zoo vele fabelen en beuzelingen aangenomen, dat zij, als Bijbel-uitleggingen, volſtrekt geene waarde hebben. In de *Misna* is de letterlijke zin des *Ouden Testaments* zelden wel getroffen, en in de *Gemara*, of uitlegging der *Misna*, is geen einde aan het willekeurigst *Allegoriſeren.* Die zelfde leerwijze heerscht doorgaans in hunne volgende Uitlegkundige ſchriften, tot op ABEN EZRA. Deze geleerde *Jood* onderſcheidt *vijfderlei wijzen van uitleggen des Bijbels*, onder de geleerden van zijne Natie in gebruik. Volgens de eerſte laat men zich bij *elk woord* in uitgebreide Natuurkundige, Wiskundige, *Kabbalistiſche* en andere verhandelingen uit. De tweede wijze van uitlegging, welke hij aan de *Karaïten*, door hem *Sadduceën* genoemd, en aan de *Christenen* toeſchrijft, wilde enkel *met de rede* raadplegen, zonder acht te geven op het aanzien en gezag der Leeraren,

ren, of op de bijvoegselen der overlevering; de derde is de *volstrekt Leenspreukige*, welke hij, zoo wel als de beide eerstgemelde, verwerpt, beweerende, dat in plaatsen zelve, die eenen meer verhevenen zin insluiten, dan de letterlijke, die meer verhevene zin zelve de letterlijke is. Niet beter gevoelt hij van de *Kabbalistische* Leerwijze, bij welke de *Kabbala*, of de geheime Wijsgeerte der *Joden* ten grondslag ligt; alleen wil hij de alleroudste, en dat nog met matigheid, ten gebruike toelaten. De vijfde leerwijze is die, welke hij zelve heeft waargenomen, en bestaat in eene naauwkeurige ontvouwing van den *zin der woorden*, waarbij hij rijkelijk spraakkundige aanmerkingen te pas brengt, maar zich niet angstvallig aan de lezing der *Masora* bindt. Hij geloofde wel, dat men eenen Bijbeltekst op meer dan ééne wijze verklaren kon, zonder den zin der woorden te benadeelen; en dat men onder twee mogelijke verklaringen die behoorde te verkiezen, welke met de overlevering overeenkomt, die door de *Karaïten* geheel ter zijde geschoven werd; maar inderdaad helde hij, als uitlegger, meer naar hunnen kant over, dan naar de zijde der *Rabbaniten*. Voorts is zijn stijl wel net en sierlijk, maar zoo kort en afgebroken, dat volgende *Joodsche* geleerden bijzondere ophelderingen over zijnen *Commentarius* hebben moeten schrijven. Zijne uitlegging gaat over bijna al de Boeken van het *Oude Testament*; zijne uitlegging over de vijf Boeken van MOZES is inzonderheid breedvoerig, en zelfs wijsgeerig.

Wij gaan eene breedvoeriger melding voorbij van drie *Rabbynen*, met den bijnaam LEVI, of HALLEVI. De eerste geboren te *Keulen*, alwaar hij, na eenige gesprekken met de *Christenen* gehouden te hebben, het

Chris-

Christendom heeft omhelsd, en met den naam van HERMAN is gedoopt geworden; wij zullen hem, in 't vervolg, weder ontmoeten. De tweede was JUDA HALLEVI, een goed Dichter, en Schrijver van eene zamenſpraak, getiteld: *Chazar*. Eindelijk ABRAHAM HALLEVI, een geleerd *Rabbyn*, en *Kabbalist*, welken ſommigen den ſtiefvader, anderen een' neef van ABEN EZRA maken; deze heeft groote twisten gevoerd met de *Karaïten*, maar in kracht van redenen en bondig oordeel tegen hen te kort ſchietende, verzocht en verwierf hij van Koning ALFONSUS een gebod, waarbij aan zijne partijën het ſtilzwijgen werd opgelegd. Naderhand moet hij, om welke reden weten wij niet, des Konings toorn op zich gehaald hebben, indien hij, gelijk een *Joodsch* Geſchiedſchrijver verhaalt, op deszelfs bevel, is opgehangen.

Ten zelfden tijde als R. ABEN EZRA, omtrent het jaar 1160, leefde R. JOZEF KIMCHI, de eerſte uit een vermaard geſlacht van Spraakkundigen, een *Spanjaard*, te *Narbonne*, hetwelk toen aan *Christelijke Spaanſche* Vorſten onderhoorig was. Deze heeft vele Spraakkundige boeken en opſtellen geſchreven, van welken echter niets gedrukt is, misſchien omdat zijn zoon, R. DAVID KIMCHI, bij verkorting, RADAK genaamd, den vader op dezen weg ver vooruit ſtreefde. Deze Leeraar der *Joden*, dien zij onder hunne grootſte geleerden plaatſen, heeft ten minſte tot het jaar 1232 geleefd. Zijne *Volledige Spraakkunde* bevat tevens een *Hebreeuwsch Woordenboek*. Deze beide Deelen zijn bijzonder, en met Aanmerkingen van R. ELIAS LEVITA, te *Venetië*, in de jaren 1545 en 1547, in *Folio*, uitgegeven. Geene Spraakkunde, (*Grammatica*,) door de *Joden* opgeſteld, heeft zoo veel toejui-

 ching

ching gevonden, als deze, zoo wel wegens de goede schikking, als den stijl. De eerste *Christelijke* geleerden, die boeken over dit onderwerp geschreven hebben, hebben zich voornamelijk van dezelve bediend; zoo als REUCHLIN inzonderheid van het Woordenboek, en SANTES PAGNINUS van de Spraakkunde, en na hen vele anderen, tot dat men eerst, in later tijden, door eigene naarsporingen, in de *Hebreeuwsche* Spraakkunde verder gekomen is, dan KIMCHI, en de overige *Joodsche* meesters.

Zijn broeder, R. MOZES KIMCHI, die zich omtrent het jaar 1190 bekend maakte, heeft, onder meer andere schriften, ook eene Spraakkunde geschreven, welke, offchoon zij wat kort is uitgevallen, evenwel tot de nieuwer tijden hare achting bewaard heeft, en nog door KONSTANTYN L'EMPEREUR, te *Leyden*, in het jaar 1631, in 8vo, met nuttige ophelderingen, in het licht gegeven is.

De bovengemelde DAVID KIMCHI was ook een gelukkig uitlegger, waarbij hij in de voetstappen van ABEN EZRA trad; zich hoofdzakelijk bezig houdende met den woordelijken zin des Bijbels; evenwel somtijds uitleggingen van de *Gemara* inlasschende, en zich nu en dan te breed inlatende in Spraakkundige uitpluizingen. Zijne verklaring over de vijf Boeken van MOZES is nog niet in het licht gegeven, maar zijne *Commentariën* over de *eerste* en *laatste Profeten*, naar de verdeeling der *Joden*, staan in de Bijbel-uitgave van BOMBERG, (*Venetië* 1518, in *Folio*,) en in die van BUXTORF, doch zijne schriften hebben de mishandeling van ijverige Boek-onderzoekers moeten ondervinden, waardoor in dezelve veel is verminkt en doorgehaald, en ook groote verwarring in den zin ontstaan is. Deze plaat-

plaatsen zijn echter naderhand, door POCOCK, weder hersteld en aangevuld. Daar zijn onder dezelven zulken, in welken KIMCHI de *Christenen* van afgoderij beschuldigt, omdat zij het beeld van CHRISTUS aanbaden; de *Joodsche* verklaring van de plaats JES. VII: 14; over *Hoofdst.* XXXIV: 1. de toepassing van *Edom* op *Rome*, en over *Hoofdst.* LIII. de bestrijding der *Christelijke* uitlegging omtrent den MESSIAS, en dergelijke meer.

R. SALOMO IZAAK, gemeenelijk JARCHI, en volgens eene bij de *Joden* gewone verkorting, waardoor de eerste letters van de namen in een getrokken, en er de *R.* (*Rabbi*) voorgezet wordt, RASCHI genoemd, bekleedt eene niet min loffelijke plaats onder de *Joodsche* geleerden van deze eeuw. Hij was te *Troyes* in *Champagne* geboren, en heeft zeven jaren lang door *Italië*, *Griekenland*, *Palestina*, *Egypte*, *Persië*, en *Duitschland* omgereisd, brengende veel, van het gene hij gezien, gehoord, of gelezen, en schriftelijk opgeteekend had, in zijne vaderstad terug, in welke hij ook overleden is. Hij is bij de *Joden* zoo vermaard, dat zij hem eenvoudig den *Uitlegger der Wet*, ook *het groote Licht* noemen. Zijne uitleggingen gaan over het geheele *Oude Testament*, ook heeft hij uitleggingen geschreven over den *Talmud*. De *Joden* hebben zijne uitleggingen te *Amsterdam* uitgegeven, in het jaar 1700, in 12vo.

Er worden nog meer *Joodsche* geleerden in deze eeuw genoemd, maar deze, gelijk ook de reeds gemelde, werden allen ver overtroffen door den grootsten Leeraar onder de *Joden*, ten dezen tijde, die zich niet alleen door de uitlegging des Bijbels, maar ook door het beoefenen van andere wetenschappen, eenen

duurzamen roem verworven heeft. Deze was *Rabbi* MOZES BEN MAIMON, gemenelijk MAIMONIDES, en, volgens de bij de *Joden* gebruikelijke afkorting, RAMBAM genoemd, die in het jaar 1131, te *Kordua*, het eerste daglicht zag.

In het eerst was hij voor zijn' vader een verdriet, dewijl deze in hem alle teekenen van een dom verstand meende te bespeuren, maar weldra ontwikkelden zich zijne begaafdheden, onder het onderwijs zijns vaders en andere *Joodsche* Leermeesters. Ook had hij veel te danken aan eenen beroemden *Muhammedaanschen* geleerden, IBN THOPHAIL, IBN TAIG, en bijzonder aan IBN ROSCHD, of AVERROES.

De nijd, welken zijne uitstekende geleerdheid hem op den hals haalde, of eenige andere reden, noodzaakte hem, *Kordua* te verlaten, en zich naar *Egypte* te begeven. Hier leide hij te *Kahira* eene school aan, die binnen kort zeer bloeijende werd; hij leerde en schreef met algemeene toejuiching, en verkreeg tevens, door zijne ervarenis en kennis in de Geneeskunde, zoo groote vermaardheid, dat de *Sultan* van *Egypte* hem tot zijnen Lijfarts verkoos. Hij is in *Egypte*, of, volgens andere berigten, in *Palestina* overleden, in het jaar 1205. De groote eerbied van zijne Natie voor hem kan blijken uit het spreekwoord, hetwelk zij van hem gebruikt heeft: „ van MOZES, (den Wet- „ gever,) tot MOZES (MAIMONIDES,) is er geen MO- „ ZES, die aan MOZES gelijk is." De *Christelijke* geleerden hebben aan zijne geleerdheid insgelijks regt gedaan, hoewel het te veel gezegd, en over het geheel niet juist is, het geen de oudste SCALIGER, en na hem vele anderen, van MAIMONIDES geoordeeld hebben:

„ dat

„ dat hij de eerfte *Jood* geweest is, die opgehouden
„ heeft, gekheden te fchrijven."

Als Uitlegger der Heilige Schriften heeft hij uitgemunt, door zijn boek *More Nebochim*, (*Leeraar der Verlegenen*,) welk boek hij in de *Arabifche* taal opftelde, tot onderwijs van zulken, die omtrent vele woorden, fpreekwijzen, overdragten, gelijkenisfen, leenfpreuken, enz. in den bijbel, verlegen of onzeker waren, welke, volgens den letterlijken zin, iet dwalends, zeldzaams, of ongerijmds fcheenen te bevatten, of van weinig of volftrekt geen nut te zijn. Hij bediende zich ten dien einde van de Rede, Schrift, en Wijsbegeerte; maar niet van de *Kabbala*, of den *Talmud*, die anders onder zijne Natie zoo geliefd waren.

Deze leerwijze mishaagde daarom fpoedig aan vele *Joodfche* Leeraaren, nadat dit boek door R. SAMUEL BEN TYBBON in het *Hebreeuwsch-Rabbynsch* vertaald, en daardoor meer verfpreid was geworden. Te *Montpellier* inzonderheid werd de Schrijver niet alleen van bedenkelijke nieuwigheden, maar zelfs van ketterijën befchuldigd, en zijn werk waardig gekeurd, om verbrand te worden. Daar tegen kozen vele andere geleerden van zijne Natie, in het Zuiden van *Frankrijk*, zijne zijde, en deeden zijne drie voornaamfte vijanden in den ban. Deze zich toen, met andere *Joodfche* geleerden in *Frankrijk*, verbonden hebbende, banden, op hunne beurt, de verdedigers van MAIMONIDES niet alleen, maar ftrekten hunnen ban zelfs uit tot allen, die vreemde talen en kunften aanleeren, of zijne boeken lezen zouden.

Toen deze oneenigheid dus hoog klom, droegen de *Synagogen*, in het *Narbonenfisch Frankrijk*, aan den

door ouderdom en aanzien eerwaardigen R. DAVID KIMCHI op, om naar de *Synagogen* in *Katalonië* en *Arragon* te reizen, en eene algemeene vergadering derzelven te bewerkstelligen, opdat deze verschillen eens met nadruk beslist mogten worden. Hoewel nu eene ziekte hem onder weg ophield, evenwel voerde deze het gene hem opgedragen was, door brieven, zoo gelukkig uit, dat alle deze *Spaansche Synagogen* eenparig den banvloek besloten tegen R. SALOMO, en deszelfs beide leerlingen, de drie hoofdvijanden van MAIMONIDES te *Montpellier*, waardoor deze partij, uitgezonderd R. JOZEF BEN ALFACHAR, een' Geneesheer, en weinige anderen, geheel vernederd werd. R. SALOMO nam, uit verdriet over het mislukken van zijnen aanval, de toevlugt tot de *Christenen*, en strooide voor eerst onder het gemeen uit, dat er allerhande ketters onder de *Joden* waren, die hunne gevaarlijke meeningen uit de schriften van MAIMONIDES ontleenden; men moest deze schriften verbranden, gelijk de *Christenen* gewoon waren, met de boeken van hunne ketters te handelen. Vervolgens wendde hij zich tot de Bisschoppen, en bijzonder tot zekeren Kardinaal, door al hetwelk de *Joden* in geen gering gevaar geraakten.

MAIMONIDES had, in zijn werk, zich bijna even zoo dikwijls eenen *Wijsgeerigen* als *Spraakkundigen* Uitlegger vertoond, en inderdaad, hij was het, die de kennis en liefde der *Grieksch-Arabische Wijsgeerte* bij een gedeelte der Leeraren van zijn volk werkelijk in den gang bragt. De *Joden* hadden reeds sedert vele eeuwen eene hun eigene soort van Wijsbegeerte, onder den naam van *Kabbala* bekend; even zoo vermaard, als zij vol geheimen en duister is, een zeldzaam mengelmoes van *Pythagorisch-Platonisch-Alexandrinische*

leer-

leerſtukken, gevoelens van *Joodſche* geleerden, geheimzinnige uitleggingen des Bijbels, raadſelachtige ſpelingen der verbeelding, en een klein getal van goede denkbeelden en nuttige leerſtellingen; bijna alles in beeldſpraak en moeijelijke kunstbewoordingen gehuld, die niet ligt iemand tot het lezen der *Kabbala* zullen uitlokken, of uit dit lezen veel voordeels belooven. De *Kabbala* was eene der bronnen van de *Joodſche* Godgeleerdheid, maar de *Talmud* had ongelijk grooter aanzien, ook kon de *Kabbala* minder in de verſchillen met de *Christenen*, dan wel tot eigene oefening in ſcherpzinnigheid, gebruikt worden. Vele *Christelijke* geleerden hebben in de *Kabbala* ſporen van de leere der *Drieëenheid* meenen te vinden, met welk regt of onregt, ſtaat ons hier niet te onderzoeken.

Terwijl de *Joodſche Kabbalisten* zich een gezag wisten te verwerven, hetwelk dat van den *Talmud* nagenoeg op zijde kwam, ging ook de *Griekſche* Wijsbegeerte van de *Arabieren* tot de *Joden* over; ABEN EZRA muntte reeds uit in de kennis derzelve, maar MAIMONIDES maakte op deze loopbaan veel grootere voortgangen. Hij had de *Griekſche* Wijsgeeren niet alleen in *Arabiſche* vertalingen, maar in hunne oorſpronkelijke talen, gelezen; meest hield hij zich bezig met de leerſtellingen van ARISTOTELES, maar hij kent en vereert ook PLATO en andere Wijsgeeren.

Sedert dat MAIMONIDES de *Griekſche* Wijsgeerte zoo vlijtig en tevens oordeelkundig behandelde, maakte dezelve bij de *Joden* meer en meer opgang; alhoewel er eene oude ſchikking en bevel van hunne Leeraren was, volgens welke die geen met den ban bedreigd werd, die zijnen zoon in de *Griekſche* geleerdheid onderwijzen zou. Ook bragt R. SALOMO BEN ABRAHAM BEN

ADRATH, Opziener der *Synagoge* te *Barcellona*, het in het jaar 1180 zoo ver, dat, in naam derzelve, deze Wijsgeerte verboden werd, of ten minſte tot dat de jongelingen vijf-en-twintig jaren zouden bereikt hebben. Doch men ſtoorde zich zoo weinig aan dit verbod, dat een andere *Spaanſche Rabbi*, JEDAJAH HAPPENNINI, kort daar na, eene verdediging ſchreef voor de Wijsgeerte. Zelfs begon men ten dezen tijde ſchriften van ARISTOTELES, en anderen van zijne ſchool, in het *Hebreeuwsch* over te zetten.

Bij dezen ijver voor de Wijsbegeerte, bleef echter de *Talmud* zijnen eerbied behouden. Van het boek van R. NATHAN BEN JECHIEL, *Aruch* genoemd, hebben wij reeds geſproken. De vermaarde RASCHI ſchreef insgelijks eene uitlegging over verſcheidene verhandelingen van de *Gemara;* maar ook hier liet MAIMONIDES al de overigen ver achter zich. Hij begon reeds in zijn drie-en-twintigſte jaar eenen *Commentarius* te ſchrijven, *over de Mischna*, in de *Arabiſche* taal, welke hij in zijn dertigſte jaar voltooide. Sommige *Joden* hebben hem wel beſchuldigd, dat hij den *Talmud* daar in meermalen wederſpreekt, en de namen dier aanzienelijke Leeraren verzwijgt, aan welke de Natie de bijvoegſelen tot hare Wet te danken heeft; maar hij heeft zich daar tegen vrij wel weten te verdedigen. Zoo veel echter moet men erkennen, dat hij vrijer, en ook hier en daar met veel meer geest van onderzoek, dan eenig ander Uitlegger van den *Talmud*, geſchreven heeft.

De *Joodſche* Godgeleerdheid hield dus niet op, beſtendig van ter zijde ook het oog te vestigen op den *Talmud*, welken de *Joden* als eene *Omtuining der Wet* aanmerkten. Ondertusſchen heeft MAIMONIDES zich met

met vrucht ook in de Godgeleerdheid gekweten. Wij hebben van hem: *Een kort begrip van het* Joodsche *Geloof, in dertien Artikelen*, hetwelk bij zijne Natie eene soort van *Symbolisch* gezag verkregen heeft. Deze Artikelen zijn:

I. Daar is een Schepper, die de volmaaktste oorzaak van alles, en voor zich zelven algenoegzaam is.

II. Hij is de eenige God, op zulke wijze, dat met hem niets kan vergeleken worden.

III. God is onligchamelijk, en zonder eenige zamenstelling.

IV. Hij alleen is eeuwig.

V. Hem alleen moet men als God vereeren.

VI. Men moet geene Middelpersonen kiezen, en alle gedachten op hem rigten.

VII. Er zijn *Profeten* geweest, op wier verstand en werkzaamheid een Goddelijke invloed gewerkt heeft.

VIII. MOZES is de vader en voornaamste van al de *Profeten*, die tot den rang der Engelen gekomen is.

IX. De *Joodsche* Wet is geheel van den Hemel gekomen, en uit Gods mond aan MOZES overgegeven.

X. Deze Wet zal nooit afgeschaft, of met eene andere verwisseld, of veranderd worden.

XI. God kent de handelingen der menschen, en bemoeit zich alleszins met dezelven. Hij zal in de toekomende wereld de betrachters van zijne Wet beloonen, en de overtreders straffen.

XII. De MESSIAS zal zeker nog komen, zonder dat men noodig heeft, den tijd van zijne komst te bepalen. Ook heeft *Israël* geen' anderen Koning, dan uit DAVIDS nakomelingen.

XIII. De dooden zullen weder opstaan.

MAIMONIDES heeft ook eene Verhandeling geschreven

over de gronden der Wet, en nog eene *Verklaring der 613 zoo wel bevestigende als ontkennende* (dat is, gebiedende en verbiedende,) *geboden* der *Joden.* Want zoo velen hadden er hunne Leeraars, vóór zijn' tijd, uit MOZES opgemaakt, welke hij het eerst in eene volledige lijst gebragt heeft.

Het zou ons te ver doen uitweiden, zoo wij nu ook van die *Joodsche* geleerden en schriften wilden spreken, welke der *Joden* voortgang, of proeven in de *Starrekunde*, *Geneeskunde*, en andere wetenschappen en kunsten, bewijzen. Wij gaan die te eerder voorbij, omdat zij daar in meestendeels niet veel meer gedaan hebben, dan zij van hunne *Arabische* Leermeesters geleerd hadden. Doch eenige melding verdienen hier nog twee Geschiedkundige werken, *de groote* en *kleine Wereld-Chroniek*, (*Seder Olam Rabba* en *Seder Olam Zota.*) Het grootste dezer werken gaat van ADAM tot NEHEMIA; het kleinste insgelijks van de schepping af tot de zesde eeuw der *Christelijke* jaartelling; de *Joden* schatten deze *Chronieken* zeer hoog, inzonderheid de eerste, welke zij meenen, dat grootendeels door EZRA zal geschreven zijn; alhoewel het waarschijnlijk is, dat het grootste lang na CHRISTUS geboorte, en het kleinste eerst omtrent de twaalfde eeuw opgesteld zij.

Doch niet alleen hadden de *Joden* in deze eeuw groote geleerden, zij hadden ook groote mannen, die aanzienlijke staatsbedieningen aan de Hoven van meer dan eenen Vorst bekleedden, gelijk ons, in den loop der Geschiedenis, daar voorbeelden van zijn voorgekomen. In *Portugal* had deze Natie den grooten *Don* SALOMO, zoon van JECHAIA, die een even groot krijgsbevelhebber als Wijsgeer was. Deze wist zich,

door

door zijne verdiensten, in het jaar 1190, te verheffen tot de waardigheid van opperften bevelhebber der *Portugeesche* krijgsmagt. Zijne dapperheid en goed geluk verwekten hem wel magtige vijanden onder de grooten, maar hij wist zich, door zedigheid, tegen den nijd en afgunst te handhaven.

Zoo wij de *Joodsche* Schrijvers mogen gelooven, waren er onder de *Joden* in *Duitschland*, in deze eeuw, ook mannen, beroemd door hunne godsvrucht. Zekere R. SAMUEL, die te *Weenen* leefde, kreeg den naam van *Profeet*, omdat hij verscheidene voorzeggingen zou gesproken hebben. Zijn zoon JUDA, *de Godvruchtige* bijgenaamd, zou zelfs wonderwerken verrigt hebben.

Eindelijk bragt deze eeuw ook eenige geleerde *Joodsche* vrouwen voort. De reiziger R. PETACHIAS, van wien wij boven gesproken hebben, spreekt van eene dochter van het *Hoofd der Gevangenis*, in het Oosten, die zoo geleerd was, beide in de Wet en in den *Talmud*, dat zij door de traliën van haar venster eene groote menigte leerlingen onderwees, die haar alleen hoorden, zonder haar te zien, of van haar gezien te worden, om der welvoegelijkheids wille.

Nu is alleen van deze eeuw nog overig, berigt te geven van de pogingen, welke de *Christenen* hebben aangewend, om, door overreding, de *Joden* te bewegen, hunnen godsdienst te verlaten, en den *Christelijken* te omhelzen; deze pogingen bestonden inzonderheid in gesprekken tusschen *Joden* en *Christenen*, welke vervolgens in geschrift gesteld, en dus in het licht gegeven zijn; als ook in andere geschriften, ter wederlegging en overtuiging der *Joden*.

Onder de voornaamsten dezer geschriften behooren de

vol-

volgenden: GISLEBERT *van Westmunster* schreef zulk een gesprek tusschen eenen *Jood* en eenen *Christen*, hetwelk hij opdroeg aan den vermaarden ANSELMUS, Aartsbisschop van *Canterbury*. Een andere Abt, RUPRECHT *van Duits* (*Rupertus Tuitiensis*) schreef, omtrent het midden der *twaalfde eeuw*, een dergelijk gesprek, tusschen eenen *Christen* en eenen *Jood.* Doch in het een zoo wel als het ander blijft de *Jood* bij zijn geloof volharden. Somtijds wisten de *Joden* ook zoodanige gesprekken, op de eene of andere wijze, te ontwijken. ODO, Bisschop van *Kameryk*, was in het jaar 1106, op eene reize door *Senlis*, door eenen *Jood* aldaar, LEO genoemd, tot een godsdienstig gesprek uitgedaagd, maar toen de Bisschop uit Wijsgeerige gronden begon te bewijzen, dat, ter verzoening der zonden, de menschwording van Gods Zoon noodzakelijk was geweest, onttrok zich de *Jood* aan het verder gesprek, tot reden gevende, dat hij de waarheid van zijnen godsdienst niet aan de spitsvinnigheden der *Christenen* wilde blootstellen.

Omtrent dien zelfden tijd schreef ook de beroemde RICHARD, Kanunnik van *St. Victor*, te *Parys*, een boek tegen de *Joden*, hetwelk bijzonder ten onderwerp heeft de voorzegging JES. VII. 14, en derzelver toepassing, als eene *Messiaansche* voorzegging, op JEZUS. Daar deze Schrijver geen *Hebreeuwsch* verstond, kan men ligt begrijpen, dat zijn werk niet geschikt was, om de *Joden* te overtuigen. Op gelijke wijze was het ook gesteld met een werk van eenen PETRUS *den Eerwaardigen*, of PETRUS *van Clugny*, en een dergelijk van PETRUS *van Blois*, en meer anderen.

Eenigzins meer belangrijk is een geschrift van eenen gewezenen *Joodschen* Leeraar, R. JUDAS HALLEVI, in het

het voorgaande van onze Geschiedenis (*) reeds gemeld, die, tot het *Christendom* overgekomen zijnde, den naam van HERMAN aannam, in welk geschrift hij een wijdloopig verhaal geeft van zijne bekeering. Dit verhaal komt in de hoofdzaak hier op uit. Toen hij nog een kind was, had hij eenen droom, in welken de toenmalige Keizer hem met groote weldaden overlaadde. Zeven jaren daarna volgde hij den Bisschop van *Munster*, ECBERD, naar deszelfs hoofdstad, om zeker aan denzelven geleend geld weder te ontvangen; hier kreeg hij, alhoewel zijne ouders hem eenen bejaarden *Jood* tot opziener hadden medegegeven, door de Predikatiën van den Bisschop, en door de verkeering met andere *Christenen*, de eerste genegenheid tot hunnen godsdienst. De huishofmeester des Bisschops, RITHMAR genoemd, was zoo ijverig, om hem geheel tot het *Christendom* over te halen, dat hij eene wonderproeve aanbood, hoedanigen toen meer in die bijgeloovige tijden gebruikt werden; te weten: hij wilde een gloeijend ijzer in de bloote hand nemen, en indien de hand onverzeerd bleef, zou de *Jood* tot het *Christendom* overgaan; maar de Bisschop, verzocht zijnde, om de daartoe noodige wijdingen te verrigten, weigerde zulks, zeggende: „ dat dit een ijver zonder verstand „ was, dat men op zoodanige wijze God niet mogt „ verzoeken, en dat dit in allen gevalle geen redelijk „ geloof kon voortbrengen.

Door de beschouwing van de strenge levenswijze der zoogenoemde *Koorheeren* van den Heiligen AUGUSTINUS, in het klooster *Kappenberg*, hetwelk onze *Jood* met den Bisschop eens bezocht, werd hij nog meer tot

(*) Zie hier voor, *Bladz.* 225.

tot hoogachting van den *Christelijken* godsdienst gebragt. Wedergekeerd tot zijne ouders, vastte en bad hij God, om openbaring, wat hem te doen stond, maar vruchteloos. Eindelijk nam hij de toevlugt tot twee algemeen vereerde Nonnen te *Keulen*, op wier voorbede hij eindelijk zekerheid in zijn gemoed ontving. Nu wist hij ook zijnen stiefbroeder, een' jongen van zeven jaren, van het *Jodendom* af te trekken, dien hij heimelijk wegvoerde, en werd eindelijk te *Keulen* gedoopt, met den naam van HERMAN; hij begaf zich in het gemelde klooster *Kappenberg*, leerde het noodige *Latyn* binnen vijf jaren, werd Kanunnik, en vervolgens Priester; waarin hij dan ook de vervulling van zijnen bovengemelden droom opmerkte.

Daar is wel geene reden, om dit verhaal van onopregtheid te verdenken, maar het verstand van dezen bekeereling maakt er geene voordeelige vertooning in; de Bisschop alleen verschijnt er veel eerwaardiger, dan de dweepende *Jood* met zijn verlangen naar openbaring, en zijn vertrouwen op de voorbede van een paar oude Nonnen.

DERTIENDE EEUW.

De *dertiende eeuw* is voor de Geschiedenis der *Joden* schraalder, dan de even voorgaande *twaalfde*, en levert ons, hen aangaande, weinige bijzonderheden op. In het Oosten, waar zij geene *Hoofden der Gevangenis*, noch bloeijende Scholen meer hadden, werden zij nog meer gedrukt, door eene vervolging van den *Chalif* van *Bagdad*, in het begin dezer eeuw, die, een gierig Vorst zijnde, zich met de schatten der *Joden* wilde verrijken, en daarom alle *Joden*, die weigerden

Mu-

Muhammedaansch te worden, uit zijn gebied verdreef.

In *Judea*, hoewel dit land het tooneel was der oorlogen tusſchen de *Christenen* en *Saraceenen*, hadden zij echter nog ſcholen. R. MOZES NACHMANIDES, of, naar de bij de *Joden* gewone verkorting, RAMBAN, een der beroemdſte *Kabbalistiſche* Leeraren, week derwaards, en bouwde er eene *Synagoge*; men gist, dat hij zich in *Spanje*, zijn geboorteland, waar hij in aanzien was, niet langer hebbe durven vertrouwen, uit vreeze voor de *Christelijke* Geestelijkheid, welke hij in geſprekken over den godsdienst, met Monniken, inzonderheid een, hetwelk in het jaar 1263, in tegenwoordigheid van den Koning van *Arragon*, gehouden werd, zal getergd hebben. Buiten hem hadden echter de *Joden* geenen vermaarden Leeraar in *Palestina*.

In *Egypte* liet de inval van LODEWYK *den Heiligen*, Koning van *Frankrijk*, en de ſtaats-omwenteling, welke aldaar, door de *Mamelukken*, plaats had, den *Joden* insgelijks geene rust noch gelegenheid, om zich op geleerdheid toe te leggen, gelijk zij ook geheel waren uitgeſloten van eenigen invloed op het beſtuur der algemeene zaken in dat land.

Maar hoe veel zij ook vervolgens in het Oosten lijden moesten, benevens de overige bewoners van *Azië*, door de invallen der *Tartaren* en *Mogollen*, echter vonden zij eerlang middel, om bij dezen en genen van derzelver Vorſten in gunst te komen. Een *Joodsch* Geneesheer, een geleerd man, en aangenaam in den omgang, werd eerſte ſtaatsdienaar van den *Chan* ARGUN, en bezorgde voor zijne Natie eenige aanzienlijke voorregten. Doch, toen de *Chan* overleed, werd de *Joodſche* Genees-

neesheer beschuldigd, hem vergeven te hebben, waarom hij, en met hem een aantal *Joden*, ter dood gebragt werden. Evenwel herstelden dezen zich, en verkregen, in de volgende eeuw, weder ingang ten Hove der *Mogolsche* Vorsten.

In het *Griekſche* Keizerrijk van *Konſtantinopolen* schijnen de *Joden*, gedurende deze eeuw, gerust geleefd te hebben; hetwelk zoo veel te waarschijnlijker wordt, omdat de *Grieken*, die thans hevige twisten hadden met de *Westerſche Christenen*, aan dezelven hunne wreedheden tegen de *Joden* scherpelijk verweten, en deze geweldenarijën hevig veroordeelden.

En inderdaad, in den loop van deze *dertiende eeuw* hebben de *Joden*, in de Westersche landen, ongeloofelijk veel moeten dulden van de razende woede der zoogenoemde kruisvaarders, en van andere onzinnige ijveraars, die, meestal door afgunst over de rijkdommen der *Joden* aangeprikkeld, onder allerhande voorwendsels en beschuldigingen, het volk en de vorsten tegen deze ongelukkige Natie opstookten.

In *Spanje* werden zij, in het begin dezer eeuw, vervolgd, door den Aartsbisschop van *Toledo*, die, zich aan het hoofd van het door hem opgeruide gemeen stellende, met geweld, in de huizen en *Synagogen* der *Joden* inbrak, en dezelven plunderde, hen beschuldigende, dat zij, te voren, de stad *Toledo* aan de *Arabieren* of *Moren* verraden hadden.

De kruisvaarders, welke digt bij *Toledo* bijeen kwamen, om den togt naar het Heilige Land te ondernemen, voltooiden in het jaar 1212 het geen de Aartsbisschop had aangevangen, en rigtten zulke slachting onder de *Joden* aan, dat ABARBANEL deze vervolging aanmerkt, als eene van de vier bloedigsten, welke de

Na-

Natie ooit ondergaan had. De *Spaansche* Adel deed wel pogingen, om deze woede te stuiten, maar de Koning FERDINAND begunstigde de gewelddadigheden, om zich bij deze ijveraars aangenaam te maken.

Naderhand beschuldigde men hen, dat zij een' jongen Koorknaap der Hoofdkerk van *Saragossa*, DOMINICUS genoemd, gekruist, en zijne zijde, met eene speer, doorboord hadden. Deze schendaad, zeggen de *Legenden* van dien tijd, werd ontdekt, door een wonderdadig licht, hetwelk zich op het graf vertoonde, waarin de *Joden* hem, digt bij het strand, gelegd hadden. Hij werd uit het graf genomen, in de Hoofdkerk begraven, en als een Heilige vereerd. Zeldzaam is het, dat wij niet lezen, dat deswegens den *Joden* eenige vervolging, op eene regtmatige wijze, is aangedaan, hoe zeer het verhaal diende, om de *Joden* hatelijk te maken, en bloot te stellen voor de beledigingen van het gemeene volk, hetwelk hen ook zoo bevreesd maakte, dat velen, om dezelve te ontgaan, te gereeder waren, om zich tot het *Christen* geloof te bekeeren, aan welke bekeering toen ook door vele *Christenen* in *Spanje* gearbeid werd.

Boven alle anderen muntte in ijver, om de bekeering der *Joden* te bevorderen, uit RAIMUND VAN PEGNAFORTE, Generaal der Orde van de *Dominikanen*, en Biechtvader van JAKOB I, Koning van *Arragon;* deze man oordeelde te regt, dat de zachtste middelen van overreding de eenige geschikte waren, om de *Joden* tot het *Christendom* over te brengen. Hij besteedde daarom zijnen invloed en aanzien, om de woede van het graauw tegen de *Joden* te beteugelen, en verwierf van den Koning, dat hij aan verscheidene geleerden last gaf, om zich op de *Hebreeuwsche* en *Arabische* talen toe te

leggen, als mede op het lezen der Heilige Boeken, in de oorspronkelijke taal, gelijk ook der overige Boeken, die bij de *Joden* in achting zijn, ten einde in staat te zijn, dezen uit hunne eigene Boeken te overtuigen.

Door zijne vermaning aangespoord, schreef een andere *Dominikaner* Monnik, RAIMUND MARTINI, omtrent het midden dezer *dertiende eeuw*, zijn vermaard werk, *Pugio fidei*, of *Ponjaard des Geloofs* genoemd, waarvan de eerste Afdeeling gerigt is tegen de *Muhammedanen*, de tweede en derde tegen de *Joden*. Uit dit werk blijkt, dat hij redelijk wel ervaren was in het *Hebreeuwsch*, en groote belezenheid bezat in de schriften der *Rabbynen;* alhoewel hij, door zijne partijdigheid, vele fouten begaan, en over het geheel meer geleerdheid dan bondig oordeel schijnt te pas gebragt te hebben.

Deze MARTINI had ook een groot aandeel in een godsdienstig gesprek, in het jaar 1263, hetwelk Koning JAKOB I, op aanraden van RAIMUND DE PEGNAFORTE, in zijne tegenwoordigheid deed houden, te *Barcellona*, tusschen R. MOZES BEN NACHMAN, of NACHMANIDES, ook, naar zijne geboortestad, *Gironne*, *Gerundiensis* genoemd, en, behalve MARTINI, hoofdzakelijk met eenen anderen *Dominikaner*, en bekeerden *Jood*, PAULUS CHRISTIANI, in hetwelk, zoo men den *Christen* Schrijvers gelooft, de Monnik PAULUS eene volkomene overwinning behaalde. Na het gehouden gesprek liet de Koning een bevel uitgaan aan de *Joden* van zijn Rijk, dat zij bij den gemelden *Dominikaner*, dien hij hun toezond, om hen den weg der zaligheid te leeren, zouden komen, ter plaatse, waar deze zulks begeerde; dat zij hem bedaard en gunstig zouden hooren; zijne vragen, naar hunne beste ken-

kennis, beantwoorden; hem hunne Boeken, welke hij noodig zou hebben, voorleggen; en ook de kosten betalen, ter verzending dezer Boeken, dewijl hij zelve die, naar de regelen zijner Orde, niet kon opbrengen, doch welke zij van de Koninklijke belastingen konden aftrekken.

Maar de overwinning van den Monnik PAULUS, op den *Rabbi* MOZES, is zoo zeker niet, volgens een *Joodsch* verhaal van dit gesprek, door den *Rabbi* zelven, of, gelijk waarschijnlijk is, door eenen lateren *Jood* opgesteld, in hetwelk de zege aan den *Rabbi* wordt toegeschreven, zoodat, gelijk het meer plag te gaan, de beide partijën zich op de overwinning beroemden.

Gelijk Koning JAKOB van *Arragon* de *Joden* vriendelijk behandelde, zoo vonden zij ook gunst bij ALFONSO X, Koning van *Kastilië*, zoo vermaard wegens zijne Starrekundige kennis en verdiensten; die, bij het opstellen van de Starrenkundige tafelen, welke naar hem genoemd worden, ook raadpleegde met *Joodsche* geleerden, die in deze wetenschap uitmunteden, en onder welken R. JUDA *de Toledo*, op bevel des Konings, de Starrenkundige werken van AVICENNA, uit het *Arabisch*, vertaalde.

Een en andermaal verleende hij ook aan de *Joden* zijne bescherming, wanneer zij door verkeerde ijveraars of wangunstigen mishandeld werden, gelijk te *Orsana* in *Andaluzië* gebeurde, alwaar drie belhamels, een dood mensch in het huis van eenen *Jood* geworpen hebbende, dien van gepleegden moord beschuldigden, waardoor het gemeen tot een' opstand kwam, welke aan vele *Joden* het leven kostte, terwijl de overigen eene wijkplaats vonden in de huizen van *Christenen*

van hunne kennis; doch, dewijl het juist het *Paaschfeest* was, en zij bij de *Christenen* geen ander dan gedeesſemd brood vonden, hetwelk den *Joden*, gedurende dat feest, verboden is, liepen velen hunner hier een nieuw gevaar, dewijl zij zich liever wilden doodvasten, dan hunne Wet overtreden. De inwoners van *Palma* vielen, om denzelfden gewaanden moord, insgelijks op de *Joden* aan, waarop de *Joden* een gezantſchap ten Hove zonden, aan het hoofd hebbende JOZEF, die het Opzieners-ambt in hunne *Synagoge* bekleedde. Deze pleitte zoo nadrukkelijk ten voordeele der *Joden*, terwijl de *Joden* het graf wisten aan te wijzen, uit hetwelk het lijk genomen was, dat het geheele Hof zich verwonderde, en de Koning hen van de beſchuldiging vrijſprak.

In deze zelfde eeuw werden de *Joden* in *Spanje* nog ontrust, door twee bedriegers. Zekere ZACHARIAS wendde, in het jaar 1258, voor, door zijne bedrevenheid in de voorzeggingen, den tijd der verſchijning van den MESSIAS ontdekt te hebben, waarvan hij zelfs den dag bepaalde. Vele *Joden*, hem geloof gevende, bereidden zich, door vasten en aalmoezen, om den MESSIAS te ontvangen, en begaven zich op den bepaalden dag naar de *Synagoge*, in het wit gekleed. Een *Jood*, naderhand Monnik geworden, die in het jaar 1458 tegen hunne Natie geſchreven heeft, en van deze bedriegerij melding maakt, voegt hier nog bij, dat de *Joden* zeer verwonderd ſtonden, niet ſlechts hunne kleederen, maar zelfs het linnen in hunne kasten, met roode kruiſen bedekt te zien. Doch zich bedrogen te vinden in hunne verwachting, zal hun wel genoeg tot een zwaar kruis verſtrekt hebben.

Omtrent 30 jaren daarna ſpeelde een arm *Rabbyn*,

MOZES *de Leon*, een ander soort van bedrog. Arm zijnde, en niet in staat, om zijn huisgezin te onderhouden, onderuam hij, volkomene afschriften van het Boek *Zohar*, waarvan alleen brokstukken bestonden, te verkoopen, als het echte werk, hoewel hij de gapingen uit zijn eigen hoofd had aangevuld, bedriegende dus velen van zijn volk, tot hun hoon en spijt, toen zij het bedrog ontwaarden.

Wij gaan uit *Spanje* over naar *Frankrijk*, in welk land de *Joden*, in deze eeuw, met vele rampen te worstelen hadden. In de voorgaande eeuw waren zij, door FILIPPUS AUGUSTUS, uit dat land gebannen, gelijk wij gezien hebben; doch spoedig weder in hetzelve toegelaten, hernamen zij hunne oude handelwijze, en werden, door woekeren, rijk en vermogend, hetwelk aan LODEWYK IX, gemeenlijk *de Heilige* bijgenaamd, aanleiding gaf, om, reeds in het begin zijner regering, bij eene wet, aan zijne onderdanen volstrekt te verbieden, om van *Joden* eenig geld te leenen; harder handelde JOAN *le Roux*, *de Roode*, of *Rosse*, Hertog van *Bretagne*, verbannende hen uit zijne landen, en tevens verordenende, dat alle schulden, aan de *Joden* verschuldigd, vernietigd werden; geen rigter zou vermogen, iemand, die eenen *Jood* ombragt, deswegens in regten te vervolgen; en alle leenmannen van *Bretagne* moesten deze vaststellingen bezweeren, met bijvoeging, dat zij niet zouden dulden, dat er eenige *Joden* in hun gebied leefden.

LODEWYK IX, op eenen kruistogt, naar *Azië* vertrokken zijnde, zond van daar, in het jaar 1252, een bevel naar *Frankrijk*, om alle *Joden* zijn land te doen ruimen, alleen zulken uitgezonderd, die koophandel dreeven, of handwerken en werktuigkundige weten-

schappen oefenden. Zij werden, zegt de Geschiedschrijver, die dit verhaalt, als wisselaars en woekeraars, vervangen door de *Caussini*, die zich kooplieden van den Paus noemden, lieden, welke hij als nog erger en hatelijker, dan de *Joden*, beschrijft. Voorts luidt de reden, welke LODEWYK tot dit bevel zal gehad hebben, zeldzaam genoeg; de *Muhammedanen* namelijk zullen hem verweten hebben, dat de *Christenen* hunnen Zaligmaker zeer weinig vereerden, daar zij deszelfs moordenaren onder zich duldden. Evenwel zeggen ons de *Joodsche* Geschiedschrijvers, dat deze Koning zelve, kort daar na, zijn bevel weder herroepen heeft.

Gedurende des Vorsten afwezendheid, werd te *Parys* een mondgesprek gehouden, in tegenwoordigheid der Koningin BLANCHE, des Vorsten moeder, die het rijk bestuurde, en andere Grooten, tusschen R. JECHIEL en zekeren NICOLAUS, eenen gedoopten *Jood*, wien men daartoe de meeste bekwaamheid scheen toe te kennen, doch die er misschien het minst van allen toe geschikt was. Jammer is het, dat wij het verhaal van dit mondgesprek slechts voor een gedeelte hebben, zijnde het overige verloren gegaan. Het schijnt echter, gelijk meer soortgelijke, geheel vruchteloos afgeloopen te zijn.

Het lot der *Joden* was, voor het overige, in onderscheidene gewesten van *Frankrijk*, verschillende. In sommige, inzonderheid in *Languedok*, hadden zij zelfs het voorregt, van tot regeringsposten benoemd te kunnen worden; ook hadden zij nog in vele plaatsen *Christenen* tot slaven en bedienden, welke door hen, gelijk men klaagde, dikwijls van het *Christendom* werden afgetrokken.

Dit en de beschuldiging, dat zij eenige *Christen* kinderen, op *goeden vrijdag*, omgebragt, en derzelver

bloed,

bloed, bij hun *Paaschfeest*, gebruikt hadden, verwekte, inzonderheid te *Parys*, in het jaar 1236, eene bloedige vervolging tegen de *Joden*, zoodat velen van hen, in die hoofdſtad, wreedaardig werden omgebragt. De vervolging verſpreidde zich door *Brie*, *Touraine*, *Anjou*, *Poitou* en *Maine*, en kostte meer dan 2,500 *Joden* het leven, terwijl men de overigen onmenſchelijk behandelde, hunne goederen plunderde, en hunne boeken verbrandde, tot dat Paus GREGORIUS IX, ten hunnen voordeele, aan eenige *Franſche* Bisſchoppen, en aan den Koning zelven, ſchreef, om deze woede te ſtuiten, en den geplunderden *Joden* vergoeding te bezorgen.

Doch een nieuwe ramp trof hen, toen een woeste hoop jonge landlieden in het hoofd kregen, om Koning LODEWYK, die op zijnen kruistogt den Ongeloovigen in handen gevallen, en bij hen gevangen was, te gaan verlosſen. Onder het geleide van eenen JAKOB *den Hongaar*, eerst een' *Muhammedaan*, daarna een *Cistercienſer* Monnik, welke Orde hij nu weder verlaten had, rigtte dit volk overal, waar zij kwamen, groote verwarringen aan, alles plunderende en verwoestende; inzonderheid mishandelden zij de *Joden*, en verbrandden derzelver boeken, tot dat zij door den Adel aangetast, en uitèen gejaagd werden.

Gedurende het laatſte gedeelte dezer eeuw, onder de regering van FILIP *den Stouten*, genoten de *Joden* in *Frankrijk* rust. In *Gaskonje*, hetwelk toen aan de *Engelſchen* behoorde, hadden de *Joden* ook groote voorregten, maar als de *Engelſche* Koning EDUARD I tot eenen kruistogt beſloten had, oordeelde hij, met de *Joden* te moeten beginnen, waarom hij hen uit *Gas-*

konje, en alle zijne andere heerschappijën in *Frankrijk*, bande.

Uit eenen brief van den Paus NICOLAUS IV zien wij, dat in de zuiderdeelen van *Frankrijk* groote wanordens plaats hadden, in welken hij oordeelde te moeten voorzien; waartoe hij aan de Geloofsonderzoekers (*Inquisiteurs*) aldaar last gaf, om waakzaam te zijn, ten einde dezelven te beteugelen, hetwelk dezen ook met groote gestrengheid deeden. Te weten, de *Joden* wisten verscheidene *Christenen* tot hunnen godsdienst over te halen, welke zij op eene bijzondere wijze besneden, waardoor zij van de andere *Joden* onderscheiden bleven. Anderen omhelsden alleen gedeeltelijk het *Jodendom*, vierden den *Sabbath*, en bezochten de *Synagogen;* ook wisten de *Joden* velen, die van hen tot het *Christendom* waren overgegaan, daar weder af te brengen, hoedanigen *Weder - Joodschgezinden* genoemd werden. Men verhaalt nog een ander soort van misdrijf, als onder dezen Paus gebeurd: Eene vrouw, die hare beste kleederen aan een' *Jood* verpand had, verzocht hem, dezelve te mogen gebruiken, voor de *Paaschdagen;* hij stond haar dit toe, onder beding, dat zij hem eene *hostie*, of gewijden ouwel zou brengen. Zij, dit gedaan hebbende, doorstak hij dezelve, op verscheidene plaatsen, en als hij zag, dat hier rijkelijk bloed uitvloeide, wierp hij de *hostie* in kookend water. Eenige *Christenen*, die geld van hem wilden leenen, hier juist op inkomende, gingen hem aanklagen, en nu werden alle zijne goederen verbeurd verklaard, zijn huis omvergehaald, en eene kerk, ter eere van den Heiland, op die plaats gesticht. De Lezer zal ons ten beste houden, dat wij zulk een gewaand wonder melden; er werden soortgelijken, ten dezen

tij-

tijde, menigvuldig verteld, welke vaak tot een voorwendsel dienden, om de *Joden* te mishandelen en te plunderen.

De wederwaardigheden, welke de *Joden*, in deze eeuw, in *Frankrijk* te verduren hadden, waren echter niet te vergelijken bij de rampen, welke hen in *Duitschland* troffen, waar men allerhande beschuldigingen tegen hen inbragt, en hen, op grond derzelve, plunderde of vermoordde.

Vergeefs bezorgden zij zich gunstbrieven van bescherming en veiligheid van verscheidene Keizers en Rijksvorsten, waarvoor zij aanzienlijke geldsommen betaalden, zoo als van Keizer KOENRAAD IV, in het jaar 1232; van den Abt van *St. Emmeran* te *Regensburg*, in het jaar 1210, van den Markgraaf van *Meissen*, HENDRIK *den Verlichten*, in het jaar 1265, en van andere Rijksstanden. Een oud verhaal zegt wel van Keizer ALBERT I, dat hij in het jaar 1298 de *Joden* in zijne *Oostenrijksche* landen zal hebben laten doodslaan, doch met regt wordt aan de waarheid van hetzelve getwijfeld, omdat deze Vorst veeleer, in het gemelde jaar, den burgeren van *Neurenburg* eene zware geldboete heeft opgelegd, omdat zij toegelaten hadden, dat een boer, die voorgaf, van God tot het uitroeijen der *Joden* gevolmagtigd te zijn, de *Joden*, in hunne huizen, aldaar verbrandde.

Doch, niettegenstaande deze bescherming, hun door Vorsten en Grooten verleend, werden zij in verscheidene steden van *Duitschland* vermoord, te *Erfurt*, in het jaar 1221, te *Pacherat*, eene stad in het Bisdom *Wurtsburg*, verbrandde men hen, in het jaar 1288, bij malkander, in één huis; in het jaar 1301 werden er te *Maagdenburg* velen omgebragt; en in het jaar 1303

roeide men hen door geheel *Thuringen* uit, alleen *Erfurt* uitgezonderd, waar zij zich met geld vrijkochten.

Men beschuldigde hen onder anderen, dat zij de *Mogollen* en *Tartaren*, die omtrent het jaar 1241 zoo vele verwoestingen in *Europa* aanrigteden, begunstigden, en aan dezelven wapens hadden willen zenden; te *Frankfort* werden zij beschuldigd, dat zij de bekeering van eenen jongeling, uit hun volk tot het *Christendom*, belet hadden, waaruit aldaar een opstand en gevecht ontstond, in hetwelk eenige *Christenen*, en omtrent 180 *Joden*, het leven verloren, en bijna de helft der stad afbrandde; vier-en-twintig *Joden* behielden het leven, door het *Christendom* aan te nemen, en zich te laten doopen.

Meermalen beschuldigde men hen over het vermoorden van *Christen* kinderen. Te *Hagenau*, in den *Elzas*, werden vier kinderen, in het huis van een' *Jood*, dood gevonden, hetwelk men den Keizer aandiende; beweerende, dat zij door de *Joden* waren omgebragt; de Keizer evenwel 'oordeelde deze beschuldiging niet genoegzaam bewezen, en de *Joden* kwamen hier met den schrik, en het betalen van eenig geld, vrij.

Te *Munchen* in *Beijeren*, integendeel, kleefde eene dergelijke beschuldiging. Eene oude vrouw bekende, dat zij aan de *Joden* een kind had geleverd, hetwelk dezen met naalden geprikt hadden, om deszelfs bloed bij eene offerande te gebruiken. Zonder verder onderzoek, liep het graauw te hoop, en sloeg alle *Joden* dood, die hun voorkwamen. De overheden der stad, geen' kans ziende, om het oproer te stillen, raadden de overige *Joden*, zich in de *Synagoge* te bergen, die van steen was opgebouwd; maar het volk vervolgde, en verbrandde hen, met de *Synagoge*, zonder dat

de

de Hertog zelve in ſtaat was, de woede te ſtuiten.

Op gelijke wijze werden de *Joden* te *Wurtsburg* en te *Bern* vermoord, onder voorwendſel, van kindermoord gepleegd te hebben, terwijl de door hen, zoo men voorwendde, vermoorde kinderen onder de Heiligen en Wonderwerkers geſteld en vereerd werden.

Niettegenſtaande al deze vervolgingen, bragt *Duitschland* nog in deze eeuw eenen en anderen geleerden *Jood* voort; onder anderen R. BARUCH en R. ELIEZER, van *Germersheim*, R. IZAAK, van *Weenen*, R. MEIR, van *Rotenburg*, en inzonderheid R. AMMON, van wien de *Joden* gewagen, als van eenen bloedgetuige voor hun geloof, wien de Aartsbisſchop van *Mentz* de teenen en vingers had laten afkappen, omdat hij weigerde, een mondgeſprek bij te wonen, hetwelk ten doel had, hem tot het *Christendom* te bekeeren.

In *Lithauwen* hadden de *Joden* het geluk, dat de Vorst des lands, BOLESLAUS, *de Kuiſche* bijgenaamd, hun vrijheid van geweten gaf, en verſcheidene Handvesten, ten hunnen behoeve, vastſtelde, in het jaar 1267, welk voorbeeld door meer andere *Noordſche* Vorſten gevolgd werd.

In het jaar 1285 zag men zich te *Augsburg* genoodzaakt, veranderingen te maken, omtrent het afleggen van eeden, door de *Joden*; men had hen te voren doen zweeren bij de Heiligen, bij de gezegende Maagd, bij den Zoon van God, welke eeden zij geene zwarigheid maakten te doen, en te verbreken; van nu aan verpligtte men hen, om die reden, te zweeren bij den naam van God, houdende de hand op de Boeken van MOZES. — Wij mogen hier bijvoegen, dat verſcheidene *Joodſche Caſuisten*, of beſlisſers van gewetens-

ge-

gevallen, hun vergunnen, dubbelzinnige uitdrukkingen te gebruiken, en gedienstige leugens te spreken, volgens de uitspraak van den *Talmud:* dat het *geoorloofd is te ontveinzen, om des vredes wil.*

Omtrent dezen tijd schreef R. AARON, te onderscheiden van eenen anderen van dien naam, in de volgende *veertiende eeuw*, hoofd der *Karaïten*, eene Verhandeling, om de buitensporigheden van den *Talmud* open te leggen, omdat er onder zijne gezindte zich eene zucht begon te ontdekken, ten voordeele van den *Talmud*, zijnde R. NISSI, een ander *Karaïtisch* Leeraar, zelfs, op ernstig verzoek zijner leerlingen, verpligt geworden, om voor hun de *Misna* te verklaren; maar eindelijk was R. AARON zelve verpligt, zich insgelijks te schikken, en verscheidene plaatsen der Heilige Schrift leenspreukig te verklaren. Evenwel bleef de haat en partijschap tusschen de *Talmudisten* en *Karaïten* steeds voortduren.

Wij gaan over naar *Italië.* In dit land genoten de *Joden*, over het algemeen, eene vrij ongestoorde rust, in deze eeuw, alzoo de meeste Pausen hen met zachtheid behandelde; in de Mark *Ancona*, alhoewel toen nog niet onder het Pausselijk gebied, hadden zij volkomene vrijheid van geweten. Hier zal, volgens de *Joodsche* verhalen, te *Ricina Nova*, in het jaar 1280, een wonder gebeurd zijn, met den vermaarden R. MENACHEM. Deze, een inboorling dier plaats, van een bot en dom vernuft, zal in de *Synagoge*, op zekeren tijd, in slaap zijn gevallen, en, in zijnen droom, iemand gezien hebben, die hem een' kelk met water toereikte. Dezen kelk geledigd hebbende, was hij, bij zijn ontwaken, zoo schrander, dat hij één der geleerdste *Kabbalistische* Leeraars van deze eeuw geworden is. „Wij

„ heb-

„ blijven," zegt BASNAGE, „ geen borg voor dit won„ der; het dient ons flechts, om te doen zien, dat de „ *Joden*, toen ter tijd, door alle hoeken van *Italië* „ verfpreid waren."

In het Koningrijk *Napels* echter overkwam hun, in de fteden *Napels* en *Trani*, omtrent het jaar 1260, een treurig onheil. Zij waren in deze fteden talrijk, en hadden er aanzienlijke *Synagogen* en geleerde *Rabbynen*. De Koning, die groote dienften van hen genoten had, prees hen, bij zijn fterven, aan zijne Staten aan; maar dezen oordeelden, hun geene grooter weldaad te kunnen bewijzen, dan hen te noodzaken, *Christenen* te worden. Om vervolging te ontgaan, toonden de *Joden* zich hier toe bereid, onder voorwaarde, dat het hun vrij zou ftaan, de dochters uit de rijkfte en edelfte geflachten te trouwen. Doch, men ondervond fpoedig, dat men op deze bekeerlingen niet kon vertrouwen, die fpoedig weder tot hunnen eigenen godsdienst wederkeerden. Een Monnik, te *Trani*, befloot, hen voor deze trouweloosheid te ftraffen, en een kruisbeeld onder een' mestvaalt verborgen hebbende, befchuldigde hij hier eenen *Jood* mede. Meer was er niet noodig, om het gemeen aan den gang te helpen; hetzelve viel op de *Joden* aan, en dra floeg het oproer tot *Napels* over, hetwelk voor de *Joden* verderfelijk zou geweest zijn, indien niet de rijkften en aanzienelijkften, door den Adel, in hunne huizen, geborgen waren.

Ongelijk zwaarder lotgevallen waren echter, gedurende deze eeuw, voor de *Joden*, in *Engeland* bereid, welke die der vorige eeuw nog ver overtroffen. Koning JAN, die in het begin dezer eeuw aldaar den troon bezat, is berucht, wegens zijne wreedheid jegens zijne on-

onderdanen; de *Joden* konden zich dus ook niet veel goeds van hem belooven. Hij plaagde hen met drukkende belastingen, welke hij hun met geweld afperste. Men verhaalt onder anderen van eenen rijken *Jood* te *Bristol*, die op 10,000 Mark geschat was, dat, als hij weigerde dezelve op te brengen, hem, op last van den Koning, elken dag een tand of kies werd uitgetrokken, tot zeven toe, wanneer hij zich vrijkocht, eer hem de achtste ontnomen werd.

Onder de langdurige regering van HENDRIK III. was hun lot wisselvallig. Over het algemeen werden zij door geldafpersfingen en knevelarijën door dezen Koning ten sterksten gedrukt, zoodat zij hem, eindelijk, verlof verzochten, om het rijk te verlaten, hetwelk hun evenwel geweigerd werd. Ten laatsten verkocht HENDRIK hen aan zijnen broeder RICHARD, met vrijheid, om hen geheel uit te plunderen. Doch deze, hunnen uitgeputten toestand en armoede beschouwende, had medelijden met hen, omdat hij van hun onvermogen overtuigd was.

Doch behalve dit, ondergingen de *Joden* ook vele mishandelingen door de woede des volks, opgewekt door beschuldigingen, met welke de *Joden* beticht werden, aangaande het vermoorden van *Christen* kinderen, waarvan wij in deze eeuw bijzonder in *Engeland* eene menigte voorbeelden ontmoeten.

In het jaar 1235 werden zeven *Joden* voor Koning HENDRIK III. gebragt, die een *Christen* jongen gestolen en besneden hadden, en hem, op hun *Paaschfeest*, tot smaad van den Zaligmaker, wilden kruisigen. In het jaar 1240 ontdekte men te *Norwich* een volmaakt dergelijk voorbeeld. Alle *Joden* aldaar werden gevangen genomen, en als deze zich op den Koning be-

beriepen, gaf hun de Bisschop der gemelde stad ten antwoord: „ dat alles, wat de besnijdenis en misda„ den tegen het geloof betrof, enkel tot de Kerk be„ hoorde;" waarop vier van deze *Joden*, die men van deze misdaad overtuigd had, aan de staarten van paarden rondgesleept, en eindelijk opgehangen werden.

Wederom vond men in het jaar 1244, op een Kerkhof te *Londen*, het begraven lijk van een' jongen, aan hetwelk zich, op verscheidene ledematen, *Hebreeuwsche* letters vertoonden. Hier op werden de gedoopte *Joden* aldaar opgeroepen, om dit geschrift, in tegenwoordigheid der Koninklijke ambtenaren, te verklaren, omdat deze, uit eene en andere kenteekenen, besloten, dat dit een jongen was, dien de *Joden* gekruist, of op eenige andere wijze ter dood gebragt hadden. Nu konden deze gedoopte *Joden* wel niet meer uit deze letters maken, dan de namen van vader en moeder van het kind, en dat het verkocht was geweest; maar dewijl juist toen sommige *Joden* te *Londen* zich, door hunne vlugt, verdacht maakten, en sommige lieden van wonderen spraken, die voor dit kind gebeurd waren, gelijk men ook algemeen geloofde, dat de *Joden* meermalen dergelijke wandaden gepleegd hadden, en zulke heilige lijken in de kerken waren aangenomen, zoo begroeven de Kanunniken der Paulus-kerk ook dit lijk in dezelve, bij het hooge altaar, alhoewel er geene vijf wonden aan hetzelve zigtbaar waren.

Een dergelijk geval zal, in het jaar 1255, in de stad *Lincoln* gebeurd zijn. Hier stolen de *Joden* een achtjarig knaapje, hetwelk zij eenige dagen voedden, en vervolgens, onder allerhande martelingen en bespottingen, zoo als JEZUS die geleden had, gelijk zij hem ook den naam van JEZUS gegeven hadden, aan een kruis

kruis hechteden. Zij hadden tot dit schouwspel uit alle steden van *Engeland* eenige *Joden* uitgenodigd; maar hetzelve werd ontdekt, en met de dood van vele medepligtigen gestraft.

Nog verhaalt men, dat een *Jood*, in hetzelfde land, een beeld der Maagd MARIA, met haar kind op den arm, in een heimelijk gemak geworpen, en zijne vrouw verworgd had, omdat zij hetzelve had schoongemaakt; evenwel zal hij enkel met eene gevangenis, en eene boete van 700 mark, aan den Graaf RICHARD, broeder van den Koning, en naderhand verkoren *Roomsch* Koning, vrijgeraakt zijn; niettegenstaande, zoo als men zegt, bijkans alle *Joden* in *Engeland* het, zelfs met het aanbieden van geld, daar toe zochten te brengen, dat hij, wegens vele misdrijven, ter dood gebragt zou worden.

Eindelijk werden de *Joden*, in het laatste dezer eeuw, door Koning EDUARD, in het jaar 1291, geheel uit *Engeland* verbannen, volgens een besluit, in dat jaar in eene kerkvergadering te *Londen* genomen, welke verlangde, gelijk zij zich uitdrukte, de schapen van de bokken te scheiden; alleen werd den *Joden* vergund, hunne roerende goederen met zich te nemen. „ Aan dit besluit," zegt een oud Geschiedschrijver, „ gehoorzaamden de *Joden*, en de Natie, die in *Engeland* zeer talrijk was, nam volstrekt afscheid van dat „ land, en trok van plaats tot plaats, tot zij allen „ omkwamen; welk verlies," voegt hij er bij, „ men „ niet behoeft te betreuren, mits dat zij de geheiligde „ boeken achterlaten, als zonder welken het ons moeijelijk zou vallen, onzen godsdienst in het toekomende te bewaren." Weinig werks moet dus deze Schrijver gemaakt hebben van de voorzeggingen, die

eene

eene herstelling der *Joden* en hunne bekeering beloven. Hoe het zij, van dien tijd af hebben de *Joden* geen volks-ligchaam in *Engeland* uitgemaakt, totdat zij, onder de regering van KROMWEL, weder vrijheid gekregen hebben, om zich in *Engeland* neder te zetten.

Eer wij deze eeuw besluiten, verdienen de menigvuldige verhalen van kinderen, door de *Joden* gekruisigd en vermoord, onze aanmerking. Men ziet duidelijk, dat deze beschuldigingen aan het vervolgen en ter dood brengen der *Joden* dikwijls het voorkomen gaven van wreekende straffen, en ons redenen opleveren van den toenemenden haat tegen de *Joden;* maar wat is er van derzelver geloofwaardigheid, aan welke velen, in later tijden, en niet zonder reden, getwijfeld hebben?

Somtijds zijn bij deze verhalen de omstandigheden zoo lomp verdicht, dat zij even daarom verwerpelijk worden; bij voorbeeld, dat met *Hebreeuwsche* letters op het lijk van een vermoord kind deszelfs ouders zouden aangewezen zijn, even als of de *Joden* zich daarmede opzettelijk hadden willen verraden. Dan zijn er andere omstandigheden onder, die men ten hoogsten ongeloofelijk moet noemen; bij voorbeeld, het voorgewend menigvuldig gebruik, hetwelk de *Joden* van het bloed van vermoorde *Christenen* tot geneesmiddelen, tot tooverijën, zelfs tot hun *Paschen*, zouden gemaakt hebben; die Natie, wier afkeer van het gebruik van bloed zoo bekend en zoo onverwinlijk is.

Verders kan men niet ontkennen, dat de woede, met welke de kruisvaarders duizenden *Joden*, enkel omdat zij *Joden* waren, hebben omgebragt, een sterk vermoeden op de gemelde beschuldigingen werpt, dat zij bijkans geheel met dat oogmerk zullen uitgedacht zijn,

om dezen moordlust eenigermate te verschoonen. Ook is het niet blijkbaar, dat zij door bedaarde en onpartijdige regters behoorlijk onderzocht zijn geworden. Men zou het toch de razernij eener onbegrijpelijke verblinding moeten noemen, dat eene ter naauwer nood geduldde, hoogstverachte en gehaatte Natie, jegens andere Natiën, aan wier willekeurige behandeling zij geheel weereloos was overgelaten, tot bespotting van derzelver godsdienst, steeds op nieuw zoodanige euveldaden zou hebben durven plegen, om haar lot slechts harder en rampzaliger te maken.

Alles, wat men, na het naauwkeurigst onderzoek, kan toestaan, is dit, dat de *Joden* hier en daar, door hunne rijkdommen en aanzien bij de grooten trotsch, en door zoo vele wreede mishandelingen wraakzuchtig geworden, somtijds *Christenen* mishandeld, en misschien ook sommigen omgebragt, en derzelver godsdienstgebruiken bespot hebben. Doch hoe ver deze uitberstingen van getergde driften gegaan zijn; hoe veel er, in het bijzonder, van elk der boven aangehaalde verhalen waar is, dit kan, wegens de groote verbittering, de geweldige behandelingen, de ligtgeloovigheid omtrent wonderwerken, het oprapen van vertelseltjens onder het gemeen, en andere missagen, welke hier begaan worden, niet wel bepaald worden.

Wat meer is, menigmalen werd openlijk erkend, welke groote lasteringen tegen de *Joden* werden uitgestrooid. Paus INNOCENTIUS IV schreef, in het jaar 1247, aan de Aartsbisschoppen en Bisschoppen in *Duitschland* en *Frankrijk*: „ dat eenige *Joden* zich „ weemoedig bij hem beklaagd hadden, dat eenige „ Geestelijke en Wereldlijke Vorsten van die landen, „ als ook andere voorname en magtige Heeren, om

„ zich,

„ zich, op eene onregtmatige wijze, van hunne goe-
„ deren meester te maken, zich van allerhande booze
„ ſtreken en verdichtingen tegen hen bedienden; dat
„ zij, zonder te bedenken, dat als 't ware uit de
„ *Archiven* der *Joden* de getuigenisſen voor het *Chris-*
„ *telijk* geloof zijn voortgekomen, dat ook hunne god-
„ delijke ſchriften niet alleen den doodſlag, maar zelfs
„ het aanraken van verwrikt vee aan hun op hun
„ *Paaschfeest*, verbieden, hen evenwel valſchelijk be-
„ ſchuldigden, dat zij op hetzelve het hart van een
„ vermoord kind aten, als of dit een gebod van hun-
„ ne Wet ware, en ook elders gevondene doode lig-
„ chamen op hunne rekening ſtelden."

„ Onder voorwendſel van deze en vele andere ver-
„ dichtingen," vervolgt de Paus, „ worden de *Jo-*
„ *den*, zonder behoorlijk aangeklaagd, en geregtelijk
„ overtuigd te zijn, of zonder de misdaad bekend te
„ hebben, tegen de vrijheden, hun door den *Apoſto-*
„ *liſchen* ſtoel verleend, wederregtelijk uitgeplunderd,
„ met honger, gevangenis, velerhande mishandelingen
„ en ſtraffen geplaagd; velen van hen tot den ſchande-
„ lijkſten dood veroordeeld; zij bevinden zich, onder
„ de gehoorzaamheid van deze Vorſten en Heeren, in
„ eenen ongelukkiger toeſtand, dan weleer hunne voor-
„ vaders in *Egypte;* zij moeten hunne aloude woon-
„ plaatſen verlaten, en hadden zich, dewijl zij voor
„ eene geheele uitroeijing vreezen, thans tot den Paus
„ gewend. Deze verbiedt nu alle onregtmatige vervolgin-
„ gen eener Natie, wier bekeering God medelijdend
„ belooft, en hij beveelt, de *Joden* overal, in het-
„ gene hun met onregt ontnomen is, te herſtellen."—
Enkel uit dezen brief van den Paus kan men gevolgen

afleiden, welke op menigen van de bovenverhaalde gevallen mogen toegepast worden.

Over het algemeen blijkt het, dat de Pausen, alhoewel zij juist niet geloofden, den *Joden* alle billijkheid verschuldigd te zijn, hun evenwel strikter regt hebben laten gebeuren. Gelijk INNOCENTIUS III, in het jaar 1199, toen zij hem om zijne bescherming smeekten, alle gewelddadigheden verboden had, door welke men hen tot den Doop wilde dwingen, en ook volstrekt alle andere mishandelingen, welke men hun aandeed; zoo gaf HONORIUS II, in het jaar 1217, een dergelijk gebod, hetwelk GREGORIUS IX, in het jaar 1235, vernieuwde, en als de *Joden*, in het jaar 1236, in het Zuiden van *Frankrijk*, door de kruisvaarders zoo onmenschelijk vervolgd werden, gelijk wij gezien hebben, schreef deze Paus aan eenige *Fransche* Bisschoppen, en aan den Koning zelven, om zoodanige woede in het vervolg voor te komen, en de geplunderde *Joden* weder aan hunne eigendommen te helpen.

Doch, daartegen zijn er ook schikkingen en bevelen genoeg van Pausen en Kerkelijke vergaderingen, waardoor de *Joden* vernederd en buiten staat gesteld werden, om de *Christenen* te benadeelen, waarbij de ijver voor den godsdienst veel hardheid en onregtvaardigheid, welke men zich tegen hen veroorloofde, bedekken moest. Dus verboden verscheidene Kerkvergaderingen aan de *Joden*, het houden van *Christelijke* dienstknechten en minnemoeders. Paus HONORIUS III bestrafte, in het jaar 1220, den Koning van *Arragon*, dat hij *Joden*, op wier getrouwheid hij zich toch niet verlaten kon, als gezanten, naar *Muhammedaansche* Vorsten zond; op dezelfde wijze bestrafte hij ook de

de Koningen van *Leon*, *Kastilië* en *Navarre*, over deze gewoonte.

Gregorius ix bezwaarde zich, in het jaar 1231, bij den Aartsbisschop van *Gran*, dat in *Hongaryë Joden* en *Saracenen* openbare ambten bekleedden; en bragt het ook zoo ver, dat de Koning van dit Rijk, andreas, terstond daar op, onder andere verbeteringen der binnenlandsche staatsinrigtingen, die hij, op gevaar van door dezen Aartsbisschop in den kerkenban gedaan te worden, invoerdde, ook deze beide volken van alle zoodanige bedieningen uitsloot.

Reeds in het jaar 1215 had de vierde Kerkvergadering van *Lateranen* den *Joden* alle openbare ambten verboden, met bijvoeging, dat zij alle inkomsten, welke zij daarvan getrokken hadden, ten behoeve van arme *Christenen*, moesten uitkeeren.

De Kerkvergaderingen van *Beziers*, in het jaar 1246, en van *Abby*, in het jaar 1254, bedreigden zelfs die genen met den ban, die in ziekten hunne toevlugt tot *Joodsche* Geneesheeren zouden nemen.

De Bisschoppen, te *Weenen*, in het jaar 1267, vergaderd, onder voorzitting van eenen Pauselijken *Legaat*, verboden den *Christenen* alle eten en drinken met de *Joden*, zelfs het koopen van spijzen van hen, opdat zij door dezelven niet vergiftigd mogten worden.

Zelfs moesten de *Joden* zich, door een uitwendig teeken aan de kleederen, van de *Christenen* onderscheiden, „ zoo," zegt de bovengenoemde vergadering van *Lateranen*, „ omdat zich anders *Christenen* met *Jood-* „ *sche* vrouwen, en *Joden* met *Christen* vrouwen, bij „ abuis, vermengen konden; als, omdat mozes hun „ reeds bevolen had, zich daardoor van andere vol- „ ken te onderscheiden." Andere Kerkvergaderingen

hebben bepaald, dat dit onderscheidings-teeken bestaan zou in een klein rad, midden op de borst.

Onder andere zoodanige voor de *Joden* schandelijke of drukkende wetten, is die, welke de Pausen in deze *dertiende eeuw*, aangaande den *Talmud*, gegeven hebben, merkwaardiger, dan alle de overigen.

Een zekere, te *Rochelle*, in het jaar 1236, gedoopte *Jood*, NICOLAUS, dien men voor zeer geleerd hield, reisde, in het jaar 1238, naar GREGORIUS IX, wien hij ontdekte, dat de *Joden*, behalve de schriften van MOZES, nog eene andere Wet hadden, in welke God dezen *Profeet* mondeling onderwezen, en welke de wijzen onder deze Natie eindelijk, onder den naam van den *Talmud*, verzameld hadden; maar in dit boek stonden de verfoeijelijkste dwalingen en godslasteringen; en hetzelve deed de *Joden* voornamelijk in hunne verstokking volharden. Hier op gaf de Paus, in het jaar 1239, aan de *Fransche*, *Engelsche* en *Spaansche* Aartsbisschoppen in last, dat zij op den eerstvolgenden *Sabbath*, als de *Joden* in hunne *Synagogen* zouden vergaderd zijn, alle hunne boeken zouden laten wegnemen, en die aan de *Dominikanen* en *Franciskanen* in bewaring overgeven; ook zouden zij allen, die *Hebreeuwsche* boeken hadden, op straffe des bans, bevelen, dezelven over te leveren. Dit zelfde vorderde hij ook van de Koningen van die landen, en bijzonder van de *Franciskanen* te *Parys*, die deze boeken, als zij dwalingen behelsden, zouden laten verbranden. Tevens zond hij een uittreksel mede uit den *Talmud*, in XXXV stellingen, welke met verscheidene andere artikelen, in tegenwoordigheid van eenige Bisschoppen en Godgeleerden, als de dadelijke inhoud van gemelde boek erkend waren. Zelfs hadden de *Joodsche* Leeraars

dit

dit beleden, en er bijgevoegd: „ dat de wetenschap „ van den *Talmud* bij hen nog hooger geschat werd, „ dan de kennis van hunnen Bijbel; dat, volgens „ hunne leerstellingen, geen *Jood* de straffen der toeko- „ mende wereld langer zou doorstaan, dan twaalf „ maanden; dat God alle dagen school houdt, zijne „ kinderen onderwijst, met den *Leviathan* speelt, en „ dergelijke meer." Bij nader onderzoek van deze boeken vonden de Godgeleerden en *Kanonisten* te *Parys*, dat zij zoo wel strijdig waren met den geestelijken als woordelijken zin der Schrift, en ongerijmde Fabelen in dezelve bragten. Dus werden alle deze boeken, zoo vele men er maar krijgen kon, twintig karren vol, openlijk verbrand.

INNOCENTIUS IV schreef insgelijks, in het jaar 1244, over dit onderwerp, aan den Koning van *Frankrijk;* en prees den ijverigen bijstand, welken hij hier toe, als een regtzinnig en *Allerchristelijkste* Koning, (*tanquam Rex Catholicus et Princeps Christianissimus*,) bewezen had; maar verzocht hem tevens, dewijl de *Joden* nog niet wijzer waren geworden, alle hunne boeken, welke de Godgeleerden voor verwerpelijk zouden verklaren, in zijn Rijk te laten opzoeken en verbranden. Evenwel gaf hij aan zijn' *Kardinaal-Legaat* in *Frankrijk* bevel, om aan de *Joden* zulke van hunne schriften, welke niets aanstootelijks behelsden, terug te geven.

De *Legaat*, onbillijker en harder dan de Paus zelve, schreef aan dezen terug, wat, onder GREGORIUS IX, in deze zaak was voorgevallen, er bijvoegende: „ dat het eene ergernis, en eene eeuwige schande voor „ den *Apostolischen* stoel zou zijn, indien dezelve boe- „ ken duldde, of den *Joden* terug liet geven, welke „ openlijk door de Godgeleerden veroordeeld waren."

De *Legaat* verklaarde ook werkelijk, in het jaar 1248, dat men in den hem voorgelegden *Talmud*, nadat hij van kundige mannen getoetst was, eene menigte dwalingen, godslasteringen en gruwelen gevonden had, om welken dit boek niet geduld, noch terug gegeven kon worden; over de andere *Joodsche* schriften wilde hij op een' anderen tijd uitspraak doen.

Bij het gemelde onderzoek waren twee Godgeleerden gebruikt, die den naam hadden, van het *Hebreeuwsch* volkomen te verstaan, hoewel zij echter eene hun geheel bijzonder eigene uitspraak van deze taal hadden.

Met dit alles wordt ons nergens gemeld, wat toch eigenlijk, en met welk regt, in den *Talmud* veroordeeld werd; zoodat wij niet in staat zijn te bepalen, of men niet veel in denzelven kwalijk verstaan, overdreven, of zelfs wel vervalscht hebbe; en of niet misschien onder de verbrande *Joodsche* boeken ook afschriften van een deel van hunne Bijbels, of andere nuttige schriften, geweest zijn.

VEERTIENDE EEUW.

Ook in deze eeuw bleven sommige Pausen voortgaan, hunnen ijver tegen den *Talmud* der *Joden* te werk te stellen. JOANNES XXII vernieuwde, in het jaar 1320, het bevel van GREGORIUS IX, in de voorgaande eeuw, omtrent denzelven; en had het aan dezen en andere ijveraars gestaan, zoo zouden alle afschriften van den *Talmud*, die in handen der *Christenen* komen mogten, aan de vlammen opgeofferd zijn.

Voor het overige was hun toestand, in deze *veertiende eeuw*, over het geheel genomen, genoegzaam dezelfde, als in de vorige eeuw; alleen in bijzondere lan-

den

den wisselden hunne lotgevallen telkens af. Zij bleven steeds eene ongemeen werkzame Natie in den koophandel en het wisselen van geld; ook hadden zij in verscheidene wetenschappen en kunsten vele merkwaardige en zelfs gedeeltelijk scherpzinnige en verdienstelijke mannen onder hunne Leeraren. Hunne Godsdienst-onderwijzers waren niet alleen in de *Joodsche* Godgeleerdheid, maar ook in velerlei andere wetenschappen, geoefend. Zij hadden in *Spanje*, *Frankrijk*, *Italië*, *Duitschland*, en andere landen van *Europa*, zelfs ook in de twee andere werelddeelen, vele bloeijende scholen, onder welken die te *Konstantinopolen* eene der vermaardste was. Daardoor hadden zij ook vele schrijvers van velerhande soort; uitleggers van den Bijbel en den *Talmud;* schrijvers van Bijbelsche woordenboeken; twistschrijvers tegen de *Christenen* en *Sadduceën;* opstellers van Kerkelijke dienstboeken; Wijsgeeren en *Kabbalisten*, schoolsche Twistredenaren, Natuurkundigen, Starrenkundigen, Starren-voorzegkundigen en anderen.

Zoo als in de voorgaande eeuw, zoo waren ook thans de landen van *Muhammedaansche* Vorsten voornamelijk de plaatsen, waar deze talrijke, verstrooide, en toch grootendeels in geloof en zeden ten naauwste vereenigde Natie veilig en gerust leven kon. Trouwens, alhoewel zij meermalen ook in het *Christelijk* gebied langen tijd beschermd, en zelfs aan de Hoven bij uitnemendheid begunstigd werden, evenwel waren zij daar nooit volkomen zeker, of zij ook den volgenden dag hunne bezittingen, hunne woonplaatsen, hunne vrijheid, ja zelfs hun leven, behouden zouden.

Ondertusschen ziet men hen toch in die landen, waar zij onlangs de wreedste verdrukkingen hadden uitge-

staan, of waar zij geheel verjaagd waren geworden, weldra weder te voorschijn komen, en hunne oude werkzaamheden, op nieuw, een tijd lang voortzetten. Dit vond daar in zijne reden, omdat niet zoo zeer algemeen blijvende wetten en verboden, als wel voorbijgaande uitbersstingen van godsdiensthaat, geldzucht, nijd en dergelijke, nadeelig voor hen waren. Men had hen zelfs noodig in openbare maatschappelijke handteeringen, in de betrekkingen en verbindtenissen met buitenlandsche werelddeelen, en over het algemeen wegens de buigzaamheid, waarmede zij zich in vele omstandigheden wisten te voegen; en zij zelve vonden daarbij zoo veel winst en voordeel, dat zij het voor zich niet onwaardig rekenden, om deze vrijheid zelfs met velerhande laagheden en onophoudelijke gevaren te koopen. Zij bleven hunne denkwijze en godsdienst getrouw; doch het gedrag der *Christen* volken jegens hen was slecht zamenhangende en onbestaanbaar.

De *Karaïten*, die zich onder de *Joden* tegen den *Talmud* en de overleveringen bleven verzetten, hadden ten dezen tijde twee vermaarde Leeraren, beiden met den naam van AARON, den eersten in het laatst der voorgaande en het begin van deze veertiende eeuw (*), te *Konstantinopolen*, die, behalve uitleggingen over den Bijbel, ook een gebedeboek en een Spraakkundig geschrift nagelaten heeft; en den lateren AARON, zoon van ELIAS, die, omtrent het jaar 1346, zich eenen grooten roem verworven heeft. Deze was te *Nikomedië* geboren, en heeft de drie hoofdgeschriften opgesteld, naar welke de *Karaïten* zich nog in later tijden te *Konstantinopolen* en *Kairo* gedragen hebben, onder de

(*) Zie hier voor, *Bladz.* 252.

de titels van: *Edens Hof*, *de Kroon der Wet*, en *de Boom des Levens.*

In het voorbijgaan merk ik hier aan, dat een Schrijver der *Joodsche* Oudheden, in onzen tijd, gegist heeft, dat deze *Karaïten*, of *Kareërs*, die den *Talmud* en de *Joodsche* overleveringen verwierpen, wel van die *Christenen* konden afkomstig zijn, die zich, als bekeerde *Joden*, door de valsche *Apostelen* lieten verleiden, om tot het *Jodendom* terug te keeren; of die, na de dood der *Apostelen*, liever met de *Joden*, dan met de onbesnedene *Christenen*, gemeenschap wilden houden.

Wij zouden nu verscheidene Leeraars en Geleerden, die onder de *Joden*, in deze eeuw, gebloeid hebben, kunnen opnoemen, doch de meesten derzelven zullen ons in den loop van het geschiedverhaal, op hunne plaats, voorkomen; alleen verdient één van de vermaardste twistschrijvers der *Joden* tegen de *Christenen*, R. LIPMAN, bijzonder genoemd te worden. Eigenlijk heette hij volledig JOM TOB LIPMAN, en was geboren te *Mulhausen;* hij schreef, omtrent het laatste jaar van deze eeuw, 1399, eene wederlegging der *Sadduceën* en *Christenen*, en ook, gedeeltelijk, der *Ongodisten*, aan welke hij den wijdschen titel gaf: *Sefer Nizzachon*, *Boek der Overwinning.* Door de *Sadduceën* verstaat hij de *Kareërs*, of *Karaïten*, omdat deze met malkanderen in dit derde overeenkomen, dat zij geene mondelijke overleveringen, of bijvoegselen op MOZES Wetten, aannemen. Tegen de *Christenen* poogt hij inzonderheid die plaatsen van het *Oude Testament* anders te verklaren, welke zij als bewijzen voor de Goddelijke zending van JEZUS, en van de waarheid van hunnen godsdienst gebruiken. Op het einde beantwoordt

woordt hij nog eenige tegenwerpingen van eenen gedoopten *Jood*, en haalt daar tegen nog andere tegenwerpingen van R. DAVID KIMCHI, tegen de *Christenen*, aan.

Dit bij de *Joden* doorgaans zeer geacht boek, in hetwelk ook veel voorkomt, het *Joodsche* geloof betreffende, en waar in van de schriften van MAIMONIDES niet weinig gebruik is gemaakt, gelijk men, over het geheel, daar in schranderheid in uitlegkundige wendingen, een' bondigen schrijfstijl, maar ook hevigheid tegen de godsdienstpartijën, welke het bestrijdt, niet kan ontkennen, is met zoo veel zelfsvoldoening van den schrijver geschreven, dat hij zich beroemt, alle plaatsen der Heilige Schrift, welke de *Christenen* voor zich aanhaalden, met een' strohalm omver te kunnen stooten. Deze R. LIPMAN leefde nog omtrent het jaar 1420, te *Krakau;* zijn boek is door TH. HAKSPAN, in het jaar 1644, in 4to, te *Neurenburg*, in het licht gegeven.

Doch laten wij de merkwaardigste lotgevallen des *Joodschen* volks, in deze eeuw, ordenlijk verhalen, en wel zoo, dat wij eerst, naar vervolg des tijds, melding maken van de rampen en vervolgingen, welke zij, onder de zwaarste beschuldigingen van ongeloofelijke gruweldaden, van welke de Geschiedboeken van dezen tijd overvloeijen, maar waaromtrent, over het algemeen, dezelfde aanmerkingen gelden, welke wij bij de voorgaande eeuw gemaakt hebben, in genoegzaam alle landen van *Europa*, geleden hebben.

Een *Boheemsch* Cronickschrijver der zestiende eeuw verzekert, dat de *Joden* te *Praag*, op *goeden vrijdag* van het jaar 1305, eenen *Christen*, in een onderaardsch gewelf, aan het kruis gehecht, en alle martelingen, welke CHRISTUS geleden heeft, aangedaan hebben; waarop het volk dier hoofdstad, zonder naar het vonnis

zis des Konings te wachten, de moordenaars, met de uitgezochtste pijnigingen, ombragt, en uit derzelver geplunderde bezittingen, voor den nieuwen martelaar, een gedenkteeken oprigtede.

In het jaar 1306 verjoeg de Koning van *Frankrijk*, FILIP *de Schoone*, hen uit zijn Rijk, door een heimelijk gegeven gebod, waarbij alle hunne goederen verbeurd verklaard, en aan elk van hen slechts zoo veel gelaten werd, als hij tot zijn vertrek uit het Koningrijk volstrekt behoefde. Men geeft van dit gedrag des Konings geene andere reden op, dan dat hij der *Joden* vijand was; ondertusschen is het zeer waarschijnelijk, dat hij die geheele Natie aan zijne verregaande gierigheid opofferde, ten minste verrijkte hij zich zeer uit hunne verbeurd verklaarde goederen. De ongelukkige *Joden* stierven, voor een groot gedeelte, van kommer en gebrek, op hunne reize, de overigen bereikten *Duitschland*, waarom vele *Hoogduitsche Joden* zich naderhand hebben aangemerkt, als van *Franschen* oorsprong te zijn.

Enkele van hen namen het *Christendom* aan, en behielden daar door vrijheid, om in *Frankrijk* te blijven. Doorgaans plag onder dezen ook geteld te worden de vermaarde NIKOLAUS *de Lira*, of *Lyra*, naar een vlek in *Normandië*, dus genoemd, die, naderhand in de Orde der *Franciskanen* getreden, gehouden wordt, als de eerste, die onder de *Christenen* eene goede wijze van Bijbelverklaring heeft te voorschijn gebragt, en zich bijzonder door zijne zoogenoemde *Postillæ in Biblia* (*) eenen grooten roem verworven heeft; waarvan

(*) *Postilla*, of *Postillæ* hadden deze naam, omdat zij aanmerkingen behelsden, welke na eenen Tekst der *Latyn*

van ook een oud versje getuigde, met deze woorden:

Si Lyra non lyrasset, totus mundus delirasset.

Hij heeft ook eene opzettelijke wederlegging tegen de *Joden* geschreven. Evenwel heeft men in later tijden, op zeer schijnbare gronden, in twijfel getrokken, of DE LYRA, of LYRANUS, ooit een *Jood* geweest is.

Hoe het zij, onder deze bekeerlingen werden weinigen gevonden, die daar bestendig bij bleven; integendeel waren er, die hunne verbittering toonden, door op de boeken der Heiligen te spuwen, en die op andere onwaardige wijzen te behandelen, waarom zelfs één van hen, vier jaren hier na, levende verbrand is geworden.

De *Joden* werden echter, reeds in het jaar 1315, door LODEWYK, met den bijnaam HUTIN, weder in het Rijk toegelaten, omdat hij geld noodig had, om zijne schatkist te stijven, en de *Joden* hem eene aanzienelijke som voor deze vrijheid aanboden.

Doch, vijf jaren daarna brak weder een nieuwe en geweldige storm op de *Joden* los, door de woede van de zoogenöemde *Schaapherdersbende*, (*les Pastoureaux*,) welke uit Herders bestond; die het beloofde Land wilden gaan bemagtigen, en in het eerst, in godsdienstige omgangen, door het land, al bedelende, rondzworven, maar weldra, door de ligtgeloovigheid van het gemeen, hetwelk bij menigten zich bij hen voegde, terwijl ook Priesters, Monniken en vrouwen den hoop hielpen vergrooten, stout en ongebonden werden; zelfs verleenden hun vele Edellieden, in het eerst, hunne bescherming, tot zij begonnen te

tynsche vertaling, en derzelver woorden (*Post illa verba*) volgden.

te rooven en te plunderen, de gevangenisſen openbraken, en al de kwaaddoeners, die zij vonden, mede in hunne benden inlijfden. Voornamelijk viel hunne woede op de *Joden*, van welke zij bij duizenden van het leven beroofden, en anderen plunderden, terwijl de overigen hun leven niet konden redden, dan door zich te laten doopen. Vergeefs poogden zich eenige voorname lieden tegen deze razernij te verzetten; deze Herders verſmaadden zelfs den ban van den Paus, die toen te *Avignon* zijnen zetel had. Eindelijk gaf de Koning van *Frankrijk* bevel aan den Adel, om zich tegen hen te wapenen, en nu werden deze roovers ſpoedig gedwongen, het *Franſche* gebied te ruimen; zij begaven zich naar *Navarre* en *Arragon*, alwaar zij dezelfde wanorde aanrigteden, toen de Koning van *Arragon* een leger tegen hen zond, onder het bevel van zijnen zoon, hetwelk, hun hoofd en voornaamſten aanvoerder gedood hebbende, deze menigte verſtrooide, welke verders gedeeltelijk door het zwaard, gedeeltelijk door eene zware pest, om hals raakte.

Nergens echter leden de *Joden* meer, in deze veertiende eeuw, dan in *Duitschland*. In het jaar 1310 werd te *Neurenberg* een vermaarde *Rabbi*, MARDOCHAI, uit *Oostenrijk* geboortig, die eene uitlegging over den *Talmud* geſchreven had, welke aan de *Joden* zeer beviel, opgehangen, zonder dat men weet, om welke redenen; alleen zeggen de *Joodſche* Schrijvers, dat hem dit rampzalig lot getroffen hebbe, enkel *om de heiliging van Gods naam*, dat is, om zijnen godsdienst.

Meer algemeen was eene vervolging tegen de *Joden*, in het jaar 1338, welke haren oorſprong nam in het ſtadje *Pulka*, onder het Geestelijk regtsgebied van *Pasſau*, onder de Heerſchappij van Hertog ALBERT

van

van Oostenrijk, die daar van zelve aan den Paus een berigt toezond, hetwelk behelst: dat men eene met bloed besprengde *hostie* onder het stroo, digt bij de woning van een' *Jood*, gevonden hebbende, welke van een' Priester in de kerk gebragt was, en door het volk vereerd werd, het volk, in den waan, dat de *Jood* deze *hostie* doorstoken had, zonder de Overheid te kennen, in eenen oploop, eene menigte *Joden* om het leven had gebragt; sommigen echter hadden een vermoeden, dat de zucht, om zich met plundering der *Joden* te verrijken, het volk nog meer, dan wel ijver voor den godsdienst, tot deze wreedheid had aangedreven; onlangs, voegt de Hertog er bij, was bijna een dergelijk tooneel vertoond in een stadje *Sints*, in hetzelfde Bisdom; hij vraagde den Paus, hoe hij zich hierbij te gedragen had, te meer, omdat voor eenigen tijd in een ander plaatsje, door eenen Geestelijken, soortgelijke bloedige ouwel in de kerk gelegd was, die evenwel vervolgens beleden had, dat hij zelve deze *hostie* met bloed bestreken had, om het volk tegen de *Joden* gaande te maken, als hadden die dezelve mishandeld; deze *hostie* was ondertusschen zoo lang het voorwerp der vereering van het volk gebleven, tot zij geheel door de wormen verteerd was, en toen nog had een ander Geestelijke de onbeschaamdheid, insgelijks volgens zijne eigene bekentenis, om, op nieuw, eene ongewijde *hostie*, met bloed besprengd, daar te leggen, om van het volk vereerd te worden. De Paus gaf hier op last aan den Bisschop van *Passau*, om onderzoek naar deze zaak te doen, en de schuldigen, wie zij ook zijn mogten, met alle strengheid te straffen.

In het *Nassausche* deed zich, om dien tijd, zekere

ARMLEDER op, die zich aan het hoofd van een aantal boeren ftelde, en, onder voorwendfel van ijver voor den godsdienst, alle *Joden*, die hem voorkwamen, liet doodflaan; maar als hij vervolgens, op gelijke wijze, ook de *Christenen* aanviel, deed Keizer LODEWYK *van Beijeren* hem ter dood brengen.

Wij gaan verfcheidene andere vertellingen van *hostiën*, welke de *Joden* zouden doorftoken hebben, en welke bloed opgaven, ja, van welken men zelfs eene had hooren zuchten, voorbij, om de zware vervolging te melden, welke de *Joden* omtrent het jaar 1348, in verfcheidene landen, trof.

Eene zware algemeene pest, door eenige *Italiaanfche* kooplieden uit het Oosten overgebragt, verwoestte ten dezen tijd genoegzaam alle landen van *Europa*. Eensklaps verfpreidde zich een gerucht, dat de *Joden* in *Spanje* eene menigte vergift van allerhande foort verzameld, en, door omgekochte melaatfche lieden, in de waterbronnen en rivieren hadden laten werpen, ten einde die te vergiftigen, en alle *Christenen* op eens om het leven te helpen. Terftond viel het graauw alom op de *Joden*, als giftmengers, aan; in *Spanje* werd, op Koninklijk bevel, een menigte *Joden* in de gevangenis geworpen, en vervolgens, zoo als ons *Joodfche* Schrijvers zeggen, wel ten getale van 15,000, ten vure gedoemd.

Op gelijke wijze werden zij in *Languedock*, het *Daufiné*, en vele andere oorden van *Frankrijk*, op de wreedfte wijze, omgebragt, en bij menigten levende verbrand, wordende hunne goederen door den Koning, FILIP *den Langen*, zelven aangeflagen, ten behoeve van zijne fchatkist.

Vergeefs verbood de Paus KLEMENS VI ieder een,

om eenen *Jood* te dooden, of te plunderen, of tot den Doop te dwingen, dewijl toch uit dwang geen waar *Christelijk* geloof ontstaan kon; hij herhaalde dit gebod, met bijgevoegde verklaring, dat er geheel geen grond was, om de *Joden* van de gemelde vergiftiging te verdenken, dewijl de heerschende pestkwaal hen niet meer dan de *Christenen* verschoonde; hij dreigde allen met den ban, die op de *Joden* aanvielen, terwijl dezen zich zelven gaarne aanboden, tot een geregtelijk onderzoek.

Alles vergeefs! Men sleepte bijna overal, uitgezonderd te *Avignon*, waar de Paus zich bevond, de *Joden* naar den brandstapel; en nog schijnen de meesten in *Duitschland* om hals geraakt te zijn. Te *Straatsburg*, *Spiers*, *Worms*, *Oppenheim*, *Frankfort aan den Main*, en te *Ments*, was de slachting verschrikkelijk groot. Te *Frankfort* stak een' *Jood*, in de woede van wanhoop, het stadhuis in brand. De vlam sloeg over in de hoofdkerk, welke insgelijks in kolen gelegd werd. De wraak hier over werd gekoeld, door den moord van den brandstichter niet alleen, maar van al de *Joden*, die zich in de stad bevonden, behalve eenige weinigen, die de wijk naar *Bohemen* namen.

De *Joden* van *Mentz* hadden de wapenen opgevat, om zich te verdedigen, of hun leven duur te verkoopen, en omtrent 200 *Christenen*, die ongewapend waren, overvallen hebbende, bragten zij die om het leven, waarop het verbitterd gemeen met zulke woede op hen aanviel, dat er bij die gelegenheid omtrent 12,000 *Joden* sneuvelden. Zeer velen verbrandden zich zelven, in hunne huizen; weinigen slechts reddeden zich, door zich te laten doopen; schoone *Jodinnen* en jongens werden ook, tegen wil en dank, gedoopt; doch, dewijl men beweerde, dat zelfs gedoopte *Joden* met het

ver-

vergiftigen voortvoeren, werden deze insgelijks in het vuur geworpen. Evenwel werden de *Joden* door den Paltsgraaf aan den *Rhijn*, te *Heidelberg*, beschermd; gelijk ook verscheidene andere Grooten en Edellieden hun op hunne landerijën vreedzaam verblijf vergunden.

Deze algemeene woede werd nog vermeerderd, door de *Flagellanten*, of *Geeselaars*, eene bende, die, ten dezen tijde, als boetelingen, zich zelven openlijk geeselende, het land doorzworven, voorwendende, Gods toorn wegens den zwaren pest te willen afwenden; deze dweepers en geestdrijvers hitsten opzettelijk het gemeen allerwege nog meer tegen de *Joden* op, ja, sloegen zelve de handen aan hen, en vermoordden hen. Het is zoo, men verhaalt, dat de in eene stad van het Bisdom *Bamberg* wonende *Joden*, waar zij zeer sterk waren, op eenen daar doortrekkenden hoop *Geeselaars* waren aangevallen, en veertien van dezelven, benevens eenige burgers, die hen wilden beschermen, hadden doodgeslagen, en vervolgens de stad in brand gestoken. Ondertusschen moeten hier zeker eenige omstandigheden ontbreken, alzoo de Paus KLEMENS VI, in eenen brief aan den Aartsbisschop van *Maagdenburg*, in het jaar 1349, uitdrukkelijk aan de *Geeselaren* te last legt, dat zij de *Joden* vermoordden.

Zoo verschrikkelijk was, in deze eeuw, over het algemeen, het lot der *Joden*, in de *Westersche* landen; laat ons nog kortelijk den togt door deze landen doen, ten einde nog eenige bijzonderheden te melden, welke in dezelven de *Joden* betreffen. Wij beginnen met *Spanje*.

Hier was ALFONSUS XI, Koning van *Kastilië*, den *Joden* zeer genegen, daar hij zich geheel liet leiden door eenen *Jood*, JOZEF *van Astigi*, die het bestuur

had van zijne geldmiddelen. De Koning zag zich echter genoodzaakt, een bevel tegen hen uit te vaardigen, waarbij hun geboden werd, het Koningrijk binnen drie maanden te verlaten; alzoo men hen beschuldigde, dat een *Joodsche* jongen eene pot met water, uit een venster, op het Sacrament had geworpen, hetwelk men op de straat voorbij droeg. Gelukkig, dat de Erfprins, herziening van het vonnis, ten behoeve der *Joden*, verkregen hebbende, ontdekte, dat een jong *Christen*, bij toeval en onverziens, deze pot uit het venster ledig gestort had. De ijveraars tegen de *Joden*, hier door te leur gesteld, konden zich echter niet bedwingen, op de *Joden* aan te vallen, en eenigen om te brengen, maar de Koning stuitte den moedwil, door tien van de ergste belhamels te laten ophangen.

Maar een' anderen, kort daarop gevolgden, opstand te *Toledo*, kon deze Koning niet zoo gelukkig beteugelen. Hier zag men een voorbeeld van de uiterste wanhoop, R. ASCHER was van zijne geboorteplaats, *Rothenburg*, voor eenigen tijd, derwaards gevlugt, met zijne acht zonen. Een van dezen, den woedenden hoop in zijn huis ziende inbreken, met oogmerk, om hen allen te vermoorden, verviel tot die razernij, dat hij alle zijne bloedverwanten, die in dit huis eene schuilplaats gezocht hadden, met eigene handen, doodde, en eindelijk zich zelven ombragt, om niet in handen van deze moordenaren te vallen.

Wanneer de Koning PEDRO *de Wreede*, door zijnen natuurlijken broeder, HENDRIK *de Tristemar*, gedood was, en deze daarop de stad *Burgos* belegerde, betoonden de *Joden* zich aan PEDRO, van wiens dood zij nog geene kennis hadden, zoo getrouw, dat zij, zich in hun kwartier versterkt hebbende, de stad dap-

per

per hielpen verdedigen, welke getrouwheid aan HENDRIK zoo wel beviel, dat hij, bij de overgave der ſtad, hun gunſtige voorwaarden ſchonk.

Deze Vorst had eenen *Jood*, MEIR, tot zijnen Geneesheer, die, als de Koning eenigen tijd daarna ſtierf, niet zonder vermoeden van vergeven te zijn, op de pijnbank gebragt werd, en bekende, hem het vergif gegeven te hebben. Evenwel ſpreken hem voorname *Spaanſche* Schrijvers hier van vrij, ſchoon ook, wegens dit vermoeden, de *Joden* mishandeld en gehaat werden, waarbij zij zich vooral over de Monniken, als hunne doodvijanden, beklaagden, en van de Koningin met moeite, voor eene ſomme van 50,000 kronen, de vrijheid verwierven, om in het land te mogen blijven.

Onder de regering van HENDRIK III, omtrent het jaar 1349, hadden zij eene nieuwe vervolging te dulden, toen MARTINUS, Aartsdiaken van *Astigi*, de ſtraten van *Sevilië* en *Kordua*, al predikende, doortrok, en het volk tegen de *Joden* verbitterde.

Onder den zoon van dezen Koning, JOANNES, werden zij verpligt, een rood teeken van onderſcheiding te dragen, en ſtonden bloot aan allerlei ſoort van knevelarijën.

Even ongelukkig was hun ſtaat in het rijk van *Arragon*, welk rijk door burgeroorlogen verſcheurd werd, in welker rampen de *Joden* een dubbel deel hadden, door de belastingen, met welke zij gedrukt werden.

Niettegenſtaande alle deze rampen, had de Natie, gedurende deze eeuw, in *Spanje*, verſcheidene geleerde mannen, aan welker hoofd men den beroemden IZAAK SCIPRUT met regt mag plaatſen, een der hevigſte vijanden en geweldigſte ſchrijvers tegen de *Christenen*. Zijn zoon, SCHEM TOB, erfde zijn vaders haat tegen

de *Christenen* over, en leefde omtrent het jaar 1375, en vertaalde, onder andere schriften van zijn eigen opstel, het *Evangelie* van MATTHEUS in het *Hebreeuwsch*. Een ander geleerd *Rabbyn* van dezen tijd was SALOMO BEN CHENOK, die van *Konstantinopolen* naar *Burgos* kwam, om *de diepten der Goddelijke Wet te peilen*; onder dezen titel namelijk gaf hij een boek in het licht, in hetwelk hij de moeijelijkste plaatsen uit de *vijf Boeken van* MOZES verklaarde, als mede sommige *Rabbynsche* uitleggingen van dezelve, die al te bloemrijk of leenspreukig zijn.

Ten aanzien van *Frankrijk* moeten wij hier alleenlijk aanteekenen, dat in de laatste regeringsjaren van Koning KAREL VI, die, toen hij nog *Daufin* was, en het rijk voor zijnen vader, gedurende deszelfs gevangenschap bij de *Engelschen*, bestuurde, den *Joden* vrijheid gegeven had, om in *Frankrijk* ongehinderd te wonen en te verblijven, alleen onder die bepaling, dat zij een teeken van onderscheiding zouden dragen, bij openbaar plakaat, alle *Joden* uit *Frankrijk* verdreven zijn, waar toe de beschuldiging van eenen moord, door hen te *Parys* aan een' *Christen*, zoo men zeide, gepleegd, aanleiding zal gegeven hebben. Vele *Joden* waren deswegens gevangen genomen, sommigen opgehangen, anderen gegeeseld, en de *Synagoge* werd verwezen, om 18,000 rijksdaalders te betalen, tot, eindelijk, twee jaren daarna, het bovengemelde plakaat van verbanning volgde. Sedert hebben de *Joden* niet dan oogluikende in *Frankrijk* kunnen verkeeren, hoewel men hen op deze wijze duldde; echter hadden zij geene openbare vrijheid, dan alleen in de stad *Mets*, welke aan het *Duitsche* rijk behoord had, aldaar werden zij, nadat dezelve aan *Frankrijk* gekomen was, bij hunne vrijheid bewaard.

In

In *Italië* hebben wij uit verscheidene voorbeelden reeds gezien, dat de Pausen den *Joden* niet ongunstig waren. Dus zocht KLEMENS V hen, zelfs door het uitspreken van den ban, te beveiligen tegen de woede der *Schaapherders*, in *Frankrijk*, tevens echter was deze Paus bedacht, om hunne bekeering tot het *Christendom* te bevorderen, ten welken einde hij belastte, dat op elke *Universiteit*, of Hoogeschool, Hoogleeraars zouden zijn, in de *Hebreeuwsche* taal, ten einde men in staat zou zijn, om hen uit hunne eigene boeken te wederleggen.

Maar zijn opvolger, JOANNES XXII, opgezet door zijne ijverige zuster, en nog meer door eenige Bisschoppen, die de *Joden* beschuldigden, het kruis, door deze Bisschoppen, bij eenen plegtigen omgang, rondgedragen, gehoond te hebben, gaf een bevel uit, waarbij de *Joden* uit het geheele gebied van den Kerkelijken Staat gebannen werden, hetwelk des te meer verslagenheid onder hen veroorzaakte, daar zij toch altijd meer of min bescherming bij de Pausen gevonden hadden. Op voorspraak echter van Koning ROBERT *van Sicilië*, en de belofte, dat de *Joden* hem 100,000 gulden zouden opbrengen, werd dit bevel door den Paus weder herroepen, en, gelijk wij gezien hebben, KLEMENS VI schreef, ten hunnen behoeve, om de vervolging te stuiten, welke hun, onder voorwendsel, dat zij de bronnen en rivieren vergiftigd hadden, werd aangedaan; ook lieten zijne *Inquisiteurs*, die de *Albigenzen* zoo hevig vervolgden, de *Joden* in vrede leven, zonder hunne rust te stooren.

Te *Bologne* waren de *Joden* zoo talrijk en vermogende, dat zij, dewijl hunne *Synagoge* hun te klein werd, eene nieuwe en veel grootere bouwden, en in

die stad eene soort van Hoogeschool stichtten. Deze laatste was haren oorsprong verschuldigd aan eene vermogende familie, welke voorgaf afkomstig te zijn van die *Joden*, welke TITUS, na de verovering en verwoesting van *Jeruzalem*, met zich te *Rome* gebragt had, alwaar zij, onder den naam *Hanneharim*, (*de Kinderen*,) bleven, tot in het laatste dezer *veertiende eeuw*, wanneer zij, omstreeks het jaar 1395, naar *Bologne* verhuisden, en, onder anderen, de gemelde *Synagoge* bouwden, de fraaiste van geheel *Italië*, welke nog beroemder is geworden, door vele aanzienlijke *Joodsche* Leeraren, die daar openlijk hun onderwijs gaven. Hier gaven ook de *Joden* aan den Pauselijken *Inquisiteur* een' Bijbel ten geschenk, welke gezegd werd, door de eigene hand van EZRA geschreven te zijn, en die aldaar nog zorgvuldig bewaard wordt, schoon men van de ongegrondheid van dit voorgeven genoeg overtuigd is.

In *Hongaryë* werden, door Koning LODEWYK *den Grooten*, in het jaar 1382, alle *Joden* uit het rijk gebannen, omdat zij zich niet wilden laten bekeeren; „ doch," voegt de Geschiedschrijver er bij, „ hij acht- „ te hunnen, door woeker vergaderden, rijkdom als „ slijk en modder, en wilde er zich volstrekt niet mede „ verrijken."

In het jaar 1379 werden zij te *Brussel* weder beschuldigd, eene gewijde *hostie* doorstoken te hebben, uit welke bloed zal gevloeid zijn, en op dezen grond werden er verscheidenen aldaar ten vure gedoemd.

Keizer WENSEL, of WENCESLAUS, gebood, in het jaar 1391, ten believe van zijnen Adel, die aan de *Joden* veel geld schuldig was, aan dezen, dat zij alle onderpanden, zonder eenige betaling of vergoeding, terug geven, en ook de geleende hoofdsommen, met

de

de verschenen renten, kwijt zouden schelden. Op dit bevel des Keizers geraakten velen in den waan, dat hun nu alles tegen de *Joden* vrijstond; men sloeg te *Gotha* dadelijk een groot getal derzelven dood, wier goederen men roofde; maar de Overheid handhaafde het regt, en liet deze moordenaars allen met de dood straffen.

Ook elders komen eenige voorbeelden voor, dat Vorsten, en zelfs Bisschoppen, de zoo gewone mishandelingen der *Joden* streng gestraft, en hun geregtigheid hebben laten wedervaren. De inwoners der *Zwabische* Rijksstad *Ueberlingen* hadden, in het jaar 1331, de *Joden* in hunne stad, ten getale van meer dan 300, levende verbrand of vermoord, omdat zij hen schuldig hielden aan den moord van een kind, hetwelk men vermoord gevonden had; men had, in dit geval, gehandeld zonder voorkennis van den toen regerenden Keizer, LODEWYK *van Beijeren*, of deszelfs *Voogd* of bestuurder, waarom ook deze Keizer hun eene geldboete opleide, en een groot gedeelte der stadsmuren deed omwerpen.

Zelfs bragt de Bisschop van *Augsburg*, in het jaar 1349, eene andere *Zwabische* Rijksstad, *Memmingen*, op begeerte van eenen *Jood* aldaar, wien verscheidene inwoners volstrekt hunne schulden niet wilden betalen, onder een *Interdict*, of verbod van Godsdienst, en het viel den inwoneren smartelijk, dat hunne dooden niet in de gewijde aarde mogten begraven worden; evenwel konden zij den *Jood* niet anders bewegen, om in het opheffen van dit verbod te bewilligen, dan door hem de vreesselijke bedreiging te doen, dat de overledene *Joden* op dezelfde plaats met de *Christenen* begraven zouden worden.

Op het laatste dezer eeuw vernieuwde zich de beschuldiging weder, van het vergiftigen der bronnen en beeken, door de *Joden*, maar de Keizer WENCESLAUS weigerde, met regt, daar aan gehoor te geven, als zijnde zoodanige vergiftiging ondoenlijk, en dus de beschuldiging ongerijmd. Maar als sommigen bleven beweeren, dat zij de *Joden* het vergift, onder het prevelen van eenige woorden, hadden zien in het water werpen, besloot de Keizer, hen uit het land te bannen, hetwelk echter ver af was, van aan deze ijveraars voldoening te geven; zij moesten er echter in berusten, en de ongelukkige *Joden* het land verlaten, of zich laten doopen. Bij deze gelegenheid roemen de *Joodsche* Schrijvers hoogelijk de standvastigheid der Natie; „ niet dan heel weinigen," zeggen zij, „ lieten „ zich, door mishandelingen, overhalen, om van hunnen godsdienst af te vallen, en den roem van hunnen God te verzaken."

Onder zoo menigvuldige rampen, gedurende den loop dezer eeuw, was *Lithauwen* het eenigste land, waar de *Joden* eenige rust genoten, hetwelk zij voornamelijk te danken hadden aan eene fraaije *Jodin*, ESTHER genaamd, op welke de Vorst des lands, KAZIMIR *de Groote*, verliefd was, en om wier wil hij aan de *Joden* groote voorregten vergunde.

VIJFTIENDE EEUW.

Hoe ongelukkig ook de *veertiende eeuw* voor de *Joden* geweest was, nog ongelijk zwaarder onheilen troffen dit ellendig volk in de *vijftiende eeuw*, tot welker beschrijving wij thans overgaan, voornamelijk door hunne geheele verbanning uit *Spanje* en *Portugal*,

wel-

welke op het einde dezer eeuw voorviel. Eer wij dezelve verhalen, ſtaat ons echter te melden, hoe zij, midden onder zoo vele verdrukkingen, evenwel voortgingen, hunnen godsdienst volſtandig aan te kleven, en zich in alle die wetenſchappen te oefenen, welke tot het verſtand van denzelven dienen konden, en met onvermoeiden ijver te arbeiden aan de bewaring en uitbreiding van hunne Heilige Boeken en van hunnen *Talmud*, waartoe zij al vroeg gebruik maakten van de Boekdrukkunst, welke, gelijk men weet, omtrent het midden dezer eeuw is uitgevonden.

Zij hadden ook voorname geleerden onder zich, die zich grooten roem verworven hebben. Onder dezen munt boven alle anderen uit R. IZAAK ABARBANEL, wiens naam ook ABRABANEL, ABARBINEL, ABARBANIEL, en nog anders, geſchreven wordt. De *Joden* verzekeren, dat hij een afſtammeling geweest is van den Koning DAVID, maar dit is zeker, dat hij in het jaar 1437, te *Lisſabon*, ter wereld gekomen is. Van zijne jeugd weet men niets anders, dan dat hij reeds in het jaar 1457 openlijk, in de *Synagoge*, de vijf Boeken van MOZES verklaarde. Van tijd tot tijd won hij de gunst van Koning ALFONZUS V, van *Portugal*, die hem tot aanzienelijke eereposten verhief, waarom hij den eernaam van *Don*, in *Spanje* en *Portugal* gewoon, voor zijnen naam voerde. Maar zijn opvolger, JOANNES II, die in het jaar 1481 aan de regering kwam, en welke eenen haat tegen de *Joden* had, dankte al de ſtaatsdienaars en bevelhebbers, ja zelfs nabeſtaanden van zijnen vader, af, onder voorwendſel, dat zij zijn rijk in de magt des Konings van *Spanje* wilden overbrengen; onder deze afgedankte ſtaatsdienaars was ook ABARBANEL, wien de Koning zelfs naar het

le-

leven zal gestaan hebben, waarom hij zich met eene overhaaste vlugt moest redden, met achterlating van zijn huisgezin en middelen. Sommige *Christen* schrijvers houden hem ook niet geheel voor onschuldig aan staatsmisdaden; hoe het zij, hij vlugtte naar *Kastiliën*, alwaar hij door FERDINAND *den Katholijken*, en deszelfs gemalin IZABELLA, zoo gunstig ontvangen werd, dat zij hem in het bestuur van hunne geldmiddelen trokken, waardoor hij gelegenheid had, om in korten tijd groote schatten te verzamelen. Doch toen deze Vorsten, gelijk wij zien zullen, in het jaar 1492, alle *Joden* uit hun rijk verdreven, moest ABARBANEL *Spanje* insgelijks verlaten, niettegenstaande hij voor zijne volksgenooten, en voor zich zelven, den Koning zoo veel gelds aanbood, als deze zou willen eischen.

Hij begaf zich thans naar *Napels*, alwaar hij weder aan het Hof van de Koningen FERDINAND en ALFONZUS in eer en aanzien kwam; doch ook in het jaar 1495 eene nieuwe omwenteling van fortuin beproefde, toen ALFONZUS, voor de overmagt van KAREL VIII, Koning van *Frankrijk*, moetende wijken, de kroon nederleide, en naar *Sicilië* week: thans week ook ABARBANEL, en vlugtte naar *Korfu;* evenwel keerde hij in het volgende jaar naar *Monopoli*, in *Apulië*, terug, waar hij tot het jaar 1503 bleef, en toen naar *Venetië* reisde, in welke stad hij, in het jaar 1508, zijn leven eindigde, en te *Padua* begraven werd.

Don ABARBANEL heeft van zijne schranderheid, geleerdheid en oordeelkunde blijken gegeven, door zijne uitlegkundige schriften, over genoegzaam al de Boeken des *Ouden Testaments*, welke een en andermaal ook in druk uitgegeven zijn; in dezelve doet hij dikwijls zijn best, om de uitlegging der *Christenen* tegen te spre-

ſpreken, hetwelk hij zelſs in zijne voorrede te kennen geeſt, zijn bijzonder oogmerk te zijn; ook heeft hij eene wederlegging der *Christenen* bedoeld, in een opzettelijk daartoe geſchreven werk, *de Heilverkonder* genoemd, in hetwelk hij verſcheidene plaatſen uit de oude *Profeten* tracht te verklaren in eenen eigenlijken zin van eene aanſtaande verlosſing en herſtelling des *Joodſchen* volks, met wederlegging van de verklaring, welke *Christen* uitleggers van dezelve geven, doch zelden kiest hij hier zulke plaatſen ter behandeling uit, welke de *Christenen* als de duidelijkſte en gewigtigſte aanmerken, welke zij op CHRISTUS toepasſen; nog is zijn boek *het Hoofd des Geloofs* merkwaardig, hetwelk in ſchijn gerigt is tegen het werk van MAIMONIDES: *het zamenſtel des* Joodſchen *Geloofs, in dertien ſtellingen of Artikelen.* ABARBANEL verzamelde in hetzelve de twijfelingen van andere *Rabbijnen*, tegen gemelde werk, waarbij hij ook zijne eigene bedenkingen voegde, doch welke hij vervolgens alle beantwoordt, dus de leerwijze van MAIMONIDES bevestigende. Eene dezer ſtellingen, om welke te bewijzen, hij de meeste moeite doet, is die van de onveranderlijke en eeuwige duurzaamheid der *Mozaïſche* Wet, omdat het tegendeel zou ſtrijden met de wijsheid van den Wetgever, die een vast en bepaald oogmerk hebben moet.

Met lof en ijver waren de *Joden* werkzaam, ſedert de uitvinding van de Boekdrukkunst, om hunne Bijbels meer algemeen bekend te maken. Reeds van het jaar 1482 af, drukten zij in *Italië* enkele afzonderlijke Boeken van het *Oude Testament*; en de eerſte uitgave van het geheele *Oude Testament* bezorgde hun een Boekdrukker ABRAHAM BEN CHAJIM, van *Peſaro* geboortig, en die naderhand te *Bologna* en *Soncino* ge-

leefd

leefd heeft in dit laatstgenoemde stadje van het Hertogdom *Milanen*, in het jaar 1488, in *Folio*. Hij was derwaards geroepen door JOZUA SALOMO BEN ISRAEL NATHAN, die het opzigt over deze uitgave had; van hem ontstond het vermaard geslacht van *Joodsche* Boekdrukkers, hetwelk zich naar *Soncino* benoemde, en hetwelk oorspronkelijk een *Hoogduitsch* geslacht was, uit dat van R. MOZES *van Spiers* afstammende; doch één van hen, R. GERSON, leide te *Konstantinopolen* eene *Hebreeuwsche* Drukkerij aan, in welke hij tot aan het jaar 1530 verscheidene *Hebreeuwsche* Boeken uitgaf. Men weet niet, naar welke Handschriften de bovengemelde eerste uitgave des *Hebreeuwschen* Bijbels is afgedrukt; zij heeft geene sporen van de *Keri*, noch ook van de *Masora*; zoo min als de tweede, welke in het jaar 1494, te *Brescia*, in *Octavo*, in het licht kwam. Van deze tweede uitgave heeft LUTHER zich bediend, bij zijne vertaling van het *Oude Testament*. In hetzelfde jaar 1494 drukten de *Joden*, te *Pesaro*, den *Hebreeuwschen* Bijbel, in *Octavo*, en in het jaar 1517 ook in die stad, in *Folio*. Het waren dus *Joodsche* Geleerden en Boekdrukkers, die den *Hebreeuwschen* Tekst van den Bijbel in druk leverden, lang voordat de *Christenen* zulks deeden, onder wier Godsdienst-leeraars slechts zeer weinigen gevonden werden, die zelfs iets van de eerste beginselen der *Hebreeuwsche* taal wisten; evenwel is het aangemerkt, dat de allereerste proeven, om *Hebreeuwsch* te drukken, in het jaar 1475, in de *Zwabische* Rijksstad *Eslingen* gemaakt zijn, in een boekje, aldaar uitgekomen, geschreven tegen de *Joden*, (PETRUS NIGER *Contra perfidos Judæos de conditionibus veri Messiæ*,) in welk boekje voor het eerst geheele *Hebreeuwsche* woorden voorkomen.

Niet

Niet min dan met den Bijbel zelven, hielden de *Joden* zich, in deze eeuw, bezig met hunnen *Talmud*, en geheele wetgeving. Een der voornaamste werken, over dit onderwerp, werd geschreven door den *Spaanschen Rabbi* JESCHUA BEN JOZEF, die omtrent het jaar 1467 te *Toledo* leefde; dit werk droeg den titel: *Halichot Olam*, *de gangen der eeuwe*, en was eene Inleiding tot de beoefening van den *Talmud*, naderhand door KONSTANTYN L'EMPEREUR, met eene *Latynsche* overzetting, te *Leyden*, in het jaar 1634, in *Quarto*, in druk gegeven, onder den titel: *Clavis Talmudica.*

Rabbi ASCHER BEN JECHIEL, die een' tijd lang opziener was der *Synagoge* te *Rotenburg*, aan den *Nekkar*, zijne vaderstad, maar die in het jaar 1506 naar *Spanje* vlugtte, en in het jaar 1521 te *Toledo* overleden is, vervaardigde eene verzameling van uitspraken over de wetten, welke de *Joden* ook buiten *Palestina* moeten waarnemen; welke verzameling van de *Joden* zoo hoog geacht is, dat zij dezelve, en ook een uittreksel uit dezelve, als een aanhangsel, achter den *Babylonischen Talmud* gevoegd hebben.

JAKOB BEN ASCHER, die zich ook, met zijn' vader, naar *Spanje* begaf, is door een dergelijk boek, *Arbah turim*, waarvan hij dikwerf den bijnaam heeft van *Baal hatturim*, vermaard geworden; het is eene verzameling van alle *Joodsche* voorschriften, die zoo in de *Gemara*, als bij hunne Regtsgeleerden, voorkomen; dit boek is meermalen gedrukt geworden.

Voorts hebben wij bij de voorgaande eeuw gezien, hoe een verkeerde ijver, ook van Pausen, de afschriften van den *Talmud* met den ondergang dreigde, gelijk dan ook nog in het jaar 1415 BENEDICTUS XIV,

één

één der scheurzieke Pausen, het lezen van denzelven verbood; en welk gevaar deze boeken, in het begin der *zestiende eeuw*, in *Duitschland* geloopen hebben, zullen wij op zijne plaats aanteekenen.

Ondertusschen hadden de *Joden*, op hunne Drukkerijën in *Italië*, daar tegen ook beginnen te zorgen. In het jaar 1489 werden te *Soncino* reeds eene en andere Verhandelingen uit den *Talmud*, als ook het beroemde kort begrip des *Talmuds* van MAIMONIDES, gedrukt.

Te meer is deze volstandige ijver der *Joden*, in het bezorgen van het gene tot hunne godsdienstige boeken behoorde, te bewonderen, daar hunne lotgevallen in deze eeuw niet min rampspoedig waren, dan in de voorgaande, en ook dezelfde beschuldigingen meermalen tegen hen vernieuwd werden, en dan tot voorwendsels van de hardste en wreedste straffen dienen moesten.

Reeds het begin dezer eeuw gaf voor de *Joden* een ongunstig uitzigt; de toenmalige oorlogzuchtige Paus, JOANNES XXIII, gaf verscheiden straffe besluiten tegen hen uit, en schreef zelfs aan de Koningin regentesse van *Spanje*, om haar tegen de *Joden* op te hitsen, waarop, gelijk ons de *Joodsche* schrijvers verhalen, 16,000 *Joden* in *Spanje* genoodzaakt werden, hunnen godsdienst te verzaken, terwijl velen, die in hun geloof volhardden, in de vlammen, of door andere doodstraffen, omkwamen, of op hunne vlugt, door de boeren, vermoord werden, uitgezonderd weinigen, die hun leven voor geld vrijkochten.

Gunstiger was hun de Paus MARTIN V, die in het jaar 1419 verbood, hun op eenigerlei wijze te beleedigen, of tot den Doop te dwingen. Ook verbood hij, in het jaar 1423, den *Dominikanen*, de verkeering der

Joden met de *Christenen* verder te beletten; ook prees hij de zachtste behandeling omtrent de *Joden* aan, en bevestigde hun alle de aan hun verleende voorregten.

In *Duitschland*, daartegen, hadden de *Joden* veel te lijden. In het jaar 1411 werden zij weder beschuldigd, dat zij in de Landgraafschappen *Thuringen* en *Meissen* een *Christen* jongen hadden gekocht, met oogmerk, om denzelven, tot beschimping van den Zaligmaker, ter dood te brengen, waarom alle *Joden* uit *Meissen* en *Thuringen* verdreven werden, met verbeurdverklaring van hunne goederen. Dit verhaal is weder geheel onzeker, te meer, omdat het blijkt, dat de toenmalige Landgraaf, naderhand Keurvorst FREDERIK *de Strijdbare*, den *Joden* eene jaarlijksche belasting heeft opgelegd van 875 Rhijn-guldens, waarvoor hij hun eenen vrijbrief schonk van alle gewone lasten, waartoe echter de *Joden* weigerden te bewilligen, tot dat zij, door gevangenis, daartoe genoodzaakt werden.

Evenwel hadden zij ook in *Duitschland* nog geleerde mannen onder zich, en onder dezen inzonderheid R. JAKOB MOVIBIN, die omtrent het jaar 1427 den titel van *Doctor* of Leeraar aannam, in de plaats van *Rabbi*, gelijk hunne Leeraren tot hier toe genoemd werden.

In het jaar 1434 werden, in de kerkvergadering te *Bazel*, verscheidene besluiten omtrent de *Joden* genomen, en vastgesteld. Volgens dezelven werden de Bisschoppen gelast, in alle plaatsen, waar zich een aantal *Joden* bevond, bekwame Predikers aan te stellen, om hen van hunne dwalingen te overtuigen, wier kerkredenen de *Joden* genoodzaakt zouden zijn, bij te wonen, ten welken einde de kerkverordening der vergade-

ring van *Weenen* ſtrikt ten uitvoer gebragt zou worden, door alom openlijke Leeraars in de *Hebreeuwſche*, *Arabiſche*, *Griekſche* en *Chaldeeuwſche* talen aan te ſtellen. Voorts werd alle gemeenzame verkeering met de *Joden* verboden; zij mogten geene *Christelijke* dienstboden hebben, of ambten bekleeden; geene kerkelijke gereedſchappen of ſieraden koopen, of te pand nemen; zij werden onder eene harde ſtraffe verpligt, van de *Christenen* onderſcheidene kleederen te dragen, en afgezonderd van dezelven te wonen. Voorts zorgde deze Kerkvergadering voor nieuwbekeerden uit de *Joden*, dat zij voortgeholpen werden, als ook om hunnen afval voor te komen, of te ſtraffen. Alle beſluiten, in ſchijn, dienende, om de bekeering der *Joden* te bevorderen, maar inderdaad, door de vernedering en verachting, die daar mede gepaard was, ſtrekkende, om de edeldenkenden onder de *Joden* af te ſchrikken, om langs dezen weg *Christenen* te worden, terwijl zij, die zich lieten overhalen, kwalijk het vermoeden van huichelarij en geveinsdheid konden ontgaan.

Op gelijke wijze beval Paus EUGENIUS IV, in het jaar 1442, onder voorwendſel, dat de *Joden*, in de Koningrijken van *Kastilië* en *Leon*, dit voorregt, tot nadeel van het *Christendom*, onder *Christenen* zelve misbruikten, dat nooit een *Christen* met hen eten of drinken, of eenige verbindtenis met hen onderhouden zou; dat zij de tienden zouden opbrengen van alles, wat zij hadden, dat zij geene getuigen zouden mogen zijn tegen de *Christenen*, maar wel *Christenen* tegen hen. Zij zouden geene *Christelijke* dienstboden hebben, noch de *Christenen* voor hun, op hunnen *Sabbath*, de geringſte dienſten doen; alle woeker zou

hun

hun verboden, en alle hun door zijne voorzaten toegestane vrijheden vernietigd worden.

NICOLAUS V wilde wel niet, dat de *Joden* tot den Doop genoodzaakt, of op eenige andere wijze beleedigd zouden worden, evenwel gaf hij, in het jaar 1447, waarlijk onbestaanbaar met zich zelven, aan den Koning van *Sicilië*, RENÈ, in last, om de *Joden*, door berooving van hunne goederen, en op straffe van gevangenis, te dwingen, dat zij viermaal in het jaar eene predikatie zouden bijwonen, welke voor hen gehouden moest worden.

Omtrent het jaar 1454 verbande LODEWYK X, Hertog van *Beijeren*, hen uit zijne landen, uit welke zij uit wel veertig steden, en zoo vele dorpen, waar zij gevestigd waren, op denzelfden dag en uur, vertrekken moesten, met achterlating van hunne goederen en bezittingen.

Te *Mekkelenburg* werden, in het jaar 1472, dertig *Joden* tot het vuur verwezen, benevens een Priester, die beschuldigd werd, eene gewijde *hostie* aan hun verkocht te hebben, welke zij, doorborende, bloedig gevonden zouden hebben. Daar onder de veroordeelden zich ook vrouwen en kinderen bevonden, bragt onder dezelven eene moeder, door wanhoop gedreven, eigenhandig twee van hare dochters om, wordende haar de derde ontrukt, om aan een nog wreeder lot overgegeven te worden.

Twee of drie jaren later, in het jaar 1475, zullen zij in de stad *Trente* een *Christen* kind, SIMON genaamd, zoontje van een' Handwerksman, gekruist en ter dood gebragt hebben. Men bewaarde nog lang in die stad een mes, eene tang, en vier groote naalden, waarmede zij zijn bloed, zoo men zeide, afgetapt, en twee zil-

veren tregters, waaruit zij hetzelve gedronken hadden. Ook is deze geschiedenis in' ééne der kerken van die stad uitgeschilderd, in eene kapel, aan dezen Heiligen SIMON gewijd. Te weten, omtrent twee eeuwen later heeft Paus SIXTUS IV dezen kleinen SIMON, als een' Martelaar, onder de Heiligen geplaatst, zonder dat men weet, op welken grond. Zoo veel is er van, dat het gemeen, op deze beschuldiging, niet alleen te *Trente* en in dat geheele Bisdom, maar ook in het gebied van het Gemeenebest van *Venetië*, alle *Joden*, die zij ontmoetten, plunderde en ter dood bragt; welke woede echter door den *Doge* MOCININGO, en den Raad van *Venetië*, met een openlijk bevel, werd te keer gegaan, „ omdat," wordt er in het bevel gezegd, „ hun gebleken was, dat het gerucht, te „ *Trente* verspreid, valsch was, en kunstig verzonnen, „ om eenige redenen, waar in de *Senaat* niet verkoos „ te treden."

Nog worden er eenige voorbeelden gemeld, van moorden, aan de *Joden* gepleegd, onder voorwendsel, dat zij *Christenen* omgebragt, en derzelver bloed gedronken hadden, zoo als, in het jaar 1494, te *Tyrnau* in *Hongaryën*. Eenigen tijd vroeger, in het jaar 1464, waren te *Cracau* eene menigte *Joden*, door kruisvaarders, die tegen de *Turken* optrokken, nedergesabeld.

Doch de hardste slag van allen trof de *Joden*, op het einde dezer eeuw, in *Spanje*. In dit landschap hadden de *Joden*, verscheidene eeuwen achter een, inzonderheid onder de Heerschappij der *Moren* of *Arabieren*, trouwens ook wel onder het gebied der *Christenen*, meestal rust en voorspoed genoten; zij waren er zeer talrijk, hadden vele *Synagogen*, bloeijende

Hoo-

Hoogeſcholen, en geleerde mannen; dikwijls bekleedden zij aan de Hoven van onderſcheidene Vorſten de aanzienelijkſte ſtaatsbedieningen. Nu en dan, het is waar, moesten zij, voornamelijk door opſtoking van de Geestelijkheid, overlast van het graauw lijden, maar deze moedwil werd doorgaans ſpoedig door de regering geſtuit.

Een zoodanig oproer ontſtond, op het einde der voorgaande eeuw, in het jaar 1391, te *Sevilje*, wanneer het gemeen, opgezet door eene hevige kerkrede van den Aartsbisſchop MARTINEZ, tegen het nadeel, hetwelk het rijk van den koophandel en het woekeren der *Joden*, leed, de *Jodenſtad* aldaar plunderde, en meer dan 4,000 *Joden* om het leven bragt, zonder dat de regering zulks beletten kon.

Te *Cordua*, *Barcellona*, en in verſcheidene ſteden van *Arragon*, hadden zij een dergelijk lot, en nog in het jaar 1461 bragt een Monnik, te *Medina del Campo*, door zijn oproerig preken, zijne toehoorders zoodanig in razernij, dat zij een aantal *Joden*, met derzelver boeken, in het vuur wierpen en verbrandden.

Maar eindelijk verklaarde zich, op het einde dezer eeuw, de regering volſtrekt tegen de *Joden*, en zij werden in het jaar 1492, door den Koning FERDINAND, en zijne Koningin IZABELLA, geheel uit *Spanje* verdreven. Doch eene zoo gewigtige gebeurtenis verdient, ten aanzien van het gene dezelve is voorgegaan, wat hooger opgehaald te worden.

Een geſprek, op gezag van BENEDICTUS XII, eenen der Tegenpauſen van dien tijd, in het jaar 1413, te *Gironne* in *Katalonië*, in zijne tegenwoordigheid, gehouden, tusſchen *Christenen* en *Joden*, gaf, als 't ware, het eerſte ſein, om de bekeering der *Joden* met

meer nadruk te ondernemen. 's Pausen Lijfarts HIERONYMUS A SANCTA FIDE, die onlangs tot het *Christendom* bekeerd was, en, als *Jood*, R. JOZUA LORKI heette, bragt dit gesprek den Paus in het hoofd, door hem te belooven, dat hij de *Joden* volkomen zou overtuigen, dat JEZUS de MESSIAS zij. Hij had tot zijne medehelpers bij zich nog eenen gedoopten *Jood*, BERTRAND, die Hofgeestelijke van den Paus was, en GRAÇIAS ALVAREZ van *Alarcon*, een' goed kenner van het *Hebreeuwsch*; van de *Joden* bevonden zich hier eenigen van hunne voornaamste Leeraren, die door den Paus zeer wel onthaald werden.

Het gesprek nam eenen aanvang den 7 *Februarij* 1413, en duurde tot den 10 *Meij* 1414. De Paus woonde verscheidene zittingen in persoon bij, maar liet weldra zijne plaats vervullen door den Generaal der *Dominikanen*. Beide de partijën schreven zich bij slot de overwinning toe; en in 't bijzonder verzekeren de *Christelijke* Schrijvers, dat de *Joden* niet alleen eene schriftelijke herroeping onderteekend hebben, maar ook wanneer HIERONYMUS een verhaal van het gesprek had uitgegeven, dat, door het lezen van hetzelve, meer dan 5,000 *Joden* zich bekeerd, en het *Christendom* omhelsd hebben. Wij hebben van dezen HIERONYMUS nog twee werken, (*de refellendis Judæorum erroribus*, en *adversus Talmud Judaicum*,) beide onder den titel: *Hebraeomastix*, te *Frankfort* aan den *Main*, in het jaar 1602, in druk uitgegeven, waar tegen echter de *Joden* ook twee boeken hebben laten drukken.

JOZEF ALBO, een *Joodsch* geleerde, stelde bij deze gelegenheid zijne *Geloofs-artikelen* op, om zijn volk in hun wankelend geloof te bevestigen; hij bragt dezelve

tot

tot drie artikelen: *het bestaan van God; de Wet van* MOZES; en *de beloouingen en straffen van het toekomende leven.* Ook berispte hij MAIMONIDES, zonder dien echter te noemen, dat deze het geloof aan den MESSIAS, en deszelfs komst, mede tot een grond-artikel van het *Joodsch* geloof gemaakt had. Sedert hebben allengs meer *Joodsche* geleerden dit hoofdpunt van hunnen godsdienst beginnen op te geven.

Van nu aan leest men verscheidene berigten, van bekeeringen der *Joden* in *Spanje*, welke berigten echter niet allen even geloofwaardig, en dan voornamelijk dubbelzinnig zijn, wanneer zoogenoemde wonderwerken dezelve zullen veroorzaakt hebben. Dus zullen, in het jaar 1415, honderd-en-twintig *Joden*, te gelijk, te *Guadalarasi*, in *Spanje*, *Christenen* geworden zijn, nadat zij, benevens de *Christenen* dezer stad, een sneeuwwit kruis aan den hemel gezien hadden, hetwelk na de predikatie van een' *Franciskaner* Monnik, over het Avondmaal, verschenen was. Koning FERDINAND liet dit aan eenen beroemden Heiligen en Wonderdoener, den *Dominikaan* VINCENTIUS FERRIER, bekend maken, die hem de dubbele beteekenis van dit kruis verklaarde.

Deze VINCENTIUS FERRIER, die, bij de Schrijvers der Martelaren van de *Dominikaner Orde*, geroemd wordt, als de *heldere Star van* Spanje, *het Licht van* Valencia, *het Wonder van het Heel-al*, *de Leermeester der* Dominikanen, en *de Roem der Roemrijken*, had reeds te voren te weeg gebragt, dat de *Joden* en *Moren* een onderscheidend teeken aan hunne kleederen dragen moesten; ook had hij, met behulp van den *grooten* CHRISTOFFEL, zoo ijverig aan derzelver bekeering gearbeid, dat men zegt, dat hij van

de *Moren* omtrent 8,000, maar van de *Joden* wel 30 of 35,000 tot *Christenen* gemaakt zal hebben. — Een ander Monnik, een *Franciskaner*, JAKOB genaamd, zal in het jaar 1476, te *Brescia* in *Italië*, een *Christen* jongen, die door een' *Jood* vermoord was, opgewekt, en daardoor den moordenaar met deszelfs zoon bekeerd hebben.

Het was er ondertusschen ver af, dat men, ten aanzien der menigvuldige nieuwbekeerden uit de *Joden* tot het *Christendom*, door den ijver van VINCENTIUS FERRIER, met zekerheid getuigenis zou kunnen geven, dat deze bekeering bij allen uit overtuiging der waarheid, en dus opregt ware; daar velen, zoodra zich de gelegenheid aanbood, tot het *Jodendom* en de *Joodsche* zeden terug keerden, en de *Joden*, in hunne schriften, zich vrij sterk over dien ijveraar beklagen, dat hij een groot vervolger was, en zelfs geweld gebruikte, om hen van godsdienst te doen veranderen. De meesten bleven daarom ook heimelijk als *Joden* leven, besneden hunne kinderen, en vierden den *Sabbath*, het *Paaschfeest*, en andere *Joodsche* plegtigheden en feesten.

Dit gedrag der bekeerde *Joden* kon niet nalaten, den ijver der Geestelijkheid op te wekken. De Regtbank van het Geloofs-onderzoek (*Inquisitie*) ontving van den Koning FERDINAND, en den Paus SIXTUS IV, aanschrijving, om de afvalligen op te sporen; waarop eene hevige vervolging haren aanvang nam. Twee duizend van dezelven werden ten vure gedoemd, eene menigte in akelige gevangenissen geworpen, waaruit zij niet ontslagen werden, dan onder strenge boetdoeningen, en gebod, om twee roode kruisen boven op hunne kleederen te dragen, als eene erkentenis, dat zij

de

de vlammen verdiend hadden. Men ſpaarde zelfs de dooden niet, die opgegraven, en derzelver beenderen tot asch verbrand werden; hunne goederen werden verbeurd, en de kinderen onbevoegd verklaard, om de erfenis hunner ouderen te aanvaarden.

Het gemeene volk ſcheen zelfs hier mede nog niet voldaan; onder anderen verwekte het te *Toledo* eenen opſtand tegen de *Joden*, waarop in die ſtad eene wet volgde, welke alle nieuwbekeerde *Christenen*, het zij uit de *Joden* of uit de *Muhammedanen*, van alle ambten en openbare bedieningen uitſloot. Deze ſtrengheid werd echter door de Geestelijkheid, en door den Paus zelven, als onchristelijk, afgekeurd en beſtraft.

In *Portugal* hadden zij tot hiertoe gunſtiger lot, door de beſcherming, welke de Koning ALFONZUS hun in dat land verleende. Een hunner Schrijveren meldt ons van een geſprek, tusſchen dezen Vorst en zekeren THOMAS, *den behendigen Wijsgeer* toegenaamd, waarin deze den Koning voldoening gaf, nopens de beſchuldiging, die men tegen de *Joden* inbragt, dat zij hun *Paaschfeest* niet konden vieren, zonder *Christen*-bloed te ſtorten. Nog maakt die Schrijver gewag van een ander geſprek, van dienzelfden Koning met eenige *Joden*, over het onderwerp in den XXIIIſten *Psalm*, zonder ons echter nader van deszelfs uitſlag te berigten.

Maar, wanneer de Koning FERDINAND van *Spanje*, en deszelfs Koningin IZABELLA, na het veroveren der ſtad *Granada*, een einde gemaakt hadden van het gebied der *Arabieren* of *Moren*, en dus geheel *Spanje* onder het *Christelijk* gebied was wedergekeerd, volgde er ſpoedig een bevel dezer Vorſten, in de maand *Maart* 1492, belastende aan alle *Joden*, om, ten

ware zij zich lieten doopen, alle hunne landen, binnen den tijd van vier maanden, te verlaten; evenwel met verlof, van hunne goederen en bezittingen te verkopen, en tot geld te maken; ook werden hun schepen en paspoorten beloofd, om zich naar andere landen te kunnen begeven; alleen zegt ons een *Spaansch* Geschiedschrijver, dat zij hun goud, zilver en juweelen moesten achterlaten. Hoe dit zij, zeker is het, dat, op raad en aandrang van THOMAS VAN TORQUEMADA, toen *Groot-Inquisiteur*, de vergunde tijd verkort werd, tot éénc maand, zoodat, op de strengste straffen, verboden werd, aan de genen, welke na de maand *April* in het rijk gevonden werden, eenige levensmiddelen of anderen bijstand te bezorgen.

Vergeefs boden de *Joden* verbazende geldsommen aan, om dit bevel ingetrokken te krijgen. De Koningen bleven bij hun voornemen. En nu verlieten de *Joden Spanje*, wordende derzelver getal, door die het minst noemen, gesteld op 170,000, terwijl anderen wel van 70,000 huisgezinnen, of 300,000 personen, spreken; de *Joden* vergrooten zelfs het getal tot 600,000.

Onbeschrijfelijk was de ellende der genen, die zich scheep begaven, om het Koningrijk te verlaten. Eenige schepen raakten in brand, anderen waren zoo overladen, dat zij te grond gingen; sommige leden schipbreuk, en de schipbreukelingen kwamen om door honger en gebrek, of waren blootgesteld aan alle gevaren en onheilen; in eenigen openbaarde zich de pest, die eene menigte menschen deed omkomen. Vele *Joden*, de stad *Fez* bereikt hebbende, werden daar, vermits de ingezetenen wegens hun groot getal zich bevreesd maakten, buiten gesloten, en waren genoodzaakt, zich met planten en kruiden te onderhouden, terwijl zij

voor

voor verscheidene barbaarsche mishandelingen blootstonden. Een *Spaansch* Schrijver merkt aan, dat deze rampen voor velen hunner ondertusschen heilzaam geweest waren, alzoo velen daardoor de oogen openden, om naar *Spanje* terug te keeren, en zich te laten doopen. De meesten, die alle deze rampen en moeijelijkheden te boven kwamen, zetten zich neder in *Afrika*, *Italië*, ook in *Frankrijk*.

Inzonderheid hadden zich velen begeven naar het naburig *Portugal*, en hadden, ten getale van 83,000, van den Koning van *Portugal*, JOANNES II, verlof gekregen, om in zijn rijk te komen, doch onder de zeer harde voorwaarden, dat zij elk voor zijn hoofd acht dukaten betalen, en binnen een' bepaalden tijd het rijk weder verlaten, of anderszins lijfeigenen wezen zouden. Hij beloofde hun alle hulp, om hun den overtogt naar *Afrika* gemakkelijk te maken, en dit werd ook aan zijne onderdanen aanbevolen; maar de ongelukkige *Joden* werden door de *Portugeesche* Schippers en Kooplieden zoo schandelijk en drukkend behandeld, dat zeer velen niet konden vertrekken, en dus met der daad lijfeigenen werden. Evenwel zou, gelijk men gelooft, de Koning, indien hij langer geleefd had, hun hunne vrijheid wedergeschonken hebben.

Zijn opvolger, EMMANUEL, deed dit ook werkelijk in het jaar 1495, en bewees zich in het eerst, over het geheel, vrij gunstig tegen de *Joden*, die toch tegen hunnen wil in zijn land gebleven waren, zelfs weigerde hij, aanzienlijke geldsommen aan te nemen, welke zij hem uit dankbaarheid aanboden, willende hun liever allengs, en door weldadigheid, tot het *Christendom* meer genegen maken.

Maar deze billijke gevoelens veranderden reeds in het jaar

jaar 1496. FERDINAND en IZABELLA drongen zoo sterk bij hem aan, dat hij deze bij God en menschen gehaatte Natie der *Joden* niet langer in zijn rijk zou dulden, dat hij de zaak aan zijnen Staatsraad voorstelde. Hier waren de meeningen verdeeld. Verscheidene leden merkten aan, dat vele *Christen* Vorsten, en de Paus zelve, hun toeliet in hunne landen te wonen; als men hen verjaagde, en zij onder de *Muhammedanen* in *Afrika* zich nederzetteden, werd alle hoop volstrekt afgesneden, dat zij zich tot het *Christendom* zouden bekeeren; voornamelijk beriepen zij zich op het nadeel, voor het rijk te wachten, wanneer de *Joden* hunne rijkdommen, maar inzonderheid de kunsten en handwerken, welke zij onder de *Portugeezen* geleerd hadden, onder de *Moren* bragten. Andere Staatsleden daar tegen merkten aan, dat voorname Vorsten, die zich aan de zuiverheid van den godsdienst lieten gelegen zijn, de *Joden* hadden uitgebannen, omdat deze de eenvoudige menschen, en vooral de landlieden, tot de schadelijkste dwalingen in het geloof plagten te verleiden; ook dat men nooit op deze vijanden van het *Christendom* kon vertrouwen, die door geene betrekkingen terug gehouden werden, om alle geheimen, welke zij ontdekken konden, aan de vijanden van het rijk, voor geld, te verraden; ook was het voordeeliger, eene Natie, van natuur tot bedrog genegen, in tijds, met hunne tot hier toe verkregene goederen, het land uit te jagen, dan wanneer men te laat zien zou, dat zij de bezittingen van al de onderdanen aan zich getrokken hadden.

De Koning was ook voor dit laatste gevoelen, dus kwam er een bevel uit, dat alle *Joden*, binnen zekeren bepaalden tijd, het rijk moesten verlaten, ten ware

zij

zij zich wilden laten doopen; op ſtraffe, dat zij, langer daar blijvende, lijfeigenen zouden zijn. Ja, de Vorst hield zelfs zijn woord niet omtrent de ongelukkige *Joden*, en evenwel heet hij in de Geſchiedenis EMMANUEL *de Groote!* „ Nademaal het hem ſmartte," zegt OSORIO, een *Portugeesch* Bisſchop, in de *zestiende eeuw*, „ dat zich zoo vele duizenden menſchen „ in een eeuwig verderf ſtortten, bedacht hij, om ten „ minſte voor het heil van hunne zonen te zorgen, „ een wel inderdaad onbillijk en onregtvaardig middel, „ maar hetwelk toch, ten aanzien van zijn oogmerk, „ prijswaardig was." — Welke gruwelijke ſtelregel voor eenen *Christen* Bisſchop, dat het oogmerk de middelen zou goedmaken en regtvaardigen! Wee hun, die kwaad goed, duisternis licht noemen! — De Koning gebood, dat de zoontjes der *Joden*, die nog geen veertien jaren oud waren, aan de ouders ontnomen, en in het *Christendom* opgevoed zouden worden. Onbeſchrijfelijk was thans de ellende der *Joden*. Een algemeen gejammer, gehuil en weeklagt klom ten hemel, toen de kinderen uit de omhelzingen der vaderen geſcheurd, en de vaders, zelfs met ſtokſlagen, genoodzaakt werden, hen los te laten. Velen wierpen, in wanhoop en woede, hunne kinderen in het water, of benamen zich zelven het leven.

Nog pleegde deze Koning eene andere verraderlijke trouweloosheid jegens de *Joden*. Eerst was aan de *Joden* vergund, naar *Afrika* over te ſteken; maar de vrijheid van vertrekken werd geſtadig uitgeſteld, opdat zij verdrietig worden, en beſluiten mogten, als *Christenen*, in het land te blijven; ook had hij hun in het eerst drie havens aangewezen, waar zij konden inſchepen; maar dit verlof werd vervolgens bepaald tot

Lis-

Lisſabon alleen. Hier heen begaven zich derhalve de *Joden* in eene verbazende menigte, maar eer zij daar, en tot het vertrek gereed waren, was de bepaalde tijd verloopen, en dus moesten zij, die nog niet ingeſcheept waren, lijfeigenen blijven.

Zoo vele rampen en ellenden dwongen eindelijk de meesten, om het *Christelijk* geloof, ten minſten in ſchijn, aan te nemen, waarop deze hunne vrijheid en hunne kinderen terug kregen; de Koning deed vele geſchenken onder hen uitdeelen, en zij leefden ſedert in *Portugal* vrij gelukkig. Doch hier kan nu dezelfde boven aangehaalde OSORIUS zijn ongenoegen niet inhouden; hij vindt dit gedrag onregtmatig en ſtrijdig met de gronden van den godsdienst; en beſchuldigt zelfs den Koning, in eene vrij levendige ſpraakwending aan denzelven, van eenen onwaardigen dwang, een' inbreuk op de magt en regten van den Geest, die alleen bekeeren kan, en van aanleiding tot ontheiliging van den godsdienst. „ Velen evenwel geloofden," voegt hij er bij, „ dat men 's Konings godzalige gezindheid moest „ prijzen; inzonderheid, dewijl vele vrome en geleer- „ de mannen beweerden, dat zoodanig gedrag geoor- „ loofd, en ook reeds voordezen van *Christen* Vor- „ ſten gevolgd was; want nooit heeft het aan lieden „ ontbroken, of zal het aan zoodanigen ontbreken, „ die zoo ſpreken, dat zij aan de Vorſten kunnen be- „ hagen." Met dit al gelooft deze Bisſchop zelve, dat uit deze onregtvaardige handelwijze toch dit nut ontſtaan is, dat de aan de *Joden* ontnomene zonen waardige *Christenen* geworden zijn!

Ondertusſchen hebben de meeste *Joden*, die thans zoo in *Spanje* als in *Portugal* het *Christendom* gedwongen beleden, in het vervolg, vroeger of later,

hun

hun voorvaderlijk geloof weder aangenomen. De afstammelingen der bekeerde *Joden* zijn in *Spanje* en *Portugal* voorts doorgaans in verachting geweest, dewijl men nog gestadig van hen vermoedde, dat zij in hun hart nog ongeloovige bleven. Zij werden ook daarom met den naam van *Nieuwe Christenen*, schimpend, onderscheiden van oorspronkelijke *Spanjaarden* en *Portugeezen*, tot eindelijk de *Portugeesche* Koning JOZEF I, in het jaar 1773, deze onderscheiding afgeschaft, en geheel verboden heeft.

Wat nu belangt de oorzaken, welke de *Spaansche* Koningen mogen overgehaald hebben tot dezen geweldigen maatregel omtrent de *Joden*, welke door velen, en waarlijk niet ongegrond, als zeer onstaatkundig beschouwd wordt, dewijl een verbazend getal vernuftige en werkzame lieden daardoor uit het land verdreven werden, die groote rijkdommen en kostbaarheden hebben medegevoerd, en naar andere landen overgebragt, men weet eigenlijk dezelve niet met zekerheid. Misschien heeft de ongeloofelijke rijkdom, welken de *Joden* verkregen hadden, door koophandel en woekeren, de hebzucht gaande gemaakt, of men heeft de eigenlijke onderdanen willen beveiligen voor het nadeel, hetwelk zij verder van den woekerhandel te duchten hadden. Het openbaar voorwendsel echter, waarvan men zich, tot billijking van dezen stap, bediende, was de godsdienst; en inderdaad FERDINAND had steeds den schijn vertoond van grooten ijver voor den godsdienst; dezen had hij ook als eene reden voorgewend tot den oorlog, in welken hij een einde zocht te maken van de nog overige heerschappij der *Arabieren* of *Moren*, in dit land, hetwelk hem ook, door het bemagtigen van *Granada*, gelukt was; en het was niet onnatuurlijk, dat

dat hij en zijne Gemalin thans ook daartoe besloten, om ook de andere soort van ongeloovigen, de *Joden*, in hunne rijken, uit te roeijen. Ook is het mogelijk, dat de vermaarde XIMENES, de Biechtvader der Koningin, wien zij dikwijls over staatszaken gewoon was raad te plegen, door zijnen invloed, veel tot dit besluit heeft toegebragt. Hoe het zij, FERDINAND verkreeg van den Paus ALEXANDER VI, tot loon voor zijnen godsdienst-ijver, voor zich en zijne opvolgeren, den titel van *Katholijken Koning*.

Wij zullen de Geschiedenis dezer eeuw besluiten met een zakelijk berigt van één of twee boeken, tegen de *Joden* geschreven, om hen te wederleggen, en, zoo mogelijk, te overtuigen. Door het eerste heeft deszelfs schrijver, PETRUS NIGER, of PIETER SCHWARTZ, zich eenen naam verworven. Deze had zich op de Hoogescholen van *Montpellier*, *Salamanka*, *Freyburg* en *Ingolstad*, in de Wijsbegeerte en Godgeleerdheid geoefend; en in *Spanje*, van de *Rabbynen*, de *Hebreeuwsche* taal geleerd; waardoor hij met de schriften der *Joden* zoo gemeenzaam was geworden, dat hij meermalen te *Frankfort*, *Worms* en *Regensburg*, hen tot godsdienstige gesprekken uitdagen, en in deze laatstgemelde stad zevenmaal, telkens drie uren, met hen redetwisten kon. Koning MATTHIAS beriep hem van *Wurtsburg* tot Hoogleeraar der Godgeleerdheid op de Hoogeschool te *Offen*, waar hij, in het jaar 1481, overleden is. Zes jaren te voren was zijn boek: *Contra perfidos Judæos de conditione veri Messiæ*, te *Eslingen*, in *Folio*, in het licht verschenen, en in het jaar 1477, te *Neurenburg*, herdrukt. In het laastgemelde jaar kwam van hetzelve eene vrije en uitgebreide *Hoogduitsche* vertaling uit, te *Eslingen*, in *Quarto*,

met

met den titel: *Star des Mesfias.* Dit werk beſtaat uit elf verhandelingen, in welke de Schrijver, alszins met kunde en ſchranderheid, maar te bitter en ſcheldende, uit *Joodſche* Schriften zelve, de voornaamſte leerſtellingen van het *Christendom* zoekt te bewijzen, met oplosſing van de tegenwerpingen der *Joden.*

Omtrent het jaar 1460 ſchreef een *Spanjaard*, ALPHONSUS DE SPINA, dien men voor eenen bekeerden *Jood* houdt, een boek van gelijken inhoud: *Fortalitium fidei contra Judaeos, Saracenos, aliosque fidei inimicos*, hetwelk in het jaar 1487, en weder te *Neurenberg*, in het jaar 1494, in *Quarto*, gedrukt is. Doch deze Schrijver kende de ſchriften en de omſtandigheden der *Rabbynen* niet genoeg, en is ook in zijne berigten omtrent de *Joden* min geloofwaardig, daar hij alles overdrijft, om hen ſlechts gehaat te maken; hoewel er hier en daar eenige verhalen van hunne lotgevallen zijn ingevlochten, welke opmerking verdienen.

ZESTIENDE EEUW.

Gelijk die van *Neurenberg*, in het laatſte jaar der voorgaande eeuw, de *Joden*, die in hunne ſtad zeer talrijk waren, daar uit hadden verdreven, terwijl zij zich in een klein ſtadje, niet ver van daar, nederzetteden, en eene *Synagoge* bouwden, zoo bande hen de Bisſchop van *Keulen* insgelijks uit zijn Aartsbisdom, bij welke gelegenheid zekere VICTOR DE CARBEN, een geboren *Jood* en *Rabbi*, het *Christendom* aannam, en vervolgens Priester werd; waarna hij, in het jaar 1518, te *Keulen*, een boek in *Quarto* uitgaf, tegen de *Joden* gerigt, onder den titel: *Propugnaculum fidei Christianae.* Eigenlijk eene zamenſpraak tusſchen eenen

Jood en *Christen*, waarin de *Christen* het bewijs ontwikkelt, dat de Zoon van God mensch geworden, en dat JEZUS de ware MESSIAS is; bovenal echter verdedigt de *Christen* de hooge uitmuntendheden der Maagd MARIA; en wil ten laatsten betoogen, dat de *Joden* vergeefs op de Goddelijke genade hopen, enz.

Een ander geschrift van dezen Schrijver, *de vita et moribus Judaeorum. Colon.* 1509. in *Quarto*, is nog merkwaardiger, uit hoofde van de afbeelding, welke hij van zijn volk geeft. „ Geen volk op de wereld," schrijft hij, „ is moeijelijker, om te bekeeren, dan de „ *Joden*, dewijl zij zoo ijverig aan hunne Wet verkleefd zijn, dat geen goud noch zilver, onder een „ *krucifiks*, noch bedreigingen van lijf- en levensstraffe, iet bij hen vermogen." Hij zelf was telkens toornig geworden, wanneer men hem voorzeide, dat hij eens een *Christen* worden zou, en bad daarom de Maagd MARIA, om hem in de belijdenis der waarheid te versterken. Het wantrouwen, hetwelk de *Christenen* jegens de *Joodsche* bekeerlingen (en dus zeker ook jegens hem,) hadden, schrikte, zoo als hij aanmerkt, ontallijke *Joden* af, om hun voorbeeld te volgen: „ want zij vergelijken deze bekeerlingen met een wit „ hembd, dat van dag tot dag vuilder wordt, en dat „ men op het einde van de week wegwerpt; even zoo „ liefkoost men eenen *Jood*, die zich bekeert; men „ vereert hem, men noodigt hem in de eerste dagen „ ter maaltijd, maar in het vervolg veracht men hem, „ en laat hem varen."

Te *Keulen* gaf ook, in het begin dezer eeuw, een gedoopte *Jood*, JOHANN PFEFFERKORN, de eerste aanleiding tot den hevigen twist, over de *Joodsche* schriften en boeken, welke zoo veel heeft toegebragt, om

al-

allen, die smaak hadden van geleerdheid en gezond oordeel, voor te bereiden en genegen te maken tot de Kerk-Hervorming, welke onmiddelijk daarna eenen aanvang nam.

In het eerst scheen deze gedoopte *Jood*, in een *Latynsch* geschrift, de bekeering zijner volksgenooten tot het *Christendom*, op eene zachte wijze, te willen bevorderen, door hen tegen vele harde beschuldigingen te verdedigen; doch te gelijk vermaande hij de Overheid, hun den *Talmud*, en alle overige boeken, te ontnemen, uitgezonderd den *Hebreeuwschen* Bijbel, omdat zij door die boeken slechts in hunne dwalingen versterkt en verhard werden; maar na het jaar 1508 gaf hij des te heviger en schimpender geschriften tegen de *Joden* uit, en zocht zelfs de regeringen op te zetten, om de bekeering van dit volk met geweld te ondernemen; ondersteund door de *Dominikanen*, die te *Keulen* de Godgeleerdheid onderwezen, verzocht hij, in het jaar 1509, den Keizer MAXIMILIAAN, om een bevel, ter vernieting der *Joodsche* boeken; en verkreeg werkelijk een bevel, dat alle schimpschriften der *Joden* tegen de *Christelijke* Kerk, in het *Duitsche* Rijk, opgezocht en verbrand zouden worden. Toen verzocht hij JOAN REUCHLIN, gezegd CAPNIO, een' der geleerdste mannen van dezen tijd, die sedert lang zaakbezorger der *Dominikanen-Orde* in *Duitschland* was, om hem in dit onderzoek te helpen. Doch REUCHLIN wees hem aan, dat dit dus verkregen bevel aan geene geringe bedenkelijkheid onderhevig was. Er volgde wel een nieuw bevel, in het jaar 1510, dat alle boeken der *Joden*, alleen hunne Heilige Schriften uitgezonderd, verdelgd zouden worden; doch te gelijk droeg de Keizer het aan den Keurvorst van *Mentz* op, dat

hij door REUCHLIN, door eene der *Hoogescholen*, den *Inquisiteur* HOOGSTRATEN, en door andere in het *Hebreeuwsch* geoefende mannen, derzelver goedvinden zou laten opstellen, over de vraag: „ Of het Goddelijk, loffelijk, en voor het Heilig *Christelijk* geloof „ nuttig zij, de boeken der *Joden*, die zij thans bo„ven en behalve de geboden van MOZES, der *Profe„ten*, en de *Psalmen* des *Ouden Testaments*, ge„bruikten, te vernietigen?"

REUCHLIN stelde toen zijne *overweging* op, *of men den* Joden *alle hunne boeken behoore te ontnemen, te vernietigen, en te verbranden.* In de eerste plaats verdeelde hij dezelve in zeven klassen. In de tweede klasse, na den *Hebreeuwschen* Bijbel in de eerste klasse, plaatst hij den *Talmud*, in de derde de *verborgenheden der Rede en des Woords Gods, die zij* Kabbala *noemen;* in de volgende hunne Uitlegkundige Schriften over den Bijbel, hunne Predikatiën en Disputatiën; de schriften van hunne Wijsgeeren en andere Geleerden; eindelijk hunne Poëzij, Fabelen, Gedichten, Sprookjes, Spotschriften en Exempelboekjes. Hij erkent, dat in de laatstgemelde eenige spotternijën en lasteringen tegen CHRISTUS, zijne Moeder, de *Apostelen* en Heiligen, kunnen voorkomen; hij zelve, zeide hij, had er slechts twee van gelezen, het *Sefer Nizzachon*, (*Boek der overwinning*,) een geschrift tegen het *Christendom*, en *Toledoth Jeschu Hannotzri*, (*de Geschiedenis van* JEZUS *den Nazarener*,) een lasterlijk verdichtsel, nopens de geboorte en het leven van den Zaligmaker; maar de *Joden* hadden hem reeds aan het Hof van FREDERIK III gemeld, dat zij deze boeken opgehaald, en hunne volksgenooten verboden hadden, dezelve verder af te schrijven.

Den

Den *Talmud* had hij niet te zien kunnen krijgen, en wilde wel gelooven, dat er door de *Joden* vele dingen in gebragt waren, die tegenwerpingen tegen het *Christendom* behelsden, doch hij bewees grondig, dat men den *Joden* hunnen *Talmud* behoorde te laten behouden, welken men ook niet geregtigd was, hun te ontnemen.

Ook wilde hij de *Kabbalistische* boeken niet verbrand hebben; want als de Graaf JOANNES PICUS van *Mirandola* openlijk de stelling voordroeg, dat er geene kunst was, die ons van de Godheid van CHRISTUS zekerder stelde, dan de *Magia* en *Kabbala*, was daar wel een groote twist over ontstaan, maar Paus ALEXANDER VI had in het jaar 1493, na de gevoelens der Godgeleerden ingenomen te hebben, ten voordeele van den Graaf uitspraak gedaan.

De *Uitlegkundige* Schriften over den Bijbel, door de *Joden* geschreven, moesten even min onderdrukt worden, als de Schriften van PRISCIANUS, SERVIUS en DONATUS; zij behelsden zeer veel goeds en nuttigs, waarvan *Christen* uitleggers, op welke men tot hier toe niet veel roemen kon, goed gebruik konden maken, enz.

Door dit zoo geleerd als redelijk en gematigd opgesteld geschrift, werd PFEFFERKORN, die hetzelve niet behoorlijk kon wederleggen, getergd; waarom hij, in het jaar 1511, daar zijn' *Handspiegel* tegen uitgaf, welken REUCHLIN, met regt, een *Libel* of *Paskwil* noemde, alzoo hij daar in meer beleedigd en gesmaad, dan wederlegd werd; hij gaf tegen hetzelve, schoon zijne vrienden hem raadden, het broddelwerk te verachten, zijnen *Oogenspiegel* uit, in welken hij PFEFFERKORN van 34 onwaarheden overtuigt.

Nu werd de twist heviger. De Godgeleerden van *Keulen* droegen het onderzoek van dit laatste geschrift van REUCHLIN aan eenen uit hun midden, ARNOLD VAN TONGEREN, op; op het berigt van hunne schikkingen verloor REUCHLIN, bang voor de beschuldiging van ketterij, en het geweld van de *Inquisitie*, of Geloofs-onderzoek, ten dien tijde in volle kracht en werking, den moed, en ontschuldigde zich bij ARNOLD, in eenen vleijenden brief, verklarende, alles te gelooven, wat de Kerk geloofde, en zijne Bijbelverklaring aan hare uitspraken te onderwerpen.

De Godgeleerde *Faculteit*, hier door stoutmoedig geworden, eischte, onder harde bedreigingen, dat hij zijn geschrift zou herroepen. Dit stond den edelen man, die zijne waarde gevoelde, niet te dulden. Hij greep weder moed, en schreef eene nadere verklaring, in welke hij sommige gezegden verzachtte, maar tevens zijne partijen nadrukkelijk beantwoordde.

Hier op gaven deze, in het jaar 1512, drie-en-veertig stellingen, als ergerlijke en kwalijk luidende, uit zijne schriften getrokken, in druk uit, waar tegen hij zich verdedigde, in een verweerschrift, in het jaar 1513, aan den Keizer MAXIMILIAAN gerigt, zonder hen verder te verschoonen, terwijl hij allen, die eene betere geleerdheid en vrijere denkwijze toegedaan waren, te hulpe riep, en uitnoodigde, om hem in deze zaak hunnen bijstand te bieden, die zulks gereedelijk op zich namen, waardoor nu de vraag werd: „Of „Monniken, Scholasticken, slavernij van den geest, „en verachting der geleerde Oudheid, nog langer stand „zou houden?" Hetwelk eenen openen weg baande, tot een gunstiger aannemen der Kerkhervorming in het vervolg.

Nu

Nu ondernam JAKOB VAN HOOGSTRATEN, openlijk Leeraar der Godgeleerdheid, *Prior* der *Dominikanen*, en Kettermeester, (*Inquisitor haereticae pravitatis*,) REUCHLIN, in het jaar 1513, voor zijne regtbank, welke hij te *Mentz* had opgerigt, te dagen, om zich te verantwoorden, doch schoon men een vonnis tegen hem velde, kon men niets uitvoeren, dewijl hij zich op den Paus beroepen had.

Deze was thans LEO X, een liefhebber der wetenschappen en der geleerden; deze droeg het onderzoek dezer zaak nog in dat jaar 1513 op aan den Bisschop van *Spiers*, die daartoe twee zijner Domheeren benoemde; ondertusschen spraken de *Inquisiteuren* te *Keulen* een vonnis uit, over den *Oogenspiegel* van REUCHLIN, en lieten dit boek, in het jaar 1514, openlijk verbranden; maar de bovengemelde gevolmagtigde Regters, de zaak onderzocht hebbende, verklaarden REUCHLIN vrij van allen schuld, en zijn boek vrij van ketterij en dwaling, en verwezen HOOGSTRATEN, om aan REUCHLIN, voor Proceskosten, 111 Rhijnguldens te betalen, zonder dat deze, met zijnen aanhang, zich aan dit vonnis kreunden; waarom REUCHLIN zich, met een verzoekschrift, aan den Paus vervoegde, opdat deze zaak beslissend mogt afgedaan worden. Doch niettegenstaande de Keizer zelve, vele Vorsten en Heeren, en vele steden, zijn verzoek ondersteunden, bleef de zaak, door de bemoeijenissen van zijne vijanden, die zelfs omkoopingen aan het Pauselijke Hof te werk stelden, lang hangen, tot eindelijk de vermogende en krijgshaftige vriend van REUCHLIN, de beroemde Edelman FRANS VAN SIKKINGEN, aan den *Rhijn*, in het jaar 1519, den aanhang van PFEFFERKORN en HOOGSTRATEN bedreigde, dat, zoo zij

aan het vonnis niet voldeeden, hij, met zijne Bondgenooten, hetzelve dadelijk, in het geheele gewest van *Keulen*, zou komen voltrekken, waardoor zij genoodzaakt waren, in het jaar 1520, tot een vergelijk te komen, zoodat REUCHLIN de bovengemelde kosten van hen ontving, en zij tevens beloofden, te zullen bewerken, dat deze zaak aan het Pauselijk Hof, zonder belediging van REUCHLIN's eer, zou blijven steken. Op deze wijze zegepraalde eindelijk de goede zaak, en de *Joden* bleven hunnen *Talmud* en andere boeken behouden.

Gelijk dus de *Joden* aan het doorbreken der verlichting, welke een gevolg was van het herstel der wetenschappen en geleerdheid in *Europa*, veel te danken hadden, zoo was de onmiddelijk hier op volgende Kerkhervorming voor hun eene zeer gelukkige gebeurtenis; de betere denkwijze in den godsdienst deed in de landen, waar de Kerkhervorming de overhand kreeg, alle dadelijke mishandelingen en vervolgingen der *Joden* een einde nemen, en de meer algemeen verspreidde kennis duldde niet langer, dat men hen met ongerijmde beschuldigingen van het kruisigen van *Christen* kinderen, het doorsteken van heilige ouwels, en dergelijke, lastig viel.

LUTHER echter was hun niet gunstig, maar verklaart zich meermalen, in zijne schriften, tegen hen, niet zonder zijne gewone hevigheid; ook raadde hij verscheidene Vorsten af, om hen in hunne Staten toe te laten.

Een ander gevolg der Kerkhervorming was, dat de *Christenen* meer werks maakten van het beoefenen der *Hebreeuwsche* spraak, en het onderzoeken van den godsdienst en de gevoelens der *Joden*, waardoor zij

met

met te meer nadruk en kracht van redenen hen konden wederleggen, en arbeiden om hen te overtuigen van de ongegrondheid van hun ongeloof; doch daartegen werden ook de *Joden* opgewekt, om met meer schranderheid en omzigtigheid te werk te gaan, in het verklaren en verdedigen van hunnen godsdienst; gelijk het hun ook daartoe niet aan bekwame mannen ontbrak, onder welken inzonderheid verdient gemeld te worden R. IZAAK BEN ABRAHAM, dien men houdt in *Polen* geboren te zijn, hoewel hij zijnen meesten leeftijd in *Duitschland* doorbragt, waar hij bij verscheidene Vorsten zeer gezien was. Hij schreef een boek tegen de *Christenen*, op het einde dezer, of het begin der volgende eeuw, onder den titel: *Chizzouk Emounah*, (*Sterkte des Geloofs*,) een werk, hetwelk bij de *Joden* grooten opgang gemaakt heeft, en hetwelk inderdaad niet zonder scherpzinnigheid geschreven is; om van geene andere soortgelijke geschriften der *Joden* te spreken.

De lotgevallen dezer Natie waren, voor het overige, gedurende deze eeuw, weder aan verscheidene wisselingen onderhevig. Wij hebben hen reeds uit vier voorname rijken van *Europa* verdreven gezien, uit *Engeland*, *Frankrijk*, *Spanje* en *Portugal*. In deze beide laatstgemelde rijken hadden eene groote menigte, uiterlijk, het *Christendom* aangenomen, en waren onder den naam van *Nieuwe Christenen* daar gebleven, gelijk wij gezien hebben. Ondertusschen volhardden de meesten van dezen, in het geheim, bij hunnen ouden godsdienst, alhoewel zij zelfs Priesters, Monniken, Nonnen, ja *Inquisiteurs* en Bisschoppen werden; zoodra zij gelegenheid vonden, om uit *Spanje* of *Portugal* naar andere landen te ontkomen, beleden zij daar weder het *Jodendom*, en deeden onder hunne volksge-

nooten boete, voor hunnen vroegeren afval en veinzerijën.

Onder dezen, die dus wederkeerden tot hun oud geloof, waren zelfs mannen van naam en geleerdheid; bij voorbeeld, zekere JOZEF, zoon van JOZUA, een *Spanjaard* van geboorte, misschien de beste Geschiedschrijver, dien de *Joodsche* Natie na den vermaarden JOZEFUS gehad heeft; en die zijne Geschiedenis heeft gebragt tot het jaar 1554.

JOZEF BEN SCHEBET, ook een *Spanjaard*, die eene verzameling geschreven heeft van uitlegkundige regels voor de *Gemara*.

De vermaarde IZAAK CARDOZO, uit *Portugal*, die een beroemd Geneesheer in *Spanje* geweest is, onder anderen vermaard door zijn werk over de tien uitmuntendheden en voorregten der *Joodsche* Natie, door welke zij boven andere volken uitmunten.

Zoodra KAREL V, onder dezen naam, als *Duitsch* Keizer, zoo bekend, den troon van *Spanje* beklommen had, zonden de *Joden*, terwijl hij zich in *Vlaanderen* onthield, eenige aanzienlijke lieden uit hun volk, om den Vorst te bewegen, dat zij weder vrijheid mogten hebben, om in *Spanje* te verblijven, met een aanbod van 800,000 kronen, in goud, tot erkentenis voor zoodanige gunst, maar hunne voorstellen waren vruchteloos, inzonderheid door de tegenkanting van den Kardinaal XIMENES, die beweerde, dat de *Joden*, die de regering van JEZUS over zich verworpen hadden, de bescherming van elken *Christen* Vorst onwaardig waren.

Dus bleven de *Joden* uit *Spanje* uitgesloten, of moesten, gelijk velen deeden, veinzen, den *Christen* godsdienst te belijden; hetwelk echter met groot gevaar

vaar voor deze veinzenden verzeld ging, dewijl de *Inquisitie* een wakend oog op hen hield, en allen, die ontdekt werden, nog *Joden* inderdaad te zijn, ten vure doemde, welke door de *Joden* als martelaren aangemerkt, en in martelaars-boeken, ter gedachtenis, opgeteekend zijn.

In *Italië* daartegen werden de *Joden* op de meeste plaatsen vrij wel onthaald, en behandeld; Paus ALEXANDER VI liet de uit *Spanje* gevlugten in den Kerkelijken Staat en te *Rome* toe, met dezelfde voorregten, als de *Joden* aldaar te voren genoten hadden; zelfs gebood hij dezen, hunne gevlugte en noodlijdende medebroeders te ondersteunen, en te helpen, om hun bestaan te vinden.

Onder de *Joden*, die bijzonder in de gunst van dezen Paus deelden, was de geleerde R. JOCHANAN, een *Duitscher*, die vervolgens Leermeester werd van den bekenden PICO van *Mirandola*, die zoodanig met de *Kabbala* der *Joden* was ingenomen, dat hij deze voor de bron van alle wijsheid aanzag, en verklaarde.

Maar te *Napels*, werwaarts zich insgelijks een gedeelte der vlugtelingen gewend had, vonden zij een slecht onthaal. De *Inquisitie* behandelde hen streng; en het gemeen stond tegen hen op; waarom de Onderkoning besloot, hen uit dat Koningrijk te bannen, hetwelk door KAREL V werd goedgekeurd, die hen ook in *Sicilië* niet wilde dulden, gelijk hij, over het geheel, jegens hen kwalijk gezind was, misschien omdat hij door een' en anderen *Joodschen* bedrieger misleid was geworden.

Twee anderen speelden hunnen rol met meer omzigtigheid. De een was oorspronkelijk een *Jood*, maar als een *Christen* opgevoed, en bekleedde een klein

amb',

ambt, aan het Hof van *Portugal*, toen de ander, DAVID LEMELEIN genoemd, van *Rome* derwaarts kwam, zich uitgevende voor het *Hoofd des Legers van Israël*, en den jongen bekeereling overreedde, om tot het *Jodendom* weder te keeren, gevende hem den naam van SALOMO MALCHO. Door vasten, en door zijn prediken, zich eenen naam verworven hebbende, verklaarden deze beiden zich vervolgens voor voorloopers van den MESSIAS. MALCHO was eindelijk ftout genoeg, om gehoor te vragen bij KAREL V, te *Mantua*, maar deze Vorst liet hem vatten, en in het jaar 1534 levende verbranden. DAVID LEMELEIN werd gevangen naar *Spanje* gevoerd, alwaar hij, in de gevangenis, overleed.

Onder Paus PAULUS III waren zij zoo vermogend geworden, dat de Kardinaal SADOLET deswegens tegen den Paus zelven, in eenen brief, hevig uitvoer, en door zijne bemoeijenisfen te wege bragt, dat hunne voorregten merkelijk besnoeid werden.

Eenigen tijd daarna, omtrent het midden der *zestiende eeuw*, liet Paus JULIUS III hunnen *Talmud* verbranden, onder voorwendfel, dat de *Gemara* derzelve voor den *Christelijken* godsdienst hoonende was.

Omtrent dezen tijd leefde te *Rome* de beroemde *Joodsche* Geleerde en Spraakkundige ELIAS LEVITA, Schrijver van verscheidene Spraakkundige werken over de *Hebreeuwsche* Taal: in de verovering van *Rome*, door KAREL *van Bourbon*, verloor hij alle zijne bezittingen, en werd, gelijk hij zelve verhaalt, in de uiterfte armoede gedompeld. Hij begaf zich toen naar *Venetië*, en van daar naar *Duitschland*, om zijn bestaan te zoeken; dit hem, daar hij oud en zwak was, niet wel flagende, keerde hij weder naar *Italië*, doch ftierf

ſtierf onder weg, in het overtrekken der *Alpen*, in den hoogen ouderdom van 80 jaren.

Ook bloeide te *Rome* eene *Joodſche* Dichteres, DEBORA, vrouw van eenen geleerden *Rabbyn*, JOZEF ASKARIEL, en begon zich in het jaar 1560, door hare Dichtkundige werken, beroemd te maken; zij heeft nog tot in de *zeventiende eeuw* geleefd.

Paus PAULUS V was der *Joden* vijand, en kondigde reeds in het begin van zijn Pausſchap twee bullen tegen hen af, waarbij elke *Synagoge* in zijn land bevolen werd, om jaarlijks tien kronen te betalen, tot onderwijs van zulken, die het *Christendom* wilden omhelzen; ook werden zij, bij de tweede bulle, genoodzaakt, zich, door hunne kleeding, van de *Christenen* te onderſcheiden; de mans, door het dragen van geele hoeden, de vrouwen, door geele mutſen, ook moesten zij zich 's nachts in hun kwartier laten opſluiten. Voorts werden zij van alle verkeering met de *Christenen* uitgeſloten, mogten in elke ſtad maar ééne *Synagoge* hebben, en moesten hunne landerijën binnen zes maanden verkoopen; ook liet hij alle boeken verbranden, welke lasteringen tegen JEZUS behelsden, maar de overigen liet hij hun behouden.

Nog zou hun een erger lot onder dezen Paus getroffen hebben, dewijl eenige vrouwsperſonen, die men voor bezetenen gehouden had, en die herſteld waren, de *Joden* beſchuldigden, dat zij de oorzaak van haar onheil geweest waren, indien niet een zeker *Jeſuit* op het vermoeden van bedrog gekomen was; waarop deze gewaande bezetenen, ſcherper onderzocht zijnde, beleden, dat zij door eenigen van 's Pauſen Hof, die op den buit der *Joden* vlamden, waren omgekocht tot deze beſchuldiging. De Paus dit vernemende, riep uit;

„ Ik

„ Ik zou verdoemd geweest zijn, wegens het onregt-
„ vaardig ter dood brengen van de *Joden*, indien mijn
„ goede *Jesuit* zulks niet belet had. Ik zal God
„ bidden, dit volk te bekeeren, maar zoo lang ik leef
„ hen niet haten, noch vervolgen, gelijk ik te voren
„ gedaan heb."

De beroemde Kardinaal-Bisschop van *Milaan*, KAREL DE BORROMEO, die sedert onder de Heiligen geplaatst is, maakte ook verscheidene besluiten tegen hen, op eene Kerkvergadering, door hem in zijne hoofdstad gehouden, vermanende voorts alle *Christen* Vorsten, dit zijn voorbeeld te volgen, hoewel tevens uit zijne besluiten blijkt, dat de *Joden* in die stad talrijk en vermogend waren.

Paus PIUS VI gaf in het jaar 1569 eene bul omtrent de *Joden* uit, in welke hij hen van onopregtheid, diefstal, ongebondenheid, ja zelfs van tooverij, wigchelarij, en andere ondeugden beschuldigde, en hen daarom uit alle steden van den Kerkelijken Staat verbande, uitgezonderd *Rome* en *Ancona*.

Maar in het jaar 1587 behandelde SIXTUS V hen met meer zachtzinnigheid, niet ontveinzende, dat het voordeel, 't welk men van hen trekken kon, eene voorname reden was, waarom hij hun duldde. In het bijzonder schonk hij aan zekeren *Rabbyn*, MEIR, of MAGIN genoemd, het uitsluitend voorregt, om te *Rome* eene Zijde-fabriek aan te leggen; ook herriep hij alle besluiten, door zijne voorzaten tegen hen uitgegeven.

In *Venetië* waren de *Joden* ongemeen talrijk, en bevonden zich in eenen bloeijenden staat. Hier heeft zich, onder anderen, in het laatst van deze, en het begin der volgende eeuw, DANIEL BOMBERG, van *Ant-*

Antwerpen daar gekomen, eenen naam gemaakt, door zijne voortreffelijke Boekdrukkerij, op welke *Hebreeuwsche* Bijbels gedrukt zijn, tot welker naziening hij verscheidene geleerde *Rabbynen* in zijnen dienst had; ook drukte hij nog een aantal *Hebreeuwsche* en *Rabbynsche* boeken.

Ook leefde hier R. DAVID, zoon van R. IZAAK DE POMIS, die zijn geslacht afleidde van eenige *Joodsche* familiën, die ten tijde van TITUS naar *Rome* verhuisd waren; hij zal eene vroege geleerde geweest zijn, indien hij, gelijk men zegt, zeker werk, *Tzemach David* (*de Spruite* DAVIDS,) genoemd, doch onderscheiden van een ander werk, van denzelfden titel, van R. DAVID GANZ, zal geschreven hebben, toen hij maar een kind van zeven jaren was.

Te *Imola* hadden de *Joden* insgelijks eene aanzienlijke *Synagoge*, in welke R. GEDALIAH gebloeid heeft, Schrijver van de *Schalschelet Hakkabbala*, of *de Keten der Kabbala*, zijnde een tijdrekenkundig werk, doch vol misslagen, behelzende de opvolging der Leeraren, door welken de overleveringen tot de kennis der nakomelingschap gekomen zijn.

Te *Modena* hebben insgelijks verscheidene geleerde *Joden* de *Synagoge* aldaar vermaard gemaakt, inzonderheid R. SAMUEL, die in het jaar 1550 eene verzameling uitgaf van beslissingen over gewigtige onderwerpen uit den *Talmud* en de *Rabbynen*.

Ook waren er te *Padua* eene menigte *Rabbynen*, die op deze vermaarde Hoogeschool het regt verkregen, om tot *Doctoren* of Leeraren in de Geneeskunde bevorderd te worden.

Langen tijd is ook vermaard geweest de School der *Joden* te *Mantua*, wier hoofden op het einde der voor-

voorgaande *vijftiende eeuw* ongelukkig in een onderling hevig verschil geraakten, hetwelk zelfs tot dadelijkheden kwam, en door LODEWYK DE GONZAGA, Markgraaf van *Mantua*, niet beslist kon worden, dan door het bannen der beide Hoofden van de twee partijën.

De kleine stad *Pesaro*, in het Hertogdom *Urbino*, had ook eene *Synagoge* van *Joden*, voordat zij uit den Kerkelijken Staat verdreven werden, gelijk wij verhaald hebben. Uit deze School was R. JECHIEL, die te *Rome* het *Jodendom* plegtig verzaakte, onder het Pausschap van GREGORIUS XIII, en door denzelven gedoopt werd, waarna hij, als Priester, te *Florence*, verscheidene Predikatiën hield, tegen de *Joden*, die in het jaar 1585 in druk zijn uitgegeven.

In *Duitschland* genoten de *Joden*, nadat het onweder, hetwelk hunnen *Talmud* dreigde, gelijk wij gezien hebben, was voorbijgedreven, over het geheel, gedurende deze eeuw, rust en vrede; alleen lezen wij, dat zij in het jaar 1539 uit *Merseburg* verdreven werden, door den Bisschop dier plaats; doch, daar tegen werden zij begunstigd door den Keizer FERDINAND I, die zelfs, in het jaar 1563, hun toestond, een *Hoofd* of *Prins der Gevangenis* te hebben, waartoe de eerste *Rabbyn* van *Worms* bestemd werd; ook hadden zij te *Fryburg*, en voornamelijk te *Weenen*, prachtige *Synagogen* en Leerscholen.

In *Polen* was hun toestand bloeijende; te *Krakau* hadden zij eene *Synagoge*, eene Hoogeschool, een Geregtshuis, en eene groote Vergadering, en werden voorts in het geheele Koningrijk door de regering beschermd; alhoewel zij nu en dan te lijden hadden van het geweld des onbesuisden gemeens. Dus werden op eenen dag alle hunne huizen in *Posen* in brand gestoken,

zon-

zonder dat zij ondernemen durfden, het vuur te blusschen, uit vrees, dat het volk hen zou aanvallen, en van het leven berooven.

In *Rusland*, bijzonder in de *Ukraine*, vinden wij hen in groot aanzien; hier verrijkten zij zich niet, door woekeren, gelijk elders, maar door eenen eerlijken handel. Zij bebouwden hunne landen, en leiden zich toe op de beoefening der Natuurkunde; anderen pachtten de tolken, en droegen zorg voor het vervoeren der koopgoederen. Zij waren hier niet alleen bevrijd van alle onderscheiding in kleederen, maar waren zelfs geregtigd tot ambten en bedieningen.

In *Bohemen*, in welk land zij reeds sedert de *tiende eeuw* gevestigd waren, stichtten zij, te *Praag*, eene aanzienelijke *Synagoge*, en eene Hoogeschool, uit welke geleerde mannen zijn voortgekomen, en onder dezen R. IZAAK MEHELING, van wiens water, gelijk de *Joodsche* Schrijvers zich uitdrukken, alle *Israëliten* dronken, en bij wiens licht zij allen wandelden. R. JEHUDA BEZALEEL, of LEO van *Praag*, die naderhand naar *Polen* verhuisd is, en Schrijver is van een werk: *De verlossing en eeuwigheid van Israël*, in hetwelk hij zijn volk gerust tracht te stellen, wegens de komst van den MESSIAS, die hunnen staat in voorspoed herstellen zal; — MORDOCHAI SAFE, of *de Schoone*, die insgelijks naar *Polen* vertrok, alwaar hij, in het jaar 1611, overleed; — eindelijk de *Joodsche* Geschiedschrijver DAVID GANZ is ook te *Praag* geboren; de Schrijver van de *Zemach David*, (*Spruite Davids*,) een ander werk, dan het woordenboek onder dezen naam, van hetwelk hier voor melding is gemaakt; dit werk is eene Geschiedenis van de schepping af tot het jaar 1492 der *Christelijke* Tijdrekening.

De *Joden* ondergingen echter ook in *Bohemen*, van tijd tot tijd, nadeelige lotgevallen. Wanneer op verscheidene plaatsen in dit rijk, door branden, groote verwoestingen werden aangerigt, schoof men de schuld daar van op de *Joden*, als waren zij de brandstichters, waarvan het gevolg was, dat, behalve sommigen, die als zoodanigen ter dood werden gebragt, de overigen uit het rijk verdreven werden, tien alleen uitgezonderd, wien het vergund werd, te *Praag* te blijven; maar als de ware brandstichters, na eenigen tijd, ontdekt werden, zijn de onschuldige *Joden* weder terug geroepen en hersteld.

Kort daarna, in het jaar 1558, ontstond er een nieuwe storm tegen hen, op een vermoeden, dat zij te *Praag* openlijk een gebed deeden, hetwelk tegen de *Christenen* gerigt was; alle hunne boeken werden opgehaald, en naar *Weenen* gevoerd; zij kregen dezelve wel spoedig weder, maar werden andermaal uit *Bohemen* gebannen, zonder dat de Schrijver R. DAVID GANZ de redenen van deze verbanning gemeld heeft; echter werden zij niet lang daarna, op nieuw, weder hersteld.

In *Hungaryën* verminderden de *Joden* grootendeels in getal, toen Keizer RUDOLF, in het jaar 1595, hun eene dubbelde belasting en een maandelijksch hoofdgeld opleide, hetwelk velen, die niet in staat waren hetzelve op te brengen, noodzaakte, het land te verlaten.

Eenige jaren vroeger, omtrent het jaar 1524, leden de *Joden*, in *Moravië*, eene zware vervolging, alwaar hunne *Synagogen* verbrand, en velen gedood werden, tot dat de Keizer, hier van onderrigt, een einde aan dit moorden maakte.

Het jaar te voren, 1523, werden zij in de stad *Bam-*

Bamberg van alle hunne goederen beroofd, om daar mede de schade te vergoeden van eenen brand, welken zij beschuldigd werden gesticht te hebben; doch er werd geen bloedbad onder hen aangerigt.

Te *Bon*, welke stad in het jaar 1588, door den *Nederlandschen* Bevelhebber MARTEN SCHENK, bij verrasfing, ingenomen en geplunderd werd, hadden de *Joden* veel te lijden van de plunderzucht der soldaten.

Doch daartegen hadden zij het geluk, dat omtrent het einde dezer *zestiende eeuw* HENDRIK, Hertog van *Brunswijk*, hun vergunde, om zich in zijne landen neder te zetten, hun tevens eene plaats aanwijzende in *Neder-Saksen*, om daar hunnen handel te drijven, hebbende het *Brunswijksche* Huis tot hiertoe geene *Joden* willen dulden, zelfs niet als reizende kooplieden, die slechts door hun gebied trokken, en welke ieder een vrijheid had om te berooven, en te plunderen. Dus waren er slechts weinige plaatsen in *Duitschland*, op het einde der *zestiende eeuw*, waar men geene *Joden* vond.

Het was ook in deze eeuw, dat zij zich in ons Vaderland gevestigd hebben, en wel inzonderheid te *Amsterdam*. Zij hadden reeds in vroegere eeuwen huisvesting in hetzelve gezocht, maar werden op verscheidene plaatsen niet geduld, gelijk zij te *Utrecht*, in het jaar 1444, werden uitgedreven, en tot in onze tijden daar niet hebben mogen vernachten, eene enkele familie uitgezonderd; maar zij hebben zich vervolgens te *Maarssen*, een dorp in de nabijheid dier stad, nedergezet, alwaar zij ook eene *Synagoge* hebben.

Zij moesten echter, in de eeuwen vóór de Hervorming, ook in ons land vele mishandelingen en vervolgingen ondergaan. Te *Heusden*, onder anderen, be-

roofde de Overheid, in het jaar 1443, onder een nietig voorwendsel, eenen *Jood* van zijne goederen, ter waarde van wel 40,000 guldens, zeker eene aanzienelijke som in die tijden.

Hoe verregaande de haat tegen de *Joden*, in dien tijd, geweest is, blijkt uit een in die zelfde *vijftiende eeuw* gebeurd geval, van eene *Geldersche* Jonkvrouw, uit het hoogadelijk geslacht van VAN ECK, die, omdat zij op een' *Jood* verliefde, te *Keulen* verbrand is geworden.

In deze *zestiende eeuw* werd den *Joden* nog, bij een Plakaat van het Hof van *Holland*, van den 14den van Oogstmaand des jaars 1532, vernieuwd den 17den van Hooimaand 1549, het verblijf in dat gewest ontzegd.

Zij kwamen echter telkens weder in het land, en hebben eerst uit *Duitschland* zich herwaards begeven, en zich van die verdraagzaamheid bediend, welke en de Hervorming in de Kerk, en de herstelde vrijheid in den Burgerstaat, in ons Vaderland hun aanboden; voornamelijk werden zij talrijk en bloeijende, toen eene menigte *Joden* uit *Spanje* en *Portugal* zich herwaards begaven, om de vervolgingen in die landen te ontkomen, doch wij zullen van hen meer moeten zeggen bij de volgende eeuw, tot welke wij nu overgaan.

ZEVENTIENDE EEUW.

Uit hoofde van de schaarsheid van berigten, hebben wij, in de naastvoorgaande eeuwen, niets kunnen zeggen van de lotgevallen der *Joden* in het Oosten; maar in deze *zeventiende eeuw*, waarvan wij thans het verhaal aanvangen, hebben ons eenige Reizigers en andere Schrij-

Schrijvers berigten, aangaande het een en ander van hunnen toestand aldaar, medegedeeld; waarvan wij hier een kort verslag geven moeten.

Gedurende de oorlogen van TIMURBEG, gemeenelijk TAMERLAN genoemd, hadden de *Joden* in *Persië*, *Medië*, en andere naburige gewesten, veel geleden, zoodat hunne Hoogescholen, hunne geleerdheid en geleerde mannen, als geheel verdwenen waren.

Toen ISMAEL SOFI, wiens nageslacht tot in de *achttiende eeuw* den troon van *Persië* bezeten heeft, op het einde der *vijftiende* en in het begin der *zestiende eeuw*, zijne nieuwe heerschappij stichtte, vatten zij weder moed, hopende op zijne gunst, te meer, dewijl hij zich voor eenen *Profeet* uitgaf, gezonden om den *Muhammedaanschen* Godsdienst te hervormen, waarom ook sommigen in dezen Vorst den MESSIAS meenden te ontdekken. Maar weldra ondervonden zij hunnen misslag, alzoo hij hen met meer strengheid behandelde, dan zijne overige onderdanen. Hij stierf in het jaar 1523.

De *Joden* werden echter niet alleen in *Persië* geduld, maar waren, door den handel, zelfs rijk en vermogend, tot onder de regering van *Schach* ABBAS, *den Grooten* bijgenaamd, wanneer, hun rijkdom afgunst verwekt hebbende, deze Vorst hen begon te vervolgen, willende hen noodzaken tot het belijden van zijnen, den *Muhammedaanschen*, Godsdienst; evenwel verkregen zij, zegt men, op hunne vertogen, een uitstel van 70 jaren, binnen welken tijd zij de komst van den MESSIAS bepaalden, met belofte van hunnen godsdienst te zullen verlaten, indien dezelve zich binnen dien tijd niet openbaarde, voor welk uitstel de *Joden* eene aanmerkelijke somme gelds betalen moesten.

Toen, onder de regering van ABBAS II, het deswegens

gens gesloten verdrag gevonden werd, riep deze Vorst zijnen Raad bijeen, te meer, omdat de valsche *Messias* SABATHAI ZEVI, ten dezen tijde, de opschuddingen in het *Turksche* gebied verwekte, van welke wij vervolgens verslag zullen geven, in welken Raad besloten werd tot de uitroeijing der *Joden* in *Persië*. De vervolging, welke toen tegen hen ontstond, was allerzwaarst, en duurde van het jaar *1663* tot *1666*, zoodat in verscheidene Provinciën van het Rijk volstrekt geen *Jood* overig bleef; velen ontkwamen echter, door in het *Turksche* gebied te vlugten, anderen door hunnen godsdienst te verzaken. Eindelijk, wanneer men opmerkte, dat deze zoogenoemde bekeeringen doorgaans onopregt waren, staakte men de vervolging, en de *Joden* kregen weder vrijheid van hunnen godsdienst, hoewel zij te *Ispahan* slechts weinigen in getal waren, en nog bovendien, hoofd voor hoofd, jaarlijks een hoofdgeld betalen moesten; ook moesten zij zich onderscheiden, door het dragen van een doek, ter breedte van twee of drie duimen, van eene andere kleur, boven hun gewoon opperkleed.

Te *Schiras*, waar de *Persianen* eene vermaarde Hoogeschool hadden, woonden ook vele *Joden*, die zich, doch zonder bewijs, uitgaven, tot den stam der *Leviten* te behooren; ook waren zij talrijk te *Lar*, alwaar zij een bijzonder kwartier hadden. Ook breidden zij zich uit naar den kant van *Ormus* en *Bender Abassi*, ten einde den handel op *Indië* te drijven.

De stad *Bagdad*, voorheen de Hofplaats der *Arabische Kalifen*, is door de *Turksche* en *Persische* oorlogen, in welke zij, gedurende deze eeuw, meer dan eene belegering en verovering moest ondergaan, zeer in verval geraakt, evenwel waren er steeds vele *Joden*, die

die daar eene *Synagoge* hadden, en veel toevloed van Bedevaardgangers naar het graf van den *Profeet* EZECHIEL, hetwelk niet ver van die ſtad zal gevonden worden; doch tevens waren zij gehaat en veracht bij de *Perſianen*, en arm.

In *Armenië* leefden zij vreedzamer, hoewel hunne Schrijvers melden, dat de ingezetenen te *Maskat*, de *Joden* beſchuldigd hebbende, van eenen *Christen* vermoord te hebben, eene vervolging tegen hen verwekten, waarin eenigen gekruist, en zelfs ABIOS, een vermaard Geneesheer, in de vlammen geworpen werd. Drie dagen daarna kwam de *Christen* te voorſchijn, en nu beklaagden de *Joden* zich bij den *Turkſchen* Keizer SOLIMAN II, die hierop aan de *Armeniſche* Overheden verbood, voortaan dergelijke zaken te beſliſſen, zonder die vooraf ter zijner kenniſſe gebragt te hebben.

Te *Schamachia*, eene koopſtand aan de *Kaspiſche* Zee, mogten zij wel niet wonen, maar kwamen er veel, om handel te drijven met de *Tartaren*, en van hen jongens, meisjes en paarden te koopen. Voorts zegt men, dat de Prinſen van *Mingrelië*, *Imerette*, gelijk de oude opperheeren van *Georgië*, zich beroemden, van DAVID door SALOMO af te ſtammen; ook hadden de *Joden* in die landen hunne *Synagogen*, gelijk ook in alle de *Perſiſche* Provintiën, tot aan *Indië* toe. Doch zij worden tevens beſchreven als onkundig en arm, hebbende geene gemeenſchap met hunne broederen in het Westen, ja, naauwelijks wetende, dat die beſtaan.

In *Judea*, of het Heilige Land, hun oorſpronkelijk vaderland, bevonden zich ſlechts weinige *Joden*. Alleen te *Safet*, eene ſtad in *Galilée*, waren zij menigvuldig, hebbende daar eene beroemde Hoogeſchool, ten dienſte van welke zij zelfs eene Drukkerij hadden

 op-

opgerigt, gelijk zij ook eene Drukkerij te *Salonicht*, (het oude *Thessalonika*,) en te *Konstantinopolen* hadden, welke laatste door de *Turksche* regering vernietigd is.

In de stad *Jeruzalem* zelve werden slechts omtrent honderd huisgezinnen van *Joden* gevonden, uit hoofde van den weinigen handel, welke daar gedreven werd, de belastingen, door de *Turken* hun opgelegd, hunne eigene armoede, en de beleedigingen en kwellingen, welke zij moesten ondergaan en dulden; sommigen van deze *Joden* werden gebruikt tot het invorderen der tollen, of als klerken en schrijvers, de overigen waren een hoop bedelaars, en leefden meestal van aalmoezen, *hun* door hunne rijker broeders in het Oosten toegezonden.

In het begin der voorgaande *zestiende eeuw* leefde echter in deze stad de beroemde R. JAKOB, toen de *Turksche Sultan* SELIM, in het jaar 1517, op zijnen togt naar *Egypte*, tegen de *Mammelukken*, *Jeruzalem* veroverde. Deze geleerde was de Schrijver van een werk, *het oog van Israël* genaamd, hetwelk na zijne dood, door zijnen zoon LEVI, in het licht is gegeven, met eene voorrede. Het behelsde eene verzameling van uitleggingen der Wet, die in den *Talmud* gevonden worden, en was ongelukkig eene oorzaak van verschil, tusschen de Hoogleeraren van *Safet*, hetwelk echter met de dood van LEVI een einde nam; terwijl het werk van zijnen vader in achting bleef.

Te aanmerkelijk is het geval van eenen *Jeruzalemschen Jood*, omtrent dezen tijd, dan dat wij het niet kortelijk zouden aanvoeren. Hij veinsde den *Christelijken* godsdienst aan te nemen, werd Priester, en wist zich, bij trappen, tot de waardigheid van *Patriarch*

van

van *Jeruzalem* te verheffen. Toen vervolgens het *Patriarchaat* van *Konstantinopolen* openviel, begaf hij zich derwaards, met oogmerk, om hetzelve voor zich te verkrijgen. Hier werd hij gevaarlijk ziek, en gaf op zijn sterfbed aan eenige *Christen* Bisschoppen, en een aantal *Joodsche* Leeraren, eene openlijke verklaring, dat hij alleen den *Christelijken* godsdienst geveinsd, en den *Joodschen* altijd voor den waren gehouden had, en dat hij van zijne waardigheid te *Jeruzalem* afstond, om in zijn voorvaderlijk geloof te sterven, hetwelk hij enkel met woorden verzaakt had.

In *Syriē* waren zij in bloeijender toestand, dan in *Palestina* zelve; te *Damaskus* hebben zij altijd hunne Scholen, hunne *Chachams*, wijze en geleerde mannen gehad. Niet min talrijk waren zij te *Aleppo*, waar zij insgelijks verscheidene *Synagogen* hadden, en grooten koophandel dreeven.

In deze stad was het, dat, in het midden der *zestiende eeuw*, de valsche *Messias* SABATHAI ZEVI geboren werd. Velen houden hem voor eenen inboorling van *Smyrna*, maar de meesten geven hem *Aleppo* tot zijne geboorteplaats. Hij was de zoon van een' vogelkooper, en had naauwelijks de school verlaten, of begon op de velden, straten en markten, te prediken, waarover de *Turken* lachten, terwijl de *Joden* hem bewonderden. Hij trouwde met eene jonge *Jodin*, van welke hij; gelijk vervolgens van eene tweede, spoedig weder scheidde; zonder de eene of andere aangeraakt te hebben, hetwelk hem den roem van bijzondere kuischheid verwierf; naderhand echter trouwde hij eene derde. Zijn broeder was een tabakskooper in *Frankfort*, die zich, toen ZEVI als MESSIAS verscheen, bij hem voegde.

Het ontwerp gesmeed hebbende, om voor den MESSIAS te spelen, gebruikte ZEVI eenen aanzienlijken *Jood*, te *Gaza*, NATHAN LEVI, of, volgens anderen, BENJAMIN genoemd, die zijn voorlooper zou wezen, als de ELIAS, door de *Profeten* verkondigd; daar toe bewogen, door eene uitlegging der *Kabbalisten*, over eene plaats van DANIEL, uit welke zij besloten hadden, dat de MESSIAS omtrent het jaar 1675 te voorschijn moest komen. De eerste stap van dezen gewaanden ELIAS was, dat hij de *Joden* te *Jeruzalem* bijeen deed komen, en hun ZEVI vertoonde, als den verlosser, die het *Otthomannische* rijk eerlang zou vernietigen. Maar de verstandigsten verwierpen hem, verklaarden hem voor een' bedrieger, en deeden beiden in den kerkelijken ban.

ZEVI begaf zich thans naar *Smyrna*, en van daar naar *Konstantinopolen;* maar de *Joden*, reeds verwittigd van het gene te *Jeruzalem* gebeurd was, verklaarden, dat hij een ongodist was, en dat de gene, die hem ombragt, vele zielen redden zou. Nu keerde ZEVI weder naar *Smyrna*, alwaar hij vier afgezanten ontving, hem door zijnen voorlooper gezonden, om hem als den MESSIAS hulde te doen. Hij kreeg hier een' grooten aanhang, die iet Goddelijks aan hem meende te zien. Als de *Rabbynen* op nieuw den ban tegen hem uitspraken, begaf hij zich onder de bescherming van den *Kadi*, of Regter, welken zijne vrienden voor hem gewonnen hadden, terwijl de menigte riep, dat zij vuur uit zijnen mond hadden zien komen.

Thans liet ZEVI zich eenen troon vervaardigen, en ontwierp een nieuw stelsel van geloof voor zijne aanhangers, die zoo talrijk werden, dat vele *Joden*, die zich tegen hem verzetten, de vlugt moesten nemen. Hij

Hij noemde zich *Koning der Koningen van Israël*, en gaf aan zijnen broeder, JOZEF ZEVI, den titel van *Koning der Koningen van Juda*. Eindelijk begaf hij zich, in een klein vaartuig, naar *Konſtantinopolen*, alwaar de Groote Heer hem deed vatten, en ſtokſlagen geven, doch alzoo hij voorwendde, dat hij door de *Joden* gedwongen was, om den titel van *Koning* aan te nemen, en de Groot-Vizier op zijn vertrek ſtond naar *Kandia*, werd hij in eene der *Dardanellen* opgeſloten.

Zijne aanhangers, deze zachte behandeling toeſchrijvende aan zijne magt om wonderwerken te doen, kwamen hem hier in menigte bezoeken; zelfs ſtelde de *Portugeeſche Synagoge* te *Amſterdam* een ſoort van gebed op, voor de genen, die zich naar *Adrianopolen* begaven, om den gewaanden MESSIAS te zien. NEHEMIA COHEN, een *Poolſche Jood*, beſchuldigde hem, bij de *Turkſche* regering en den *Mufti*, van bedriegerij, waarom de *Sultan* hem weder voor zich liet brengen, en belastte, dat men beproeven zou, of hij door een zwaard onkwetsbaar was, waarop ZEVI, door vrees voor de dood, bezweek, en aanbood, om *Muhammedaansch* te worden; hetwelk hem echter niet kon baten, alzoo hij kort daarna, op bevel van den *Sultan*, onthoofd werd.

De verſtandigen onder de *Joden* ſchaamden zich over deze bedriegerij; evenwel bleven ZEVI's aanhangers nog lang beweeren, dat hun *Profeet* nog in leven was, en zich eerlang weder vertoonen zou. Een *Jood*, DANIEL ISRAEL, die de Wet in de *Synagoge* voorlas, te *Smyrna*, ondernam, in het begin der *achttiende eeuw*, te beweeren, dat ZEVI zich ſlechts verborgen hield, en nu eerstdaags weder ſtond te verſchijnen. Door zijne goochelarijën bewoog hij een groot getal

Jo-

Joden, en onder anderen den beroemden ABRAHAM MICHAEL RAFAEL CARDOSO, die te *Kandia* leefde, om hem geloof te geven; maar de redelijksten onder de *Joden* dienden hem spoedig bij den *Kadi* aan, die hem uit de stad bande, en nadat CARDOSO, eenigen tijd daar na, door zijnen stiefzoon, te *Kaïro*, was omgebragt, heeft men van dezen laatsten bedrieger niets meer vernomen.

Wij gaan uit *Azië* over naar *Afrika;* hier ontmoeten wij de *Joden* in een aanzienlijk aantal, in *Abyssinië* of *Ethiopië*, alwaar men zegt, dat zij geheele gewesten in eigendom bezaten, en inzonderheid op eenen hoogen ontoegankelijken berg eene soort van Gemeenebest hadden, tot dat SUSNEUS of SEGUD, de Vorst van *Abyssinië*, die in het jaar 1632 gestorven is, hen van daar vernestelde, waarop sommigen zich naar den oorsprong van den *Nyl*, anderen onder de *Kaffers* zullen begeven hebben. Eenigen echter onthielden zich in de Provintie *Demba*, waar zij zich op de ijzer- en wolfabrieken toeleiden; hier hadden zij hunne *Synagogen*, doch wordt van hen getuigd, dat zij den *Talmud* niet hebben aangenomen. Zij waren ook zeer talrijk aan het Hof des Keizers van *Abyssinië*, zoodat een *Arabier*, die daar geweest was, aan JOBUS LUDOLFUS verhaalde, dat niet minder dan 60,000 *Joden* de legerplaats des Konings volgden.

In *Egypte*, alwaar de *Joden*, in de voorgaande *zestiende eeuw*, een groot gevaar gelukkig te boven waren gekomen, wanneer ACHMED, bestuurder van dat gewest, in het jaar 1524, tegen den Grooten Heer SOLIMAN II opgestaan zijnde, hun eene groote belasting opgelegd, en toen zij die niet opbrengen konden, bevel gegeven had, hen gevangen te zetten, maar eer

dit

dit bevel ten uitvoer gebragt kon worden, was ACHMED van kant geholpen, en de opſtand gedempt; in *Egypte*, zeggen wij, waren in de *zeventiende eeuw* zeer vele *Joden*, inzonderheid in de ſtad *Kaïro*, zoo zelfs, dat men beweerd heeft, dat zij toenmaals in *Egypte* talrijker waren, dan ten tijde van MOZES, maar ſedert is hun getal aldaar veel verminderd, ook ſtaan zij er doorgaans bloot aan de beſchimping en verguizing van het gemeen.

In de meeste andere bekende deelen van *Afrika* zijn de *Joden*, in deze eeuw, de voornaamſte handelaars geweest; ſommigen hunner waren daardoor zoo rijk geworden, dat MULEY ARCHEY, Koning van *Tafilet*, door één' hunner uit te ſchudden, in ſtaat was zijnen broeder, toen Koning van *Marokko* en *Fez*, van den troon te ſtooten. In erkentenis hier van vergunde hij aan de *Joden* alle voorregten, en ſtelde JOZUA HAMOSCHET tot Prins over dit volk aan. Zijn broeder en opvolger, ISMAEL, was hun nog gunſtiger, en had eenen *Jood*, DOM JOZEF DE TOLEDO, als eenen der voornaamſte bedienden van zijn huis, wien hij ook in gezantſchappen, bij verſchillende Hoven van *Europa*, gebruikte, en onder anderen, om, in het jaar 1684, den vrede met de *Nederlanders* te ſluiten. Alle de waardigheden van dezen gingen, bij zijn overlijden, op zijnen zoon over.

In het jaar 1604 had men ook eenen afgezant uit de *Joodſche* Natie in de *Nederlanden*, PACHECO genaamd, die in den *Haag* ſtierf, en daar met groote pracht begraven werd; hij was daar gezonden van wege den Keizer of Koning van *Marokko;* eenigen tijd daarna liet MULEY MAHOMET hunne *Synagogen* in het Koningrijk *Fez* herbouwen, en bevorderde ook eenen *Jood* tot zijnen eerſten Staatsdienaar.

In

In het *Turksche* gebied waren de *Joden*, boven alle andere landen, talrijk, bijzonder te *Konstantinopolen*, waar zij aan de grooten en aan de rijke kooplieden ten dienste stonden, om hunne zaken waar te nemen en te besturen, en ook van de afgezanten en anderen, als hunne tolken en afgevaardigden, gebruikt werden; zij hadden in de voorstad *Galata* hun eigen kwartier, hunne *Synagogen* en winkels, met vrijheid, om wijn te mogen verkoopen; zij waren in den koophandel makelaars, en leenden geld op renten, gelijk zij in zeer vele landen gewoon zijn, voor alle welke voorregten zij een hoofdgeld aan de *Porte* betaalden, hetwelk echter door hunne eigene Hoofden der *Synagoge* werdt ingezameld.

Dat zij in de voorgaande eeuw eene Boekdrukkerij te *Konstantinopolen* hadden opgerigt, hebben wij reeds gezegd; zij hadden er ook eene te *Thessalonica*, (*Salonichi*,) waardoor vele aanzienlijke *Rabbynen* en Leeraars derwaards getrokken werden; SALOMO, zoon van JAFE, die te *Konstantinopolen* zijne uitleggingen op den *Jeruzalemschen Talmud* voorlas; R. GEDALIAH, die zich beroemde, van den Koning DAVID af te stammen, en veel moeite deed, om de *Karaïten* met de *Rabbynsche Joden* te vereenigen; R. MORDECHAI, een Spraakkundige. enz.

In verscheidene steden van *Griekenland* verkeerden insgelijks vele *Joden*, schoon zij nu en dan uit sommige verdreven werden; maar inzonderheid waren zij wel gevestigd te *Thessalonika*, (*Salonichi*,) alwaar insgelijks verscheidene geleerde *Rabbynen* gebloeid hebben, dewijl zij daar eene Hoogeschool hadden.

In de overige landschappen van het *Turksche* Rijk, en op de eilanden in den *Archipel*, bevonden zij zich ook

ook in menigte. Te *Gallipoli* telde men er omtrent 6,000; nog een grooter getal te *Prusia;* op het eiland *Rhodus* waren zij van ouds gevestigd, maar zij werden door de Ridders van *Rhodus* uitgebannen, omdat men hen verdacht hield van verstandhouding met de *Turken*, doch toen deze *Rhodus* gewonnen hadden, keerden zij derwaarts weder, alhoewel in geen groot getal; te *Smyrna* werd hun getal op omtrent 6,000 begroot, hebbende zij aldaar verscheidene goede *Synagogen.*

Thans keeren wij naar *Europa*, en de *Christen* landen, om den toestand en de lotgevallen der *Joden* aldaar te beschouwen; welke, gedurende den loop dezer eeuw, over het geheel genomen, niet ongunstig voor hun volk waren. 't Is waar, dat zij in *Spanje* en *Portugal*, bij aanhoudendheid, niet geduld werden, en door hun veinzen en huichelen, als of zij het *Christendom* omhelsd hadden, zich niet of naauwelijks konden beveiligen tegen de strengheid der *Inquisitie*, waarom zij ook, bij aanhoudendheid, die landen verlieten, voornamelijk sedert *Engeland* weder voor hun open was, en de *Nederlanden* hun eene veilige verblijfplaats aanboden; ook is het waar, dat zij zich in *Frankrijk* niet dan slechts heimelijk, en bij oogluiking, konden onthouden; maar in *Italië*, en te *Rome* zelve, genoten zij vrijheid van godsdienst en aanzienelijke voorregten. Een *Joodsche* geleerde van *Venetië*, uit deze *zeventiende eeuw*, R. SIMON LUZATI, die den toenmaligen staat van zijn volk in de wereld beschreven heeft, stelt hun getal in *Italië* op omtrent 25,000.

Behalve dezen, bloeiden meer andere *Joodsche* geleerden te *Venetië*, zoo als R. SAMUEL NACHMIA, omtrent het jaar 1649, een inboorling van *Thessalo-*

ni-

nica, die, met zijnen zoon, het *Joosch* geloof verzaakte, en een *Christen* werd, hebbende den naam MOROSINI aangenomen, waarna hij een boek tegen de *Joden* schreef, genoemd: *Derech Emunah*, (*de Weg der Waarheid*,) waarin hij de nutteloosheid der *Joodsche* plechtigheden tracht aan te toonen. Hij stierf te *Rome*, in het jaar 1680, in hoogen ouderdom.

R. MORDECHAI KORKOS schreef insgelijks, te *Venetië*, een boek tegen de *Kabbala*, en derzelzer tien *Sefiroth*, hetwelk aan de andere *Joodsche* Geleerden, wegens zijne stoute onderneming, zoodanig mishaagde, dat zij het drukken van dit boek niet wilden dulden.

R. JEHUDA ARIEL, bekend onder den naam van LEO *van Modena*, naar zijne geboorteplaats, zijnde LEO eene vertaling van zijnen *Hebreeuwschen* naam ARIEL, (*Leeuw*,) verwierf zich een' grooten roem, door zijne *Beschrijving van de plegtigheden der Joden*, welke bij *Christenen* en *Joden* beiden in achting is. Om onze Lezers niet te verveelen, zullen wij meer andere *Joodsche* Geleerden voorbijgaan.

Te *Rome* werd het getal der *Joden* op tusschen de 12, en 13,000 zielen gerekend. Zij hadden hier negen *Synagogen* en eene Hoogeschool; zij werden bestuurd door drie Hoofden, die alle geschillen tusschen bijzondere personen beslisten, en zorge droegen voor de behoudenisse der voorregten, hun door de Pausen toegestaan. Zij waren zoo gemeenzaam met de *Christenen*, dat velen van dezen geene zwarigheid maakten, hunne *Synagogen* te bezoeken, tot dat Paus INNOCENTIUS XI hun zulks, onder bedreiging van den ban, verbood.

Paus INNOCENTIUS XI was, over het algemeen, den *Joden* niet ongenegen, wanneer de *Venetianen*, bij het

be-

bemagtigen van *Morea*, in het jaar 1685, eene groote menigte *Joodsche* gevangenen in *Italië* bragten, bewerkte hij, dat dezelve, zoo wel als de *Christenen*, ontslagen, en op vrijë voeten gesteld werden. Echter deed hij veel moeite, om hunne bekeering te bevorderen, hetwelk aanleiding gaf, dat hun veel ongenoegen en kwelling gebeurde. De *Joden* werden genoodzaakt, zekere Kerkredenen of Predikatiën aan te hooren, welke gehouden werden met het bijzonder oogmerk, om hen te overtuigen; welke dwang oorzaak was van vele ergerlijke voorvallen, dewijl de *Joden* niet nalieten, met deze redevoeringen den spot te drijven, waarvoor zij dikwijls met stokslagen gestraft werden. Aan den anderen kant werden zulken, die zich lieten bekeeren, vereerd en voortgeholpen. Doch met alle deze pogingen werd weinig gevorderd, en de meesten dezer gewaande bekeeringen waren geveinsd, en beteekenden niets.

In geen land hadden de *Joden* grooter voorregten, nergens waren zij talrijker, dan in *Polen*, alwaar zij eene menigte *Synagogen* en Schoolen hadden, waarheen de *Joden* uit andere gewesten hunne kinderen zonden, om zich in den *Talmud* en de kerkplegtigheden van hunnen godsdienst, en andere wetenschappen, tot den godsdienst behoorende, te oefenen; zij hadden in *Polen* hun eigen gerigtshof, hetwelk in misdadige zoo wel als in burgerlijke gevallen, onder hen voorkomende, vonnisde. Zelfs hebben sommigen gewild, dat de *Joden* in *Polen* vrijheid zouden hebben gehad, om geld te munten, hetwelk zij gronden op zekere *Sikels*, met *Hebreeuwsche* opschriften, doch aan welker echtheid ten dezen alle reden is om te twijfelen.

In de stad *Hamburg* waren de *Joden* zoo talrijk,

en door den koophandel zoo welvarende, dat zij aan deze stad den naam gaven van het *Klein Jeruzalem.* Velen hunner waren rijke lieden, anderen vrij geleerd, en bijzonder ervaren in de Geneeskunde. Men stelde, in het begin der *achttiende eeuw*, in die stad verscheidene pogingen in het werk, om hen tot het *Christendom* over te brengen, waar aan sommige *Joden* gehoor gaven; maar wanneer sommige ijveraars hier dwangmiddelen bij wilden voegen, kwam de Raad der stad wijsselijk tusschen beiden, om dien verkeerden ijver te beteugelen, en de *Joden* tegen allen dwaug te beveiligen.

In *Praag*, de hoofdstad van *Bohemen*, genoten zij insgelijks, ter vergelding van vorige diensten, aan die stad bewezen, groote voorregten, hoewel de verachting der *Christelijke* ingezetenen, die hen van veelvuldige snoodheden en bedriegerijën beschuldigden, tegen deze Natie gestadig voortduurde, en zich bij gelegenheden openbaarde.

In *Hongarye* hadden zij het voorregt genoten, om de inkomsten te pachten; van dit voorregt werden zij in 1630 ontzet, door Keizer FERDINAND II, en dewijl zij echter middel hadden gevonden, om zich daar bij te handhaven, werd door Keizer FERDINAND III, in 1647, 1655 enz., eens en andermaal, dit verbod hernieuwd, met bijgevoegde reden: „ omdat zij geen „ geweten of eerlijkheid hebben, en derhalven niet „ verdienen, de voorregten van het Koningrijk *Hongarye* te genieten." Zij bleven echter bij hunne godsdienstige vrijheid bewaard, niet alleen in dat gedeelte van *Hongarye*, hetwelk toen door de *Turken* overheerscht was, maar ook in dat gedeelte, hetwelk tot het gebied van den *Duitschen* Keizer behoorde.

Merkwaardig was, in dit Koningrijk, de groote ver-

vergadering, of bijeenkomst, door de *Joden*, in het jaar 1650, gehouden, in de vlakte van *Ageda*, omtrent 30 mijlen van *Buda*, of *Offen*. Omtrent 300 *Rabbynen*, of Leeraars der *Joden*, kwamen hier van alle oorden zamen, en zich tot voorzitter verkozen hebbende zekeren R. ZACHARIA, die uit den ſtam van *Levi* zal geweest zijn, ſtelde deze, als het doel der vergadering, de vraag voor: „ of de MESSIAS werkelijk gekomen ware? dan of de *Joden* op zijne „ komst nog te wachten hadden?" Sommige leden der vergadering verklaarden omtrent deze vraag, dat zij neigden om te gelooven, dat de MESSIAS reeds gekomen was, dewijl hunne aanhoudende ballingſchap en omzwerving niet kon worden toegeſchreven aan de misdaad van afgoderij, of afval van God, aan welke misdaad zij zich, ſedert hunne wederkomst uit de *Babyloniſche* ballingſchap, niet ſchuldig gemaakt hadden.

Indien deze *Joden* deze bedenking dieper hadden nagedacht, zouden zij misſchien op het regte ſpoor gekomen zijn, maar de meerderheid verwierp dit gevoelen, en men kwam dra overeen, dat de MESSIAS nog niet gekomen was, en dat men de vertraging van zijne komst aan de zonden en onboetvaardigheid des volks behoorde toe te ſchrijven.

Vervolgens bepaalde de vergadering de vereischten, welke den MESSIAS, bij zijne komst, kenbaar zouden maken, en ſtelde daaromtrent vast: „ 1. Dat de MES„ SIAS als een groot overwinnend Vorst zal verſchij„ nen, en de *Joden* van het juk der ſlavernij zal „ verlosſen. 2. Dat hij niets in den *Mozaïſchen* „ godsdienst veranderen, maar dien in vollen luister „ herſtellen zal. 3. Dat hij uit eene Maagd zou ge„ boren worden."

Nadat de vergadering zes dagen bijeen geweest was, vertoonden zich in dezelve eenige Geestelijken en Monniken, die, door eenen verkeerden ijver vervoerd, met deze *Joodsche* Leeraren begonnen te redetwisten, over de verborgenheid der menschwording van JEZUS CHRISTUS, over den eerbied, aan de Moeder-Maagd verschuldigd, over het gezag der Kerk, en deszelfs Opperhoofd op aarde. Dit veroorzaakte verwarring, zoodat men niets dan een woest geschreeuw hoorde: *Geen* CHRISTUS! *Geene tusschenkomst van Heiligen! Geene aanbidding van Beelden! Geene gebeden aan de Maagd!* alles onder een luid getier, onder het scheuren der kleederen, toestoppen der ooren, enz.; en op deze wijze scheidde de vergadering dezen dag. Den volgenden dag bepaalden de *Rabbynen*, om een einde der bijeenkomst te maken, maar na drie jaren weder zamen te komen in *Syrië*, waarvan echter, zoo veel men weet, niets gevolgd is.

Inderdaad, deze vergadering zou alle opmerking verdienen, indien de waarheid derzelve genoeg gestaafd was, daar zij nu enkel rust op het berigt van eenen *Engelschen* reiziger, die zegt, bij dezelve tegenwoordig geweest te zijn.

Hoe het zij, de bovengemelde R. ZACHARIA verwierf, omtrent het jaar 1660, te *Weenen*, vrijheid, om eene *Synagoge* te bouwen, en eene School op te rigten, doch het gebouw was naauwelijks voltrokken, of de Keizer bande de *Joden*, in het jaar 1669, uit zijne Hoofdstad, alzoo het bijgeloof de onvruchtbaarheid der Keizerin aan deze verdraagzaamheid jegens de *Joden* toeschreef. Zij werden echter, weinige jaren daar na, 1673, weder toegelaten, en te *Weenen* geduld, waar zij zelfs vervolgens in aanzienelijke posten ge-

bruikt

bruikt werden, alhoewel zij telkens van het gemeen veel te lijden hadden, waarvan in het begin der volgende *achttiende eeuw* nog een voorbeeld was, in het jaar 1705.

In *Duitschland* waren de *Joden* insgelijks in merkelijk aantal verſpreid, alhoewel zij in de meeste plaatſen veel ſmaad en ſchimp moesten ondergaan, en doór hoofdgelden en belastingen gedrukt werden.

Te *Pfirt*, in de nabuurſchap van *Neurenberg*, hadden zij eene *Synagoge*, hebbende wel vrijheid, om in *Neurenberg* zelve te komen, maar verzeld van eenen leidsman, die overal met hen moest gaan, zoo lang zij in die ſtad waren.

Te *Augsburg* werden zij verjaagd, en moesten vervolgens de vrijheid, om in die ſtad te komen, met een gulden elk uur betalen, dat zij in dezelve vertoefden.

Te *Regensburg* werden zij beſchuldigd, dat zij aan de *Christenen* het ligchaam van den Heiligen EMMERAN ontſtolen hadden; en in *Worms*, dat zij den naam van God op den top van hunne *Synagoge* hadden geſteld, uit een bijgeloovig denkbeeld, dat dit een middel was, om hen van het bezit derzelve te verzekeren. Maar als de *Franſchen* de ſtad veroverden, werd deze *Synagoge* tot den grond toe geſloopt.

In *Frankfort*, waar men zegt, dat zich wel 30,000 *Joden* bevonden, werden zij echter dikwijls geplunderd, en met hoofdgelden en belastingen gedrukt; zij waren daar verpligt, water aan te dragen, bij het ontſtaan van brand, terwijl de *Christenen*, om hen te beſchimpen, hen, in hunne huizen, onder allerhande misſelijke gedaanten ſchilderden.

Hoe verachtelijk de *Joden* ook in *Duitschland* bejegend

gend werden, zij hadden echter ook daar in deze eeuw eenige geleerde mannen. Onder dezen was de beroemde *Kabbalistische* Schrijver, NATHAN *de Spira*, die in het jaar 1640 eene Lofrede schreef op het Heilige Land.

De beroemdste van allen was wel R. IZAAK LORIA, eigenlijk van *Jeruzalem* geboortig, maar *Askenazi* (*de Duitscher*) genoemd, omdat hij zoo lang in *Duitschland* verkeerd heeft, hoewel hij, in het laatst van zijn leven, weder naar *Palestina* keerde, waar hij te *Safet*, in *Galileë*, begraven is.

Omtrent het jaar 1682 deed zich zekere MORDECHAI als een *Profeet* voor, en gaf zich vervolgens voor den MESSIAS uit. De *Joden* in *Italië* noodigden hem, om tot hen derwaarts te komen, maar ontdekt zijnde, was hij verpligt, naar *Polen* te wijken, zonder dat verder iet van hem bekend is.

In *Engeland* gelukte het den *Joden*, door de pogingen van den vermaarden R. MANASSE BEN ISRAEL, die de zaak der *Joden* in geschrift verdedigde, en alle beschuldigingen afweerde, welke men gewoon was, tegen hen in te brengen, van den *Protector* CROMWEL en het *Parlement* vrijheid te verwerven, om in *Engeland* weder te keeren, zich te vestigen, en *Synagogen* te bouwen. Zoo hoog waardeerden de *Joden* dit geluk, dat zij daarnaar eene nieuwe tijdrekening hebben aangevangen, welke zij op hunne graven hieuwen, en naar welke zij hunne voornaamste schriften dagteekenden. Van dien tijd af hebben zij in *Engeland* een vreedzaam verblijf, en alle vrijheid van godsdienst en geweten, behalve andere voorregten, genoten; zij zijn er ook gemeenzamer, vriendelijker, en hebben er meer verkeering met de *Christenen*, dan wel elders; ook wil-

willen zij wel in gesprek treden, over godsdienstige onderwerpen.

Maar inzonderheid was deze eeuw, voor de *Joden*, eene gelukkige eeuw, met betrekking tot ons Vaderland, in hetwelk zij, gelijk wij gezien hebben, tot hiertoe niet, of naauwelijks, geduld werden; zoo veel kunnen wij nogtans besluiten uit een verhaal nopens zekeren *Jood*, MICHEZ genaamd, van *Spaanschen* oorsprong, dat zij zich reeds vroeg, gedurende de beroerten en in het begin van den *Spaanschen* oorlog, herwaarts begeven, en eene schuilplaats gezocht hebben. Deze namelijk wordt beschuldigd, dat hij, uit *Spanje* gekomen, den opstand der *Nederlanden* bevorderd zal hebben, door aan de regering van *Antwerpen* een' magtigen onderstand van de *Turken* te belooven, hun vervolgens uit *Konstantinopolen* schrijvende: „ dat de Groote Heer den Koning van *Spanje* in het „ kort zoo veel werks zou verschaffen, dat hij aan de „ *Nederlanden* ter naauwernood zou kunnen denken." Het was echter eerst eenige jaren daarna, eer de *Joden* zich, zoo uit *Duitschland* als uit *Spanje* en *Portugal*, in merkelijk aantal, zich in *Holland* kwamen vestigen.

De eerste *Joden* kwamen, zoo veel men uit eenige bescheiden oordeelen kan, te *Amsterdam* uit *Portugal* en *Spanje*, na de verandering in de regering dezer stad, in het jaar 1578. De gemeene *Joodsche Almanakken* stellen deze komst in het jaar 1595, in welk jaar zij, op den *grooten Verzoendag* eene heimelijke vergadering houdende, door den Onderschout en eenige Geregtsdienaars overvallen, maar toen men vond, dat zij *Joden* waren, ongemoeid gelaten werden.

Spoedig waren zij hier ter ſtede zoo talrijk, dat hun al ras twee beëedigde *Makelaars*, uit hunne eigene Natie, werden toegeſtaan, welke in het jaar 1612 tot acht vermeerderd werden. Doch als zij in dat jaar ondernamen, zonder verlof aan Burgemeesteren gevraagd te hebben, eene openbare *Synagoge* te ſtichten, werd hun dit zoo euvel genomen, dat hun de vrije godsdienst-oefening verboden werd. Evenwel duurde dit verbod ſlechts tot het jaar 1619, wanneer 's Lands Staten hun in het Land deze vrijheid vergunden. Nu bouwden zij verſcheidene *Synagogen*, welke eenigen tijd onderling verdeeld waren, tot zij zich vereenigden, en in het jaar 1670 de *Synagoge* bouwden, welke de *Portugeeſche* genoemd wordt.

De *Hoogduitſche Joden* hebben insgelijks hunne tegenwoordige groote *Synagoge* in deze eeuw geſticht. Deze beide ſoorten van *Joden* plagten onderling met elkanderen zoo zeer overhoop te liggen, dat zij verſcheidene blijken van openlijken haat vertoonden, uit hoofde van eenige verſchillende kerkplegtigheden, of wel, gelijk de *Hoogduitſche Joden* voorwendden, dat zij de veinzerij der *Portugeeſche Joden* niet konden dulden, die, in *Spanje* en *Portugal* zich in alles naar den *Roomſchen* godsdienst gevoegd hebbende, naar *Holland* overkwamen, om daar de vruchten van hunne huichelarij te genieten. Hier bij kwam, dat de *Portugeeſche* en *Spaanſche Joden* zich doorgaans veel lieten voorſtaan op hunnen rijkdom, en de *Hoogduitſchen*, die doorgaans arm waren, gering achtten, hetwelk dezen niet veelen konden. Tot de *Hoogduitſche Joden* worden ook de *Poolſche Joden* gerekend, die insgelijks in deze eeuw, gedurende de oorlogen in *Polen*, omtrent het jaar 1654, hier heen gekomen zijn,

zijn, en zich eerst afzonderlijk gehouden, maar al spoedig met de *Hoogduitschen* vereenigd hebben.

Behalve te *Amsterdam*, en in andere plaatsen van ons Vaderland, waren de *Joden* voornamelijk talrijk en bloeijende in *'s Hage*, alwaar zij insgelijks eene fraaije *Synagoge* gesticht hebben, genietende in deze Hofplaats eene vreedzame en vermakelijke wijkplaats.

Zij hadden in deze eeuw ook vele geleerde en vermaarde mannen in dit land, onder hunne Natie. R. MANASSE BEN ISRAEL, een zeer geleerd man, die verscheidene geleerde werken geschreven heeft, en steeds arbeidzaam was, ten behoeve van zijne volks- en geloofsgenooten, werd te *Amsterdam*, reeds in zijn XVIIIde jaar, door de *Joden* aangesteld, om den *Talmud* te verklaren, en verwierf zulken roem, dat de nijd van vele *Rabbynen* gaande werd, en hem vele vijanden veroorzaakte, maar hij verachtte den laster, en ging zoo ijverig voort, dat hij in zijn XXste jaar zijne vereffening der schijn-strijdigheden in de Heilige Boeken uitgaf, welk werk niet alleen bij de *Joden*, maar ook bij *Christenen*, wegens de bondigheid van 's mans oordeel, geprezen werd. Hij had eene eigene Drukkerij, welke zijn zoon, bij zijn overlijden, van hem erfde, en op welke hij de werken van zijnen vader drukte.

R. ZACHUTH, een *Portugeesch*, te *Lisfabon* geboren, alwaar hij den *Roomschen* godsdienst veinsde, en door zijne ervarenheid in de Genees- en Natuurkunde, grooten opgang maakte. Na omtrent dertig jaren geveinsd te hebben, begaf hij zich naar *Amsterdam*, waar hij zich liet besnijden, en als *Jood* gestorven is. Zijne werken zijn meest Natuurkundige verhandelingen.

R. ABRAHAM ISRAEL PITZARO leefde ook te *Amsterdam*

ſterdam, en ſchreef een boek, *de Schepter van Juda* genoemd, zijnde eene uitlegging over de voorzegging van JAKOB, *Gen.* XLIX: 10, hetwelk hij, in een' gezwollen ſtijl, aan de *Parnasſim*, of Opzieners der *Joden*, opdroeg, die hij *de Starren* noemt, *welke het firmament verlichten*, en *de Atlasſen, die het volk van* Israël *onderſteunen*; doch dit boek was zoo vol bitterheid tegen de *Christenen* geſchreven, dat deze Opzieners der *Joodſche* Natie, niettegenſtaande den lof, hun toegezwaaid, deszelfs uitgave verhinderden.

R. MORTERA was een ander beroemd Leeraar, te *Amſterdam*, die eene verhandeling ſchreef: *over de waarheid der Mozaïſche Wet, en over de wonderdadige voorzienigheid Gods, jegens zijn volk*; welke verhandeling tegen de *Christenen*, zoo *Proteſtanten* als *Roomschgezinden*, gerigt was, om de volmaaktheid der Wet van MOZES aan te toonen, welke hunne bijvoegſelen en volmaking, zijns oordeels, niet behoefde.

BENEDICTUS DE SPINOZA, die Wijsgeer, welken men van godverzaking heeft beſchuldigd, uit hoofde van zijne leere nopens den oorſprong en het beſtaan des Heelals, waarbij hij, als algemeene ſtellingen, ten grondſlag leide: dat *uit niet niets kan worden*, dat *dingen, welke geene gelijkvormigheid met malkanderen hebben, ook geene oorzaken of gewrochten van elkanderen zijn kunnen*; en voornamelijk, *dat men, ten aanzien van den Godsdienst, niets kan aannemen, dan het gene de Rede leeren en bevatten kan*; deze Wijsgeer was te *Amſterdam* geboren, in het jaar 1632, van *Portugeeſche* ouders, welke in ruime omſtandigheden waren, doch waarvan hij, bij hunne dood, enkel een bed wilde aannemen, willende liever

zijn

zijn beſtaan winnen, door het ſlijpen van brillen en dergelijke glazen, waarvan hij ſoberlijk leefde. Zijne ſchranderheid deed hem het menigvuldige ongerijmde in den *Joodſchen* godsdienst, naar den *Talmud* en de leeringen der *Rabbynen*, opmerken, en dewijl, volgens zijne Wijsbegeerte, geene ſtellige of door God geopenbaarde godsdienst beſtaan kon, woonde hij denzelven in de *Synagoge* ook niet bij. Dit bragt hem zoo zeer in den haat bij zijne Natie, dat men zelfs op zijn leven toeleide, waarom hij, zich in *Amſterdam* niet veilig achtende, naar *Leyden* week, en vervolgens naar *'s Hage*, waar hij tot het jaar 1677 geleefd heeft, in welk jaar hij, in den ouderdom van 44 jaren, overleden is.

Onder de genen, die tegen hem en zijne gevoelens geſchreven hebben, om die te wederleggen, wordt insgelijks een *Jood* genoemd, de geleerde BALTHAZAR OROBIO, een *Spanjaard* van geboorte, en Geneesheer van beroep, wiens ouders uiterlijk het *Christendom* beleden; maar als er op hem vermoeden viel, dat hij een *Jood* was; geraakte hij in de gevangenis der *Inquiſitie*, in welke hij drie jaren lang gezeten heeft, en zelfs op de pijnbank is gebragt, doch hij verdroeg alles met onwrikbare ſtandvastigheid, zoodat hij eindelijk ontſlagen werd. Na zijn ontſlag werd hij, te voren Hoogleeraar geweest zijnde in de Overnatuurkunde te *Salamanca*, in dien zelfden post bevordert te *Toloſa*, tot hij, eindelijk moede, om langer zijnen godsdienst te ontveinzen, zich naar *Amſterdam* begaf, alwaar hij zich liet beſnijden, en openlijk den *Joodſchen* godsdienst beleed. Hier oefende hij de Geneeskunde met eenen gelukkigen uitſlag, tevens zijne letteroefeningen voortzettende; bij het uitkomen der wer-

werken van SPINOZA vond hij veel smaak in dezelven, maar bij nadere overweging vatte hij de pen op, om ze te wederleggen. Ook heeft hij zich eenen naam gemaakt, door zijnen pennestrijd met den *Remonstrantschen* Hoogleeraar PH. VAN LIMBORG.

Thans zal ik nog met één enkel woord gewagen van JAKOB JUDA LEON, beschrijver van den Tempel van SALOMO, welken hij te *Middelburg* opstelde, en welker beschrijving hij in het jaar 1643 in het licht gaf, hebbende hij eenen Tempel, in het klein, van hout laten vervaardigen, naar de ontwerpen, welke hij daaromtrent bij de Schrijvers van zijne Natie vond, welke hij beoordeelde en verbeterde. Naderhand voegde hij hier eene beschrijving bij van den Tabernakel, en eene verhandeling over de Ark of Kist des Verbonds, en eene uitlegging over de *Psalmen.*

Met dezen geleerden *Jood* eindigen wij de Geschiedenis der *Joden* in deze *zeventiende eeuw*, om over te gaan tot de laatstafgelopene *achttiende eeuw*, en daar mede dit werk te sluiten.

ACHTTIENDE EEUW.

De *achttiende eeuw*, welke, voornamelijk in derzelver laatste helft, op den roem van *verlichting* en *verdraagzaamheid* gezet was, is ook in *Europa* voor de *Joden*, ten dezen aanzien, merkwaardig. De verdraagzaamheid onder de *Christenen*, het zij dan uit eene zuivere bron voortvloeijende, of uit eene toenemende onverschilligheid, ja, niet zelden ongeloof omtrent allen door God zelven onmiddelijk geopenbaarden godsdienst, geboren, welke velen onder den schoonen naam van *verlichting* bedekten, maakte, over het ge-

geheel, het lot der *Joden* dragelijker; terwijl die zelfde oorzaken vele schrandere geesten onder hen nader tot de *Christenen* bragt, in zoo verre namelijk van beide zijden niet alleen de menschelijke bijvoegselen, welke dwaling, eigenwillige godsdienst, of bijgeloof hadden uitgedacht, meer ontdekt, ten toon gesteld, en met regt afgekeurd werden, maar ook door vele Wijsgeeren, van beide partijën, MOZES en JEZUS CHRISTUS niet hooger dan als uitmuntende, en in dien zin *Goddelijke* mannen, en als weldoeners van het menschdom werden beschouwd; zoodat deze soort van *Joodsche* en *Christelijke* Wijsgeeren elkanderen in dit punt ontmoetten, en zich met elkanderen ligtelijk zouden verbroederd hebben.

Het is er echter ver af, dat dit invloed op de geheele Natie zou gehad hebben. Meer had dezelve in het gemeen te danken aan de betere gevoelens, welke de *Christenen*, over het geheel, in deze eeuw, jegens hen bezielden; hoewel zij desniettegenstaande hier en ginds, ook in deze eeuw, rampen heeft moeten bezuren, en ook veel hoon en smaad uitstaan, daar de *Joden*, zelfs in ons Land, nog menigmaal den verachtelijken naam van *Smous* hooren moeten, een' naam, die waarschijnlijk, volgens het gebruik van denzelven in de *Arabische* taal, eenen *knecht* of *slaaf* beteekent, en dus het tegengestelde is van *Moschel*, of *Heer*, met welken de hoogmoed der *Joden* zoo gaarn begroet wordt, alschoon velen van hen, vooral het gemeen, zich ook van hunne zijde, door hunne bedriegerijën, woekeren en schagcheren, hetwelk men, door onkunde van de beteekenis van het woord *Smous*, ook *smousen* noemt, voortgaan zich hatelijk te maken.

De ongevallen, welke de *Joden*, gedurende den loop der

der *achttiende eeuw*, in *Europa* hebben moeten dulden, waren nogtans haast voorbijgaande. In ons Vaderland werden zij, te *Nimwegen*, in het jaar 1716, op bevel der regering, in de stads gevangenis gezet, op eene beschuldiging van het vermoorden van een *Christen* kind. Doch te verlicht waren de tijden, dan dat eene zulke beschuldiging bij doorzigtigen geloofd kon worden. De Hoogleeraar J. MEYER, in de *Oosterſche* talen, te *Harderwijk*, overtuigde de Regering der stad, hoe het zedelijk onmogelijk ware, dat de *Joden*, wier wet hen allezins met afkeer van bloed vervult, zich aan zulk een wanbedrijf zouden schuldig maken. Weldra werden ook de *Joden* ontslagen, en op vrije voeten gesteld.

Van veel erger natuur was het voor hun, dat zij in het jaar 1742 geheel uit *Rusland* verbannen werden; in *Lithauwen* kwamen eenige honderd *Joden*, bij eenen opstand onder de boeren, ellendig om het leven; in het jaar 1744.

In *Sicilië* hadden zij vrijheid gekregen, om zich neder te zetten, en hunnen koophandel te oefenen, maar de *Roomsche* Geestelijkheid, zich hier over ergerende, werkte, door hare vertoogen, bij den Koning uit, dat in het jaar 1743 deze vrijheid ingetrokken, en zij uit *Sicilië* verdreven werden.

Rampspoedig was voor de *Joden* voornamelijk het jaar 1744, in *Bohemen*. Vooreest werden zij in de stad *Praag*, waar zij zeer talrijk waren, toen de *Pruisſen* die stad verlieten, mishandeld, geklopt, en zelfs vermoord, zoodat men het getal der omgekomenen en gekwetsten wel op 600 begrootte. Hierbij bleef het niet; den 19den December van dat jaar, werd er een Koninklijk bevel te *Weenen* afgevaardigd, hetwelk de

Jo-

Joden gebood, het Koningrijk *Bohemen*, waar zij wel 200,000 zielen ſterk waren, te verlaten. Op verzoek echter der voornaamſte *Joden* te *Amſterdam*, en andere *Nederlandſche* ſteden, traden de Algemeene Staten, ten behoeve der *Joden*, tusſchen beiden, en lieten door hunnen Afgezant te *Weenen*, den Heer VAN BURMANIA, voorſtellen doen, ten minſten tot opſchorting der uitvoering van dit gebod, bij voorraad, opdat de *Joden* tijd en gelegenheid zouden hebben, om zich wegens de tegen hen ingebragte beſchuldigingen te regtvaardigen. Deze vertogen, tevens onderſteund van wege het Hof van *Londen*, bragten zoo veel te wege, dat het gemelde Koninklijk gebod weder werd ingetrokken, alhoewel reeds eenige duizend *Joden* het Koningrijk verlaten hadden, en naar elders gereisd waren.

Van meer voorbeelden van ſoortgelijke vervolgingen en rampen, welke de *Joden*, gedurende deze eeuw, in *Europa* zouden getroffen hebben, weet de geſchiedenis niet; zij genoten voor het overige vrijheid van godsdienst en geweten, en tevens vrede en rust, voornamelijk in de *Proteſtantſche* Landen.

Dan wij willen hunnen toeſtand in de bijzondere gewesten van *Europa* beſchouwen. In *Polen* zijn zij zoo talrijk, dat men zegt, dat in dat land wel 600,000 *Joden* gevonden worden; maar de meesten zijn arm, en worden ons beſchreven als morsſig, onbeſchaafd, bedriegelijk, en over het algemeen van een ſlaafachtig, laag en ſlecht karakter.

Bij de verdeeling van *Polen*, door de drie Mogendheden, *Oostenrijk*, *Rusland* en *Pruisſen*, hebben de *Joden* in dat gedeelte, hetwelk door *Pruisſen* is bezet geworden, van hunne vrijdommen verloren. Bij de bemagtiging van *Praga*, de voorſtad van *Warſchau*,

door

door de *Russen*, in 1795, zijn er, behalve de gewapenden, eenige duizend *Joden* door de *Russen* omgebragt. In de Provintiën van *Polen*, welke bij de laatste verdeeling aan *Rusland* gekomen zijn, is hun aantal verbazend groot. Alle kleine steedjes, alle dorpen, alle herbergen en molens zijn door *Joden* bewoond en bezet, doch alles is meestal morssig en armoedig. Voorts zijn sommige handelstakken geheel, of ten minsten grootendeels, in handen der *Joden*. Hoe menigvuldig zij, vóór de verdeeling, in *Polen* waren, kan men hier uit opmaken, dat het hoofdgeld, hetwelk zij opbragten, omtrent een millioen *Poolsche* guldens opbragt, en een impost op hunne Kerk- en andere Boeken 175,000 dergelijke guldens.

In *Italië* zijn zij, over het geheel, gedurende deze eeuw, in denzelfden toestand geweest, als in de vorige. In *Rome* moeten zij in eene bijzondere wijk wonen, en wekelijks eene Kerkelijke redevoering bijwonen, welke veelal in strenge verwijtingen en schelden bestaat, wegens hunne schraapzucht, bedriegerijën, hardnekkigheid in hun ongeloof, enz. In *Livorno* vertoonde zich onder hen eene zucht, tot hervorming van hunnen godsdienstigen eeredienst, zoodat zij in het jaar 1796 eenige verandering in hunne kerkplegtigheden maakten. Te *Ferrara* had de *Joodsche* Gemeente eenen kundigen *Rabbyn* aan het hoofd, SAMUEL JEDIDJAH NORITZE, die zich in 1783 moeite gaf, om de opvoeding onder hen te verbeteren, volgens het voorbeeld van verscheidene *Duitsche Rabbynen*, R. HARTOG WESSELY, en anderen, van welke wij op hunne plaats spreken zullen. Te *Lukka* is hun staat ook met het begin der nieuwe eeuw aanmerkelijk verbeterd, door gunstige besluiten der regering in 1806.

In

In *Spanje* en *Portugal* zijn de zaken der *Joden* op den voet der vorige eeuw; en alhoewel de *Inquisitie* in deze eeuw niet zoo hevig heeft gehandeld, als in de voorgaande, ontbreekt het echter niet aan voorbeelden, gedurende deze eeuw, in deze beide landen, van zoogenaamde *nieuwe Christenen*, die, beschuldigd zijnde, inderdaad *Joden* te wezen, ten vure gedoemd zijn geworden.

In *Engeland* genieten de *Joden* alle vrijheid, en men heeft onder hen, inzonderheid te *Londen*, rijke koopliedcn, doch daartegen, even als in *Holland*, eene menigte behoeftigen en armen, die overlang wegens hunne zedeloosheid zijn uitgekreten. Onlangs hebben daarom eenigen der bovengemelde rijke *Joodsche* kooplieden, ten einde tegen deze ontaarding, die voornamelijk door een volslagen gebrek aan opvoeding veroorzaakt was, zoo veel mogelijk, te voorzien, eenen *Hebreeuwschen* Bijbel met eene *Engelsche* vertaling laten drukken, welke om niet aan kinderen van arme *Joodsche* Huisgezinnen wordt uitgedeeld, door welk middel men hoopte, hen uit dien ongelukkigen staat van onkunde en zedeloosheid op te beuren.

In *Duitschland* heeft de toestand der *Joden* eene aanmerkelijke verbetering ondergaan. Nog in deze *achttiende eeuw* moesten zij in vele oorden van *Duitschland* openlijken hoon en vernedering dulden, voornamelijk, door den zoogenoemden *Joden*-tol, welke van hen in vele steden afgevorderd werd, en waarin zij gelijk gesteld werden met de bij hen zoo verachtelijke en onrein geachte zwijnen, zoodat men overal aan de Posthuizen, en zelfs aan de kroegen, geschreven vond: *Hier betaalt men den tol voor de* Joden *en voor de zwijnen.* In *Frankfort* wilde men

volstrekt niet dulden, dat zij, te gelijk met de *Christenen*, gebruik maakten van zekere openbare wandelwegen, en de breede lanen, daartoe geschikt. Wanneer een *Jood* te *Berlin* verscheidene zonen had, mogt hij niet meer dan eenen daar van uithuwelijken, en moest voor den tweeden verlof aan de regering verzoeken, om te mogen trouwen, hetwelk met geld gekocht moest worden; ook was de bruidegom verpligt, eene zekere hoeveelheid wrak porselein uit de Koninklijke Fabriek te koopen.

Te *Keulen* hadden, sedert eene vervolging in het jaar 1426, geene *Joden* mogen verblijven, ja, zelfs niet door de stad mogen trekken; die op het grondgebied der stad kwamen, werden in de gevangenis gezet, en in eene geldboete beslagen; dit duurde tot in het jaar 1794, 368 jaren lang, tot den intogt des *Franschen* legers, in hetwelk vele *Joden* dienden, uit den *Elzas* en de omliggende Provintiën. Sedert hebben zich de *Joden* ook in *Keulen* nedergezet. Hierbij was het opmerkelijk, dat de eerste *Fransche* Kommandant binnen deze stad een *Jood* was.

Sedert de *Fransche* omwenteling is ook de bovengemelde *Joden*-tol alom afgeschaft, en aan de *Joden* zelfs op vele plaatsen het burgerregt in *Duitschland* vergund geworden.

Al vroeger hadden in *Duitschland* aanzienlijke lieden pogingen aangewend, ten voordeele der *Joden*; onder anderen had de *Pruisfische* Staatsdienaar DOHM daarvan opzettelijk zijn werk gemaakt, en daar over verscheidene schriften uitgegeven; doch over het geheel waren deze pogingen niet naar wensch geslaagd, alhoewel verscheidene *Joden* aan het Hof van FREDERIK II in aanzien waren, en door dien Vorst bijzonder

in

in de waarneming der geldmiddelen gebruikt, en in zijne Staten met vele voorregten begunſtigd werden.

In *Zweeden* ontvingen zij, in het jaar 1745, volkomene vrijheid, om zich te *Gothenburg* neder te zetten, en aldaar het burgerregt te genieten.

In *Denemarken* zijn zij ook in voordeeligen ſtaat, door het genot van vrijheid en verſcheidene voorregten.

In *Frankrijk* veranderde het gelaad der zaken allergunſtigst voor de *Joden* in deze eeuw. Reeds in het jaar 1787 had de Akademie te *Metz* eene vraag opgegeven, *over de beste middelen, om de* Joodſche *Natie nuttiger en gelukkiger te maken;* welke vraag door eenen *Poolſchen Jood*, ZALBIND HOURWITZ, beantwoord is geworden, in eene verhandeling, welke in 1789 te *Parys* is uitgegeven. De Koning van *Frankryk* gaf toen last aan den beroemden MALESHERBES, om zich met dit onderwerp ernſtig bezig te houden, die zich ook van dezen pligt wel gekweten, en veel uitgewerkt zou hebben, indien er niet zulke onrustige tijden gevolgd waren. Te gelijker tijd ſmeekten de *Elzasſer Joden* de *Franſche Nationale* Vergadering, om een gelukkiger lot, dan zij tot hiertoe ondervonden hadden, en zij vonden bij dezelve gunſtige voorſpraken en gehoor. Na 's Konings dood werden de *Joden* in *Frankrijk*, in het jaar 1791, door de *Nationale* Vergadering, voor burgers van den Staat verklaard, en hun al de voorregten van *Franſche* burgers toegeſtaan.

Hetzelfde gebeurde ook in ons Vaderland, na de Staats-omwenteling van 1795, wordende op den 2den November 1796 het beſluit daartoe genomen, door de *Nationale* Vergadering in *'s Hage*, bij hetwelk de *Joden* gelijk geſteld werden met andere burgers van den Staat.

Sedert hebben ook sommige *Joden* in de *Nationale* Vergadering in ons Vaderland zitting gehad, doch allen enkel uit die *Joden*, welke zich, bij eene scheuring, in 1796 te *Amsterdam* ontstaan, van het gros van hun volk afgescheiden, en eene bijzondere *Synagoge* voor zich gesticht hebben, hebbende voor hunne vergadering den naam van *Adad Jeschurun*, *de echte*, of *ware vergadering*, of *gemeente*, aangenomen. Onder deze afgescheidenen bevinden zich inderdaad kundige, en in verscheidene vakken van Geneeskunde en Regtsgeleerdheid enz. geleerde en ervarene mannen; ondertusschen worden zij, door het groote deel der *Joodsche* Natie, aangezien als afvalligen van MOZES Wet en van het geloof der vaderen.

In het begin der tegenwoordige *negentiende eeuw* werd eindelijk de aandacht van geheel *Europa* opgewekt, en op de *Joden* en derzelver lot gevestigd, toen de Keizer NAPOLEON BUONAPARTE, bij een Keizerlijk besluit van den 30sten Meij 1806, eene algemeene Vergadering der *Joden* te *Parys* bijeenriep, welke ook den 26sten Julij 1806 bij den anderen vergaderde, en ABRAHAM FURTADO, van *Bourdeaux*, tot Voorzitter, en tot Secretarissen J. RODRIGUEZ, Negotiant te *Bourdeaux*, en IZAAK SAMUEL AVIGDOR, Negotiant te *Nice*, verkoos. Aan deze Vergadering, in welke vervolgens ook leden uit het Koningrijk *Italië* verschenen zijn, werden den 29sten Julij daaraanvolgende eenige vragen van wege den Keizer, door deszelfs Kommissarissen, ter beantwoording, voorgesteld, omtrent onderwerpen, welke men beschouwde, als de grootste verhinderingen opleverende, welke der verlichting en beschaving, en dus der nadere vereeniging van de *Joden* met de overige *Franschen*, meest in den

weg

weg ſtonden; hoedanige waren het huwelijk, en daarbij de veelwijverij, echtſcheiding, trouwen met *Christenen* of *Christinnen;* de betrekking, in welke de *Joden* zich zelven jegens *Frankrijk* beſchouwen, nu zij door de Wet als *Franſche* burgers behandeld worden; voorts over hunne *Rabbynen*, en derzelver gezag onder hen; over de beroepen, welke hun door hunne Wet verboden mogten zijn; maar voornamelijk over den woeker, en de vrijheid, om woeker van vreemden te nemen. Het antwoord, hetwelk de Vergadering op deze voorgeſtelde vragen gaf, werd voldoende geoordeeld; onder anderen was hunne verklaring ten aanzien van hunne betrekking jegens de *Franſchen* merkwaardig; voor zoo ver zij daar in zeiden: *thans geene Natie meer uit te maken*, als zijnde in de *groote Natie ingelijfd.* enz.

Deze hoofdzaak der vergadering van *Vertegenwoordigers der Israëliten*, gelijk zij dezen naam verkozen, boven dien van *Joden*, (*Juifs*,) welke in *Frankrijk* in minachting geraakt was, die uit *Frankrijk* en *Italië* bijeengekomen was, dus afgeloopen zijnde, werd, op voorſtel van Kommisſarisſen van den Keizer der *Franſchen*, een *groot Sanhedrin* beſchreven, te *Parys* te houden, beſtaande uit Afgevaardigden en Gevolmagtigden van alle *Joden*, uit *Frankrijk* en *Italie* niet alleen, maar uit alle landen van *Europa*. Na eenige uitſtellen, werd eindelijk deze aanzienlijke Vergadering, ten getale van 71 leden, den 9den Februarij 1807, met groote ſtatelijkheid, geopend en aangevangen, makende tot hare eerſte bezigheid de bevestiging der bovengemelde antwoorden, op de gedane voorſtellen en vragen.

Ondertusſchen beſtond dit *Sanhedrin* enkel uit *Fran-*

sche, *Italiaansche*, en eenige *Duitsche*, *Joden*; uit *Holland* verschenen vervolgens in hetzelve de Heeren Mr. KAREL ASSER, Advokaat, H. DE H. DE LEMON, Med. Doctor, en J. LITTWAK, beoefenaar der *Mathematische* Wetenschappen, als Gedeputeerden of Afgevaardigden van wege de nieuwe *Joodsche* Gemeente, *Adat Jeschurun*, te *Amsterdam*, doch daartegen hebben zich de groote *Joodsche* Gemeenten, zoo der *Portugeesche* als *Hoogduitsche Joden*, in deze stad, verschoond, om Afgevaardigden tot dit *Sanhedrin* te zenden, of aan hetzelve deel te nemen.

Uit hoofde van den oorlog kon men ook geene *Joodsche* Afgevaardigden uit *Engeland* verwachten, noch ook uit *Polen* en *Rusland*. In *Zweden* waren den 2den Januarij 1807 de gezamenlijke *Joden* opontboden, en uit 's Konings naam afgevraagd, of zij als ligchaam, of ten minsten enkele leden hunner Gemeente, met de *Joodsche* Afgevaardigden te *Parys*, *in eenige* hoegenaamde schriftelijke betrekking stonden? Zij beantwoordden dit eenparig ontkennender wijze; waarop men hen vermaande, zich ook daarmede niet op te houden, dewijl men, in een tegenovergesteld geval, tegen de overtreders van dit gebod gestrengelijk zou moeten te werk gaan.

Het groote *Sanhedrin* zette inmiddels zijne werkzaamheden over de bewuste punten en vragen voort, waarin dit weder opmerkelijk voorkomt, dat wij in de besluiten van het *Sanhedrin* niet uitdrukkelijk vinden, hetgene wij zagen in de verklaring van de Vergadering van de Vertegenwoordigers der *Joden*, de erkentenis namelijk, dat de *Joodsche* Natie geene *Natie* meer is; integendeel schijnen zij wel duidelijk de *Israëliten* te onderscheiden van de *Leden der Natiën*, *waaronder*

zij

zij wonen. Hun besluit omtrent dit onderwerp, *het zesde Artikel*, luidt dus:

„ Dat een *Israëliet*, in *Frankrijk* en in het Ko-
„ ningrijk *Italië* geboren en opgebragt, *en door de*
„ *Wetten dier beide Staten als Burger behandeld*,
„ Godsdienstiglijk verpligt is, die Rijken als zijn Va-
„ derland te beschouwen, dezelven te verdedigen,
„ hunne wetten te gehoorzamen, en zich in alle hun-
„ ne handelingen naar de beschikkingen van het Bur-
„ gerlijk Wetboek te gedragen.” enz.

Op het *achtste Artikel*, ten aanzien der *Broederderschap*, luidt hun besluit dus:

„ Het *groot Sanhedrin*, ingevolge onderscheidene
„ overwegingen, beveelt aan alle *Israëliten* van het
„ *Fransch* Keizerrijk, van het Koningrijk *Italië*, en
„ van alle andere plaatsen, om met de onderdanen van
„ elken der Staten, waaronder zij wonen, als met
„ hunne Medeburgeren, en hunne Broeders, te leven,
„ dewijl zij God als Schepper van Hemel en Aarde
„ erkennen, doordien het de Letter en de Geest van
„ onze Heilige Wet aldus wil.”

Het groote *Sanhedrin* had nog eenige schikkingen van weinig aanbelang gemaakt, en hield zijne laatste zitting op Maandag den 9den Maart dezes jaars 1807, waarna de Algemeene Vergadering van *Israëlitische* Afgevaardigden hare werkzaamheden den 25sten Maart weder hervat heeft.

Als redenen van het zoo spoedig uiteengaan van het groote *Sanhedrin*, hebben sommigen het volgende opgegeven: „ Aan het Ligchaam der *Notabelen* van
„ *Israël*, welke het *Sanhedrin* is voorafgegaan, wer-
„ den meer edelmoedige denkbeelden toegeschreven,
„ dan aan het *Sanhedrin*, welks stemming niet geheel

„ met die der *Notabelen* overeenkwam." Wij hebben ten minsten reeds aangemerkt, dat het *Sanhedrin* wel erkend heeft, dat de Staatkundige bepalingen der Goddelijke Wet niet van toepasfing kunnen zijn, dewijl het volk van *Israël* geen *nationaal ligchaam* meer uitmaakt; maar evenwel niet duidelijk heeft toegestaan, dat het *Joodsche* volk geen volk meer zou zijn, veel meer verklaarde het: „ dat hunne gebruiken en geheilig'e wetten bepalen, dat, in de vergadering der „ Leeraren in der tijd, wezenlijk het vermogen bestaat, om, *naar den drang der omstandigheden*, „ vastfellingen te maken. enz." Hoe het zij, ten einde alle botsingen voor te komen, moest er een maatregel genomen worden; zelfs was de Vergadering der *Israëlitische* Afgevaardigden slechts van korten duur, zij hield den 6den April 1807 reeds hare laatste bijeenkomst, en de Afgevaardigden, zoo wel als de Leden van het groot *Sanhedrin*, scheidden uit elkander, en vertrokken naar huis; zoodat er, inderdaad, nog veel te doen overgebleven, en als men de waarheid onbewimpeld zal zeggen, weinig, of liever niets, uitgevoerd is, ten minsten volgens den gewonen stelregel, welken men aan den Keizer der *Franschen* toekent, dat *er niets gedaan is, zoo lang er nog wat te doen overblijft!*

Bij dit berigt moeten wij alleenlijk nog voegen, dat de Vergadering van Afgevaardigden der *Israëliten*, en niet min het groot *Sanhedrin*, en derzelver Leden, zich meermalen bovenmatig hebben uitgelaten in den lof van Keizer NAPOLEON, op wien zij verscheidene Teksten uit de *Profeten* hebben toegepast, en wien de Heer DE COLOGNA, tweede Bijzitter van het *Sanhedrin*, in eene aanspraak, genoemd heeft: „ dien

„ schep-

„ scheppenden Geest, welke, onder de stervelingen,
„ het meest naar Gods beeldtenis geschapen is, en
„ er het verhevene spoor van volgt!"

Dan, wij spoeden ons, om het overige, wat wij van de *Joden*, in deze eeuw, te verhalen hebben, ten einde te brengen. Het voornaamste, ten aanzien van hunnen toestand in *Europa*, is wel dit, dat deze Natie misschien in geene eeuw vruchtbaarder is geweest in geleerde mannen, en in werkzaamheid, om meer en meer kundigheden aan de jeugd in te boezemen, dan in deze *achttiende eeuw*, voornamelijk in *Duitschland*, in welk land, sedert den vermaarden MOZES MENDELSOHN, een aantal *Joden* zich eenen naam, door hunne geleerdheid, verworven heeft, zoo als ook in ons Vaderland, welke wij allen niet kunnen opnoemen, maar de meesten van welken als Leden der Vergadering van Afgevaardigden van *Israëliten*, en van het groot *Sanhedrin*, bekend zijn geworden.

Edoch, gelijk wij hier voor reeds begonnen te zeggen, velen van deze Geleerden zijn van het *Joodsche* geloof zoo ver afgeweken, dat zij niet alleen de bijvoegselen van den *Talmud*, en van de *Rabbynen*, bij de Wet van MOZES, en de leere der *Profeten*, verworpen hebben, gelijk de *Karaïten*, ten allen tijde, deden, maar dat zij, in plaats van tot God, als tot *hunnen* God, en tot DAVID, hunnen Koning, tot dien Opperherder of Bestuurder van *Israëls* volk, van welken de *Profeten* spreken, zich te wenden, veel eer alle Goddelijke Openbaring verworpen, en zich met den Natuurlijken Godsdienst hebben te vrede gehouden, willende de leere en het geloof aan den MESSIAS niet meer als een geloofsstuk erkennen; gelijk dan ook in het laatste der *achttiende eeuw* eenige *Joden* te *Berlin*,

lin, in eenen brief aan den beroemden *Protestantschen* Leeraar TELLER, aanboden, zich met de *Protestanten* te vereenigen, doch zonder de leerstellingen van het *Christendom* en der *Protestantsche* Kerk aan te nemen, bepalende hunne geloofsbelijdenis alleenlijk tot vier of vijf algemeene en niets beduidende voorstellen, die niets in zich behelsden, hetwelk een aannemen van het *Christendom*, als zoodanig, te kennen gaf, waarom ook dit aanbod, gelijk men zeer natuurlijk verwachten moest, geenen voortgang gehad heeft.

Zoo geacht was ondertusschen de geleerdheid der *Joden* in deze eeuw, dat de *Berlijnsche* Akademie der Wetenschappen meer dan eens haar verlangen te kennen heeft gegeven, dat MENDELSOHN onder het getal van hare leden mogt aangenomen worden, waaraan FREDERIK *de Groote* echter zijne toestemming weigerde te geven; doch de beroemde *Jood* HERZ is werkelijk Hoogleeraar der Wijsgeerte te *Berlin* geworden.

Voornamelijk hebben de *Joden* in *Duitschland* zich beijverd, in het oprigten van Scholen, te *Neurenberg*, *Furth*, *Breslau*, *Koningsbergen*, *Berlin*, *Frankfort aan den Main;* bijzonder werd in 1795 te *Dessau* eene afzonderlijke School voor *Joodsche* kinderen opgerigt, in welke de leerwijze van PESTALOZZI gevolgd wordt; te *Seezen*, eene stad tusschen *Brunswijk* en *Gottingen*, werd in het jaar 1801 een Kollegie opgerigt, voor de kinderen van *Joden*, door den Heer JAKOBSOHN, die een' aanzienlijken post bekleedde aan het Hof van *Brunswijk*, en over hetwelk het bestuur werd opgedragen aan den Heer SCHOTLANDER, Raad van den Landgrave van *Hessen-Darmstad*. In dit Kollegie worden de armen om niet geleerd, terwijl de anderen naar hun vermogen betalen. Zij leeren de *Hoog-*

Hoogduitsche, *Fransche*, *Hebreeuwsche* en *Latynsche* talen, de Aardrijkskunde, Geschiedenis, Natuurlijke Historie, Wiskunde, enz., ook de *Grieksche* taal en de Muzijk. De kweekelingen zijn alle *Joden*, maar de Hoogleeraren, tien in getal, zijn gedeeltelijk *Christenen*, gedeeltelijk *Joden*, die onderling zeer vriendelijk verkeeren.

In de Vereenigde Staten van *Noord-Amerika* genieten de *Joden* alle voorregten, met andere burgers en ingezetenen. In het jaar 1660 hadden zich wel 150 *Joden* uit *Livorno* naar *Cayenne* begeven, om daar eene volkplanting op te rigten, maar toen deze volkplanting door de *Franschen* was ingenomen, en deze de *Joden* toen, uit hoofde van den godsdienst, niet duldden, zijn zij allen naar *Suriname* vertrokken, alwaar zij ook, gelijk in de overige *West-Indiën*, behalve in de *Spaansche* en *Portugeesche* bezittingen, genoegzaam al de voordeelen van den Maatschappelijken stand genieten. Wanneer, in het jaar 1805, de *Engelschen* eenen vruchteloozen aanval deden op het eiland *Curaçao*, of *Kurasſau*, hebben de *Joden* op hetzelve hunnen pligt ter verdediging mede betracht, zijnde één van hen, met name DANIEL CARDOZO, van *Amsterdam* geboortig, bij deze gelegenheid, in de verdediging des eilands, gesneuveld.

Thans is ons nog overig, den staat der *Joden* in het Oosten, in deze *achttiende eeuw*, te beschrijven, waarmede, en met nog eenige bijzondere berigten en aanmerkingen, wij deze *Geschiedenis der Joden* zullen kunnen besluiten.

In *Palestina*, of het zoogenoemde *Heilige Land*, bevinden zich nog *Joden*, in een merkelijk aantal; maar zij leven er meestal ellendig en armoedig, zijnde

bij

bij de *Turken* en *Moren*, of *Arabieren*, meer veracht, dan de *Christenen*, zoo zelfs, dat zij somtijds bitter mishandeld worden. Ook moeten zij meest bestaan van de liefdegiften, welke hun uit *Europa*, inzonderheid van de *Amsterdamsche Joden*, worden toegezonden. Het is hun in het geheel niet geoorloofd, eenige vaste bezittingen te hebben. Sommigen worden van de *Turken* gebruikt, om van de *Christenen* de verschuldigde schattingen in te zamelen.

Indien het getal, bij HASSELQUIST, in zijne *Reizen*, niet bedorven is, zal *Jeruzalem* omtrent 20,000 *Joden* onder zijne inwoners tellen. Derzelver vrouwen gaan hier met ongedekten aangezigte, hetwelk op uitdrukkelijk bevel der *Turken* geschiedt, ten einde haar dus te kunnen onderscheiden van hunne eigene vrouwen. Ook deze *Joden* zijn arm, dewijl hier weinig of geene gelegenheid is tot het drijven van handel en koopmanschap. Hunne meeste kostwinning en bestaan is van het gene zij van de Bedevaart-gangers van hunne Natie hebben, die den zetel hunner voorvaderen komen bezoeken. In de laatste helft der voorgaande eeuw zullen zij echter te *Jeruzalem* eenige voorregten gekregen hebben, en er thans steenen huizen, winkels en pakhuizen bezitten; ook in den omtrek dier hoofdstad dorpen aanleggen, landerijën bebouwen, enz.; waarom er in den zomer van het jaar 1781, onder anderen uit *Lithauwen*, meer dan 300 *Joodsche* huisgezinnen naar *Palestina* zullen vertrokken zijn.

Te *Hebron* zullen nog eenige *Joden* wonen, die insgelijks arm zijn, en door hunne broederen uit *Europa* onderhouden moeten worden.

Te *Safet*, alwaar de *Joden*, gelijk wij in het vorige van deze Geschiedenis hebben gezien, eene Hoogeschool plag-

plagten te hebben, en welke ſtad bij hen in groote achting is, omdat er verſcheidenen van hunne vermaarde *Rabbynen* begraven liggen, waren, zegt men, voor honderd jaren, wel 12,000 *Joden*, in deze *achttiende eeuw* waren zij er omtrent 200 in getal, doch die er wel zeven *Synagogen* hadden, en een *Midrasch*, of ſoort van Hoogeſchool, op welke in 1754 omtrent twintig jonge lieden ſtudeerden. Ook hebben de *Joden* aldaar eene overlevering, dat de MESSIAS aldaar veertig jaren moet regeren, eer hij zijn verblijf te *Jeruzalem* zal nemen. Zij hadden weleer eene Boekdrukkerij, waartoe zij de letters uit *Frankfort* hadden doen komen, maar die weder te niet gegaan is, te *Ain el Saitun*, of de *Olijvenbron*, een groot dorp, aan den voet des bergs, op welken *Safet* geſticht is. Zij teelen hier veel rooden wijn. Echter worden deze *Joden* te *Safet* zeer gekneveld, door de *Turken*, en moeten zware ſchattingen betalen. Zij zijn meest uit *Spanje* oorſpronkelijk, en worden, dewijl zij zeer arm zijn, insgelijks met liefdegiften van hunne Natie uit *Europa* onderſteund.

Eindelijk was *Tiberias*, in de eerſte eeuwen van het *Christendom*, eene plaats, waar vele *Joden* woonden; hier had hun opperſte Gerigtshof en hun *Patriarch*, in hunne ballingſchap, langen tijd eenen zetel; de Hoogeſchool van deze plaats verwierf zich een' grooten naam, bijzonder door het opſtellen van den *Mischna*. Naderhand werden de *Joden* van daar verdreven en verſtrooid. BENJAMIN van *Tudela*, de vermaarde *Joodſche* Reiziger, vond hier, in het jaar 1176, ſlechts 50 *Joden*, die er echter eene *Synagoge* hadden; maar in het vervolg van tijd zijn zij er weder vermenigvuldigd, en thans is *Tiberias* wel voor de helft

helft door *Joden* bewoond, die schatting betalen moeten aan de *Arabieren.* Men heeft er ook nog een *Midrasch*, of School, welke, na die van *Safet*, de grootste in het Oosten is. Men vond er in het jaar 1754 omtrent twintig leerlingen, die in den *Talmud* onderwezen werden.

Voorts zijn de *Joden* in het *Turksche* Rijk menigvuldig; voornamelijk te *Konstantinopolen* en in *Griekenland*, genoegzaam in denzelfden toestand, als in de voorgaande *zeventiende eeuw.* Te *Thessalonika*, (*Salonichi*,) en te *Larissa* in *Griekenland*, vindt men nog aanhangers van den valschen *Messias* SABBATHAI ZEVI, wiens Geschiedenis op hare plaats verhaald is; zij worden *Drummi* (*Afvalligen*) genoemd, en vereeren God, als *Turken* en als *Joden.* Zij trouwen alleen onder malkanderen, en als zij door eenen baatzuchtigen *Pascha* tot een huwelijk buiten hunnen aanhang genoodzaakt worden, koopen zij dit liever door geld af, dan dat zij eene echtverbindtenis met vreemden aangaan.

In *Egypte*, in eene stad, *Joschen*, thans *Missir Serir* geheten, zullen zich *Joden* bevinden, die gezegd worden, oude boeken en aanteekeningen van ABRAHAM in bewaring te hebben, uit welke MOZES zijne geschiedenis van de Schepping, den Zondvloed, enz. zal ontleend hebben. Voorts zijn er in dat Landschap alom vele *Joden* verspreid; in *Kaïro* hebben zij 36 *Synagogen*, en nog ééne in *Oud-Kaïro.* Velen van hen zijn *Karaïten*, die de overleveringen der *Rabbynen* verwerpen, en die, sedert ónheugelijke tijden, in *Egypte* hunne voornaamste zitplaats gehad hebben.

In den voortgang van deze Geschiedenis is ons gebleble-

bleken, dat er in *Arabië* zich al vroeg vele *Joden* nedergezet, en dat zij er zelfs onafhankelijke regtsgebieden gehad hebben. Uit NIEBUHR weten wij, dat, schoon het *Christendom*, hetwelk voormaals in *Yemen* of *Gelukkig Arabië* niet weinig plag te bloeijen, daar geheel te niet is gegaan, sedert de opkomst van den *Muhammedaanschen* Godsdienst, de *Joden* evenwel grootendeels bij hun geloof gebleven zijn, en zich op zich zelven gehouden hebben. Hun getal zal wel onder het *Muhammedaansche* juk, na hetzelve meer dan 1,100 jaren gedragen te hebben, veel verminderd zijn, evenwel zal men, in het gebied van den *Imâm*, nog bij de 5,000 *Joodsche* familiën, of huisgezinnen tellen. Deze zijn alle *Farizeërs* of *Talmudisten*, en geslagene vijanden van de *Karaïten*. De voornaamste verblijfplaats der *Yemensche Joden* was oudtijds te *Tenaim*, in de heerschappij *Chaulân*; hier wonen nog heden eenige *Joodsche* huisgezinnen, die daar ook *Synagogen* hebben. Voorts zijn zij door alle oorden van *Arabië* verstrooid. Wanneer een genoegzaam aantal van hen zich in eene stad bevindt, wonen zij liefst bij malkanderen, en van de *Muhammedanen* afgezonderd. Zij hebben dus in *Yemen* nog menigvuldige *Synagogen*, in dorpen, nabij de groote steden.

Aanmerkenswaardig is het berigt van dien zelfden Reiziger, dat men in de bergachtige streek van *Hedsjâs*, in den omtrek van *Cheibar*, nog geheele *Joodsche* stammen vindt, die onder hunne onafhankelijke *Schechs* staan. Dit gebied *Cheibar* ligt ten Noordoosten van *Medina*. Er worden drie van deze *Joodsche* stammen bij name genoemd en onderscheiden. De naam *Beni Cheibar* is bij de *Muhammedaansche Arabieren* gehaat, en een schimpwoord; zij beschuldigen de-

deze *Joodsche* stammen, dat zij hunne Karavanen plunderen. Zij schijnen in het geheel geene gemeenschap te hebben met de *Joden*, die in de steden wonen, welke op de grenzen van *Arabië* liggen; en de *Joden* van *Haleb* en *Damaskus* willen niet van hen weten; misschien zijn zij *Karaïten*, die men niet alleen in *Polen*, te *Konstantinopolen* en *Kaïro*, maar ook in eenige dorpen bij den *Eufraat* vindt, en die bij andere *Joden* meer dan de *Muhammedanen* en *Christenen* gehaat zijn. Echter kunnen ook de woestijnen, welke tusschen beiden liggen, de oorzaak zijn, dat er geene gemeenschap tusschen hen en de andere *Joden* in *Arabië* plaats heeft.

Doch, niet slechts zal men dus eenige onafhankelijke *Joden* in *Arabië* aantreffen, maar zij zouden ook te vinden zijn op de kust van *Malabar*, te *Cochin*, *Craganor*, enz. Men zegt, dat de *Joden* van *Cochin*, in het laatst der *zeventiende eeuw*, eenen *brief* van daar aan de *Synagogen* van *Amsterdam* geschreven, en daar in berigt hebben: „ dat *zij naar de Indiën* „ geweken zijn, toen de *Romeinen Jeruzalem* en den „ Tempel hebben verwoest, dat zij door hunne eige- „ ne Koningen, 72 in getal, gedurende 1,000 jaren, „ zijn geregeerd geworden, maar dat in 't vervolg, „ tusschen twee broeders een oorlog over den troon „ ontstaan zijnde, zij door de naburige volken zijn „ ondergebragt." Volgens anderen zullen zij reeds ten tijde van NEBUKADNEZAR herwaards gekomen, en uit den stam *Manasse* afkomstig zijn, hetwelk onbestaanbaar is, want de stam *Manasse* was reeds lang vóór NEBUKADNEZAR in ballingschap weggevoerd; zij zullen in het Koningrijk *Cranganor*, door twee zoons uit een aanzienlijk geslacht, bestuúrd zijn, tot dat deze on-

oneens geraakten, en beiden om het leven kwamen, waarna zij eene volksregering verkozen hadden, welke men zegt, dat nog onder hen ſtand houdt, ſchoon reeds voor eeuwen dit land weder in de handen der *Malabaren* gekomen is. Zoo veel is wel zeker, dat men op deze kust vele *Joden* ontmoet, die ook hunne *Synagogen* en voorregten hebben, in oud geſchrift, op twee koperen tafelen gegraveerd, hetwelk men zegt, dat tevens hunne geſchiedenis zal bevatten, doch, dat zij op eene zoo hooge oudheid, en op eene onafhankelijke regering, zich met grond zouden kunnen beroemen, is zeer twijfelachtig.

Volgens berigten van *Hernhutſche* Zendelingen, zullen zich in de Binnenlanden van *Afrika*, in *Loango*, *zwarte Joden* onthouden, die met de andere *Joden* geene gemeenſchap hebben, en reeds van onheugelijke tijden daar moeten gekomen zijn, dewijl er veele eeuwen noodig zullen geweest zijn, om hun de zwarte kleur te geven. Doch alles komt hier aan op de echtheid van dit berigt.

Zekerder is het, dat er vele *Joden* in *Barbaryën* gevonden worden, onder de *Brebers*, die het *Atlantisch* gebergte bewonen; deze *Joden* heeten *Pilistin*, *Palestynſche*, en zijn te onderſcheiden van andere *Joden*, die in de Heerſchappij van *Marokko* leven, en die uit *Italië*, de *Nederlanden*, *Frankrijk*, *Engeland*, maar voornamelijk uit *Spanje* en *Portugal*, gevlugt zijn, die hier doorgaans in diepe vernedering verkeeren, en zware lasten moeten opbrengen, ſchoon ſommigen, van tijd tot tijd, in aanzien komen, en door het Hof in gezantſchappen als anders gebruikt worden.

Van de *Joden* in *Abysſinië* lezen wij bij BRUCE de volgende hoofdzakelijke berigten. Zij heeten *Falasjas*,

en onthouden zich op zich zelven, als een bijzonder volk. Zij wenden voor, afstammelingen te zijn van *Israëliten*, of *Hebreën*, die van *Jeruzalem* zijn gekomen met MENILEK, naderhand DAVID genoemd, welke een zoon van SALOMO zal geweest zijn, bij de Koningin van *Scheba*, die men voor eene *Abyssinische* Vorstin uitgeeft. Zij zeggen, dat, bij de invoering van het *Christendom* in *Abyssinië*, de nakomelingen van de Leeraren der Wet bij den vaderlijken *Joodschen* Godsdienst volhard hebben, en dat zij sedert afgezonderd hunne eigene Opperhoofden hebben verkozen; maar de *Abyssiniërs* zeggen, dat zij uit de *Israëliten* der *tien stammen* zijn, die van het Rijk van *Juda* zijn afgevallen, en noemen hen muitelingen. Sedert de *tiende eeuw* bewonen zij ontoegankelijke rotsen, wordende hunne hoofdplaats de *Jodenrots* genoemd. In het jaar 1600, toen zij op 100,000 strijdbare mannen gerekend werden, leden zij eene zware nederlaag, in een gevecht, waarin hun Koning GIDEON, en Koningin JUDITH, omkwamen. Sedert hebben zij zich vreedzamer gedragen. Zij zeiden, de *Hebreeuwsche* taal geheel vergeten te hebben, en ontkenden, dat de Schepter ooit van *Juda* geweken was, dewijl een Vorst uit hunne eigene Natie over hen het gebied voerde. Niemand zal met dit alles aan de gezegden dezer *Falasjas*, omtrent hunnen oorsprong, ligtelijk geloof slaan.

Zoo zeer zijn de *Joden* over de geheele wereld verstrooid, dat men hen ook in *China* wedervindt, alwaar zij reeds onder de Dynastie *Tcheou*, die 243 jaren vóór CHRISTUS geboorte eindigde, bekend zullen zijn geweest, maar in het jaar 73 na CHRISTUS geboorte, drie jaren na de verstooring van *Jeruzalem*, zijn 70 huisgezinnen, of geslachten uit de stammen *Juda*,

Ben-

Benjamin en *Levi*, uit het Westen, over *Chorasan* en *Samarkand*, naar *China* gekomen, en hebben zich aldaar in vijf steden, en onder dezen in *Peking*, nedergezet. Doch hun getal is merkelijk afgenomen, inzonderheid omdat zeer velen onder hen tot den *Muhammedaanschen* Godsdienst zijn overgegaan; en thans zijn er niet meer dan zeven familiën of geslachten, die omtrent 600 menschen uitmaken, in de stad *Caifong-fu*, die 150 mijlen van *Peking* ligt, overig. Zij hebben in die stad eene uitmuntende *Synagoge*, in navolging van den Tempel gebouwd, die, met den voorhof, 340 voeten lang, en 150 breed is; de eigenlijke Tempel, dien men *Bethel*, of, in het *Chineesch*, *Tien-tang* (*Tempel des Hemels*) noemt, is 60 voeten lang, en 40 breed; in denzelven mag geen *Jood* schoenen of pantoffels aanhebben. Bij de *Chinezen* heeten deze *Joden Hoei-Hoei*, maar zij zelven noemen zich *Tiao-Kin-Kiao*, *lex amputantium nervos*, (*de wet der genen, die de zenuwen of aderen afsnijden*,) omdat zij den dieren de aderen afsnijden, om geen bloed te eten, of ook: *Lan-mao-hoei-hoei*, (*die eenen blauwen hoed bij het gebed ophebben.*) In den voorhof van deze *Synagoge* hebben zij opschriften, welke hunne geschiedenis behelzen. Uit dezelven blijkt, dat zij weleer in aanzien geweest zijn, en zelfs aanzienelijke bedieningen, als *Mandarynen*, bekleed hebben; zij schikten zich ook in zoo verre naar de *Chinezen*, dat zij, zulke waardigheden bekleedende, even als dezen, CONFUCIUS, den Wijsgeer der *Chinezen*, vereerden. Onder de rampen, welke hen getroffen hebben, melden deze opschriften eene zware overstrooming, in het jaar 1446, en eene dergelijke in het jaar 1642, waardoor hunne *Synagoge* veel gele-

den heeft, en zij een deel hunner Boeken verloren hebben; gelijk de overigen door eenen zwaren brand, in het laatst der *zestiende* of het begin der *zeventiende eeuw*, waarna zij eene rolle der Wet gekocht hebben van eenen *Muhammedaan*, die voorgaf, dezelve van eenen ſtervenden *Jood* te *Kanton* bekomen te hebben; naar dezelve zijn twaalf affchriften gemaakt, welke dertien rollen, in het binnenſte des Tempels, op dertien tafels liggen. Zij hebben de uitſpraak der *Hebreeuwſche* taal geheel verbasterd, door den tongval der *Chinezen* over te nemen, die verſcheidene letters niet kunnen uitſpreken.

Misſchien zal het aan ſommige Lezers vreemd dunken, dat zij, in deze geſchiedenis, geen onderzoek, hoe genaamd, vinden, wat er geworden zij van de *tien Israëlitiſche* ſtammen, die door de *Asſyriërs* uit hun vaderland in ballingſchap zijn weggevoerd. Men weet, wat de *Joden* daarvan in hunne *ſchriften plagten* te beuzelen, te weten: dat zij naar een heel ver, en door eene groote rivier afgeſcheiden *land getrokken* zijn, welke rivier de geheele week aan alle zijne oevers vol, maar alleen op den *Sabbath* doorwaadbaar is, waardoor deze *Israëliten* verhinderd worden, dit land te verlaten, en naar hun vaderland te keeren; doch, ten tijde van de komst des MESSIAS zal de rivier opdroogen, en hen niet langer verhinderen. Men ontmoet de voetſtappen van dit verdichtſel zelfs in het *Apokryfe* Boek, gemeenelijk het IVde Boek van EZRA genoemd, *Hoofdſt.* XIII: 40. Vele, zoo *Christelijke* als *Joodſche* Geleerden, hebben moeite gedaan, om het verblijf der *tien ſtammen* op te ſporen; onder anderen heeft de geleerde *Jood* MANASSE BEN ISRAEL ſporen van hen meenen te vinden op een der *Azoriſche*

ei-

eilanden, *St. Michiel* genaamd, op hetwelk een opſchrift op een graf te lezen was, hetwelk uit de karakters en woorden blijken zou, door *Joden* daar geplaatst te zijn; ook in *Peru*, waar de *Spanjaarden*, bij hunne komst in dat land, een groot ſtatelijk gebouw zullen ontdekt hebben, aan den Schepper der Wereld toegewijd, hetwelk men wilde, dat eene *Synagoge* zij geweest, door *Joden* gebouwd; welk berigt men zocht te verſterken, door eene overlevering der *Indianen*, dat dit paleis gebouwd was voor de tijden van hunne *Yncas*, door een volk, hetwelk baarden had.

Doch, zoo ongegrond het één en ander is, zoo noodeloos is dit geheele onderzoek. Toen CYRUS aan de *Joden* verlof gaf, om uit de ballingſchap van *Babel* weder te keeren naar hun vaderland, ſloot zijne vergunning ook de *Israëliten* der *tien Stammen* mede in, gelijk inderdaad van velen uit dezelve blijkbaar is, dat zij mede in het vaderland zijn terug gekeerd, en zich voornamelijk in *Galileë* gevestigd hebben, tot dat, na het verloren gaan van de geſlachtlijsten, het onderſcheid der ſtammen is opgeheven, en de *tien Stammen* met die van *Juda* en *Benjamin* ineengeſmolten, en onder den algemeenen naam van *Hebreën*, *Israëliten* en *Joden*, begrepen zijn.

Dus heb ik de Geſchiedenis van de *Joden*, ſedert de verwoesting van hunne Stad en Tempel, waarna zij, tot heden dezen dag toe, onder alle volken, in alle bewoonde werelddeelen, verſtrooid geleefd hebben, van eeuw tot eeuw, geleidelijk beſchreven, tot op de laatſte merkwaardige gebeurenis, hun groot *Sanhedrin*, te *Parys* gehouden, en den afloop daarvan tot dus verre.

Merkwaardig is deze geschiedenis, omdat, onder gestadige onderdrukking, onder aanhoudende rampen, welke maar zelden door eenige verademing gematigd werden, dit volk niet van de aarde is uitgeroeid, ook niet onder andere volken is ingesmolten, en dus als verdwenen, gelijk zoo vele andere oude volken, maar dat het nog heden bestaat, afgezonderd bestaat, en onderscheiden van alle andere volken, niet slechts als een godsdienstige aanhang, maar als een volk van onderscheiden oorsprong, van andere zeden en gewoonten, hebbende zijne Wetten, hun door MOZES voorgeschreven, op last en in den naam van God; ik weet wel, dat verscheidene Geleerden, zoo *Christenen* als *Joden*, in onzen tijd, beweeren willen, dat de *Joden* geene *Natie* meer zijn, doch, zoo hier geene misvatting van het woord plaats heeft, zie ik niet, hoe men deze stelling zal kunnen bewijzen. Zij zijn geene Natie, indien men dit woord bepaaldelijk neemt voor een onafhankelijk volk, in zijn eigen land, onder zijne eigene regering bijeenwonende. Maar zij zijn eene verstrooide Natie, die, hoe zeer in onderscheidene landen aan de landswetten onderworpen, evenwel door zekere betrekkingen, niet alleen van godsdienst, maar van afkomst, van zeden en gebruiken, onderling vereenigd blijven, en zich zelven als vreemdelingen aanmerken in de landen, welke zij bewonen, zij mogen *Fransche Joden*, *Duitsche*, *Engelsche*, *Portugeesche Joden* zijn, zij zijn allen toch *Joden*; met één woord, zij zijn, op dezelfde wijze, thans nog dezelfde Natie, die zij waren, toen zij, gedeeltelijk door de *Assyrische*, gedeeltelijk door de *Babylonische* Vorsten, uit hun land gevoerd, en in het rijksgebied dier Vorsten overgebragt en verstrooid

wa-

waren, alwaar zij zich nederſloegen, huizen bouwden, bezittingen verkregen, maar toch de Natie der *Joden* bleven. Het is waar, die verſtrooijing duurde ſlechts 70 jaren, de tegenwoordige heeft nu bijna achttien eeuwen geduurd, maar door de lengte van tijd is de zaak niet veranderd.

Omtrent anderhalve eeuw vóór CHRISTUS geboorte, toen de *Joden* in hun land als in eene Provintie van het *Syro-Macedonisch* Rijk leefden, wilde de Koning ANTIOCHUS EPIFANES, dat alle zijne onderdanen *één volk* zouden worden, en elk, ten dien einde, zijne bijzondere wetten zou afſchaffen; vele *Joden* waren, vrijwillig en van zelve, gereed, om zich met de *Grieken* en *Syriërs* te verbroederen, onder voorwendſel, dat hun vele onheilen bejegend hadden, ſedert zij zich van andere volken hadden afgezonderd. Maar het gros der Natie, en allen, die getrouw bleven aan hunne vaderlijke wetten en godsdienst, wilden liever ſterven, dan dezelven op te geven. Hier uit ontſtond eerst eene hevige vervolging, maar daar uit een opſtand, in welken de *Joden*, onder het geleide der *Makkabeeſche* Helden, hunnen godsdienst en wetten met het zwaard verdedigden, en ten laatſten hunne onafhankelijkheid en volksvrijheid bevochten.

Eenige weinigen mogen, zich als meer *verlichten* aanmerkende, genegen en begeerig zijn, om zich met de volken, onder welken zij wonen, te vereenigen, ſommigen van dezen zijn inderdaad geene *Joden* meer, en gelooven van den *Joodſchen* godsdienst eigenlijk niets, maar zijn Wijsgeeren, *Deïsten*, en misſchien ook dit niet, zegt de Ridder MICHAELIS. Hoe dit zij, het groote gros der *Joden* denkt zoo niet, en zoo lang het, zelfs niet eens hunne *Talmudiſche*

ſchrif-

fchriften in aanmerking genomen, aan de Wet van MOZES getrouw blijft, en daar een goddelijk gezag aan toekent, zal het anders blijven denken, en liever verder de rampen der ballingfchap en verftrooijing dulden, dan hunne Wet en Godsdienst verzaken, welke zoo naauw vereenigd en verbonden zijn, dat men de eene niet kan afftaan, zonder tevens den anderen op te offeren.

Ik wil hier alleenlijk nog eenige gezegden van den Ridder MICHAELIS bijvoegen, wiens bevoegdheid, om ten dezen te oordeelen, niet ligt iemand wraken zal, en daar mede deze Gefchiedenis befluiten.

Deze Geleerde gelooft wel niet, dat de Wet van MOZES iet menfchenhatends in zich bevat, of den *Joden* haat tegen andere volken kan inboezemen. „ Alleen, zegt hij, zij het mij tevens geoorloofd, eene andere vraag op te werpen: „ *Bevatten de Wetten van* „ MOZES *niet iet, hetwelk de volkomene Naturalifatie en zamenfmelting der* Joden *met andere volken* „ *onmogelijk maakt, of ten minsten verzwaart?*" Dit zou ik bijkans denken! Het oogmerk dezer Wet is, hen als een van andere volken afgezonderd volk te houden, en dit oogmerk is zoo door en door in MOZES Wetten, zelfs in die van reine en onreine fpijzen, ingeweven, dat zich dit volk tot nu toe, tegen alles, wat wij bij andere volken zien, in zijne verftrooijing, als een afgezonderd volk heeft gehouden, en *zoo lang* als de *Joden* MOZES Wetten houden, zoo lang zij, bij voorbeeld, niet met ons eten — zullen zij (ik fpreek niet van dezen of genen, maar van het grootfte deel,) nooit met ons zamenfmelten." Sterk is 's mans gezegde elders: „ wanneer ik eenen „ *Jood* (die namelijk belijdt, den *Joodfchen* Gods-

„ dienst

„ dienst te gelooven,) varkensvleesch zie eten, waar-
„ lijk tot schande van zijnen godsdienst, dan is het
„ mij, die in zijn hart niet zien kan, onmogelijk, om
„ mij (men lette!) *op zijnen eed* te verlaten."

Van der *Joden* volks-karakter, een ander middel, om hen van andere volken afgezonderd te houden, schrijft hij: „ De *Joden* hebben zeer veel volks-hoog-„ moed, waartoe hun denkbeeld van zich zelven, als „ het volk Gods," (men kan er bijvoegen, als het oudste, edelste volk, nakomelingen van ABRAHAM, den *vriend Gods*,) „ niet weinig toedraagt; maar ik „ wil het ook niet tegenspreken, als men een gedeelte „ daar van brengt op het temperament der Natie, dat „ onveranderd blijft, omdat zij zich met geene anderen „ vermengt. Dit is nu wel geen verachtelijk karak-„ ter; eene Natie moet zich zelve achten: maar het „ heeft ook eene nadeelige zijde, en het grootste deel „ der *Joden* wordt onverdragelijk, zoodra zij tot eere „ komen. Daar zijn uitzonderingen, ik heb zelve zeer „ bescheidene *Joden*, van groote middelen, gezien," (wij kennen er onder ons ook,) „ maar zij zijn toch „ zeldzaam."

Doch, nu nog iet uit den Bijbel. Ik ben voor mij zelven overreed, dat en in het *Oude* en in het *Nieuws Testament* voorzeggingen en verzekeringen voorkomen, dat de *Joden*, als volk, niet ondergaan noch verdwijnen, maar altijd afgezonderd bewaard zullen blijven; maar ook er zijn, en dit merkt ook MICHAELIS aan, plaatsen in de *Profeten*, en bij MOZES zelven, en het *Nieuwe Testament* strijdt hier niet tegen, maar bevestigt het veel meer, welke aan de *Joden* eens eene wederkeering naar *Palestina* schijnen te beloven, wanneer zij den MESSIAS, bij zijne komst in heerlijkheid, zul-

len erkennen ; de *Joden*, ik spreek in het algemeen, hebben dit in alle eeuwen verwacht, hunne beste Uitleggers van den Bijbel, die, omdat zij zuiver zijn van fabelen, achting verdienen, RASCHI, ABENEZRA en DAVID KIMCHI, hebben de bedoelde plaatsen zoo verstaan en uitgelegd; zelfs ook onder de *Christenen* niet alleen kundige Uitleggers van den Bijbel, maar ook Wijsgeeren van den eersten rang, NEWTON, LOCKE, enz. Van hier, dat de *Joden* hunne inwoning in andere landen alleen als eene vreemdelingschap aanzien, die zij eens verlaten zullen, bijna even eens, als hunne voorvaders in *Egypte*.

Welke gewigtige gebeurtenissen zullen er nog voorvallen, die ons de *Profeten*, die JEZUS zelve ons voorzegd heeft; wat zien wij nog te gemoet, tot dat die gelukkige tijden zullen daar zijn, dat de HEERE *één zal zijn, en zijn naam één over de geheele aarde*, tot dat *de volheid der Heidenen ingaan, en gansch Israël zalig zal worden!*

HAMELSVELD,

GESCHIEDENIS

DER

JODEN.